

DET NORSKE ARBEIDERPARTI

PROTOKOLL

OVER FORHANDLINGENE
PÅ DET 38. ORDINÆRE LANDSMØTE
9.—11. APRIL 1961 I OSLO

REFERAT VED AKSEL ZACHARIASSEN

DET NORSKE ARBEIDERPARTI

PROTOKOLL

OVER FORHANDLINGENE
PÅ DET 38. ORDINÆRE LANDSMØTE
9.—11. APRIL 1961 I OSLO

REFERAT VED AKSEL ZACHARIASSEN

OSLO 1962

AKTIETRYKKERIE T - OSLO

INNHold

Talerliste	5
Deltakere i Landsmøtet	7
Landsmøtets åpning	13
Partiformannens åpningstale	16
Hilsningstaler	18
Konstituering	35
Den politiske situasjon	39
Politisk manifest	53
Innstilling fra beretnings- og protokollkomitéen	54
Merknader til beretningen	56
Finsk hilsningstale	74
Arbeidsprogrammet	75
Forslag til arbeidsprogrammet	101
Debatten om arbeidsprogrammet	138
Innstilling fra redaksjonskomitéen	202
Norge og verden	176
Innstilling fra den ekstraordinære redaksjonskomitéen	198
Lovendringer	192
Andre saker	210
Valg	213
Stortingsvalget i 1961	229
Landsmøtets avslutning	240

SAKLISTE

1. *Åpning og konstituering.*
  - a) Fullmakter.
  - b) Saklista.
  - c) Arbeidsordningen.
  - d) Valg av ordstyrere, sekretærer og komitéer.
2. *Innstillingen om årsberetningene 1959 og 1960.*
(Jfr. partilovens § 6 c.)
3. *Innberetning fra Revisjonsnemnda.*
Oversikt over partiets økonomiske stilling.
(Jfr. partilovens § 6 d.)
4. *Lovendringer.*
5. *Den politiske situasjon.*
6. *Arbeidsprogrammet.*
7. *Ungdomsprogrammet.*
8. *Innsendte forslag.*
9. *Stortingsvalget.*
10. *Valg.*

TALERLISTE

- Andersen, Finn 65, 173, 185, 212.
 Andersen, Frank 194.
 Andreassen, Inge 227.
 Aspengren, Tor 220.
 Bakke, Helge 196.
 Bjerkholt, Aase 92, 219.
 Bolihn, Kjell 155.
 Borgersen, Per (116), 217.
 Brandt, Willy 29.
 Bratteli, Trygve 70, 76, 202, 206, 207,
 208, 209, 210, 213.
 Brattlie, Oscar 159, 209.
 Brotangen, Bjørn (114), 138, 182, 219.
 Brown, Georges 22.
 Brunvold, Jonas 170.
 Bull, Trygve 66, 186, 201, 216, 221.
 Burger, J. A. V. 26.
 Bye, Ronald 157.
 Carthy, Albert 18.
 Christiansen, Erling (121).
 Christiansen, Ragnar 193, 195, 196,
 197.
 Dale, Johan 193.
 Danielsen, Reidar 156.
 Danielsen, Sigurd A. (105), 160, 206,
 207, 218.
 Dyrendahl, Arvid, 192, 197.
 Engebretsen, Inga 225.
 Evang, Karl 56, 69, (133), 152, 184,
 198, 211.
 Faremo, Osmund 176.
 Fenstad, Aksel W. 70, 224.
 Forsaa, Henry (131).
 Forsberg, Ragna 224.
 Fossum, Arne (121).
 Gabrielsen, Walter 169.
 Gerhardsen, Einar 13, 24, 25, 26, 28,
 39, 62, 191, 198, 199, 202, 212, 213,
 240, 241.
 Gjengaard, Gudmund (128), 143.
 Gjærevoll, Olav 160.
 Granli, Øivind (106), 158.
 Gulbrandsen, Alfred (116).
 Haltbakk, Sivert 174.
 Halvorsen, Egil (102), 145.
 Hansen, Guttorm 142.
 Hansen, Harry 182.
 Hansen, Ingvald (126), 141, 205.
 Harestad, Johannes (108).
 Harlem, Gudmund 183.
 Hoel, Toralf 171.
 Hoem, Trygve 35.
 Holen, Bjarne (102), 149.
 Hongrø, Lars (135).
 Hvedding, Fredrik 143.
 Isaksen, Odd 56.
 Jacobsen, Arvid 180.
 Johansen, Thora 175, 228.
 Jørgensen, Eigil 240.
 Kampmann, Viggo 24.
 Kristoffersen, Ole S. (101), 172.
 Lange, Halvard 189.
 Larssen, Olav 211, 225.
 Larsson, Josef (134), 165, 205.
 Lie, Haakon 218, 229.
 Lillås, Asbjørn (127) 147, 187, 193,
 194, 196, 201, 220.
 Lislørud, Johs. (129), 144, 224.
 Liverød, Willy (121), 139, 190, 213.
 Lodden, Ebba (102), (133), 157.
 Lorentzen, Annemarie 227.
 Løbak, Harald (136), 167.
 Martinsen, Alf (133), 150.
 Mathisen, Ivar 213, 220, 222, 225, 228.
 Mikkelsen, Erland (131), 167, 205.
 Moe, Finn 188.
 Møller, Joachim Chr. 138.
 Neergaard, Claus 164.
 Nilsen, Alfred 72.
 Nilsen, Anna 219.
 Nilsen, Arne 149, 161, 227.
 Nilsen, Egil 217.
 Nordahl, Konrad 32.
 Nordli, Odvar (109), 151.
 Ofstad, Olav 153, 180.
 Olsen, Hans 148, 225.
 Olsen, Harald 225.
 Opdahl, Øystein (102), (109), (132),
 173, 212.
 Pitsinki, Kaarlo 75.

Rød, Rolf 226.
Rønoldhaugen, Erling 162.
Salvesen, Anders 195.
Solumsmoen, Olav 210, 212.
Skjebstad, Gustav (109), 179.
Steen, Reiulf 61, 164, 206, 217, 219.
Stousland Møller, G. 189.
Strand, Einar 67.
Sträng, Gunnar 26.
Strøm, Arne 218, 226.
Støyva, Ragnvald (102), (103), (104),
(127), 142, 179.
Stålesen, Inge (122), (130).
Svarva, Marit 181.
Svendsen, Sigvart 168.
Sørensen, Einar 205.
Teigen, Ola (109), 166, 220.
Tharaldsen, Trygve 177.
Thorbjørnsen, Ansgar (126), 226.
Toppe, Steffen I. (104).
Ulvestad, Ivar (108).
Versto, Aslak (134), 163.
Vik, Knut J. (121), 175.
Vraa, Jon 154.
Waag, H. A. (137).
Wigaard, Halvdan 60, 140.
Worseth, Asbjørn (136), 168.
Øisang, Ole 176.
Øyan, Bendik 219.
Aase-Nilsen, Per (127), 178.
Aasen, Ivar (107), 146, 206.
Aasfeldt, Arvid 171.

Deltakere i landsmøtet.

Østfold: Knut Sørensen, O. Wessel Larsen, Kjel Marthinsen, Fredrik Fredriksen, Sverre Borgen, Karl Simonsen, Amund Larsen, Edvard Modahl, Victor Baugh, Normann Fladeby, Trygve Bråten, Johs. Lislerud, Wilhelm Simensen, Ragna Forsberg, Gunnar Skaug, Aksel W. Fenstad, Hilding Johansen, Richard Andersen, Henry Finsrud.

Akershus: Arne Strøm, Else Karlsen, Leif Hansen, Johnny Linnerud, Thor Fossum, Alf Martinsen, Øivind Granli, Helge Bakke, Kjell Mathisen, Olav Melby, Helge Hansen, John Rønning, Ole Egeland, Arvid Ruus, Erling Rønoldhaugen.

Hedmark: Reidar Mellem, Norvald Strand, Magne Johannessen, Borghild Martinsen, Sigvart Svendsen, Asbjørn Hågensen, Ola Løkkenbakken, Bjarne Holen, Solveig Nystuen, Gotmar Slettengen, Harald Løbak, Odvar Nordli, Brede Tørudbakken, Magne Antonsen, Ragnhild Evensen.

Gudbrandsdal: Dagfinn Aaberg, Hilmar Høiby, Margit Grythe, Sigurd Granrud.

Vest-Oppland: Leif Kristiansen, Sverre Nordås, Gunnar Kalrasten, Olaf Hamar, P. H. Skålerud, Erika Berntzen, Borghild Lie.

Buskerud: Ragnar Christiansen, Jon Vraa, Signe F. Hennem, Johan Kleven, Harry W. Karlsen, Erling Christiansen, Karl Bjerkeli, Karin Brevik, Ole Nilsedalen, Arne Fossum, Kjell Sørum, Sten Andresen, Egil Halvorsen, Erling Kristiansen, Ivar Aasen, Knud Mikkelsen.

Vestfold: Asbjørn Lillås, Alf Skåum, Bjørn Brotangen, Inga Engebretsen, Harald E. Olsen, Per Eriksen, Willy Liverød, Arvid Jacobsen, Dagfin Olsen, Sverre Larsen, Odd Klausen, Leif Anfinsen, Mognhild Skog, Kristoffer Kalleberg, Hans Olsen, Wilh. Schwach.

Telemark: Kjell Kristensen, Ingeborg Evensen, Rolf Willer, Thor Viten, Aslak O. Versto, Thorleif Knutsen, Johs. P. Løkke, Kjell Bolihn, Werner Kristensen, Einar Håtvedt.

Aust-Agder: Rolf Røed, Lilly Walvik, Ansgar Thorbjørnsen, Osmund Faremo.

Vest-Agder: Anders Salvesen, Hans Ommedal, Inge Stålesen, Georg Bydal.

Rogaland: Ingebreth Eik, Thorleif Hovland, Odlaug Kristiansen, Karl J. Hagen, Peder Nesheim, Johan Viste, Arne Thunheim, Ingolf Henriksen, Jonas Andersen, O. M. Wikre.

Hordaland: Steffen I. Toppe, Leiv Revheim, Arne Nilsen, Ingvald Lauvik.

Sogn og Fjordane: Hallvard Njøs, Håkon Bjordal, Oddleif Fagerheim, Hildur Os, Anders Heggø.

Sunnmøre: Per Aase-Nilsen, Ragnvald Støyva.

Romsdal: Kåre Stokkeland.

Nordmøre: Harald Romundset, Claus Neergaard, Lars E. Heggset, Erling Endresen, Emilie Neeraas, Petter Dalen.

Sør-Trøndelag: Johan Fjeseth, Georg Moe, Ingolf Holthe, Olav Gjærevoll, Petra Hoff, Eigil Gullvåg, Asbjørn Worseth, Johan Dahle, Reidar Fosshode, Helga Wuttudal, Lars Hongrø, Ole P. Ravnås, John Akselsen, Leif Drøyli, Aksel Meland, Ivar Aune, Einar Rossvold, Arnt Tilseth, Lars Sandvik, Leif Reitan.

Inn-Trøndelag: Oskar Øksnes, Ruth Bremseth, Gudm. Gjengaar, Andreas Hagen, Jentoft Jørgensen, Marit Svarva.

Namdal: Guttorm Hansen, Arnulf Finnestrand, Alf Derås.

Sør-Helgeland: H. A. Waag.

Nord-Helgeland: Inge Andreassen, Ole Moe, Kitty Bustnes, Torvald Kibsgaard.

Salten: Henry Forsaa, Arvid Westgård, Arne Sletbakk.

Ofoten: Aage Ulvik, Ansgar Dahl, Flage Larsen.

Vesterålen: Carl Paulsen.

Lofoten: Waldemar Haug.

Sør-Troms: Magne Jønsson.

Nord-Troms: Odd Isaksen, Hans Solberg.

Vest-Finnmark: Annemarie Lorentzen, Oddmund Sandvik.

Øst-Finnmark: Arnt Isaksen, Aga Larsen.

Bergen: Iris Madsen, Gunvor Smoland, Johan Hjell, K. O. Madsen, Edvard Lysne, Birger Larsen.

Oslo: Rolf Ribe, Erling Olsen, Sigurd Danielsen, Arne Skjollby, Olaf Westby, Osv. Martinsen, Josef Granli, Leo Sitter, Bjarne Jensen, Osv. Amundsen, Margot Klemetsen, Kåre Kristoffersen, John Stenquist, Ragnhild Eriksen, Toralf Hoel, Finn Andersen, Gunnar Alf Larsen, Kaare Karlsen, Josef Larsson, Joachim Chr. Møller, Willard Kristiansen, Thorleif Holth, Julius Wolkoff, Einar Sørensen, Bjarne Hyttemoen, Petter Pettersen, Harry Berg, Alf Tobiassen, Thore Jørgensen, Jens Bredesen, Halvor Nystuen, Kaare Buraas, Finn Lund, Alf Holtet, Ingolf Hagen, Gustav Strøm, Olav Ofstad, Ragnar Gjerknes, Gunnar Johansen, Tor Smeby, Walter Heiborg, Karl Frantzen, Henry Throdsen, Reidar Hovung, Gustav Skjebstad, Halfdan Wigaard, Johan M. Bøe, Wilhelm Pedersen, Bendik Øyan, Thorleif Eriksen, Kristine Amundsen, Anders Brevik, Arne Jensen, Trygve Nilsen, Mauritz Østhaug, Kristian G. Pedersen, Olav Habberstad, Ivar Ødegaard, Gunnar A. Christiansen, Sverre Gjerholm, Karine Pedersen, Karl Braathen, Ingvald Hansen, Gudrun Hansen, Trygve Kristiansen, Odd Hübenbecker, Øistein Garby, Rolf Aakervik, Astrid Halvorsen, Asbjørn Davidsen, Egil Lasse, Hjørdis Lundell, Arild Kalvik, Åsmund Warwick, Bertha Pedersen, Anna Karlsen, Arne Finstad, Trygve Bull, Eugen Pettersen, Einar Strand, Ole S. Kristoffersen, Per Borgersen, Kåre W. Larsen, Reidar Danielsen, Arnold Andersen, Karl Evang, Sigrid Løwe, Ragnhild Paris, Trygve Tharaldsen, Egil Nilsen, Thore Gundersen, Øystein Opdahl,

Ola Teigen, Knut Reistad, Thor Paulsen, Arvid Aasfeldt, Rolf Gerhardsen, Rolf Hansen, Minda Pettersen, Olaf Solumsmoen, Brynjulf Bull, John Johansen, Oscar Olsen, Selma Holmquist, Erland Mikkelsen, Erik Brofoss.

Stortingsgruppas representanter: Trond Hegna, Nils Langhelle, Finn Moe, Johs. Olsen, Reidar Aamo, Magnhild Hagelia, Kristian Fjeld, Peder Jacobsen.

Sentralstyret: Einar Gerhardsen, Trygve Bratteli, Olav Larssen, Haakon Lie, Konrad Nordahl, Klaus Kjelsrud, Anna Nilsen, Ivar Mathisen, Martin Tranmæl, Reiulf Steen.

Varamenn: Harry Pettersen, Einar Haugen, Knut Williams, Liv Østlie, Olav Bruvik.

Landsstyret: Erling B. Kvaale, Trygve Lie, Kristian Gundersen, Embjørg Langleite, Olaf Watnebryn, Andreas Honerød, Ruth Svendsen, Ebba Lodden, Harry Jørgensen, Edv. M. Edvardsen, Svenn Aasen, Margit Tøsdal, Harry Hansen, Hans Offerdal, Sivert Haltbakk, Roald Bye, Ole Øisang, Nils Kvam, Sven Olsen, Helga Andersen, Einar Wøhni, Walter Gabrielsen.

Kvinnesekretariatet: Rakel Seweriin, Aase Bjerkholt, Gerd Hagen Schei, Else Karlsen, Ruth Fosli, Randi Fossum, Haldis Havrøy, Sigrid Hansen, Thora Johansen, Ingrid Paulsen, Lola Melby, Hanne Marie Tjensvoll, Liv Vogt.

Medlemmer av Regjeringen: Gudmund Harlem, Einar Wøhni, Arne Skaug, Peter Jacob Bjerve, Gunnar Bøe, Helge Sivertsen, Jens Haugland, Nils Lysø, Andreas Cappelen, Kjell Holler.

Utenlandske gjester:

Sverige: Sveriges Socialdemokratiska Arbetareparti: Gunnar Sträng, Sven Aspling, Rosa Dyring.

Danmark: Socialdemokratisk Forbund i Danmark: Viggo Kampmann, Eigil Jørgensen.

Finland: Suomen Sosialdemokraattinen Puolue: Kaarlo Pitsinki.

Sosialistisk Internasjonale: Albert Carthy, Mary Saran.

England: The British Labour Party: George Brown.

Tyskland: Sozialdemokratische Partei Deutschlands: Willy Brandt.

Nederland: Partij van de Arbeid: J. A. V. Burger.

Innenlandske gjester:

Landsorganisasjonen i Norge: Konrad Nordahl, P. Mentsen, Emil Torkildsen.

Arbeidernes Opplysningsforbund: Alfred Wold, Ivar Viken.

Arbeidernes Ungdomsfylking: Sverre Gullikstad, Roald Bye.

Arbeidernes Avholdslandslag: Jonas Brunvoll.

Framfylkingen: Bjørn Skau.

Arbeiderpressens Samvirke: Johan Ona.

Norges Kristne Arbeideres Forbund: Knut J. Vik, Pastor Stousland Møller.

Norsk Folkehjelp: Sigurd Halvorsen.

Arbeiderbladet — Aktietrykkeriet A/S: Ivar Opsahl.

Partikontoret: Frank Andersen, Arvid Dyrendahl, Olav Nordskog, Trygve Hoem, Paul Engstad, Inge Scheflo.

Revisjonsnemnda: Alfred Nilsen, Nils Arvesen, Signe Sulutvedt.

Revisor: Leif Bjella.

Landsmøtets åpning

Det norske Arbeiderpartis 38. ordinære landsmøte ble åpnet i Samfundssalen i Oslo søndag 9. april 1961. Jenter og gutter fra Ungdomsfylkingen og skuespiller Rolf Söder som leste et utsnitt av Kåre Holts roman «Storm under morgenstjerne», framførte et virkningsfullt program sammensatt av Dagfin Rimestad, musikken ble besørget av Jolly Kramer Johansen på piano og Bjarne Amdahl på kino-orgel, og sangerinnen, Ruth Reese, sang negrenes berømte frihetssang «Let my people go».

Minnetale.

Partiets formann, *Einar Gerhardsen*, ba landsmøtets deltakere om å reise seg og holdt følgende minnetale over kamerater som var gått bort:

Det danske socialdemokratis formann, *H. C. Hansen*, døde i februar 1960 bare vel femti år gammel. Det var et stort tap for det danske socialdemokrati, bare 5 år etterat hans forgjenger som statsminister og partiformann, Hans Hedtoft, var gått bort. Med sin kjølige og nøkterne intelligens var *H. C. Hansen* en utpreget realpolitiker. For ham var politikken det muliges kunst. Hans sikre vurderingssevne og store parlamentariske erfaring hjalp ham til å mestre de mange kompliserte situasjoner som han ble stilt overfor i dansk politisk liv. Den samme forening av nøktern virkelighetssans og diplomatisk smidighet preget også hans innsats i nordisk og internasjonalt samarbeid. Men *H. C. Hansen* hadde ikke bare en kjølig intelligens og en nøktern vurderingsevne, han eide sosial varme, han hadde en levende sans for humor og det var også et lyrisk drag i hans sinn som de som fikk oppleve ham, ikke vil glemme. Det kan med rette sies om ham at han var en rik personlighet. Som

sin venn, Hans Hedtoft, hørte H. C. Hansen til tredje generasjon i dansk arbeiderbevegelse. De var begge arbeidergutter og fant naturlig sin plass i arbeiderbevegelsens organisasjoner. Deres intelligens, deres arbeidsevne og viljekraft brakte dem fram i første rekke. De ble ledere, men de sparte ikke sine krefter hverken i innsatsen for den bevegelse som de var gått ut fra, eller for det folk som de tjente. De fikk begge den skjebne å gå bort midt i sine beste arbeidsår. Vi vil minnes H. C. Hansen i takknemlighet både for det han gjorde for dansk og for nordisk arbeiderbevegelse og for alt han ga i samarbeid og vennskap.

Christoffer Hornsrud ble over 100 år gammel. Han var en av de riktig store i norsk arbeiderbevegelse. Han begynte sitt politiske arbeid som radikal venstremann, men kom snart i opposisjon til Venstre og gikk så med i Det norske Arbeiderparti der han gjennom en lang menneskealder var et ualminnelig aktivt medlem. Han var formann i landspartiet fra 1903—1906 og stortingsmann fra Buskerud i 25 år, fra 1912—1937. Lenge før de fleste andre gikk han inn for at de fleste arbeidsfolk i bygd og by, arbeidere og bønder, skulle stå sammen. Han formet partiets jordbruksprogram i en enkelt setning: Jorda skal på frie vilkår tilhøre den arbeidende bonde. Når Det norske Arbeiderparti kanskje i større grad enn noe annet sosialistisk arbeiderparti har hatt en sterk forankring i bygdene, så skyldes det i stor utstrekning Hornsruus holdning og innsats. Chr. Hornsrud tok sitt arbeid som stortingsmann meget alvorlig. Han gikk opp i arbeidet sitt der, levde og åndet i det politiske liv og han fikk nytte sine evner og sin store arbeidskraft nettopp på det område hvor hans interesse var så sterk og levende. Men det var som statsminister i den første arbeiderregjering i 1928 at han trådte fram for den store offentlighet som en betydelig statsmann. Det var ikke lenge han var statsminister, som bekjent bare i 18 dager, men det var høydepunktet i Hornsruus politiske løpebane, og det må være riktig å si at hans korte regjeringstid var betydningsfull fordi den dannet opptakten til en ny periode i vårt politiske liv, den periode som er markert ved Arbeiderpartiets sterkere innflytelse og ansvar i norsk politikk. Hornsrud var 76 år da han gikk ut av Stortinget, og et usedvanlig rikt og virksomt politisk liv var dermed i virkeligheten avsluttet. Chr. Hornsruus navn vil alltid ha en lysende plass i vårt partis historie.

Sverre Støstad gjorde gjennom mange år et solid og godt arbeid i Stortinget og i Regjeringen. Han var en klok og myndig formann i stortingsgruppa, en dyktig sosialminister, en real og god kamerat og medarbeider. *Andreas Moan* var stortingsmann fra Nordland i 22 år og medlem av Arbeiderpartiets landsstyre i flere perioder,

en klok, sindig og god talsmann for arbeidere og småbrukere i sitt eget distrikt og i landet som helhet. *Johannes Johnsen* gjorde sin største innsats i sin hjemby Stavanger der han var aktivt med i arbeiderbevegelsen fra unge år. Han kom tidlig med i kommunalt arbeid, ble ordfører og senere finansrådmann. I flere perioder var han medlem av partiets landsstyre, og mange vil huske ham som en myndig dirigent på bevegede landsmøter i partistridens dager. Han var ualminnelig klok og dyktig og en god mann for sin by og for sitt parti. *Sandrup Nilsen*, som bare ble 50 år gammel, var medlem av landsstyret, redaktør av «Fremover» i Narvik og formann i Nord-Salten arbeiderparti. Han hadde en stor arbeids- evne og gjorde en betydelig innsats for arbeiderbevegelsen i sitt distrikt. *Oscar Nilsen* var født i Östmark i Värmland og kom til Norge i 1897 da det var vanskelige tider i de svenske grensebygder. I Hedmark begynte han som grøftegraver og skogsarbeider. Senere var han kasserer i Skog- og Landarbeiderforbundet, stortingsmann i 22 år, ordfører i hjembygda si i 25 år, formann i fylkespartiet i Hedmark i et liknende tidsrom og like lenge medlem av partiets landsstyre. *Oscar Nilsen* var gjennom sin lange arbeidsdag i partiets tjeneste en god og dyktig og trofast partimann.

Olav Meisdalshagen kom som helt ung med i arbeiderbevegelsen, og gjennom sin virksomhet der fikk han fritt utfolde sine politiske evner. Han hadde den samme bakgrunn og gikk i den samme lære som så mange av arbeiderbevegelsens tillitsmenn. Gjennom sitt arbeid i ungdomsbevegelsen og partiet pekte han seg snart ut som en velutrustet ungdom, og han kom med i politisk arbeid på rikspanet tidligere enn de fleste. Da han i 1936 ble valt til medlem av Stortinget, var han dets yngste medlem. Ved sin død var han en av dem som hadde lengst ansiennitet. Han var finansminister i 4 år, deretter landbruksminister i et par år. Da han døde, hadde han i 7 år vært formann i NKL. *Olav Meisdalshagen* gjorde godt arbeid i de oppdrag han fikk. Han var en god medarbeider og kamerat.

Thina Thorleifsen var en pionér i norsk arbeiderbevegelse. I 30 år var hun partiets kvinnesekretær. Om henne kan man i sannhet si at hun levde sitt liv i og for arbeiderbevegelsen. Hun fikk venner over hele landet gjennom sine mange reiser og besøk i lag og grupper eller for å stifte nye. Helt fra 1918 var *Thina Thorleifsen* med i partiets sentralstyre der hun i alle år var et interessert og aktivt medlem. Som ung kom hun som tjenestepike til dikteren *Per Sivle* i Drammen. En gang de to sammen så et 1.-maitog med røde faner, sa *Per Sivle* til henne: Det er der, hos sosialistene, du hører hjemme. Og selv kjente hun det også slik og fant sin plass der. *Thina Thorleifsen* var hele sitt liv et enkelt og beskjedent

menneske, alltid virksom i arbeid for andre, alltid trofast mot den bevegelse og den idé som ga hennes liv innhold og mening.

Mange flere enn de partifeller jeg her har nevnt, er gått bort, mange som vi alle kjente og holdt av, mange som bare var kjent og gjorde sin gjerning på eget hjemsted. Vi takker hver enkelt av dem som gjennom vårt parti gjorde en innsats for å skape et bedre og lykkeligere Norge.

Vi minnes dem alle i ærbødighet og takknemlighet og lyser fred over deres minne.

Partiformannen holdt deretter følgende åpningstale:

Åpningstalen.

På vegne av landsstyret ønsker jeg landsmøtets representanter, gjester og innbudte hjertelig velkommen.

Et landsmøte er alltid en viktig begivenhet i Det norske Arbeiderparti. Her møtes representanter fra partilag, kvinnelag og ungdomslag over hele landet. Her møtes småbrukere og bønder, fiskere og skogsfolk, arbeidere fra alle yrker, og intellektuelle. Et godt og representativt utsnitt av det norske folk: Bak de valte representantene står 165 000 betalende medlemmer i 3000 lag. Etter flere år med nærmest stillstand i medlemsbevegelsen er det nå kommet et tydelig omslag med økt medlemstall i praktisk talt alle distriktsorganisasjonene. Like gledelig er den økte aktivitet. Hundrevis av godt besøkte kurs og tillitsmannsmøter har drøftet dagens politiske problemer og morgendagens oppgaver.

Gledelig er også den oppslutning som Det norske Arbeiderparti har fått fra de fagorganiserte og de mange erklæringer som er kommet fra fagorganisasjonens fremste tillitsmenn, fra forbund etter forbund og fra de enkelte fagforeninger. Alt dette vitner om at det tradisjonsrike samarbeid mellom fagorganisasjonen og Arbeiderpartiet om politisk målsetting og om politiske virkemidler, er sterkere enn noen gang før. Med glede hilser vi de mange fagforeninger velkommen som i disse dager har sluttet seg kollektivt til partiet.

Det norske Arbeiderparti står foran en ny styrkeprøve. Stortingsvalget til høsten vil avgjøre om partiet fortsatt skal ha ledelsen i vårt lands politikk. Vi vil sette våre krefter inn for å vinne valget fordi vi vet at vårt parti har mange og store oppgaver å løse, og vi ønsker å løse oppgavene etter de retningslinjer som vi mener vil gjøre vårt folk delaktig i den videre vekst og utvikling.

Det norske samfunnet har undergått vesentlige forandringer siden Arbeiderpartiet i 1945 fikk flertall på Stortinget. Det ligger nær å spørre om disse endringer i vårt samfunn har ført til endring

i velgernes holdning til de politiske partier, og da særlig til Det norske Arbeiderparti. Vanligvis er det en belastning for et parti å sitte med regjeringsmakten gjennom en lengre periode, men vi har sett at det fra valg til valg har vært en stigende prosent av velgere som har sluttet opp om Arbeiderpartiet. Vi må kunne ta det som uttrykk for en voksende tillit til vår politikk. Vi kan vise til at vi har innfridd de programmer som vi har satt opp, og at vi ikke har forsøkt å vinne stemmer med løfter som ikke kunne oppfylles. Oppslutningen om vårt parti tar vi også som et tegn på at våre velgere mener at de framskritt som er nådd, best vil trygges under en Arbeiderpartiregjering, og at nye framskritt vil skje med Arbeiderpartiet som det ledende parti. Men den stigende oppslutning betyr også at velgerne ønsker at utviklingen skal ledes etter de retningslinjer som Arbeiderpartiet gjennom sine landsmøter trekker opp med den målsetting at vi skal komme fram til rettferdigere samfunnsforhold, slik at de mer tilbakeleggende befolkningsgrupper og distrikter skal kunne få en rommeligere og tryggere tilværelse. Solidaritetstanken er blitt en levende makt i vårt samfunn, og denne tanken er det arbeiderbevegelsen som har båret fram.

Den borgerlige opposisjon har ved valg etter valg ventet på at det store omslag skulle komme. Lenge prøvde opposisjonen gjennom kritikk og svartmaling å mane fram en misnøye hos velgerne for på den måten å vinne dem over til seg. Nå har den borgerlige opposisjon funnet andre og nye toner i sin valgkamp. Vi får høre at framskrittet er kommet nærmest på tross av Arbeiderpartiet, at opposisjonen vil gjøre «gode tider bedre» og at «Arbeiderpartiet kommer etter». Men ser vi på de store linjer i norsk politikk gjennom de siste år, må vi ha lov til å si at opposisjonen har liten dekning for sitt nye slagord om at «Arbeiderpartiet kommer etter». Tar vi slike vesentlige områder som utjanningspolitikken, boligreisningen, folketrygden, den 9-årige skolen, reising av ny industri, kraftutbyggingen, støtten til økonomisk svakt utbygde distrikter, — sannelig må våre politiske motstandere ha en svipt i hukommelsen eller la seg villedes av ønsketenkning når de nå kan stå fram og forkynde at det er de som har vært fanebærere og foregangsmenn.

Mens de borgerlige partiene igjen er opptatt av å skape nye partikonstellasjoner foran stortingsvalget, kan vi i Arbeiderpartiet samle våre krefter om vårt eget partis politikk og oppgaver. Dette landsmøtet vil diskutere partiets politikk i den valgperioden vi nå snart er ferdige med. Og det vil diskutere og vedta arbeidsprogrammet for den neste stortingsperioden. Det er viktig å få drøftet den politikk som er ført, også fordi vi da vil kunne lære av de erfaringer

vi har gjort. Viktigere er det at det program som skal vedtas, både må ha appell til velgerne og være klart retningsgivende for partiet i årene som kommer. Dersom Arbeiderpartiet igjen får flertallet i Stortinget, vil det arbeidsprogrammet som dette landsmøtet vedtar, bli bestemmende for den politikk som skal føres i Norge i de kommende fire år. Derfor er det viktig at vi får et realistisk og godt program.

Våre politiske motstandere gjør seg åpenbart håp om at det på dette landsmøtet skal bli strid og uenighet som alvorlig vil svekke og kanskje splitte Arbeiderpartiet. Jeg er glad for at jeg allerede ved åpningen av landsmøtet med trygghet kan si at de vil bli skuffet de som har gjort seg forhåpninger om dyptgående motsetninger i Arbeiderpartiet. Forut for landsmøtet har vi som vanlig hatt store representative tillitsmannsmøter i alle fylkes- og kretspartiene. På disse møtene har det vært til dels livlige debatter, og ulike synsmåter har kommet fram. Det er vi glad for. Vi ønsker ikke et parti med ensretting. Vi ønsker et levende parti med tenkende mennesker med meninger og meningers mot. Også på landsmøtet vil det bli debatter. Vi har i det hele tatt aldri hatt vanskeligheter med å få i gang debatter på møtene våre. Problemet har som regel vært å finne fram til en rimelig begrensning, slik at alle de oppsatte saker kunne bli behandlet på den tiden vi har til rådighet. På de møtene som har valt landsmøtorepresentantene, har det som jeg sa vært debatt om forskjellige spørsmål. Men det har vært saklige og rolige meningsutvekslinger mellom partifeller som har et felles grunnsyn. Jeg kjenner meg sikker på at det vil bli slik også på landsmøtet.

Vi åpner tilfeldigvis dette landsmøtet den 9. april. Det er en dato som ikke er likegyldig for noen nordmann. 9. april 1940 vil leve i vår historie som en svart dag. Under de overveielse og meningsutvekslinger vi skal ha i disse dagene, vil vi ha lærdommen og erfaringene fra 9. april i tankene, slik vi også må bestrebe oss på å forstå vår egen tid og de krav den og framtida vil stille til oss.

Med dette erklærer jeg Det norske Arbeiderpartis 38. ordinære, landsmøte for åpnet.

Hilsningstaler.

Partiformannen ønsket gjestene velkommen og ga ordet til sekretæren for Den sosialistiske Internasjonale, *Albert Carthy*, som framførte sin hilsningstale på norsk. Han sa:

Det er en stor ære og en glede for meg å kunne overbringe representantene til Det norske Arbeiderpartis landsmøte en hilsen fra de partier som er med i Den sosialistiske Internasjonale. Jeg vil også gjerne få overbringe en varm hilsen på vegne av Internasjona-

len til statsminister Einar Gerhardsen personlig. Han har i høy grad vist seg verdig den tillit dere har vist ham ved å velge ham til partiets formann. Jeg bringer videre gjennom dere en hilsen til hele partiet, til de avdelinger rundt om i landet som offervillige og entusiastiske har tatt på seg de oppgaver som er blitt dem pålagt av partiledelsen. Det faller meg, som representant for Internasjonalen, helt naturlig å rette denne hilsen til de lokale partilag. Vi kan ikke ofte nok minne om at Internasjonalens styrke avhenger av livskraften i de enkelte medlemspartier, og disse henter igjen sin styrke fra de lokale lag. Det norske Arbeiderparti er et mønster i så henseende.

Dere er kanskje forbauset over at jeg taler norsk til dere — om enn med mange feil i uttalen takket være at jeg jo ikke snakker norsk. Med litt strev kan jeg imidlertid lese norsk, og en god venn har hjulpet meg så jeg kan tale direkte til dere uten oversettelse.

Det er første gang jeg har det privilegium å være til stede ved et norsk landsmøte. De diskusjoner dere skal føre, er meget viktige. Jeg skal ikke kommentere dem — det ville dere hverken vente eller like. Men jeg vil gjerne si noe om den betydning det norske parti har for broderpartiene, og fortelle litt om vår Internasjonales virksomhet.

Det norske Arbeiderpartis innsats representerer et viktig budskap om demokratisk sosialisme, et budskap som er mer påkrevet i dag enn noensinne. Vi har mange beviser på det. Se på våre fiender. De prøver å svekke den demokratiske sosialisme. Både kapitalist- og kommunistpartiene angriper den demokratiske sosialisme. Kapitalistpartiene taler foraktelig om «tryggheten» i velferdsstaten som de motarbeidet så lenge de kunne. Kommunistpartiene foraktet demokratiet inntil de oppdaget at de i demokratiets navn kunne forfølge sitt mål som er å tilintetgjøre det demokratiske samfunn og få innpass blant de nye selvstendige stater. Men de kapitalistiske og kommunistiske idéer er begge uakseptable for demokratiske sosialister. Både kommunismens «trygghet» og kapitalismens demokrati er utilfredsstillende.

Det dere skaper i dette landet ved å bygge opp en velferdsstat med et ekte sosialistisk samfunn som mål, og ved å forsvare demokratiet som gjør lederne og partiet ansvarlig overfor folket, er av dobbelt betydning. Det utgjør en livsviktig del av det sosialistiske demokratis innhold og gir et verdifullt eksempel for partier i andre land hvor makten ennå ikke er vunnet, og hvor sosialisme er et fjernt ideal, men hvor entusiasmen og besluttsomheten er like stor som hos dere.

La meg som sekretær for Den sosialistiske Internasjonale få gratu-

lere det norske partiet. Det skjøtter de praktiske oppgaver som et sosialistisk parti har, på en utmerket måte. Det vinner valg, ja det vinner valg etter valg. Det danner regjeringer og omsetter i praksis vår felles lære og beviser at det er en god lære. Det gir folket trygghet, det planlegger økonomien slik at livet, som ikke er lett i dette barske landet, kan bli rikere. Det utfører disse ting og har også energi og ressurser til å yte bidrag til utviklingen i andre land enten det nå er i Europa, Asia eller Afrika. Med dette inspirerer partiet ungdommen til å sette sin lit til sosialistisk livsførsel som det ideelle og noe som kan virkeliggjøres. Det praktiserer solidaritet med andre land som nylig har fått sin selvstendighet, og må se i øynene det tunge ansvar som det fører med seg. Bare ett ord om Spania, skjønt ord vanskelig kan gi uttrykk for den beundring og hengivenhet som våre tapre spanske kamerater har for alt deres parti gjør for dem!

Dere skal ha valg igjen i september. Jeg føler meg overbevist om at det norske folk igjen vil velge en arbeiderregjering til å lede landet videre mot sosial rettferd, økonomisk styrke og fortsatt solidaritet med utviklingslandene.

Det er viktig å huske at dette ikke skjer som følge av tilfeldigheter. Det er oppnådd, takket være solid enhet i partiet og forståelse for at det ikke er mulig å løse alle oppgaver på en gang, og at bare solidaritet og utrettelig kamp fører fram til det mål som er satt, selv om det tar lang tid. Den solidaritetens og kampens ånd som dere er i besittelse av, er en verdifull ting som må bevares og forsvares. Mange partier ville gi mye for å eie den.

Blant så mange venner er det en særlig glede å se en gammel venn som *Konrad Nordahl*. Hans tilstedeværelse er et symbol på den sterke solidaritet som rår mellom partiet og fagbevegelsen i Norge. Mange partier misunner dere den.

Den virksomhet som Det norske Arbeiderparti utfolder, og de bidrag det yter både hjemme og ute i verden — gjennom Internasjonalen, i FN og gjennom støtten til utviklingslandene gir partiet en moralsk innflytelse som rekker lenger enn de gamle vikinger kunne seile, og som er en god støtte og inspirasjon for vår sosialistiske sak over hele verden. La meg bare minne om det store arbeid som er utført av Haakon Lie for Internasjonalen, særlig i India og på Ceylon.

Den demokratiske sosialisme har i det siste århundre omskapt hele den politiske arena. Særlig i de siste 20 år har den fått tilhengere over hele verden. Et nytt skritt ble tatt av Internasjonalen under rådsmøtet som ble holdt i Haifa i fjor — den første regulære sosialistkonferanse som er holdt utenfor Europa. Her tok vi praktiske

skritt for å oppfylle de ønsker som alle sosialister har om å rekke en solidarisk hånd til våre brødre i utviklingslandene. Vi opprettet en felleskomité med den asiatiske sosialistkonferanse som er vår broderorganisasjon i Asia. Noen av partiene der er også tilsluttet Internasjonalen, og vi har gode forbindelser med alle de andre. To av dem, i Nepal og Indonesia, er i vanskeligheter, men vi er overbevist om at de igjen vil få muligheter til å virke, og støtter dem så godt vi kan.

Vi har ingen tilsvarende organisasjon for Afrika. Kampen for selvstendighet har i den grad lagt beslag på oppmerksomheten for den afrikanske bevegelse slik at en definisjon av politiske mål er forsømt. Men nå er denne prosessen begynt. Rammen om deres tenkemåte er stort sett den demokratiske sosialisme. Deres problem består først og fremst i å omforme samfunn hvor stamme-inndelingen kommer i konflikt med det nasjonale samfunn, og hvor lav produktivitet og mangel på faglært arbeidskraft er svære hindringer.

Hva utretter så Internasjonalen? I nær framtid skal vi sende noen grupper til Afrika for å skaffe oss første hånds kjennskap til problemene og finne ut om samarbeid er ønsket og hvilken form det bør få. Jeg setter pris på at det norske parti beredvillig har støttet oss ved å stille en dyktig og entusiastisk mann, Paul Engstad, til disposisjon. Han vil bli en god ambassadør for sosialismen. Vi har store oppgaver på dette området. Takk for at dere hjelper oss.

Hva annet gjør vi? Vi bringer folk fra utviklingslandene, fra Asia, Afrika og Mellom-Amerika til Europa for å studere i praksis hvordan vi arbeider og for å studere hvilke av våre erfaringer de kan nyttiggjøre seg. Dere kommer kanskje til å møte noen av dem. Vi holder spesielle seminarer. Et er nettopp avsluttet i India. Det besto av representanter for européiske medlemspartier og for Prajasosialistene i India. En rapport vil bli gitt senere. I oktober skal vi holde en konferanse om økonomisk samarbeid mellom utviklingslandene og de velstående land i Wien. Toppeksperter fra alle verdensdeler vil bli innbudt til å delta.

I Asia og Afrika vil européiske sosialister kunne høste kunnskap på stedet og bringe med seg det sosialistiske budskap, og de vil finne ut hvordan dette budskap best kan tilpasses forholdene i disse land som er så fulle av forventning og iver.

Vi er ikke på defensiven når det gjelder den demokratiske sosialisme. Grunnsetningene som ble trukket opp i Frankfurt i 1951 da Sosialist-Internasjonalen ble gjenreist etter krigen, gjelder fremdeles og er blitt stadfestet i løpet av de år som er gått. De representerer menneskenes forhåpninger, enten de er frie som i dette landet, eller underkuet, likegyldig hvilken form underkuelsen har og

hvilke påskudd de regjerende prøver å forsvare den med. Vi aksepterer hverken Portugal eller Ungarn.

For Internasjonalen er freden hellig. Men det norske parti vet, i likhet med oss, at den ikke kan kjøpes med tap av frihet. Vi vil fortsette våre anstrengelser for å skape en rettferdig og trygg fred både ved overtalelse og press.

Jeg beklager at jeg så lenge har lagt beslag på oppmerksomheten. Men la meg til slutt få si at dere gjennom Regjeringens kloke ledelse og partimedlemmenes offervilje og disiplin har gjort Norge til en fast borg for den demokratiske sosialisme og til et mønster for oss alle. Det dere gjør på dette landsmøtet, får derfor betydning for alle oss i den sosialistiske leir. Jeg hilser dere på ny fra demokratiske sosialister over hele verden og ønsker lykke til med forhandlingene.

Georges Brown, representanten for Det britiske Arbeiderparti, overbrakte sitt partis hilsen med disse ord:

Da jeg ikke er byråkrat som Albert Carthy, men bare en alminnelig transportarbeider, antar jeg at det er best for oss alle at jeg snakker engelsk. Og jeg går ut fra at det er som ellers når Haakon Lie oversetter, at hans bidrag blir livligere enn mitt. Jeg hilser dere fra Det britiske Arbeiderparti og legger ikke skjul på at det er med en viss misunnelse at jeg står overfor et parti som gjennom så mange år har holdt regjeringsmakten og er preget av slikt indre samhold og styrke som de skandinaviske partiene, men ganske særlig det norske. Gaitskell ba meg særskilt hilse til Einar Gerhardsen som besøkte oss i England for ikke så lenge siden, og til Halvard Lange som etter vår mening har spilt en stor rolle, ikke bare innenfor den internasjonale arbeiderbevegelse, men i européisk politikk i løpet av de siste 10—15 år. Som dere kanskje vet, har vi i Det britiske Arbeiderparti for tiden atskillige problemer. La oss innrømme at en del av disse problemene er av personlig art, det later til at slike personstridigheter blir noe i retning av en yrkesykdom for arbeiderpartier i opposisjon, men det er også problemer av en ganske annen art, problemer som sosialistpartier har i alle land, problemer som knytter seg til sikkerhetspolitikken. Det er ingen enkel sak for sosialistiske partier som alltid har vært opptatt med fredelige sysler og i høy grad er preget av pasifistiske tradisjoner, å skulle begynne å trenge seg inn i forsvarsproblemer. Her er jeg inne på et område hvor jeg virkelig kan tale med personlig erfaring, jeg har nemlig i de siste 5 år vært Det britiske Arbeiderpartis talsmann når det gjelder forsvarsproblemer. Da jeg i går fikk høre at Gudmund Harlem hadde flyttet fra Sosial- til Forsvarsdepartementet, tenkte jeg at den karen burde søke lege. Det

er tre ting jeg gjerne vil gjøre krystallklart, hvis det da er nødvendig å gjøre det her. For det første: Tro ikke et eneste øyeblikk at Det britiske Arbeiderparti er i ferd med å splittes. For det andre: Det som binder oss sammen, er fortsatt til stede. Mye av striden foregår på overflaten. Når jeg i helgene oppsøker min valgkrets og snakker om stridsproblemene, ser de på meg som jeg skulle være fra en annen planet. Disse problemer er ikke deres i det daglige arbeid i partiet. Og for det tredje: Partiet har fortsatt bak seg i det britiske folk en fast velgermasse som på ingen måte vil svikte det. Vi så det ved de siste tilleggsvalgene der vi satte opp unge kandidater som sloss for partiets linje, at vi ikke bare kom igjen med en økt andel av stemmene, men med sterk øking av stemmetallet. Det betyr ikke at jeg et øyeblikk vil legge skjul på at vi har problemer å slåss med, men det inntrykket som pressen gir i England og andre steder, er i høy grad farget og gir ikke det riktige bildet. Det har vært sagt til meg her i Oslo som det ofte har vært sagt til meg i London: hvorfor kan ikke dere i Det britiske Arbeiderparti glemme disse stridsspørsmålene. Dere er jo i opposisjon, og det betyr så lite fra eller til hvilken politikk dere fører på dette området. Glem disse stridsspørsmålene. Samle dere for å slåss for ting som dere er enige om. Ville ikke det være en mye enklere løsning? Det er ingen tiltalende måte å ta tingene på — den er ikke bare lettvinnt, den er farlig. Den forutsetter at sosialistene bare øver innflytelse når de har makt, men hvis dere ser på de britiske konservative nå og la oss si for 10 år siden, vil dere forstå hva en ansvarlig pågående opposisjon virkelig kan bety i utformingen av et lands politikk. Vi européiske sosialister spilte en betydelig rolle ved etableringen av kollektiv sikkerhet gjennom den nordatlantiske allianse fordi vi trakk de rette slutninger av begivenhetene fra 1945—1947, og ikke minst fra 1940. Vi var med og var banebryterne for Atlanterhavspakten. Alliansen har bestått prøven gjennom de siste 10 år. Skal vi ha noe håp om å nå fram til nedrusting og politiske ordninger, så må vi ikke på forhånd svekke vår forhandlingsposisjon. Som dere skjønner, snakker jeg om ting som det ikke er strid om, men hvis jeg må få lov til å komme med bare en farlig tanke, så vil jeg gjerne si følgende: Ett av våre problemer er at vi sosialister i Storbritannia ikke kan ta den lettvinnte løsning for oss selv og overlate til sosialister i andre land å ta det tunge ansvaret. Hvis alle sier at de ikke vil ha baser, hvis alle fraber seg atomvåpen, da har vi ikke noe fellesforsvar. Jeg har ikke tenkt å gripe inn i en debatt dere skal ha, jeg visste faktisk ikke at dere skulle behandle spørsmålet. Jeg vil med interesse lytte til debatten her, men for oss i Det britiske Arbeiderparti er situasjonen slik at vi tvinges til å ta standpunkt — det ligger i

situasjonen selv. Det har vært altfor mye alvor i en tale som bare skulle være en hilsmingstale til dere norske kamerater. Jeg kom bare for å bringe dere våre beste ønsker og vise dere at vi er i godt humør og i bedre form enn dere kanskje trodde. Jeg ønsker dere lykke til med valget og minner om at vi alle tilhører den store sosialistiske familie. Verden trenger det bidrag vi kan gi i dag. I likhet med dere ser jeg med forventning fram til det nye program som Internasjonalen skal utarbeide på grunnlag av de drøftelser som foregikk i Salzburg for noen uker siden. Vi er glad for at det nå i Amerika er en relativt progressiv regjering, det åpner store muligheter. Da kan det være verdt å huske at det er de idéer og idealer som sosialistene alltid har representert, som i dag danner grunnlaget for Kennedys regjeringsarbeid. Om han kommer til å takke oss for det er en ganske annen sak. Men slik som vi har påvirket utviklingen i verden gjennom vår tenkning i tidligere tider, på samme måte må vi nå vende blikket framover og finne retningslinjer for vår politikk som kan få like stor innflytelse som de gamle idéene våre hadde. Vi er den eneste virkelig effektive kraftstasjon for framskrittet i verden. Ikke bare vår egen verden er avhengig av oss, men millioner og atter millioner som tidligere ikke kunne gi uttrykk for sitt syn på samfunnsutviklingen, er nå avhengig av den politikk vi kommer til å føre. Idet jeg hilser, må konklusjonen bli at vi ikke må mislykkes når det gjelder våre egne folk, og disse millioner som må hjelpes. (Bifall.)

Gerhardsen: Vårt danske broderparti er representert ved sin formann, statsminister Viggo Kampmann og hovedkasserer Egil Jørgensen. Jeg må si at jeg er særlig glad for at Viggo Kampmann er kommet hit, også fordi vi vet at han vel har en følelse av at han kunne trenge hjemme akkurat i disse dager. Danmark står som vi vet, midt oppe i omfattende tariffrevisjoner, og for øyeblikket ser det langt mer kritisk ut der enn det ennå er i Norge. Vi skjønner at det under disse omstendigheter ikke var så lett for Kampmann å komme. Det er visstnok også det første norske partilandsmøte han deltar i.

Viggo Kampmann: Kjære norske kamerater! Jeg vil i likhet med min gode venn, Albert Carthy, prøve å tale på dansk. Først en hjertelig hilsen og hyllest fra det danske sosialdemokrati. Vi har visse problemer, som i England om enn av en annen karakter, men jeg håper at det har beroliget dere at jeg er reist hit opp. Den utvikling som har foregått i Norge etter den annen verdenskrig, har skapt respekt for Norges navn og for det politiske arbeid i Norge, respekt for Det norske Arbeiderparti, som har oppnådd så betydelige resultater for det norske folk. Før en utenforstående synes det

derfor ikke å kunne herske tvil om utfallet av det forestående stortingsvalg. Men når et parti har hatt makten så lenge, så kreves det også at man stadig legger nye ting fram og oppnår nye resultater. Jeg forstår at dette landsmøtet skal formulere de ting som dere vil føre ut i livet i den kommende 4-årsperiode. I Danmark har vi valget bak oss og landsmøtet foran oss. Da kan vi også feire vår 75 års fødselsdag. Men vi vil nødig derfor bli oppfattet som en olding. Derfor har vi nå besluttet å lage et nytt prinsipielt parti-program. Det gamle er fra 1913 og gjennomført, i et visst omfang iallfall, og i det omfang det ikke er gjennomført, er det nok mest praktisk å si det på en annen måte. Vi har lagd et utkast til nytt program som vi har offentliggjort og tatt opp til diskusjon i parti-avdelingene og blant publikum. Det har vakt en viss undring. Man har liksom ikke kunnet gjennomskue hva hensikten var med det. Men tanken er den selvfølgelig at det ikke er likegyldig hvilket program et lands største parti har. Vi har nettopp i Norge sett hvilken avgjørende betydning den politikk får som det største parti går inn for. Vårt program bygger på to hovedsynspunkter. Det ene er at vi slår fast at det kapitalistiske samfunnssystem fortsatt er noe vi vil bekjempe. Det utfolder seg ikke lenger som før, men det kan jo bl. a. skyldes at det er blitt beskåret og beklippet gjennom vår innsats. Der hvor det ikke er skjedd, får vi de samme resultater som før i tiden. Det annet vi slår fast, er at det enkelte menneske ikke kan oppnå sin frihet bare ved å bekjempe kapitalismen. Vi har høstet erfaringer som det nettopp i dag, på 9. april, er grunn til å tenke over. Vi har sett at politisk diktatur, enten det får form av nazisme eller utnyttes av kommunistene, ikke gir frie levevilkår for befolkningen. Vi er kanskje i høyere grad enn pionérene klar over at kampen for sosialismen også er en kamp for demokratiet. Dette har vi slått fast i vårt programutkast. Jeg håper at dette landsmøtet også vil ha dette i tankene, også når vi skal drøfte utenrikspolitikk. Vårt svenske broderparti hadde et godt valg. Det virket inspirerende på oss i Danmark, og vi hadde også et godt valg. La oss håpe at disse gode valg blir fulgt opp her til høsten. Vi var litt bekymret ved siste valg, andre kanskje mer enn jeg. Det har vært hevdet at arbeiderbevegelsen er i tilbakegang. Det er iallfall ikke tilfelle her i Norden. Kan gode ønsker og gode tanker bidra til et godt valg for dere, så får dere dem fra Danmark. (Bifall.)

Formannen: Fra Finland er anmeldt partisekretær Kaarlo Pit-sinki, men han er ennå ikke rukket fram. Vi har også innbudt det islandske parti, men vi har intet hørt fra det. Jeg gir da ordet til representanten for Det nederlandske broderparti, J. A. V. Burger, som er formann i parlamentsgruppa i Nederland:

På vegne av Det nederlandske sosialdemokrati, Partij van de Arbeid, hilser jeg Kongressen. Jeg er lei for at jeg må uttrykke meg på et språk som ikke er mitt og ikke er deres. For et par uker siden avsluttet vårt parti sitt landsmøte. Her deltok bl. a. Per Monsen. Vi måtte her velge ny formann da vår tidligere, E. Vermeer, var død, ikke engang 40 år gammel. Den nye formann Schurhoff var tidligere sosialminister og gjennomførte den nasjonale alderstrygden. En annen viktig sak som figurerer på dagsordenen til alle arbeiderpartier etter kongressen i Scarborough, var gjensidig kjernefysisk nedrusting og begrensning i plasering av atomvåpen. Det nederlandske parti kom til at problemet om krig eller fred alltid har vært internasjonalt. Etter 1940 er det mer en noensinne i demokratiets interesse å ha felles rådslagning og felles retningslinjer og felles vedtak, ikke i den forstand at alle demokratiske land samtidig enten væpner eller avvæpner, men slik at vi finner fram til et felles grunnlag hvor vi med verdens fred for øye samordner vår politikk på klodens sjakkbord. Kommunistene bør jo ikke være alene om å legge opp en felles taktikk. (Burger ga så en del opplysninger om den politiske situasjon i Nederland.) Grovt sett er de politiske partier delt i tre grupper, den ene tredjeparten danner sosialistene, den andre det katolske partiet og den tredje er det protestantiske og det liberale partiet som samarbeider. Etter krigen har vi i en årrekke hatt regjeringssamarbeid med katolikkenene. For to år siden brøt katolikkenene dette samarbeid. De gikk til høyre og dannet ny regjering sammen med protestantene og de liberale. Denne regjeringen bekjemper vi med alle midler, og vi ser i dag med forventning fram til de neste valg som holdes i 1963. Dette er i et nøtteskall hva jeg kan tro interesserer dere, norske kamerater, om mitt hjemland. Jeg vil uttrykke de aller beste ønsker for kongressen.

Partiformannen: Fra partiet i Sverige møter Gunnar Sträng, Sven Aspling og Rosa Düring. Sträng er her for første gang, Sven Aspling har vært på norske partilandsmøter i mange år nå, og nå har han også begynt å feire påske på norske fjell, så han er langt på vei, han! Rosa Düring har også representert sitt kvinneforbund på kvinnekonferansen her i Norge. Jeg vil gjerne få rette en spesiell velkomsthilsen til Gunnar Sträng. Alle her i salen kjenner jo Sträng selv om de ikke har sett ham før. Han er en av dem hvis navn bæres utover landet egne grenser.

Gunnar Sträng: Jeg har i oppdrag av svenske partifeller å framføre en hjertelig hilsen til det norske broderpartis kongress. Det forekommer meg at dere her i Norge har samme gode vane som vi har hjemme i Sverige, nemlig å samles til landsmøte samme år og innen partiet går til valg. Det er en bra og riktig ordning.

Landsmøtet blir dermed opptakt og impulsskapende for den avgjørende politiske kamp som våre nordiske valg er som følge av at sosialdemokratene i regjeringsstilling må møte og slå tilbake angrepene fra den borgerlige front. Etter decennier utenom regjeringsmakten har den en tendens til å bli mer og mer desperat. Vi ser på deres partiarbeid i Norge med særlig interesse. Dere ligger foran oss på flere områder. Dere har greidd å holde flertallet i Stortinget i hele etterkrigstiden, og det er mer enn hva vi har klart. Dere har vist en djervhet i planeringen av framtida som er eksemplarisk. Dere har angrepet næringspolitiske og lokaliseringspolitiske problemer mer radikalt enn andre steder i Norden. Deres investeringer i relasjon til nasjonalproduktet er høyere enn i noe annet land ifølge tilgjengelig internasjonal statistikk. Det taler sitt klare språk. Det norske parti har i sin funksjon som leder av samfunnsutviklingen vist en fantasi og framtidstro som vi mer tungroddede svensker misunner dere. Vi er glad fordi vi på dette området har så mye å lære av dere til fordel for utviklingen i Norden. I Sverige har vi levd under inntrykket av en permanent valgkamp i de siste 5 år. Riksdagsvalg i 1956, politisk folkeavstemning i 1957, riksdagsoppløsning og nytt valg i 1958, kommunevalg i september 1958 og riksdagsvalg i 1960. Vi må mange tiår tilbake for å finne tilsvarende politisk aktivitet. Denne febrilsk intensive politiske virksomheten der hovedsakene har vært bedriftspensjoneringen, skatte spørsmål og den kollektive samfunnsbygging kontra opposisjonens appell til den personlige egoismen, har partiet ikke tapt på. Vi økte vårt mandattall i Riksdagens 2. kammer i 4-årsperioden fra 106 til 114 mandater og den prosentvise andel av velgermassen fra 44,6 til 47,8. Vi har nå flertall både i mandat og prosent av stemmene mot en samlet borgerlig front. Jeg nyter uttrykket samlet borgerlig front. Det er ikke helt i overensstemmelse med sannheten. Den borgerlige fronten i Sverige lever fremdeles i pålitelig splittelse og uenighet, et forhold som vi innen sosialdemokratiet naturligvis iakttar med stor og deltakende interesse. Jeg tror partiets framgang i Sverige i de senere år kan tilskrives flere årsaker. Bedriftspensjon, lik for alle og uten klassestempel ble oppfattet som en rettferdssak. Da vi med den gamle mandatstillingen ikke kunne drive gjennom vårt forslag, besluttet vi oss for å ta riksdagsoppløsning og nyvalg og satset partiets politiske lederstilling på å løse spørsmålet. Riksdagsoppløsningen understreket inntrykket av den vilje og det alvor som partiet behandlet dette spørsmålet med. Bedriftspensjoneringen var en reform som vel i første rekke kunne betegnes som fagorganisasjonens sak. Det tradisjonelle båndet mellom partiet og fagbevegelsen ble ytterligere styrket, og slagkraften økte. Valget i 1958,

snudde utviklingen i Sverige i Arbeiderpartiets favør. Våre politiske motstandere lærte ikke leksen fra 1958. Den gudene vil ødelegge, slår de med blindhet. De fortsatte sin kamp mot denne dominerende sosialreformen like fram til valget i fjor. Parallelt hermed drev opposisjonen med Høyre som primus motor en skattekverulansens klagesang mot praktisk talt alle de samfunnsengasjementer som koster penger, hvor ufravikelige de framsto i lys av et samfunnsliv i utvikling. Kanskje spilte også våre moderne masse-media, særlig televisjonen, en vesentlig rolle ved det siste valg. Det eliminerer jo praktisk talt den fordel som en dominerende borgerlig presse tidligere ga opposisjonen i den offentlige propaganda. Men til sjuende og sist var det uten tvil partifolkets politiske aktivitet som gjorde utslaget. De sløve ble vekket, valget ble som det skal være i et demokrati, en medborgerlig manifestasjon av borgerplikt. Valgdeltakelse på nesten 86 prosent viser det. Og det gir oss den lærdom at vi ikke skal være redd for den politiske kampen som engasjerer utover det hverdagslige og utløse de sterke krefter som våre partier representerer. Vi hadde fordelen av en opposisjon som gikk under feltropet: Sett en stopper for Arbeiderpartiets maktstilling og innflytelse. Denne aggressive innstilling skapte kampvilje hos våre folk og den kraftanstrengelse av fagbevegelsen og partiet som var nødvendig. Det er mulig at opposisjonen i det kommende valg her i landet vil bli forsiktigere og klokere, men bevegelsesgrunnene er de samme. Når dere norske partifeller har så viktige avgjørelser foran dere, så kan vi representanter for Sverige bare uttale det håp, ja jeg våger å si forvisning, at landsmøtet og dets forhandlinger skal bli den kraftkilde som inspirerer og gir retningslinjer for fortsatt framgangsrik samfunnsbygging i overensstemmelse med norsk arbeiderbevegelses ærerike tradisjoner. Lykke og framgang!

Formannen: Så er vi kommet til den siste av de utenlandske hilsningstalene. Og det er en representant som ikke er ukjent her i landet, nemlig *Willy Brandt*, som for tiden er såkalt regjerende borgermester i Berlin, og som nå er satt opp som det tyske partis kandidat til forbundskanslerstillingen ved valget i september. Willy Brandt kom hit som temmelig ung gutt da Hitler tok makten i Tyskland. Han ble her til nazismen innhentet ham i Norge. Han dro så til Sverige, var der under krigen og da den var slutt fulgte han med de mange andre nordmenn tilbake til Norge. Det var naturlig for Willy Brandt å søke til Norge som han, slik han ofte selv har sagt det, så som sitt annet fedreland. Han fikk oppdrag i Norge, han kunne ha blitt her. Både han selv og andre vet at han kunne ha regnet med en trygg og god framtid med interessante oppgaver om han hadde valt å bli i Norge. Men på et tidspunkt da det sannelig

ikke var så lett å se at det var noe av dette ytre som skulle friste ved å reise tilbake til Tyskland, så valte han det likevel. Jeg vil si at dette på mange måter forteller mer om Willy Brandt enn mye annet. Han så det slik at hans plass var i hans fødeland, nettopp i en tid da det hadde det vondt og tungt og vanskelig, da skulle han være der. Han har til overmål vist at han hadde forutsetninger for å gjøre noe der, langt, langt utover det vanlige. Når sentralstyret skrev til Willy Brandt og spurte om han kunne tenke seg å avlegge landsmøtet vårt et besøk, så gjorde vi oss ikke særlig store forhåpninger om at han skulle få tid til det, men jeg er sikker på at jeg har alle på landsmøtet med meg når jeg sier deg at vi er veldig glad for at du kom.

Willy Brandt (hilst med sterkt bifall): La meg først få takke for at jeg får være med her i dag, og takke for det Einar Gerhardsen sa. Det er hyggelig å være på gamle tomter igjen, men det gir også en merkelig følelse og er forbundet med visse hemninger å stå her og ikke bare tale på egne vegne, men å bringe en hilsen fra mine sosialdemokratiske partifeller i Tyskland, og å bringe denne hilsen her i Oslo akkurat den 9. april. La meg da formidle den følelse, den overbevisning at det er mange av oss som ikke har glemte fortiden og heller ikke akter å glemme den, men som har prøvd å ta et klart og tydelig og ugjenkallelig brudd med den onde fortiden og som sier til sine landsmenn at vi ikke må glemme for å gjøre det lettere for andre å tilgi. Og som har prøvd å bygge sitt arbeid på dyrekjøpte erfaringer og på de moralske verdier som når det kommer til stykket, er enda viktigere enn de programmer vi lager og forandrer i løpet av årtier. Jeg er ikke kommet hit for å føre valgkamp, for det første fordi jeg syns at det skal jeg gjøre der hvor jeg virker og dernest fordi dere dessverre ikke er stemmeberettiget når det gjelder valget i Tyskland. Så langt er vi ikke kommet med likeberettigelsen i det vestlige samarbeid og for det tredje fordi jeg er optimist, fordi jeg tror at vi skal klare å få avgjørende innflytelse på den politiske ledelse i det landet jeg virker. Jeg kommer i slutten av denne måned til å legge fram, ikke et valgprogram, men et regjeringsprogram fordi vi kommer til å møte våre velgere med denne indre overbevisning at et skifte ikke bare må til, men også er mulig. Men ingen skal tro — dette sier jeg på basis av at jeg ikke skal føre valgkamp i Norge — hverken her eller andre steder at jeg skammer meg over mitt forhold til Norge. Jeg er stolt over mine år i Norge, min forbindelse med Norge. Jeg har lært uendelig meget og kan bare beklage at forholdene nå ikke gjør det mulig å holde enda sterkere kontakt. Den er blitt vesentlig redusert til den kontakt min kone formidler, men det er heller ingen dårlig kontakt. Ingen

skal tro at jeg har noe å bortforklare når det gjelder min motstand mot nazismen og det nazistiske Tyskland og forsøket på å gi et beskjedent individuelt bidrag i den kampen som ble påtvunget oss. Jeg har vel ikke alltid hatt rett, men jeg har prøvd å gjøre det som var rett. Jeg kaster ikke stein på andre, men jeg krever respekt for den holdning jeg har tatt. Og jeg er også overbevist om at det arbeid vi står oppe i fortjener tillit. Det partiet jeg taler på vegne av, har selv gjennomgått en sterk fornyelse. Det har følelsen av å være i pakt med ungdommen og de nye idéer i vår tid. Det er vel ikke bare slik at programmene våre forandres fra tid til annen og at vi selv forandres, men også den verden som omgir oss forandres. Og nettopp i det landet hvor jeg virker, har det vært slik at det var nødvendig å konsentrere kreftene om å bygge opp industrien, og det var også nødvendig å bygge opp et forsvar som ledd i det sikkerhetssystem vi tilhører, men det er ikke nok. Kennedy spurte meg for noen uker siden hva slags valgprogram mitt parti og jeg selv hadde. Da jeg fortalte ham det, smilte han og sa at noe av det hadde han hørt før. Det skyldes ganske enkelt at vi i den vestlige verden og i de industrialiserte samfunn møter samme problemer. Det vi kommer til å prøve innen vårt ansvarsområde er å gjøre demokratiet til noe mer omfattende enn hva det hittil har vært, prøve å sette ut i livet noe av det som med rette kan kalles sosialt demokrati og styrke vårt ansvar overfor de oppgaver som må løses i Europa og i andre deler av verden.

Jeg har med meg en særlig hilsen fra den byen jeg representerer i denne tid. Og når jeg nå sier noen ord om Berlin, så er det ikke fordi borgermestre og ordførere alltid er tilbøyelig til å tro at deres by er verdens midtpunkt. Der er alle ordførere enig, de kan alltid stole på at det er andre som ikke er enig med dem, og da blir det balanse. Men den by jeg representerer er blitt et slags symbol, ikke bare på den voldsomt skiftende utvikling vi gjennomgår, men også på de nye kreftene i denne etterkrigstiden. Det var spennende og stimulerende å være med på og vitne til at en millionbefolkning slo inn på en ny vei, og det var overveldende hvordan en hel verden sluttet opp om en halv by. En hel verden forsto at det ikke bare gjaldt et par millioner mennesker som ville bygge opp og leve som frie mennesker, men at det gjaldt noe som var av betydning for alle. Denne solidaritet som vokste fram var gledelig, men den var ikke selvfølgelig. I dag må jeg få si en takk ikke bare til Det norske Arbeiderparti, men til hele det norske folk for alle de tegn på forståelse og sympati vi har møtt, all den støtte vi har fått ved offisiell norsk politikk som ledd i det vestlige samarbeid og den hjelp våre flyktninger og våre barn har fått i de år og i de om-

råder hvor det var særlig vanskelig. Berlin viser forskjellige ting. Den viser hvor dypt et folk, en by, et land kan synke dersom den politiske makt faller i hender på forbrytere. Den viser på den annen side at det ikke bare er militærmakt som avgjør tingene i denne verden, men at også idéer og moralsk styrke kan øve innflytelse. Denne byen viser at man kan gjøre noe under de vanskeligste forhold. Den var en ruinørken da jeg vendte tilbake i 1947, den største i denne del av verden. En by på 3½ million mennesker, 2¼ den del som er fri. På dette begrensede område 350 000 arbeidsløse, isolering, vanskeligheter og blokade. Men fordi vi ville arbeide og fordi vi hadde gode og sterke venner, har vi prøvd å gjøre noe selv under de tilsynelatende håpløse forhold. Vi har bygd opp igjen byen. Alle arbeidsløse er kommet i arbeid, vi har nå mangel på arbeidskraft, vi har bygd 200 000 nye leiligheter i løpet av de siste 10 år, vi har reist to nye universiteter, vi har gjort denne ruinhaug til et sentrum for økonomisk og kulturell virksomhet. Men byen viser også hvor meget som står igjen i dette vårt Europa. En kunstig skillelinje går tvers gjennom millionbyen, hundrevis av flyktninger som kommer hver eneste dag, 400—500—600, aldri mindre enn 300, i påsken var det mellom 6- og 7000 som kom. Halvparten av dem unge mennesker under 25 år, mange av dem arbeidsfolk, folk fra landsbygdene. Hvis det var slik som kommunistene forteller, at forholdene hos dem var nærmest idylliske mens de var skrekkelige på den andre siden, da ville det bety at 4 millioner øst-tyskere hadde oppført seg som masochister i de siste 12 år siden de absolutt ville ut av paradiset og over i vestens utålelige forhold.

Vi som har ansvaret for denne byen — og det betyr vi, de tyske sosialdemokrater — kanskje den vanskeligste plassen på det europeiske kontinent, er ikke krigshissere, vi vil ikke annet enn å fortsette vårt fredelige arbeid. Men vi vil gjøre det som frie mennesker og vi mener at freden var kommet i fare hvis vi ikke hadde forsvart vår rett. Ingen ny politikk og ingen fred kan baseres på rettsbrudd og moralsk kapitulasjon. Med stor glede så jeg i avisene i går at Kennedy og MacMillan var blitt enig om en saklig, men innholdsmessig sterk uttalelse til fordel for å bevare Berlins frihet. Den springer ut av forståelsen av at det her gjelder felles interesser. I tilslutning til Georges Brown vil jeg ha sagt at det i sterkere grad enn noensinne blir lyttet til hva Europas sosialister, og ganske særlig i Norden, har å si. Man vet i Amerika og andre steder at man trenger flere uredde, flere positive svar, ikke bare på den ene utfordring vi står overfor, men de tre utfordringene, den fra den kommunistiske verden, den som kommer fra sulden og nøden i de underutviklede land og den som springer ut av den vitenskapelige

revolusjon. Man trenger sosialismens bidrag til forståelsen av den mer moderne internasjonalisme som vi går i møte. Men da må vi ikke svekke vesten, men bygge ut samarbeidet i det vestlige fellesskap, vi må ikke ha noen ny splittelse av Europa, men bygge bro mellom de to gruppene som er i ferd med å danne seg. Dette vestlige samarbeid er forutsetningen forat vi kan løse det mer omfattende samarbeid i verden.

Det er et imponerende arbeid dere har utført her i landet siden krigen sluttet, og et imponerende arbeid er nedlagt i det program dere skal behandle. Alle gode ønsker for landsmøtet og deres fortsatte arbeid for dette land og for friheten og freden i verden. (Bifall.)

Formannen refererte fortegnelsen over de innenlandske gjester.

Konrad Nordahl hilste på vegne av alle norske organisasjoner som var representert. Han sa:

På vegne av samtlige innbudte norske organisasjoner har jeg den ære og glede å takke for innbydelsen og overbringe de hjerteligste hilsener til Det norske Arbeiderpartis 38. ordinære landsmøte.

Selv om jeg hilser på vegne av mange organisasjoner, er det likevel naturlig at jeg sier noen ord om arbeidet i den siste 2-årsperiode i den organisasjon som har sendt meg som gjest til dette landsmøtet.

På forrige landsmøte sa jeg at med bare 2 års mellomrom kan det jo ikke bli så mye nytt å berette om, spesielt når det gjelder nye landevinninger, men heldigvis, utviklingen står ikke stille, og noen resultater er det blitt.

Da vi sist var samlet til landsmøte, var avtalen om 45 timers arbeidsuke nettopp trådt i kraft. Vi var den gang spent på om dette ville føre til nedgang i produksjonen og dermed i levestandarden. Produksjonen har ikke sunket, tvert imot har den økt betraktelig på tross av en kortere arbeidstid. Det har styrket oss i troen på at det ikke skal gå altfor lang tid før vi når fram til en ny arbeidstidsforkortelse, enten det nå skjer ved avtale mellom partene eller ved lovgivning.

Nå har også landarbeiderne og sjøfolkene fått arbeidstiden forkortet, og dermed omfatter forkortelsen alle grupper som tidligere hadde 48 timers arbeidsuke.

En ny landevinning må vel Fellesordningen for tariffestet pensjon sies å være. Det var LO's kongress i 1957 som besluttet at det skulle reises krav om en tariffestet pensjon som tillegg til alderstrygden, etterat behovsprøvingen på denne var opphevet.

Ved tarifforhandlingene i 1958 fikk vi NAF til i prinsippet å godta en pensjonsordning. Siden den gang har det vært ført lange og til dels harde forhandlinger om hvordan pensjonsordningen skulle gjennomføres og om fordelingen av utgiftene. Det var ingen enkel oppgave. Dette er en pensjonsordning som ikke er «stavnsbundet», slik de fleste pensjonsordninger er. Den skal følge vedkommende arbeidstaker fra hun eller han er 20 år gammel og til de slutter å arbeide ved oppnådd pensjonsalder, dette uansett hvilket fag, industri eller bedrift vedkommende kommer til å arbeide i. Det eneste vilkår er at det i bedriften er en tariffavtale som er under- tegnet av et forbund tilsluttet Landsorganisasjonen i Norge.

Det er dessverre ikke så store pensjonsbeløp det her er tale om, men bare det at vi har fått NAF til å erkjenne at det private næringsliv skal gi pensjon til *alle* som arbeider i dette næringsliv og *ikke* bare til høyere funksjonærer, er et stort framskritt. Vi får så arbeide for å gjøre ordningen bedre når vi har fått noen erfaring. Det er jo det vi har gjort med de andre store merkesaker som gjennom årene er gjennomført av vår bevegelse.

Vi er nå midt oppe i en av de store tariffrevisjoner, hvor avtalene skal revideres for de fleste av Landsorganisasjonens medlemmer. Hvordan det kommer til å utvikle seg på tarifffronten, er det naturligvis umulig å si noe om i dag. Vi har allerede fått nye avtaler i stand når det gjelder rutebilsjektoren utenfor Oslo og omegn og kystfarten. Det foreligger nå meglingsforslag for jernindustrien og bergverkene, og forhåpentlig vil disse forslag bli vedtatt av medlemmene.

Ved årets tariffrevisjoner er det to ting som jeg mener spesielt bør framheves. Det første er den rammeavtale som LO og NAF er blitt enige om når det gjelder spørsmålet om lik lønn for likt arbeid for kvinner og menn. Jeg kan si at det som står i denne rammeavtale er framtidsgoder som ikke får umiddelbar virkning ved årets tariffrevisjon, men etter min mening er vi kommet et langt stykke på vei når vi har fått NAF til å anerkjenne prinsippet om at innenfor et bestemt antall år skal all lønnsmessig diskriminering av kvinnene i forhold til mennene være opphevet. En kan synes at tiden er lang. Først i 1967 skal vi være ferdige, men når en tenker på at dette er en sak som fagbevegelsen i mer og mindre grad har beskjefteget seg med i generasjoner, tror jeg vi har grunn til å være glade over at vi nå er kommet så langt at vi *øyner* slutten.

En annen ting jeg vil peke på er at det iallfall for april- og mai-fagene, ikke blir noen indeksreguleringsbestemmelser. Vi prøver denne gang en ny ordning for disse grupper. Det er blitt eller kommer til å bli, sluttet 2-årige avtaler med et bestemt lønnstillegg

etterat tariffavtalene har vart i 1 år. Det er en ny form for regulering. Om det blir en suksess, vil i høy grad avhenge av prisutviklingen i landet vårt. Inntrykket gjennom årene har vært at indeksreguleringsbestemmelser med en såkalt «rød strek», i noen grad iallfall, har virket avskrekkende på dem som hadde med reguleringen av prisnivået å gjøre. Når nå «den røde strek» ikke lenger er der, håper jeg bare at våre prismyndigheter med prisministeren i spissen ikke «løper løpsk» og gir altfor mange konsesjoner til dem som vil ha høyere priser. Mislykkes det denne gang, har vi ikke noe annet å gjøre enn å falle tilbake på den gamle, ortodokse indekspolitikk som har vært fulgt i mange år.

Dette var noen ord om de mest aktuelle ting som vi i øyeblikket er opptatt med i fagbevegelsen.

Nå har vi også noen begivenheter foran oss. Jeg tenker på LO's kongress, som tar til i slutten av mai, og høydepunktet i år, som er stortingsvalget 11. september.

Vi i fagbevegelsen er i høyeste grad interessert i et godt resultat av dette valg. Den yngre generasjon som bare har opplevd arbeiderstyret, fatter kanskje ikke fullt ut hva det har betydning for vår daglige virksomhet at vi har hatt regjeringer som vi kunne ha tillit til, og som vi visste sto på vår side når det virkelig gjaldt.

Vi som er så gamle at vi var tillitsmenn i fagbevegelsen den gang vi hadde de vekslende, borgerlige regjeringer, for oss føltes det som om natt ble til dag da disse regjeringer forsvant fra valplassen.

Det er arbeiderbevegelsens oppgave å sørge for at de aldri kommer tilbake.

Det kan vi klare ved *samhold* og *lojalitet* innad. Det var da fraksjonsstridene sluttet i norsk arbeiderbevegelse at framgangen tok til. Vi må fortsette med dette. Hvis ikke, er vi på forhånd dømt til nederlag.

Vi har ennå mange uløste oppgaver hvis løsning har den største betydning for det arbeidende folk og dermed for samfunnet som helhet. Derfor trenger vårt land fortsatt en sammensveiset arbeiderbevegelse.

Jeg håper og tror at dette landsmøtet med sine vedtak vil skape forutsetning for et fortsatt arbeiderstyre som sikrer oss nye sosiale framskritt og nasjonal trygghet.

Med dette hilser jeg igjen landsmøtet på vegne av de innenlandske gjester og ønsker til lykke med de kommende dagers forhandlinger!

Partiformannen rettet på landsmøtets vegne en hjertelig takk til hver enkelt av dem som hadde overbrakt hilsener.

Konstitueringen.

Fullmaktskomitéens formann, *Trygve Hoem*, refererte et par rettelser i representantlisten, og refererte og fikk godkjent følgende innstilling:

«Fullmaktskomitéen har hatt møte 8. april 1961 og gjennomgått de innsendte fullmakter.

I alt er mottatt fullmakter for 300 representanter.

Representantene er fordelt på fylkes- og kretspartiene etter innbetalt kontingent i 1960.

Landsstyret ga i møte 7. og 8. januar sentralstyret fullmakt til å foreta fordeling av representantene på de enkelte fylkes- og krets-partier, da medlemsoversikten på det tidspunkt ikke var ferdig. Fordelingslisten ble godkjent i sentralstyrets møte den 6. februar.

Det er meldt forfall fra følgende representanter, hvor varamenn møter:

Representanter:

Royal Hansen.
Oddvin Nybakk.
Jan Brende.
Gunder Bental.
Simon Moi.
Nils Garli.
Anders Tangen.
Oskar Bøgseth.
Leif Rabben.
Kåre Vangen.
Rolf Hellem.
Almar Bendiksen.
Borghild Døvle.
Alf Rummelhoff.
Christen Christensen.
Sigrid Hansen.

Varamenn:

Henry Finsrud.
Asbjørn Hågensen.
Hilmar Høyby.
Sigurd Granrud.
Inge Stålesen.
Erling Endresen.
Johan Fjeseth.
Asbjørn Worseth.
Leif Reitan.
Ole Moe.
Aage Ulvik.
Iris Madsen.
Aga Larsen.
Rolf Aakervik.
Arnold Andersen.
Minda Pettersen.

For representant nr. 118, Arne Thunheim, møter Ragnvald Norheim. Siden vi ikke har fått melding om de valte varamenn, ber fullmaktskomitéen om å få komme tilbake til denne fullmakt i ettermiddagsmøtet.

Ved landsmøtets åpning møtte i alt 295 representanter.

Fullmaktskomitéen anbefaler samtlige fullmakter ellers godkjent. I fullmaktskomitéen:

*Trygve Hoem, Arne Strøm, Oscar Olsen,
Rolf Hansen og Bendik Øyan.»*

I ettermiddagsmøtet ble denne innstilling lagt fram:

«Fullmaktskomitéen innstiller på at Ragnvald Norheim godkjennes som representant i stedet for nr. 118, Arne Thunheim, som har meldt forfall».

Saklisten.

Følgende sakliste ble godkjent:

1. Åpning og konstituering.
  - a) Fullmakter.
  - b) Framlegg til sakliste.
  - c) Arbeidsordning.
  - d) Valg av ordstyrere, sekretærer og komitéer.
2. Innstillingen om årsberetningen 1959—1960.
3. Innberetninger fra Revisjonsnemnda.
4. Lovendringer.
5. Den politiske situasjon.
6. Arbeidsprogrammet.
7. Ungdomsprogrammet.
8. Innsendte forslag.
9. Stortingsvalget.
10. Valg.

Arbeidsordningen ble vedtatt i følgende form:

Landsmøtets forhandlinger foregår for lukkede dører. Medlemmer av partiet har adgang til galleriet mot framvisning av spesielle adgangskort.

Det velges 4 ordstyrere som vekselvis og etter seg i mellom avgjort orden leder landsmøtets forhandlinger. Ønsker den fungerende ordstyrer å delta i debatten, skal han overlate ordstyrerplassen til en av de andre ordstyrerne. Ordstyrerne har rett til å stille forslag om ordskiftets avslutning med de inntegnete talere og forslag om tidsbegrensning.

Det holdes to møter daglig. Formiddagsmøte fra kl. 9.00 til kl. 13.00, og ettermiddagsmøte fra kl. 15.00 til kl. 19.00.

Alle forslag skal framlegges skriftlig til ordstyreren og være undertegnet med forslagsstillerens navn og hjemsted.

Etter det er vedtatt å sette strek, kan intet nytt forslag framsettes.

Valgene foregår ved skriftlig avstemning. Andre avstemninger foregår ved håndsopprekking. Landsmøtet kan beslutte at en avstemning skal foregå ved navneopprop. Representantenes stemmegivning innføres i protokollen.

Til å føre forhandlingsprotokollen velges 4 sekretærer. I protokollen skal innføres de saker som behandles, alle forslag som framsettes og beslutningene med angivelse av antall avgitte stemmer. Den landsmøtevalte nemnd som gir innstilling om årsmøteberetningene, skal også gi innstilling om landsmøtets forhandlingsprotokoll. Ved hvert formiddagsmøtes begynnelse avgir nemnda innstilling om foregående dags protokoll. Protokollen for møtets siste dag godkjennes av sentralstyret.

Representantene har rett til å ta ordet inntil to ganger i samme sak med henholdsvis 10 og 5 minutters taletid. Representanter som forlanger ordet til forretningsordenen, tilståes ikke mer enn 1 minuts taletid.

Møtets funksjonærer.

Som møtets funksjonærer valtes følgende, enstemmig og uten debatt:

Ordstyrere: Nils Langhelle, stortingsgruppa. Konrad Nordahl, sentralstyret. Magnhild Hagelia, stortingsgruppa. Georg Moe, Sør-Trøndelag.

Sekretærer: Annemarie Lorentzen, Vest-Finnmark. Asbjørn Lillås, Vestfold. Ragnvald Støyyva, Sunnmøre. Anders Salvesen, Vest-Agder.

Fullmaktskomité: Trygve Hoem, partikontoret, formann. Arne Strøm, Akershus. Oscar Olsen, Oslo. Rolf Hansen, Oslo. Bendik Øyan, Oslo.

Protokoll- og beretningsnemnd: Egil Halvorsen, Buskerud, formann. Thor Fossum, Akershus. Odvar Nordli, Hedmark. Ragnhild Eriksen, Oslo. Johs. Lislerud, Østfold.

Redaksjonskomité for arbeidsprogrammet: Trygve Bratteli, sentralstyret, formann. Sivert Haltbakk, Nordmøre. Olav Gjærevoll, Sør-Trøndelag. Odd Isaksen, Nord-Troms. Egil Helle, sekretær. Oskar Øksnes, Inn-Trøndelag. Raket Seweriin, sentralstyret. Olaf Habberstad, Oslo. Erik Brofoss, Oslo. Olav Watnebryn, landsstyret, Buskerud. Odlaug Kristiansen, Rogaland.

Redaksjonskomité for andre saker: Olaf Solumsmoen, Oslo, formann. Magne Jønsson, Sør-Troms. Leif Kristiansen, Vest-Oppland. Peder Nesheim, Rogaland. Margit Tøsdahl, Hordaland.

Redaksjonskomité for lovene: Ragnar Christiansen, Buskerud, formann. Kjell Kristensen, Telemark. Sigrid Hansen, Oslo.

Reisefordelingskomité: Arne Nilsen, Hordaland, formann. Hallvard Njøs, Sogn og Fjordane. Marit Svarva, Inn-Trøndelag. Ansgar Dahl, Ofoten.

Valgkomité: Ivar Mathisen, sentralstyret, formann. Ragna Forsberg, Østfold. Arne Strøm, Akershus. Magne Antonsen, Hedmark. Ole Nilsedalen, Buskerud. Inga Engebretsen, Vestfold. Thor Viten, Telemark. Lilly Walvik, Aust-Agder. O. M. Wikre, Rogaland. Harald Romundset, Nordmøre. Eigil Gullvåg, Sør-Trøndelag. Inge Andreassen, Nord-Helgeland. Henry Forså, Salten. Margot Klemtsen, Oslo. John Johansen, Oslo.

Landsmøtets formiddagsmøte sluttet med at «Frihetens forpost» ble sunget.

Ettermiddagsmøtet 9. april 1961

Ettermiddagsmøtet ble åpnet kl. 15.30 med *Nils Langhelle* som ordstyrer. Etter et par meldinger meddelte han at ordstyrerne hadde utarbeidet en framdriftsplan for landsmøtet. Så langt mulig ville de bruke den og ba om representantenes medvirkning.

Neste punkt på dagsordenen var foredrag av partiets formann, *Einar Gerhardsen*, om den politiske situasjon.

Den politiske situasjon

I mer enn et kvart århundre har Det norske Arbeiderparti nå hatt regjeringsansvaret i Norge. Gjennom alle årene etter krigen har det vært relativt stabile politiske forhold. Fra 1945, har Arbeiderpartiet styrket sin stilling fra valg til valg. Ved stortingsvalget i 1957 fikk Arbeiderpartiet alene flere stemmer enn alle de fire borgerlige partiene til sammen.

Foran det valg vi skal ha i september mener de borgerlige partiene igjen at de har store muligheter for å erobre flertallet fra Arbeiderpartiet. Riktignok har de sine vanskeligheter. På den ene side mener de vel at det er en svakhet at de står splittet i 4 partier. På den andre siden er de klar over at de vil tape stemmer om de går sammen i ett parti. Da Senterpartiet ennå het Bondepartiet, valte det ofte å slå lag med Høyre. Etter siste stortingsvalg og palassrevolusjonen i stortingsgruppa valte Senterpartiet å gå «i konvoi med Venstre og Kristelig Folkeparti», som *Rømer Sandberg* sa. Siden da har Høyre vært mer isolert enn på lenge, og de tre mellompartiene har lagt vekt på å kunne opptre sammen i flest mulig saker. Gjennom lengre tid har de tre partiene nå ført forhandlinger om samarbeid, men det er ennå uvisst hva resultatet av disse forhandlinger vil bli. Det vi vet er at de vil opptre med hvert

sitt partiprogram foran valget. Det vi bør regne med er at de dessuten vil legge fram et felles politisk program som de vil presentere som sitt regjeringsalternativ. Hva de får til av felleslister, vet vi lite om. Jeg tror vi gjør rett i å regne med at de får til felleslister i de distrikter der de mener å kunne ha fordel av det, fortrinnsvis der de mener å kunne ta mandater fra Arbeiderpartiet. Nå er imidlertid et valg ikke bare et regnestykke, og velgerne er ikke brikker som lar seg flytte etter som det passer de politiske lederne i partiet.

I Arbeiderpartiet følger vi selvsagt med interesse det som skjer i de borgerlige partiene, men det er deres egen sak å avgjøre hvordan de vil forholde seg foran valget. Arbeiderpartiets stilling er klar, og velgerne vet hva partiet står for. Det som etter vår mening blir avgjørende for valgresultatet er vår egen politikk, vårt program og våre organisasjoners evne til å komme i kontakt med velgerne. Nye partikonstellasjoner skal i tilfelle bare stimulere oss til økt innsats. Vi vil sette våre krefter inn for å vinne valget, ikke for den politiske maktens egen skyld, men fordi vårt parti har mange og store oppgaver å løse, og fordi vi ønsker å løse dem etter retningslinjer som vil gjøre hele folket delaktig i den videre vekst og utvikling. Vi skal vokte oss vel for å gjøre som de borgerlige partier så ofte har gjort: å ta en valgseier på forhånd. Men vi må ha lov til å si at det ikke er noe som tyder på at vi står overfor et politisk omslag. Det norske Arbeiderpartis organisasjonsmessige stilling er sterkere enn før, aktiviteten er større og forholdet til og samarbeidet med fagorganisasjonen bedre enn kanskje noen gang.

Arbeiderpartiet er også i den stilling at det kan legge fram et godt politisk regnskap. Det henger for en stor del sammen med at vi i Norge har oppnådd en sterk økonomisk vekst. Regjeringens langtidsprogram for denne stortingsperioden har hatt som et hovedmål å øke produksjonen med noe over 12 prosent i løpet av fire år. Målet ble praktisk talt nådd på tre år. Dette er særlig tilfredsstillende når en tar omsyn til to viktige forhold.

For det første er den alminnelige arbeidstid blitt forkortet fra 48 til 45 timer. Mange var på forhånd redde for at dette ville hemme produksjonen, men stort sett er forkortelsen gjennomført på en vellykket måte, og den synes å ha gitt støtet til en rekke rasjonaliseringstiltak som ellers ikke hadde kommet på tale. Både bedriftene og lønnstakerne fortjener ros for dette, ikke minst synes jeg at fagbevegelsen kan være tilfreds med den innsats den her har gjort.

For det annet hadde vi i begynnelsen av programperioden et internasjonalt konjunkturtilbakeslag som bl. a. rev bunnen ut av

fraktmarkedet og derfor var særlig alvorlig for Norge. Vi møtte situasjonen med omfattende mottiltak. Stortinget bevilget store beløp til ekstraordinære sysselsettingstiltak i vintermånedene, og samtidig ble statens ordinære virksomhet utvidet. Statsbankene fikk forhøyd sine utlånsbudsjetter, og en rekke andre kredittlettelser ble gjennomført. Byggekvotene ble økt, og omsetningsavgiften for skolehus og helsebygg ble opphevet. Vi reduserte bevisst overskuddet på statsbudsjettet for å stimulere den alminnelige etterspørsel. Ved disse og andre tiltak lyktes det å hindre en alminnelig produksjonsnedgang i 1958 og å oppnå en betydelig produksjonsøkning i 1959. Senere har den gunstige produksjonsutviklingen fortsatt — når vi da unntar fiskeriene som gjennom flere år har budt på store skuffelser.

Når vår samlede produksjon har steget sterkere enn forutsatt i langtidsprogrammet, innebærer det at vi i alminnelighet og på de fleste områder ligger forut for programmet. Vi har hatt økonomiske muligheter for å utrette mer enn det som ble stilt i utsikt. Dette gjelder ikke bare for Regjeringens langtidsprogram, men også for partiets arbeidsprogram.

De to programmene inneholder mange hundre enkeltsaker. Dels dreier det seg om økonomiske mål som er angitt i tall, og dels om nye lover og tiltak. Regjeringen har lagt sterk vekt på at alle disse sakene, selv de minste av dem, skal følges opp på en effektiv måte. Hvert år har Regjeringen mottatt en utførlig rapport om hvordan stillingen var på de forskjellige felter, og slik at det var anledning til å gripe inn i tide i de tilfelle hvor utviklingen ikke var tilfredsstillende. Også under de årlige budsjettbehandlinger har det vært et hovedhensyn at programmene skal gjennomføres. Vi kan i dag si at praktisk talt alle enkeltposter er eller blir oppfylt i programperioden.

Jeg vil gjerne nevne noen av de hovedresultater vi oppnår i programperioden. Ifølge langtidsprogrammet skulle det private forbruk økes med omtrent 10 prosent. Dersom nasjonalbudsjettet for i år holder, vil vi få en øking på hele 17 prosent. Videre gikk programmet ut på at fellesforbruket eller det sivile offentlige forbruk som det heter i nasjonalbudsjettet — skulle økes med omtrent 12 prosent. Den faktiske øking blir antakelig 22—23 prosent. Disse tallene illustrerer framgangen i levestandard på en slående måte.

Langtidsprogrammet tok sikte på å øke investeringene med omtrent 10 prosent. I virkeligheten oppnår vi antakelig en øking på rundt 15 prosent. Dette tallet viser klart den sterke økingen av tempoet i den økonomiske utbyggingen av landet.

Det er også grunn til å gi noen korte opplysninger fra det sosiale og kulturelle felt. En rekke store trygdereformer er gjennomført. Grunnpensjonene i alderstrygden er blitt sterkt forhøyet, og behovsprøvingen er opphevet. Regjeringen vil i løpet av de første par uker legge fram forslag om øking av alderstrygdens satser. En ny yrkesskadetrygd erstatter de begrensede ordninger som gjaldt tidligere. Vi har fått forsørgertrygd for barn og alminnelig uføretrygd. For øvrig er de ulike trygdeordninger på forskjellig måte blitt forbedret, og de årlige trygdeytelser har steget fra 1400 millioner kroner i slutten av forrige programperiode til 2200 millioner kroner i dag. Vi har nå en virkelig folketrygd selv om det gjenstår en del administrative problemer.

Samtidig er det gjort en stor innsats for å styrke helsepleien. La meg bare nevne at denne programperioden antakelig gir oss bortimot 4000 nye plasser på sykehus av alle slag. I tillegg kommer et stort antall nye plasser i åndssvakeomsorgen og i pleiehjem for sinnssyke. Også ellers er det mange sosiale framsteg. En særlig betydning har her boligbyggingen. I denne stortingsperioden får vi omtrent 107 000 nye boliger, en tredjepart av det norske folk bor nå i hus som er bygd i løpet av de siste femten år.

I arbeidsprogrammet lovet vi et krafttak for skole og utdanning. Et av de viktigste skritt som er tatt, er den nye lov om folkeskolen som ble gitt for to år siden. Loven har betydd en rekke forbedringer, ikke minst i landsfolkeskolen. Men spesielt har loven lagt grunnlaget til rette for en ni-årig enhetsskole. Gjennomføringen av denne viktige reformen er i full gang landet over.

Vi har sett en sterk vekst i den videregående undervisning. I programperiodens 3 første år har elevtallet ved de høyere skoler, yrkesskolene og framhaldsskolene steget fra noe over 130 000 til litt over 180 000, dvs. med nesten 50 000. Den eksplosive vekst i elevtallet henger delvis sammen med de store ungdomskullene, men har også som en vesentlig årsak at det nå er bedre muligheter og større interesse for videre utdanning. Det kan en se av statistikken som viser hvor mange som etter endt folkeskole går inn i realskoler og gymnas. Denne andelen er bare på tre år økt fra 32 til 40 prosent.

Også heretter vil den økonomiske utvikling i høy grad være avgjørende for hva vi makter å utrette på de forskjellige områder av samfunnslivet. Arbeiderpartiet hevdet lenge før det fikk regjeringsansvaret at samfunnsøkonomien ikke må overlates til seg selv, men at en aktiv politikk er nødvendig. Dette synet er blitt prøvd i praksis. Erfaringene har vist at synet er riktig, og det til en slik grad at de borgerlige partiene har måttet slå full retrett. I mange

år fikk vi stadig høre at Arbeiderpartiets politikk ville føre landet opp i alvorlige økonomiske ulykker. Etter hvert er det blitt mer stille med det. Nå har de borgerlige partiene, og særlig Høyre, nærmest slått an den tonen at slapp bare *de* til, så skulle de gjøre det enda bedre enn Arbeiderpartiet. Denne nye påstanden bør vurderes på bakgrunn av at opposisjonen etter beste evne har søkt å motsette seg den aktive linje som Arbeiderpartiet står for.

Norge har i dag en god økonomisk utgangsstilling for å ta fatt på de store oppgavene som melder seg i 1960-årene. Her må en ikke misforstå de milde bremsetiltakene som nylig er gjennomført. De tar ikke sikte på å hindre en sterk økonomisk vekst, men på å bevare *grunnlaget* for veksten. I den siste tiden er landet kommet i en situasjon hvor etterspørselen er for stor i forhold til produksjonsmulighetene, og vi har begynt å få et visst press i økonomien. Dette viser seg blant annet i mangel på arbeidskraft over store deler av landet og i en meget høy import. Derfor må etterspørselen begrenses noe, og det er det som er hensikten med de såkalte bremsetiltakene.

Dette at etterspørselen fra tid til annen må reguleres — snart nedover, snart oppover — er et nødvendig ledd i en aktiv politikk. Av forskjellige grunner kan det oppstå forstyrrelser i økonomien, dels på grunn av utviklingen ute i verden og dels på grunn av økonomiske begivenheter her hjemme, og slike forstyrrelser krever mottiltak om vi ønsker en jevn og tilfredsstillende økonomisk vekst.

Konjunktursvingningene i verdensøkonomien kan lett bli alvorlige — noe vi mange ganger har erfart. Men i løpet av de siste 20—30 år har den økonomiske politikk gjort store framsteg i de fleste land, selv om det ennå er et godt stykke igjen før den virkelig holder mål. Disse framstegene må vi tro vil fortsette, og den aktive innstilling som den nye amerikanske regjering viser, vil her være av den største betydning.

I det store og hele må vi kunne se tillitsfullt på framtida. Den vil naturligvis ikke bringe bare godt. Vi vil også møte skuffelser, men det er ikke noe nytt. Vanskene var sannelig enorme da Nygaardsvold dannet regjering i 1935. De var på ny store og overveldende i 1945. Senere har vi opplevd Koreakrigen, Suezkrisen og fire amerikanske konjunkturtilbakeslag. Men alle disse vanskene kom vi igjennom, og vi må ha lov å si at økonomisk sett synes situasjonen og framtidsutsiktene å være atskillig lysere i dag enn vi har vært vant til.

Optimisme har alltid preget norsk arbeiderbevegelse. Optimisme preger det nye arbeidsprogrammet som vi skal drøfte senere under landsmøtet. Også det nye langtidsprogrammet som vil bli offentlig-

gjort i slutten av denne måneden, er optimistisk. Det tar sikte på en sterk økonomisk vekst og på mer samfunnsmessig initiativ enn noen gang tidligere.

Arbeiderbevegelsen i Norge har stilt seg det ærgjerrige mål å lede utviklingen fram til et nytt samfunn som skal bygge på solidaritet og være uten klasseskiller. Eller som det står i «Grunnsyn og retningslinjer»: «Det norske Arbeiderparti vil at Norge skal bygges som et sosialistisk samfunn.» Når vi nå nærmer oss slutten av en stortingsperiode og snart skal begynne på en ny, kan det være naturlig å spørre om hvordan vi har levd opp til vårt grunnsyn.

Fra tid til annen blir vi jo beskyldt for å ha glemt våre prinsipper eller for å ha forlatt dem. Vi er blitt nødt til å foreta en grundig loftsrydding, sies det, og det er da ment som en bebreidelse. Nå kan det vel ikke akkurat være noe galt i å rydde på loftet. Det bør alle partier gjøre en gang imellom, og Arbeiderpartiet for sin del foretok en stor loftsrydding da «Grunnsyn og retningslinjer» i 1949 ble vedtatt som et nytt prinsipielt program. Men vi forandret ikke målsettingen, Norge som et sosialistisk samfunn. «Grunnsyn og retningslinjer» står i dag ord for ord slik som det ble skrevet for 12 år siden, og har åpenbart alminnelig og sterk tilslutning innenfor arbeiderbevegelsen.

Når dette er innstillingen, tror jeg at forklaringen for en stor del må ligge i at samfunnsutviklingen har foregått og foregår i samsvar med vårt grunnsyn. Det norske samfunn blir gradvis omformet i sosialistisk retning. Både samfunnsstrukturen og samfunnsstenkingen har forandret seg sterkt i løpet av de siste 20—30 år og enda langt sterkere om vi sammenlikner med forholdene i arbeiderbevegelsens barndom.

Hele det økonomiske liv blir mer og mer samordnet for å tjene de felles interesser hos alle grupper av folket. Samfunnets organer får stadig større innflytelse over produksjon, investeringer, inntektsfordeling osv. Gjennom fagforeninger, kooperative sammenlutninger, produksjonsutvalg og samarbeidsutvalg øker den demokratiske kontroll nedenfra.

Den offentlige sektor av økonomien spiller selvfølgelig en viktig rolle i denne utviklingen. Staten og kommunene har stadig tatt på seg større og nye oppgaver. Ifølge folketellingen steg sysselsettingen i offentlig virksomhet fra 50 000 i 1900 til bortimot 100 000 i 1930 og nesten 200 000 i 1950. Siden 1950 har veksten fortsatt. Minst 25 prosent av alle lønnstakere er i dag knyttet til offentlig virksomhet av forskjellig slag. Karakteristisk i de siste årene er at den alt overveiende del av kraftutbyggingen foregår i offentlig regi, og at staten har stått for en betydelig industrireiseing. Selve om-

fanget av all denne virksomhet gir samfunnet en betydelig innflytelse over Norges økonomi, dels ved at staten og kommunene direkte er ansvarlige for viktige prosjekter og tiltak, og dels fordi den offentlige virksomhet på mange måter virker inn på utviklingen i den private sektor.

Men de offentlige budsjetter spiller en økonomisk rolle som er langt større enn den som svarer til sysselsettingen i den offentlige sektor. Mer enn en tredjedel av nasjonalinntekten passerer statsbudsjettet, kommunebudsjettene og folketrygden. Kapital og inntekt overføres til mange forskjellige formål — som lån og tilskudd til produktive tiltak, som utbetalinger til pensjonister og trygdede, og i mange andre former. Disse store overføringene virker inn på sysselsetting, produksjon og investeringer og på inntektsfordelingen.

Innen kredittsystemet er det skjedd litt av en revolusjon. Det offentlige banksystem har vært i sterk ekspansjon og særlig i denne stortingsperioden. I 1950 falt 25 prosent av alle bankutlån på statsbankene. I dag står de for 40 prosent. Dette er en av de viktigste endringer som har funnet sted i vårt økonomiske system. Samtidig er virksomheten til forretningsbankene, sparebankene og de øvrige kredittinstitusjoner blitt mer og mer samordnet ved kredittavtaler og ved den samarbeidsnemnd hvor både staten og kredittinstitusjonene er representert. Vi har nylig fått en ny fem-årig kredittavtale. I forbindelse med den uttalte Samarbeidsnemnda enstemmig at bankene også må la samfunnsøkonomiske og ikke bare rent privatøkonomiske synsmåter være avgjørende for sine disposisjoner dersom bankvesenet skal fylle sin oppgave i samfunnet. Stortinget behandler nå forslag om nye banklover. Etter stortingskomitéinnstillingen skal fjerdeparten av forstanderskapet i en sparebank velges av vedkommende kommunestyre. Videre skal Kongen oppnevne en fjerdepart av representantskapet i forretningsbanker som har en forvaltningskapital på 100 millioner kroner eller mer. Kontrollkomitéen i en forretningsbank skal påse at banken følger gjeldende retningslinjer for penge- og kredittpolitikken. Disse og andre bestemmelser i lovene vil føre til en ytterligere demokratisering av kredittlivet.

I årenes løp har vi bygd ut vår økonomiske og sosiale lovgivning, og også det har bidratt til å slå fast det prinsipp at all økonomisk virksomhet uansett eiendomsrett og bedriftsform skal underordnes samfunnsmessige hensyn. Dette system av lover trekker ikke bare opp regler for all økonomisk virksomhet, men gir dessuten myndighetene anledning til å gjennomføre mange forskjellige tiltak for å sikre samfunnsinteressene. En rekke av lovbestemmelsene er imidlertid av den art at de bare skal brukes når det ut fra et samfunns-

messig syn er nødvendig, og i dette forholdet ligger det en oppfordring både til administrasjonen og til næringslivet om å samarbeide.

Det samarbeid som har utviklet seg i det økonomiske liv og også på andre samfunnsområder, er kanskje den viktigste strukturforandring som har funnet sted. Det er et samarbeid hvor staten, kommunene, næringslivet, kooperasjonen og fagbevegelsen tar del, og som mer og mer setter sitt preg på samfunnet. Samarbeidet skjer dels ved hjelp av faste organer, som f.eks. Samarbeidsnemnda mellom myndighetene og bankene, bransjerådene, produksjonsutvalgene, Rådet for internasjonalt økonomisk samarbeid og Utvalget for industrifinansiering, men samtidig foregår et vidt forgrenet samarbeid i uformelle former. Alt dette tjener til å demokratisere vårt økonomiske liv og å skape forståelse for solidaritetstanken.

Norge er ikke lenger et kapitalistisk land og heller ikke et sosialistisk, men vi lever i en overgangstid. Har vi en lang marsj bak oss, så har vi også langt igjen å gå. Vår oppgave er å føre prosessen videre — gradvis og rolig som hittil og alltid slik at vi har flertallet av folket med oss. Det nye arbeidsprogrammet skal her tjene som veiviser gjennom de neste fire år.

Det politiske liv byr til enhver tid på en mangfoldighet av problemer, og et ansvarlig parti må ta stilling til dem alle. Gjennom over 70 år har det norske folk kunnet se Arbeiderpartiet i virksomhet med tusenvis av saker. Alle våre handlinger har bidratt til å gi velgerne et bilde av hvordan Arbeiderpartiet er. Men først og fremst er det vel to ting som har gjort inntrykk: Arbeiderpartiet står både for en sterk økonomisk utbygging og en sterk økonomisk utjevning. De politiske begivenheter har så å si hamret dette inn i det norske folks bevissthet.

Å bygge så meget og så hurtig at alle får høvelig arbeid, og at våre økonomiske muligheter blir nyttet fullt ut, det har gått som en rød tråd gjennom Arbeiderpartiets politikk. Da denne sterke utbyggingen ble innledet, kunne en kanskje si at det teoretisk forelå to alternativer. Det ene var at vi baserte oss mest mulig på selvforsyning og utviklet et næringsliv bak høye tollmurer og annen beskyttelse. Det andre alternativet var en økonomisk utbygging som så langt som mulig passet inn i en internasjonal arbeidsdeling. Vi valte det siste fordi vi mente at det ville gi den høyeste levestandard og var det eneste brukbare i det lange løp. Vi har lagt stor vekt på å øke vår eksport og skipsfart, og Norge har deltatt aktivt i et mellomfolkelig arbeid som har tatt sikte på å avvikle handelshindringer over hele verden. Som en konsekvens av dette er vi blitt medlem av Det Européiske Frihandelsforbund.

En spesiell og viktig utbyggingsoppgave har vi i de distrikter som har vanskelig for å følge med i utviklingen. Jeg skal ikke søke å gi noen oversikt over denne side av utbyggingspolitikken. Men la meg minne om den offentlige kraftutbygging og industri-reising som er gjennomført i distriktene — til dels under borgerlig motstand — om statsbankenes betydning for næringslivet i distriktene, om områdeplanleggingen, om Nord-Norge-programmet og Trøndelagsplanen, og om Arbeidsløsetrygdens utbyggingsfond. Det viktigste skritt i den siste tid er opprettelsen av Distriktenes utbyggingsfond. Det blir god anledning til å komme nærmere inn på disse spørsmålene når vi skal drøfte det nye arbeidsprogrammet som inneholder mange tiltak som er av betydning for distriktene.

Arbeiderpartiet vil ha en rettferdig inntektsfordeling, gode og jevne levevilkår, og i Norge er det gjennomført en stor inntektsutjevning mellom næringer, sosiale grupper og distrikter. I det nye arbeidsprogrammet står det at denne utjevning i levestandard er mer vidtgående enn i nesten noe annet land. Det er mange både innen våre egne rekker og hos våre politiske motstandere som nok ville mene at her kunne en stryke ordet «nesten». Det får nå være som det vil. Helt sikkert er det imidlertid at utjevnin-gen er gjennomført under sterk borgerlig motstand.

Fremdeles står det strid om inntektsfordelingen, bl. a. om skatten på høyere inntekter, og det er et synspunkt som er lett å begripe. Mindre forståelig for folk flest er diskusjonen om overskuddet på statsbudsjettet. Høyre og sikkert mange innen mellom-partiene ønsker å redusere overskuddet. Men det ville gå ut over den offentlige sparing som har en fundamental betydning i vår politikk. Hvert år øker nasjonalformuen med store summer, og vårt økonomiske system virker i dag slik at en vesentlig del av denne kapitaltilveksten blir felleseie. Av hele den norske sparing i fjor var omtrent 40 prosent offentlig, resten privat. Høyre vil redusere den offentlige og øke den private sparing. Det vil i virkeligheten si å øke sparingen for dem som sitter med større inntekter og formuer. En slik politikk ville føre til en skjevare fordeling både av inntekter og formuer.

Den store skatteutredning som Finansdepartementet har foretatt, og som nylig er offentliggjort, er et dokument av stor politisk betydning. Her får en for første gang en ordentlig oversikt over den samlede virkning av våre skatter, avgifter, trygdepremier og subsidier. Virkningen er sterkt progressiv. Utredningen skisserer en rekke forslag som skal føre inntektsutjevningen videre, og som skal gjennomføres i løpet av de nærmeste år.

Vil vi ha et klasseløst samfunn, må vi også sørge for at alle får de samme muligheter for utdanning og etterutdanning. Dette er en sentral oppgave for en sosialistisk bevegelse. Vi har gjort meget med denne oppgaven i de siste årene. Vi må gjøre enda mer i neste periode.

Sterk utbygging og utjevning kan vi ikke få uten en bevisst politikk som bygger på økonomisk planlegging. Det har stått heftig strid om planøkonomien i Norge. De fleste vil vel huske de rasende angrep som de borgerlige partiene rettet mot det langtidsprogram som ble offentliggjort for åtte år siden. Men angrepene på planøkonomien er blitt svakere og svakere. Også i dette spørsmålet er de borgerlige partiene på retrett, og vårt syn er i ferd med å seire.

Ser vi så på forholdene som de er ute i verden, kan vi neppe si at det internasjonale klima har bedret seg siden forrige landsmøte.

Likevektsituasjonen og dens problemer har vi fortsatt måttet avfinne oss med. Hittil har det vist seg riktig at ingen vil trykke på den farlige knappen når han vet at motparten kan gjøre det samme. Faren for en krig ved en feilvurdering er likevel til stede, og lokale konflikter kan ta en slik vending at en mister kontrollen over dem.

Selv om terrorbalansen foreløpig har bevart freden, er den et usikkert grunnlag for mellomfolkelig samliv, og den sliter på nervene. Den voksende fryktmentalitet forteller tydelig om dette.

Fører det da ingen vei til den avspenning og nedrustning som man bekjenner seg til både i øst og vest, kan en spørre. Jo, det går en vei via forhandlingsbordet, men da må interessekonfliktene og sikkerhetsspørsmålene drøftes på en saklig og realistisk måte. Hittil har spenningen vært for høy og motsetningene for absolutte. Men på enkelte områder har vi kunnet spore en mer saklig tone og en viss åpenhet for kompromisser. Jeg tenker bl. a. på forhandlingene om forbud mot prøver med kjernefysiske våpen.

En har også inntrykk av at russerne ønsker en ny forhandlingsstart med president Kennedy og hans regjering. De har gått med på de utsettelsene som er nødvendige for at den nye amerikanske regjeringen skal kunne orientere seg og sette seg inn i problemene. Selv om russerne holder det politiske presset oppe der hvor de har anledning til det, som nå i Laos, passer de på ikke å foreta seg noe som får amerikanerne til å slå døren igjen.

Interessemotsetningene mellom De Forente Stater og Sovjet-Samveldet er for dyptgående til at et presidentskifte alene kan føre til noen vesentlig endring i forholdet mellom de to makter. Men en har inntrykk av at de menn som har tatt over problemene i Was-

hington i noen grad vil håndtere dem på en annen måte. Kanskje vil de være mindre prestisjebetonet og mer realistiske når det gjelder å avgjøre hvor kompromisser er mulig, og hvor de ikke er det.

Det russiske forslag om total nedrustning er for tiden ikke praktisk politikk. Nedrustning kan bare gjennomføres trinnvis, og slik at maktbalansen ikke på noe tidspunkt forskyves vesentlig. En slik forskyvning kan nemlig skape en ny krigsrisiko. Her må en være oppmerksom på at for Vesten er maktbalansen avhengig av De Forente Staters kjernefysiske våpen. Vesten kan derfor ikke godta en nedrustning som i første omgang bare skal omfatte kjernefysiske våpen. Det ville forrykke balansen.

Også kontrollspørsmålet nærmer partene seg fra vidt forskjellige utgangspunkter, selv om russerne nå i prinsippet har erkjent at et internasjonalt kontrollsystem er nødvendig. For en realistisk løsning er det avgjørende hvorledes systemet skal utformes, og når det skal tre i funksjon. Det vil ikke bli lett å bli enige om dette.

Et lite land som vårt kan ikke øve særlig innflytelse på behandlingen av nedrustningsproblemene. Regjeringen har i FN støttet de forslag som den mente hadde størst utsikt til å gi resultater.

Det følger av hele vår innstilling til mellomfolkelig samarbeid at vi for vårt eget vedkommende er fullt beredt til å underkaste oss militære restriksjoner som gjennom internasjonale avtaler måtte bli pålagt vårt land.

Regjeringen har fortsatt søkt å løse våre internasjonale sikkerhetsproblemer innenfor rammen av det vestlige militære samarbeid. Vi har sett på NATO først og fremst som en militær allianse. Men tyngdepunktet i kappestriden mellom øst og vest flyttes mer og mer over til det økonomiske område. Det skaper nye perspektiver for det vestlige samarbeidet. Skal Vesten kunne hevde seg, må båndene over Atlanterhavet styrkes ytterligere.

Regjeringen har likevel gjort det klart at den ikke er tilhenger av noen alminnelig samkjøring av NATO-maktens utenrikspolitikk. Vi ønsker for eksempel ikke at NATO-landene skal opptre som en egen gruppe i FN. Vi forbeholder oss vår fulle politiske handlingsfrihet når vi opptrer i verdensorganisasjonen. I debatter og ved voteringer har Norge i visse spørsmål måttet skille lag med sine NATO-allierte. Det vil vi fortsatt gjøre når vi mener det er politisk riktig.

Vår stilling til atomvåpen i Norge er ikke endret. Regjeringen har gjort rede for sitt syn i den stortingsmelding om forsvaret som ble lagt fram i desember i fjor. Regjeringen er kommet til at den ikke vil foreslå noen endring i de retningslinjer som hittil har vært

fulgt fra norsk side i spørsmålet om å lagre atomsprenghladninger på norsk område i fredstid. Vår politikk vil altså bli den samme som vi har fulgt siden forrige landsmøte. Arbeiderpartiets stortingsgruppe har enstemmig gitt sin tilslutning til Regjeringens linje i dette spørsmål.

Det følger av vårt medlemskap i NATO at vår forsvarspolitikkk må samordnes med organisasjonens alminnelige militære planlegging.

NATO's strategi bygger som kjent på teorien om å forebygge krig ved avskrekking. Alliansen må rå over slike våpen og slike styrker at den avholder enhver motstander fra å angripe fordi han vet at følgen av angrep vil bli et ødeleggende slag mot eget land. NATO's avskrekkingmiddel er først og fremst De Forente Staters kjernefysiske våpen.

NATO's landstridskrefter i Europa har alltid vært Østblokkens tallmessig underlegne. For å oppveie denne underlegenhet, forutsetter NATO's militære direktiver at disse styrkene skal utstyres med mindre atomvåpen til taktisk bruk. For så vidt kan det sies at de norske militære sjefer er i samsvar med NATO-direktivene når de har tilrådet at atomsprenghladninger skulle lagres i Norge i fred, slik at de kunne være øyeblikkelig tilgjengelige i en kritisk situasjon. De militære sjefer har også hevdet at lagringen av slike sprenghladninger her i landet har en viss krigsforebyggende virkning. En mulig angriper ville nære langt større betenkeligheter hvis han måtte regne med at vi hadde atomvåpen. Endelig mener de militære sjefer at våre styrker om vi skulle bli angrepet, ville ha større sjanse til å holde ut til hjelp kommer hvis de rår over atomvåpen.

Regjeringen har måttet vurdere spørsmålet om atomvåpen i Norge i en videre sammenheng, og den har ikke funnet å kunne følge tilrådingen fra de militære sjefene. Generelt er vi motstandere av en ytterligere spredning av atomvåpen fordi det kan øke krigsfaren. I dag fins det ikke slike våpen på den skandinaviske halvøy. Ved å innføre dem i Norge, vil vi skape et nytt område med atomvåpen i Nord-Europa. Vi må også tenke på Finland og Sverige. Ingen kan si hvilke virkninger det ville få for våre skandinaviske granner om vi endret vår holdning i atomspørsmålet.

Så har vi forholdet til Sovjet som nabostat. Vi har alltid gitt uttrykk for at et naboforhold pålegger visse forpliktelser. Da vi gikk inn i NATO, erklærte vi at vi ikke ville tillate stasjonering av fremmede styrker i Norge med mindre vi ble angrepet eller truet med angrep, og denne basepolitikk har vi senere holdt fast ved. Etter amerikansk lov må atomsprenghladninger oppbevares under

amerikansk kontroll. Vi må derfor være oppmerksomme på at hvis vi godtar tilbud om slike l dninger, må vi godta stasjonering av visse amerikanske styrker i Norge. Dette vil berøre v r basepolitikk.

Til slutt vil jeg gjerne gjøre oppmerksom på at det for tiden pågår en omfattende diskusjon både i og utenfor NATO om hensiktsmessigheten av visse grunnsetninger i NATO-direktivene.

Likevekten i  deleggelsesevnen mellom hovedmaktene er i dag en kjensgjerning. Dette forhold synes å nødvendiggjøre en viss revisjon av NATO-strategien. Mange mener at det er uheldig å gjøre NATO's markstyrker helt avhengig av atomvåpen. De framhever viktigheten av sterke konvensjonelle styrker som er mest mobile, og som kan kjempe lengst mulig uten å gjøre bruk av atomvåpen. Dette kan en heller ikke la ute av betraktning når en skal vurdere spørsmålet om atomvåpen i Norge. Men det r r enighet om at NATO's strategi fortsatt må bygge på kjernefysiske avskrekingsv pen som det viktigste krigsforebyggende middel.

Som en vil forstå er Regjeringens holdning til spørsmålet om lagring av atomsprengladninger i Norge i samsvar med partiets program, og noen oppmyking har det ikke vært tale om. Spørsmålet vil bli drøftet i forbindelse med forslaget til arbeidsprogram. Jeg kommer derfor ikke nærmere inn på dette spørsmålet nå.

Ved siden av nedrustningsproblemet er forholdet til utviklingslandene 1960-årenes store internasjonale problem. Koloniveldets tid er forbi. Det er vel bare Portugal som ikke vil forstå det. Opprettelsen av de nye statene har stort sett voldt færre vanskeligheter enn en kunne ha ventet. Kongo er en unntakelse. Men vi må være forberedt på at vansker kan melde seg, for de nye statenes grenser er ofte trukket vilkårlig av europ iske kolonimakter.

Det er en fordel at de nye statene straks har funnet sin plass i FN, som nå virkelig er blitt en verdensomfattende organisasjon. Det gjenstår bare å ordne medlemskapet for den kinesiske folkerepublikk. Det er og blir en meningsløshet å holde jordens folkerikeste stat utenfor FN.

Hovedproblemene når det gjelder utviklingslandene ligger på det økonomiske og sosiale felt. Underernæring, sykdom, mangel på boliger og mangel på opplysning karakteriserer dessverre livsvilkårene i de fleste av disse landene. Folkene i de vestlige velferdssamfunn utgjør faktisk en liten overklasse, mens flertallet av jordens befolkning ennå ikke har fått en menneskeverdig tilværelse. Her er grunnlaget for et farlig motsetningsforhold. Asias, Afrikas og Sør-Amerikas millionmasser er i ferd med å våkne. De ser på oss som undertrykkere og utbyttere, — og historisk kan de gjøre det med en viss rett. Det vil bli avgjørende for maktforholdene i verden

om vi greier å komme i et saklig samarbeidsforhold til dem. Derfor er det nødvendig at vi ikke prøver å presse dem inn i noen internasjonal politisk gruppering. Vi må respektere deres ønske om å stå utenfor blokkdannelsene.

Kommuniststatene ser her en sjanse. Av historiske og politiske grunner har de en bedre utgangsposisjon for sitt forhold til utviklingslandene. Derfor er det så viktig at de vestlige land kan gjøre en innsats som monner. Det er et veldig behov for investeringer og for teknisk og faglig hjelp, slik at vilkårene kan legges til rette for en heving av levestandarden. Det er ikke veldedighet det er tale om. Skal innsatsen monne, må den være så stor at hver enkelt borger kommer til å merke den. Men jeg tror en kan legge til: Gjør vi ingen ting, vil våre barn få merke det langt verre.

Det har vært meget oppmuntrende å se den nye amerikanske regjeringens holdning til utviklingslandene. President Kennedy har nylig i et budskap til kongressen reist problemet om hjelp og støtte. Han tegner et gripende bilde av de utsultede millionmassene, som nå våkner opp til bevissthet om at de har midlene til å skape seg en menneskeverdig tilværelse innenfor rekkevidde. «Det amerikanske folket skulle gått i spissen for denne verdensomfattende revolusjonen,» sier presidenten. «Men vi har latt kommunistene skyve oss til side. Vi er kommet til å stå som forsvarere av det bestående. Vi står i fare for å miste verdens respekt.»

Det er en klang av sosial indignasjon og moralsk appell i presidentens ord. De får oss til å huske at det var i Amerika menneskerettighetene først ble proklamert, og at den amerikanske frihetstradisjon har sitt utspring i en revolusjon.

Hjelpen til utviklingslandene er en oppgave som kan samle framskrittets tilhengere. Vi vet at når vi her gjør en innsats er vi i samsvar med det som er sosialismens dypeste grunntanke: Fellesskapet mellom alle mennesker.

Gerhardsens foredrag ble hilst med sterkt bifall.

Ordstyreren refererte en tilleggsinnstilling fra fullmaktskomitéen om at Ragnvald Norheim ble godkjent som representant i stedet for nr. 118, Arne Thunheim, som hadde meldt forfall.

Ordstyreren minnet om den vedtatte arbeidsordning som foreskriver at representantene har rett til å ta ordet to ganger i samme sak, henholdsvis 10 og 5 minutter. I forbindelse med dette foredrag ble også landsstyrets forslag til politisk manifest behandlet.

Politisk manifest

Hele verden lever i en oppbrudds- og frigjørings-tid. I Norge har vi i dette århundre frigjort oss fra gammelt fattigmannsåk. De saker som var aktuelle oppgaver for Arbeiderpartiet i pionértiden, er alle gjennomført. Tidligere generasjoner har måttet leve i frykt for økonomisk nød når de ble rammet av arbeidsløshet eller sykdom, og når alderdommen meldte seg. Vår tids trygdeordninger har fjernet det meste av slik frykt. For ikke så lang tid tilbake levde bare et lite mindretall av folket i velstand og trygghet. Nå er velferds-samfunnet under utbygging for alle.

I striden omkring dette frigjøringsarbeid har Arbeiderpartiet hatt det som sitt program at staten måtte være med på planlegging og nyreising i næringslivet for at alle produktive krefter kunne bli nyttet fullt ut. Når alle er i arbeid, kan vi bruke flere midler til skole og undervisning, forskning, sosiale framskritt, samferdsel, kunst, idrett og friluftsliv. Det er på dette felt — at staten skal være aktiv i utbyggingen av næringslivet — at vi de siste 30 år har hatt de største politiske kampene. Men velgerne har i valg etter valg gitt Arbeiderpartiet et sterkere mandat til å styre.

Ved inngangen til 60-åra setter vi oss nye mål og tar opp nye oppgaver. Arbeiderpartiet vil gjøre en sterk innsats for å løse samfunnets fellesoppgaver. I forgrunnen i den nye stortingsperioden står slike oppgaver som en fortsatt rask utbygging av undervisning og forskning, av veier og andre samferdselsmidler, tiltak som kan styrke de eldres økonomi og skape større muligheter for de unge. Til de store oppgavene hører også å reise nye virksomheter i de økonomisk svake områdene i landet. Nå som før står full sysselsetting og en rettferdig fordeling av samfunnsgodene i forgrunnen i Arbeiderpartiets politikk.

På samme måte som vi har avskaffet fattigdommen i vårt eget land, må vi delta i arbeidet for å utjevne den veldige forskjellen mellom fattige og rike nasjoner. Norge hører nå med til de velstående land i verden. Vi har råd til å være med i arbeidet for å hjelpe de fattige land framover. Denne plikt hviler på oss med større tyngde i en tid da vår egen frihet er uløselig knyttet til utviklingen i verden omkring oss.

Frigjøringsarbeidet er ikke ført helt fram før freden i verden er trygget.

Så lenge vi lever i en verden slik den er, vil Det norske Arbeiderparti holde oppe et forsvar til vern om folkets frihet og landets selvstendighet.

Vårt land vil delta i De Forente Nasjoners arbeid for å avverge og bilegge konflikter.

Gjennom samarbeidet i Atlanterhavspakten vil vi trygge vårt eget lands sikkerhet. Arbeiderpartiet forplikter seg til å arbeide for en varig trygging av freden gjennom en kontrollert nedrustning som omfatter alle våpen.

På samme måte som det er mulig å avskaffe fattigdommen, mener vi det er mulig å avskaffe krigen.

Etter disse framgangslinjer vil Arbeiderpartiet gjøre de år vi har foran oss til

nye gode år.

Da ingen forlangte ordet, spurte ordstyreren om han kunne oppfatte dette slik at representantene ønsket å diskutere de spørsmål som inneholdes i Gerhardsens foredrag i forbindelse med behandlingen av arbeidsprogrammet. Ingen forlangte ordet, og ordstyreren gikk over til å behandle innstillingen om årsberetningene for 1959 og 1960. Den ble lagt fram av Beretnings- og protokollkomitéens formann *Egil Halvorsen*.

Innstilling om årsberetningen 1959—1960.

Beretnings- og protokollkomitéen holdt møte 6. april 1961 og gikk igjennom partiets beretning for 1959—1960.

Til stede i møtet: Egil Halvorsen, Thor Fossum, Odvar Nordli, Ragnhild Eriksen og Johs. Lislerud.

Etter grundig gjennomgåelse av beretningen, legger komitéen fram følgende innstilling for landsmøtet:

Årene 1959—1960 har vært en god økonomisk periode for landet vårt. Dermed var grunnlaget til stede for nye sosiale og kulturelle framsteg. 45 timers arbeidsuke ble gjennomført fra 1. mars 1959.

Arbeiderregjeringen feiret i 1960 sitt 25-årsjubileum. Bortsett fra krigsårene har dette vært en rik vekstperiode.

I den sosiale sektor har det skjedd en sterk ekspansjon.

Når det gjelder undervisning og forskning, er det tatt store løft. Loven om den 9-årige enhetsskole er vedtatt.

Konvensjonen om Frihandelsforbund mellom de skandinaviske land, Storbritannia, Sveits, Østerrike og Portugal ble undertegnet 20. november 1959.

Det har vært jevn og god vekst i landet vårt i landsmøteperioden. Antallet sysselsatte har vist en jevn og god stigning.

Resultatet av lønns- og prispolitikken har ført til stabile økonomiske forhold. Utbyggingen av næringslivet har skjedd i stigende

tempo. Grunnlaget for en videre ekspansjon på dette felt er lagt gjennom Distriktenes Utbyggingsfond.

I pakt med partiets tradisjoner og retningslinjer er det ført en konstruktiv politikk.

Regjeringen har i internasjonal politikk fulgt partiets retningslinjer, og Norge har positivt gått inn for støtte til utviklingslandene og for avspenning og fred gjennom forhandlinger.

Ved kommunevalget i 1959 fortsatte partiet sin framgang og fikk 43,7 prosent av de avgitte stemmer mot 43,4 prosent i 1955. En svakhet etter komitéens mening er at Arbeiderpartiet ikke stilte egne lister i 68 kommuner. Dette forhold må vies stor oppmerksomhet.

Arbeidet med å verve flere medlemmer til partiet har gitt positive resultater. Dette arbeid må intensiveres. Antallet kollektivt tilsluttede fagforeninger har økt i landsmøteperioden, og dette arbeid må styrkes.

Et særs positivt trekk er den utbygging som finner sted i det faglig-politiske samarbeid. På dette felt har en viktigere oppgaver i tida framover.

Arbeidernes Ungdomsfylking har utført et stort arbeid og er i sikker framgang.

Det faglig-politiske ungdomsarbeid har brakt gode resultater. På dette felt må det satses ytterligere.

Opplysningsarbeidet viser en god framgang i landsmøteperioden. Det frivillige opplysningsarbeid vil etter de forslag som foreligger til behandling i Stortinget, få betydelig bedre forhold å arbeide under. Dette må følges opp fra partiorganisasjonenes side.

Kvinnesekretariatet kan også vise til fortsatt framgang.

Arbeiderpressen har økt sitt opplag i landsmøteperioden, men på dette felt ligger ennå store arbeidsoppgaver foran oss.

Beretningen fra 1959—1960 viser at partiet er på ny frammarsj. Organisasjonsarbeidet er fra 1960 preget av forberedelsene til årets stortingsvalg. Dette arbeid er i god gjenge, og med felles innsats skulle alt ligge til rette for en ny framgang for Det norske Arbeiderparti.

Med disse merknader foreslår komitéen at:

Det norske Arbeiderpartis beretning for 1959—1960 godkjennes.

I beretnings- og protokollkomitéen:

*Egil Halvorsen, Thor Fossum, Odvar Nordli,
Ragnhild Eriksen, Johs. Lislerud.*

Odd Isaksen, Nord-Troms: På side 39 i beretningen under organisasjonsarbeidet, så står det om forandringer i perioden når det gjelder sekretærene. Her vil jeg foreslå at det tilføyes for Troms fylke: Edmund Eriksen sluttet 5. juni 1960, og Hedley Kjersem ble ansatt som ny sekretær fra 1. august 1960.

Karl Evang, Oslo: Den organisasjon som har sendt meg på landsmøtet har bedt meg si et par ord om en sak som er behandlet i beretningen, og som dere finner på sidene 46 og 47, den såkalte «Orienteringssak». I beretningen er landsstyrets og senere sentralstyrets vedtak i saken tatt inn. Saken har hittil ført til at ialt 6 medlemmer av partiet er blitt utelukket, og at et partimedlem selv har meldt seg ut av partiet. Denne saken har som dere alle vet vakt betydelig oppmerksomhet, ikke bare innenfor vårt parti, men jeg hadde nær sagt enda sterkere utenfor partiet. Vårt partis og vår bevegelses fiender har til det ytterste søkt å utnytte denne sak for å svekke oss. For selve bladet «Orientering» som nå går inn i sin 9. årgang, har saken ført til en vesentlig øking i interessen slik at antall nye lesere som følge av selve saken er mellom 4- og 5-doblet, og de frivillige økonomiske bidrag som temmelig spontant strømmet inn til støtte av «Orientering» i årene 1960 og 1961 må regnes i et tresifret og ikke i et tosifret tall. Dette er kommet som meget av en overraskelse og har vist at selve saken har noe større omfang enn landsmøtet kanskje tenkte seg dengang landsmøtet i 1959 ba landsstyret om å se på denne sak. Med rette eller urette har folk dels reagert på grunnlag av spørsmålet om meningsfrihet og dels har man oppfattet det, kanskje i sammenheng med dette, som forsøk på å stanse en virksomhet som søkte å føre en åpen debatt også om meget vanskelige og delikate spørsmål. Denne sterke veksten omkring interessen for «Orientering» har da også gitt de folk blod på tann som helt fra den første tid gjerne har villet bruke en slik ny politisk plattform for å danne et konkurrerende sosialistisk parti. For oss som er partimedlemmer og som har arbeidet med «Orientering», har det hittil vært meget lett å stanse disse tilløp til ny partidannelse. Det politiske parti som ble dannet, Sosialdemokratisk parti, og som ønsket å bruke «Orientering» som sitt organ, oppnådde, som man vil vite, ikke dette og har ikke kommet til å spille noen som helst rolle i norsk politikk. Det er en død institusjon. Det er klart at oppgaven til de partimedlemmer som er motstandere av en ny partidannelse er blitt vesentlig vanskeliggjort ved det som nå er skjedd og ved de eksklusjoner som har funnet sted.

Det er i forbindelse, delvis, med disse rykter om ny partidannelse som vesentlig er lansert i den borgerlige presse at avgjørelsene for ganske få uker siden synes å ha funnet sted når det gjelder eksklusjo-

nene eller rettere sagt utelukkelsen av partiet. Det vedtak som «Orientering»s generalforsamling gjorde på ekstraordinært møte sist høst, i oktober, om at man ikke ville gå til noen ny partidannelse, står fremdeles ved makt. Der er ingen, hverken i redaksjonen eller i styret i «Orientering», heller ikke blant de ekskluderte, som har gitt uttrykk for at de er tilhengere av noen ny partidannelse. Saken kommer derfor opp igjen, går vi ut fra, på den tilstundende generalforsamling i «Orientering» som vil komme til å finne sted forholdsvis kort tid etter dette landsmøte, nemlig 19. april. Jeg tror det er gode muligheter for fremdeles å holde kreftene sammen som Nordahl sa, og mye vil selvsagt avhenge av de beslutninger som dette landsmøte tar. De fleste av de som er utelukket — jeg bruker uttrykket utelukket, idet de partiinstanser som har behandlet saken bevisst selv har unngått å bruke de uttrykk som loven foreskriver, nemlig enten suspensasjon eller eksklusjon. De utelukkete er i det vesentlige såkalte intellektuelle, og de partiorganisasjoner som de tilhører har da på forskjellig måte gitt uttrykk for sin oppfatning om det som er skjedd. Sosialistisk Forum som er en sammenslutning av de sosialistiske intellektuelles organisasjoner uttalte i sitt møte 19. desember, altså før eksklusjonen var et faktum, bl. a. følgende: «Sosialistisk Forum beklager sentralstyrets vedtak av 21. november der partimedlemmer sies å ville bli ekskludert om de ikke innen utgangen av året har trukket seg ut av styret og redaksjonskomitéen i «Orientering». Vi deler ikke alle de synsmåter som er kommet til uttrykk i «Orientering», men vi mener det er en forutsetning for et levende demokrati at meningsforskjell kan komme til uttrykk så fritt som mulig.» Det var Forums uttalelse. Sosialistisk Juristforening hadde møte for to dager siden og behandlet saken. Det var delte meninger om saken for øvrig, men om et punkt — og det som jurister først og fremst er kompetente til å uttale seg om — var det enighet, nemlig at den formelle framgangsmåte fra partiets side led av visse mangler. Foreningen uttalte bl. a. i en uttalelse som er oversendt til dette landsmøte: Foreningen mener at vedtakene om utelukkelse av medlemskap formelt burde vært avfattet etter partilovens paragraf 14, og ber landsmøtet gjøre dette klart slik at det ikke utad hersker tvil om at det er betryggende saksbehandlinger i interne partisaker. Den mest omfattende uttalelse er avgitt av «Sosialistisk kulturlag». Den er også oversendt til dette landsmøtet, men møtet i Kulturlaget fant sted bare for to dager siden, så den er vel ikke sirkulert til representantene. Jeg skal få lov til å sitere bare de viktigste avsnittene:

«Vi mener at vedtaket i sine konsekvenser vil komme i strid med vesentlige demokratiske prinsipper. Det må etter vår oppfatning

sees som et uttrykk for et levende demokrati at det i vårt parti er et voksende behov for idédebatt og meningsbrytning. Med det store offisielle ansvar regjeringsmakten innebærer, kan det være vanskelig for partipressen å fylle dette behovet på en tilfredsstillende måte. En åpen fordomsfri debatt om uten- og innenrikspolitikkk også utenom partipressen, må derfor ikke bare tolereres, men sees som en aktiv interesse for vår bevegelse. Å støtte et partipolitisk uavhengig blad som «Orientering» kan derfor ikke settes opp som et alternativ til medlemskap i partiet. Den valgsituasjon landsstyrets vedtak stiller en rekke partifeller overfor er derfor kunstig. Den betyr et alvorlig samvittighetspress som vi mener ingen bør utsettes for i et parti som bygger på den demokratiske sosialisme.» Og til slutt: «Vi er overbevist om at det vil gagne vårt parti innad i bevegelsen og utad i sympatiserende kretser om landsmøtet ville gå inn for en endring i det kategoriske forbud landsstyrets vedtak innebærer.»

Personlig er jeg stort sett enig i det resonnement som er kommet til uttrykk i de partilag hvor disse er medlemmer. Jeg ser det slik at vårt land i likhet med andre land som det er naturlig å sammenlikne oss med bør ha et organ som kan gi plass for en uavhengig, jeg hadde nær sagt, respektløs diskusjon. Praktisk talt alle andre land har det. Vi hadde det for så vidt også i et tidsskrift, «Kontakt», men det er gått inn.

Den gang da landsmøtet ga landsstyret dette oppdraget i 1959, tenkte man seg vel kanskje at det skulle ordnes nokså fort, men tiden er løpt fra oss og vi står nå rett overfor valg. Etter mitt skjønn så er det en god skikk å samle kreftene foran et valg, ikke spre dem, og så heller ta det nødvendige oppgjøret etterpå. Saken kan ordnes på mange vis, men det er mitt oppdrag å gi et klart voteringsgrunnlag for å gi landsmøtet en mulighet for å avslutte saken nå, og jeg tillater meg derfor å framsette følgende forslag:

«Landsmøtet tar til etterretning landsstyrets og sentralstyrets vedtak i «Orienteringssaka». Etter de opplysninger som er framkommet og den stilling saka nå står i, finner landsmøtet at det for tiden ikke er tilstrekkelig grunnlag til å opprettholde eksklusjon av de 6 partimedlemmer som er blitt utelukket i forbindelse med denne sak.»

Ordstyreren: Det foreligger to skriv, et fra Sosialistisk Juristforening og et fra Sosialistisk Kulturlag.

Til Det norske Arbeiderpartis landsmøte.

Uttalelse i anledning utelukkelse av medlemmer.

Sosialistisk Juristforening har tatt imot melding om at tre av våre medlemmer, blant disse formannen, har «satt seg utenfor» Det norske Arbeiderparti.

Vi har forstått det slik at disse medlemmers utelukkelse henger sammen med at de innehar tillitsverv, dels i andelslaget «Orientering» og dels i bladet «Orientering»s redaksjon.

I foreningen gjør det seg forskjellige oppfatninger gjeldende om de meninger som er kommet fram i «Orientering» og om den form som bladet tildels har valgt.

Foreningen mener at vedtakene om utelukkelse av medlemskap formelt burde vært avfattet etter partilovens § 14 og ber landsmøtet gjøre dette klart slik at det utad ikke hersker tvil om at det er betryggende saksbehandling i interne partisaker.

Vår forening ber om at spørsmålet om utelukkelse av våre medlemmer blir tatt opp på landsmøtet.

Oslo, den 7. april 1961.

SOSIALISTISK JURISTFORENING

Bjørn Nestor.

Til Det norske Arbeiderpartis landsmøte.

Sosialistisk Kulturlag vil med dette rette en inntrengende henstilling til Det norske Arbeiderpartis landsmøte om å ta landsstyrets vedtak i «Orienteringssaken» opp til ny vurdering.

Vi mener at vedtaket i sine konsekvenser vil komme i strid med vesentlige demokratiske prinsipper.

Det må etter vår oppfatning sees som uttrykk for et levende demokrati, at det i vårt parti er et voksende behov for idédebatt og meningsbrytning. Med det store offisielle ansvar regjeringmakten innebærer, kan det være vanskelig for partipressen å fylle dette behov på en tilfredsstillende måte. En åpen, fordomsfri debatt om norsk utenriks- og innenrikspolitikk — også utenom partipressen — bør derfor ikke bare tolereres, men sees som aktiv interesse for vår bevegelse.

Å støtte et partipolitisk uavhengig blad som «Orientering» kan derfor ikke settes opp som et alternativ til medlemskap i partiet.

Den valgsituasjon landsstyrets vedtak stiller en rekke partikameraser overfor, er derfor kunstig. Den betyr et alvorlig samvittighetspress som vi mener ingen bør utsettes for i et parti som bygger på den demokratiske sosialisme.

Vi er overbevist om at det vil gagne vårt parti innad i bevegelsen og utad i sympatiserende kretser om landsmøtet ville gå inn for en endring av de kategoriske forbud landsstyrets vedtak innebærer. Ved å gjøre sin innflytelse gjeldende også i partipolitisk uavhengige tiltak, tror vi våre partikamerater nå som før vil gå inn for å fremme partiets og dermed sosialismens sak.

I denne sammenheng retter vi også en appell til landsmøtet om å oppheve eksklusjonen av våre to lagsmedlemmer — Ola Bonnevie og Ragnar Wold — som på Oslo-partiets årsmøte 14. mars d.å. ble besluttet strøket som medlemmer av DNA, under dette møtets behandling av årsmeldingen.

Ola Bonnevie og Ragnar Wold er henholdsvis valgt formann og styremedlem i A/L «Orientering». Begge har i mange år vært medlemmer av Arbeiderpartiet og ønsker at dette medlemskap skal fortsette. Kulturlaget har ikke kjennskap til at de i sitt forhold til partiet har opptrådt på en måte som berettiger eksklusjon. De har vært positivt interessert og aktivt med i Kulturlagets virksomhet, og er begge for tiden tillitsmenn i laget.

Oslo, den 7. april 1961.

SOSIALISTISK KULTURLAG

Marie Krohn,
formann.

Ordstyrerne foreslo forslaget til politisk manifest oversendt til redaksjonskomiteén for andre saker. Forslaget ble bifalt.

Halvdan Wigaard, Oslo: På forrige landsmøte tok jeg opp spørsmålet om Arbeidernes Aktietrykkeri og Arbeiderbladet, den omlegging av driften som resulterte i at arbeidernes representanter ble satt utenfor styret. Jeg tror det ville være en fordel om sentralstyret tok dette spørsmålet opp igjen. Vi arbeider i landsorganisasjonen og partiet for at arbeiderne skal være representert i bedriftsledelsen, at de skal læres opp som det står i programmet, for å kunne overta bedriftene for å komme fram til et sosialistisk samfunn, og da er det vel lite heldig at Det norske Arbeiderparti i en stor millionbedrift er de første som setter arbeiderne ut av styret i bedriften hvor de tidligere har sittet i over 40 år, fra de overtok trykkeriet etter Holterman Knudsen. Denne lille bedriften har utviklet seg til en stor millionbedrift, og jeg tror det ville være en fordel om man kunne komme tilbake til den ordningen at arbeiderne — de kommer antakelig fra ca. 10 forskjellige forbund, — ble vist den tillit at de fikk være med i styret og ikke bare i representantskapet. Enhver vet jo at til et representantskap kommer sakene

etterat de er behandlet av de øvrige instanser. Arbeiderne får dermed liten medbestemmelsesrett. Jeg vil henstille til sentralstyret å ta dette spørsmålet opp til ny behandling. Jeg kan godt på forhånd med det samme møte de argumenter som vil bli anført, at spørsmålet er politisk fordi man på den ene side har Arbeiderbladet og på den andre side en storbedrift i den store grafiske industrien. Men de kan behandles hver for seg med to forskjellige regnskaper. Hvis man er redd for at man skulle velge noen som ikke er partiinnstilt, så behøver ikke de å være med og behandle «Arbeiderbladet». Slik som det har utviklet seg med Landsorganisasjonen og Arbeidsgiverforeningen, så vil det ikke være lett for Landsorganisasjonen å forlange representasjonsrett når det kan vises til at dere har selv kastet ut arbeiderne i deres egen bedrift. Jeg tror også at forholdet mellom ledelsen og personalet vil bli bedre om arbeiderne igjen får anledning til å være representert. Jeg tar spørsmålet opp under beretningens avsnitt om representasjon da jeg ikke finner noen representant for arbeiderne i styret.

Reiulf Steen, sentralstyret: Det vil etter min mening være meget beklagelig om vi på dette landsmøte skulle få en gjentakelse av den grundige «Orienteringsdebatt» som vi vil huske at vi hadde på forrige landsmøte. Vi skal i hvert fall være klar over, når vi har hørt Karl Evang, at det ikke er partiets ledende organer som på eget initiativ har foretatt de forføyninger som er truffet overfor gruppa «Orientering». Det er gjort etter et samstemmig pålegg av et landsmøte i Det norske Arbeiderparti etter en meget grundig og utførlig debatt om denne saken. Det ville være beklagelig om vi skulle bruke enda et landsmøte i partiet til å drøfte denne saken som fra tidligere er så avklart, særlig sett på bakgrunn av den utvikling som «Orientering» har gjennomgått i løpet av de to år siden vi sist behandlet saken, og som så visst ikke taler i retning av at landsmøtet skal uttale seg mindre skarpt imot den virksomhet som drives av kretsen omkring «Orientering» enn landsmøtet gjorde for to år siden.

Jeg forlangte egentlig ordet for å snakke om noe annet som etter min mening er langt viktigere, nemlig rekrutteringen og skoleringen i arbeiderbevegelsens organisasjoner. Beretningsnemnda sier i sin innstilling til beretningen at AUF har oppnådd betydelige resultater. Til det er å si at vi som har vårt daglige arbeid i AUF så langt fra er fornøyd, dvs. vi er fornøyd med den vilje vi har kunnet registrere, ikke minst i fagbevegelsen, til å oppnå resultater. Det at fagbevegelsen har vist vilje, både fagforbundene og Landsorganisasjonen, til å satse har bevist at det kan oppnås resultater, og vi mener i all beskjedenhet i AUF at vi har maktet å utnytte

de ressurser som er blitt stilt til vår rådighet slik at de er kommet til nytte for hele arbeiderbevegelsen og ikke minst i den forstand at de har gitt et vesentlig bidrag til å opprettholde det fagpolitiske samarbeid som etter vår mening er en grunnleggende forutsetning for vår videre frammarsj. Det er tilstrekkelig i denne sammenheng å peke på at 6000 unge mennesker inntil nå som et ledd i det faglige ungdomsarbeid som har vært drevet, har gjennomgått kortere og lengre kurs. For et stort flertall av disse 6000 unge mennesker er dette deres første virkelige møte med arbeiderbevegelsen bortsett fra at de har fått seg overlatt en fagforeningsbok som for mange av dem fortøner seg som et garantibevis fra et forsikringsselskap. På ett område er vi meget misfornøyde med rekrutteringsarbeidet, det gjelder arbeidet blant skoleungdommen. Her har vi langt fra oppnådd de resultater som vi anser nødvendig. Her har våre politiske motstandere og da i særdeleshet vår hovedmotstander, Høyre, satset enormt. Og hvor ofte opplever vi ikke i våre byer at sønner og døtre av framtreddende partifeller utfolder seg i Unge Høyre-foreninger? Det skyldes at Høyre har satset enorme ressurser på dette område, noe arbeiderbevegelsen hittil ikke har gjort. Her rører vi ved noe av et nøkkelproblem som også berører forholdet mellom de fagorganiserte arbeidere og de intellektuelle. I ungdomsbevegelsen føler vi det slik at det er helt avgjørende for utviklingen, ikke minst fordi ungdommen nå kommer til å gå på skoler så mye lenger, at det må skapes et harmonisk fellesskap mellom ungdommen fra arbeidsplassene og de høyere skolene. Skal vi makte det, må oppgaven løses i fellesskap av ungdomsbevegelsen, partiet og fagbevegelsen.

Einar Gerhardsen, sentralstyret: Sentralstyret har bedt meg gi en kort redegjørelse for landsstyrets behandling av «Orientering»-saken hvis den ble reist her, hva nå er skjedd. Det var på forrige landsmøte, i 1959, at forskjellige representanter reiste saken og forlangte at det ble gjort noe. Landsmøtet vedtok enstemmig følgende forslag: «Under henvisning til paragraf 15 i partiets lover retter landsmøtet en oppfordring til sentralstyret om å ta opp de spørsmål som er reist om gruppa «Orientering», og legge saken fram for landsstyret til avgjørelse». Sentralstyret satt lenge på saken — det er riktig som Evang sier at det gikk lang tid —. Først i september 1960, altså etter nesten 1½ år, tok sentralstyret saken opp. Hvorfor ventet en så lenge? Det som i første rekke var årsaken til den sterke reaksjon på landsmøtet for to år siden, var det 1.-mai-nummer «Orientering» dengang hadde gitt ut og delte ut til landsmøtets representanter, et nummer som inneholdt en serie grove angrep på Arbeiderpartiet. Så har det åpenbart innen «Oriente-

ring» vært litt av en oppvask om dette nummeret. Forholdet var iallfall at i en lang periode var tonen i bladet en annen. Og selv om det ikke ble drøftet direkte, så vil jeg tro at det var slik med de fleste sentralstyremedlemmer at de mente som så at hvis nå avisen går til en omlegging og følger en mer saklig tone, så er det kanskje ikke grunn til å gjøre noe. Da kan en si at det er skapt en noe annen situasjon. Men så inntraff jo etter hvert tilbakeslag. «Orientering» ble ikke bare like ille som i det nevnte 1.-mainnummer, men verre, med stadig og delvis ondartete angrep både på Arbeiderpartiet og på fagorganisasjonen. Det gjaldt ikke lenger bare utenrikspolitikk og forsvarspolitikk, det gjaldt nesten alle politiske spørsmål. Under disse omstendigheter begynte sentralstyret igjen å få påkjør fra medlemmer og avdelinger utover landet som spurte: Sitter dere nå og sover, er dere oppmerksom på at landsmøtet har gitt dere et bestemt oppdrag? Så la vi saken fram for landsstyret, og landsstyret drøftet saken temmelig grundig og gjorde et vedtak med følgende konklusjon: «Medlemmer av Det norske Arbeiderparti kan ikke delta i den virksomhet som gruppa «Orientering» driver og samtidig opprettholde sitt medlemskap i Det norske Arbeiderparti.» Det dreide seg her om aktiv virksomhet i «Orientering». I november besluttet så sentralstyret å gjøre de berørte partiavdelingene, altså Oslo Arbeiderparti og Bærum Arbeiderparti, kjent med landsstyrets vedtak. Det ble sagt at hvis det i disse partiavdelinger er medlemmer som er med i redaksjonskomitéen for «Orientering», så må de før årsskiftet ha gitt partistyrene et klart svar på hvordan de stiller seg til landsstyrets vedtak. De 6 medlemmene som det her dreier seg om, svarte alle at de ønsket både å være medlemmer av Det norske Arbeiderparti og fortsette sin aktive virksomhet i «Orientering». På grunnlag av dette svaret burde de alle automatisk blitt strøket som medlemmer av partiet. Men både fra sentralstyrets side, og særlig fra Oslo Arbeiderpartis side, ble det fortsatt arbeidet med å finne en løsning slik at en muligens kunne unngå å utelukke noen fra partiet. Det ble gjort mange forsøk på å få til en ordning, og mange interesserte partifeller fra forskjellig hold medvirket til det. Men forsøkene førte dessverre ikke til noe. Så inntraff imidlertid en ny situasjon ved at 3 av «Orientering»s medlemmer, Guttorm Gjessing, Sigurd Hølmebakk og Per Mauseth gjennom en annonse i «Dagbladet» og «Orientering» kunngjorde planen om å danne et nytt parti. I «Orientering» skrev Finn Gustavsen i den forbindelse en leder om at vi, altså «Orientering», tidligere har vært mot ny partidannelse, men at situasjonen nå er slik at vi ikke bare forstår det initiativ som er

tatt, men også mener at det representerer et positivt trekk overfor de politiske partier som skal ha landsmøter i vår.

I slutten av artikkelen het det videre: «Den — det er generalforsamlingen i «Orientering» — finner sted etterat DNA-landsmøtet har skapt den nødvendige avklaring. Det foreligger allerede forslag fra andelshavere om at «Orientering» skal gå aktivt inn for ny partidannelse.» Så tok styret i Oslo Arbeiderparti saken opp på dette grunnlaget, og på den bakgrunn ble så Finn Gustavsen meddelt at han ikke lenger kunne betraktes som medlem av partiet. Oslo-partiet skrev i mars i år til Per Aavatsmark, Ragnvald Wold og Ola Bonnevie følgende: «Oslo Arbeiderpartis styre mener det er nødvendig for den videre behandling av den såkalte «Orientering»-saken å vite din stilling til redaktør Gustavsens lederartikkel i bladet «Orientering» om nytt parti. Spørsmålet om dannelsen av et nytt parti og truselen overfor landsmøtet er etter vår oppfatning så alvorlig at vi snarest må be om å få vite din stilling til artikkelen. Vi hadde ventet at du som partimedlem og som ansvarlig for utgivelsen av bladet «Orientering» hadde tatt åpen avstand fra truselen om å danne et nytt parti og at dette skal brukes som en trusel overfor partiets landsmøte. Dette har ikke skjedd. Det er derfor partistyret gjerne vil ha svar på dette konkrete spørsmål.» 4—5 dager senere fikk så Oslo-partiet svar fra Ola Bonnevie som svarte på vegne av alle 5. Han uttalte sin forbauselse over at Oslo Arbeiderpartis styre mente å ha rett til å kreve dem til regnskap. Det er partiets ledelse, som understøttet av Oslo Arbeiderparti, satte splittelsen i gang og som må bære ansvaret. Den omtalte leder går ikke inn for et nytt parti, heter det videre, og til slutt ber Ola Bonnevie om at det blir ordnet med medlemskapet til Knut Løfsnes. Han var i mellomtiden satt utenfor Bærum Arbeiderparti. Etter dette svaret har Oslo Arbeiderparti gjennom sitt representantskap besluttet at også de medlemmene det her dreier seg om, skal betraktes som uttrådt av partiet. Det gikk altså nesten to år etter landsmøtevedtaket før det ble effektivt. Jeg må forsvare sentralstyret her. Vi gjorde det i god mening, vi håpet at kanskje ville det gli over, så vi slapp å gjøre noe i det hele tatt. Og det ville sentralstyret helst. Da det viste seg at det ikke holdt, så ville en gjøre et forsøk på å finne fram til en ordning på et annet grunnlag, skape en noe annen situasjon. En gjorde mange forsøk på det, mange konferanser og forhandlinger, men det gikk altså ikke. Og så kommer da endelig den nye situasjon med planene om et nytt parti som gjorde det nødvendig for sentralstyret og de andre partiorganene å få en avklaring. Naturligvis kan det drives en hel del prosedyre om en sak som denne. Det gjelder for de fleste av oss

at vi ikke liker å komme i den situasjon å måtte sette folk utenfor partiet, særlig når folk sier at de gjerne vil være der. På den annen side kan en jo også spørre seg selv om hvorfor disse folkene så gjerne vil være i et parti som de er uenig i, så langt en kan dømme på grunnlag av «Orientering», nesten på alle områder. Eller for å si det slik en partifelle sa det i Oslo-partiets representantskap: «Orientering» er uenig med Arbeiderpartiet i alle saker unntatt det at vi ikke skal ha atomvåpen på norsk område. Når det gjelder første delen av det forslaget Evang har satt fram, så er jo den grei. Det var jo det sentralstyret mente landsmøtet burde gjøre: å ta til etterretning det sentral- og landsstyret og partiene i Oslo og Bærum har gjort. Når det gjelder den andre delen av det, må jeg si at jeg vanskelig kan se at landsmøtet kan vedta det slik det foreligger. Om det kan være et grunnlag for å sende det til redaksjonskomitéen slik at de kan se på det, skal jeg ikke ha sagt noe om.

La meg til slutt få si, for at det ikke skal være noen uklarhet på det punkt: det har selvsagt hverken for forrige landsmøte, for landsstyret eller sentralstyret vært meningen å gjøre noe for å hindre fri meningsutveksling i partiet. Jeg syns alle de som er med på våre tillitsmannsmøter og ellers hvor det drøftes saker i dette partiet, er fullstendig klar over at det er intet vi heller ønsker enn fri, åpen meningsutveksling. Men fra det og til å gi ut en avis som regelmessig siteres i aviser som tilhører våre borgerlige motstandere og alltid mot partiet, ja til det er det et temmelig drøyt skritt.

Finn Andersen, Oslo: Det siste Gerhardsen var inne på forsøkte jeg å hevde i Oslo Arbeiderpartis representantskap da denne saken ble behandlet. Jeg søkte å hindre den splittelsen som delvis er påbegynt og som vi håper å kunne eliminere på dette landsmøte. Jeg kritiserte dengang og også her den behandlingsmåten som er nyttet. I likhet med Evang vil jeg henwise til paragraf 14 hvor det ikke nå lenger heter eksklusjon eller suspensjon, men at man er satt utenfor uten at de lag som disse karene er medlemmer av fikk mulighet for å uttale seg før etterat det var skjedd. Ikke alle i denne forsamling kjenner denne saken like godt, derfor er det vanskelig å diskutere den, men jeg mener at det her er begått en overilet handling som har ført til svekkelse ute i distriktene, i partilag og ikke å forglemme i fagforeninger. Det var en oppe her og snakket om samarbeidet mellom partiet og fagbevegelsen, og når Reiulf Steen fra AUF ikke hadde regnet med at denne saken ville komme opp igjen, så skjønner ikke jeg hvordan han kan si slikt all den tid denne saken har vært et av hovedargumentene mot partiet. Det er å håpe at de som sympatiserer med disse karene vil komme tilbake til oss. Det forslaget som Evang har lagt fram, er jeg ikke helt enig

i og for øvrig er jeg heller ikke enig i det andre han siterte, heller ikke i alt som «Orientering» har skrevet eller kommer til å skrive. (Munterhet). Men en ting mener jeg bør gjøres: Landsmøtet bør ta initiativet til en forsoning. Vi bør åpne døren for de som vil stå i partiet. Jeg foreslår derfor: «Landsmøtet har merket seg de vedtak landsstyret og sentralstyret har gjort til nå i «Orientering»-saken. Landsmøtet sender saken tilbake til landsstyret med anmodning om å søke å finne en løsning slik at de partimedlemmer som er blitt utelukket, men som ønsker å fortsette sitt medlemskap i partiet, kan få komme tilbake.» Jeg ber om at dette blir oversendt redaksjonskomitéen.

Det ble gjort.

Trygve Bull, Oslo: Det har i den offentlige debatt vært sagt at det vitner om manglende rommelighet og sans for fri tanke og fritt ord at man i et politisk parti setter meninger, setter mennesker utenfor. Jeg kan ikke være enig i det. Det må stå et politisk parti fritt å sette utenfor folk som enten offentlig agiterer mot det som oppfattes som sentrale programsaker eller som i den offentlige diskusjon bruker et usømmelig språk eller retter personlige angrep på partifeller. Men når det er klokt å bruke en slik selvfølgelig rett, det er et annet spørsmål. Og når jeg skal vurdere dette, som jeg ikke vil ta opp til noen bred debatt, så tror jeg man skal være klar over — alle de feil og skavanker som «Orientering»s skrivemåte har lidd under tatt i betraktning — at når det blir meningsforskjell om spørsmål som føles som fundamentale livsspørsmål, så blir følelsene engasjert. Og jeg tror nok de har vært engasjert på begge sider selv om «Orientering» vel er den part som har brukt de sterkeste og minst overveide uttrykk mange ganger. Spesielt vil jeg nevne de personlige angrep utenriksministeren har vært gjenstand for. Det er all grunn til å ta avstand fra dem, likegyldig hvilken oppfatning man har om utenrikspolitikken. Gjennom partiformannens innlegg, som var preget av en beundringsverdig forsonlig tone og som jeg langt på vei er enig i, kom det fram som en bebreidelse mot disse folkene i «Orientering» at de var uenig i en hel rekke ting. Ja, er det ikke slik ofte at når man i et parti befinner seg på en fløy, enten det er til høyre eller venstre, så ser man det ofte slik at det ikke bare er i én sak roret bør legges om, men gjerne flere. De er jo ikke uenig i de sosialistiske grunnprinsipper. De mener at de bør fremmes med sosialisering i gammel forstand. Jeg er slett ikke enig med «Orientering» på dette punkt, der deler jeg helt og fullt partiformannens opplegg som han har gitt uttrykk for i dag. Når det gjelder utenrikspolitikken og til dels forsvarspolitiske problemer, så er jeg delvis enig med «Orientering» selv om jeg har

måttet beklage skrivemåten. Men når det gjelder måten en slik diskusjon skal føres på, så mener jeg at det er av den største betydning, særlig for et stort parti som sitter med ansvaret for et helt land, at det er gått fram etter helt klare retningslinjer og at alle rammes likt. Jeg kan ikke innse at man har hatt en helt heldig hånd i denne saken helt formelt. Jeg har lyst til å nevne den beskyldningen som kom i «Fritt Slag». Det er ikke noe offisielt organ selvfølgelig, men står likevel så sentralt at det er verdt å nevne, for det har også vært brukt så mye underhånden, nemlig at flere av de personer det her gjelder har stått mer eller mindre under kontroll og mottatt ordre enten av kommunister i hjemlandet eller i Øst-Tyskland. Det er en meget drøy beskyldning. Den grenser nesten til landsforræderi. Nå er det selvsagt ikke noe i veien for at beskyldningen kan være riktig. Men er en sann beskyldning riktig, så må den bevises. Hvis den ikke kan bevises, så må den ikke framsettes. Jeg har nevnt dette som et eksempel på at det også fra den annen side er brukt ting som det kan være grunn til å sette fingeren på. Nå sa Gerhardsen — og jeg er helt enig med ham — at denne sak nå er skjøvet over på det konkrete plan: spørsmålet om hvordan man stiller seg til et nytt parti. Det er blitt kjernepunktet, det er blitt prøvestenen, også i de siste eksklusjoner. Men dermed er jo hele saken på en måte avklart. Disse folkene i «Orientering» vil i løpet av de nærmeste dager bli stilt overfor et valg. Hvordan stiller dere dere til det nye parti? Går dere imot det eller inn for det? Dette valg må de treffe. Og på grunnlag av det valg som disse folkene der treffer, så mener jeg at partiinstansene har anledning, ja de må vurdere saken på nytt. Selv om her er framlagt to forslag fra før av, så har jeg lyst til å presisere mitt standpunkt om hvordan jeg mener denne saken kan håndteres uten at det i og for seg kommer kritikk mot at partiet her har reagert. Jeg foreslår derfor: «Landsmøtet tar sentralstyrets beretning om «Orienteringssaken» til etterretning. Landsmøtet deler fullt ut det syn at holdningen til dannelsen av nytt parti er avgjørende for om man kan betraktes som medlemmer av Det norske Arbeiderparti. Landsmøtet går derfor ut fra at dersom intet nytt parti blir stiftet eller dersom tillitsmennene i «Orientering» tar klart avstand fra et slikt parti, vil landsstyret kunne lempe sitt vedtak i samsvar med den nye situasjon slik at enhver splittelse av arbeiderbevegelsens krefter kan unngås, og slik at vi kan få en samlet oppslutning om Det norske Arbeiderparti ved høstens stortingsvalg.»

Einar Strand, Oslo: Jeg må erklære med enig med Reulf Steen i at det ikke skulle vært nødvendig med en ny debatt om «Orientering». Forrige landsmøte ga jo landsstyret i henhold til paragraf

15 i partiloven fullmakt til å avgjøre saken. Egentlig hadde jeg ment å påtale at sentralstyret ventet så lenge med å treffe en avgjørelse, men etter den redegjørelse partiformannen her har gitt, og da jeg selv i Oslo-partiets representantskap har vært med på å følge saken opp, er jeg kommet til at det er formildende omstendigheter for sentralstyrets handlemåte. Førrige landsmøtes forutsetning var vel en forhåpning om at dette ville drive over. Både partiformannen og andre i partiets ledelse har vært meget tålmodige ved ikke å kreve en avgjørelse på et tidligere tidspunkt etter det som har stått i «Orientering» i den tiden som er gått. Evang henviste til at juristene mente at saken skulle vært behandlet i henhold til paragraf 14. Jurister er jo bra å ha, men jeg vil jo håpe at det ikke er de som skal bestemme hvordan partiets lover skal tolkes. Det tilligger partiets organer. Og nå har jo partiets høyeste myndighet bestemt at dette skal behandles etter paragraf 15. Den sier at partiet ikke kan tillate organiserte fraksjoner som har til oppgave å arbeide mot partiet og vedtak i partiet. Selv ikke medlemmene av redaksjonskomitéen i «Orientering» kan være uenig i at bladet motarbeider partiet. Det står videre i paragrafens punkt 2 at det er uforenlig med medlemskap i partiet å være medlem av en organisasjon som i sin virksomhet arbeider mot partiet eller ved valg arbeider mot partiets kandidater og å gi økonomisk bidrag til eller på annen måte støtte partier eller organisasjoner som arbeider mot Det norske Arbeiderparti. Skulle de personer det her gjelder vært behandlet etter paragraf 14, om suspensjon eller eksklusjon, så måtte de blitt ekskludert for politisk uredelighet. Det er politisk uredelig, når man ikke når fram med sine synspunkter i organisasjonens instanser, å gå hen og danne fraksjoner for å fremme sine synspunkter. Enhver organisasjon må følge en slik retningslinje, og ganske spesielt et politisk parti. Partiformannen henviste til den stemning som oppsto under førrige landsmøte da «Orientering»s 1. mai-nummer ble delt ut. Jeg satt på galleriet dengang og hørte stemningen. Men den var ikke mindre forbitret på Oslo-benken da vi fikk lese hva som finnes på side 9 i det nummer av «Orientering» som er delt ut under dette landsmøte, og hvor det innbys til stiftelse av et nytt parti. Det kan ikke være nødvendig å sende Bulls forslag til redaksjonskomitéen etter dette. Her distribueres en henstilling til deltakerne på dette møte om å gi uttrykk for hvorvidt de mener det bør dannes et nytt parti eller ikke. Det kan bare oppfattes som en direkte oppfordring til å gå inn for det. Det er klart som dagen at dette er et anslag mot partiet. Jeg kan ikke skjønne annet enn at vi her kan vedta godkjenning av beretningen. Til slutt en merknad til beretningens side 20 og 21 hvor det bl. a. står at jeg er medlem av

en komité som er oppnevnt for å vurdere arbeiderbevegelsens stilling på Vestlandet og Sørlandet. Jeg er interessert i at denne komité kommer i arbeid.

Karl Evang, Oslo: I en sak som denne har naturligvis følelsene lett for å komme i kok, men stort sett har jo innleggene her vært meget saklige. Politisk sett kjennetegnes jo den foreliggende situasjon ved at dette organet som man kan like eller ikke like, og hvor en rekke partimedlemmer har deltatt i arbeidet gjennom 8 år, ikke burde bli gjenstand for utrensning umiddelbart foran et for partiet kritisk valg. Det er ingen særlig grunn til å rippe opp i det som er skjedd. Jeg respekterer fullt ut de motiver som partiformannen har nevnt. Men det er et faktum at det er denne situasjon vi står i, og da mener jeg at vi bør la prestisjen falle. Dette er et partipolitisk uavhengig organ, og man gjør seg skyldig i samme misforståelse som siste taler. Han leste opp noe av «Orientering» som er en kjøpt annonse og som overhodet ikke står for bladets regning. Den artikkelen om valget som ga grunnlaget for spørsmålene til partifellene og som Gerhardsen nevnte, begynner slik: «Mange har spurt: hvordan stiller «Orientering» seg til det utspill i retning av et nytt parti som er gjort i annonser og i Sigurd Hølmebakks artikkel for egen regning i forrige nummer? Og så kommer det fundamentale i svaret: «Orientering» er ikke engasjert i saken. Nå kan man spørre: hvorfor har så «Orientering» eller de partifeller som arbeider i bladet ikke tatt avstand fra partidannelsen? Grunnen er ganske enkelt den at styret og redaksjonskomitéen fant at man ikke burde drøfte dette spørsmål i bladets spalter, men at man burde vente til generalforsamlingen. Derved er det kanskje ytterligere skapt misforståelser. Jeg vil spørre denne forsamling: Er det noen her som for alvor tror at alvorlige partifeller som har stått tilsluttet arbeiderbevegelsen fra de kunne tenke politisk, har satt seg i de ubehageligheter som det medfører å arbeide i «Orientering», fordi de ville skade dette parti? Ville det ikke ligge nærmere å tro at de har gjort det i den beste hensikt for å styrke dette parti, for å være et oppsamlingsorgan for de mange intellektuelle som kanskje nettopp på grunnlag av sin utdanning så å si er oppdratt til tvisinn, til å se tingene fra alle sider, til å krangle og skjenne og herje. Og om dere skulle forlange av alle partimedlemmer at de skulle erklære seg 100 prosent enig i det som står i «Arbeiderbladet», hvor mange ville da bli igjen i partiet. Om man skulle forlange at vi i forhold til statskirken, i forhold til det økonomiske demokrati skulle forlange rett-troenhet i vårt parti som i dag rommer fra det ytterste venstre til det ytterste høyre — vi er jo et masseparti — vi kan overhodet ikke i et slikt masseparti dyrke rett-troenhet. Det er

rester fra det kommunistiske kaderpartiet som vi for lengst har frigjort oss fra. Det er romslighet som trengs nå. Det er få som er ekskludert, men jeg kan forsikre dere etter den overveldende og for oss helt uventede sympatitilkjennegivelse som kom «Orientering» imøte, så er dette blitt en sak som, hvis man ikke håndterer den forsiktig, kan komme til å virke som et slag i ansiktet på svært mange intellektuelle her i landet. Jeg vil be redaksjonskomitéen nøye overveie de tre forslag som er innkommet. Jeg har selv ikke sterke fornemmelser i noen retning. Hovedsaken er at man her håndterer saken slik at en ikke fastlegger en urett som etter min mening er begått, og en politisk uforstandighet like før en for vårt parti avgjørende situasjon.

Strek ble satt for de inntegnede talere.

Aksel W. Fenstad, Østfold: Jeg vil ikke beskjefte meg med «Orientering», men organisasjonsarbeidet, spesielt funksjonærspørsmålet, hvor jeg mener vi må sette mye større kraft inn. Vi har laget noen gode brosjyrer, men det ser ikke ut til at de har skapt gjenklang i avdelingene våre. Vi møter fortsatt det kunstige skille på arbeidsplassene mellom arbeidere og funksjonærer som vi for lengst skulle vært ferdig med. Jeg vil be landsmøtets deltakere å gjøre sitt for at vi kan få fjernet dette skille. Noe slikt skille eksisterer ikke lenger, iallfall ikke på det økonomiske område og knapt heller på det kulturelle og sosiale. Alle er vi lønnsstakere. Selvsagt har vi også i vår krets frie yrker, men det er jo særlig motsetningen funksjonær — arbeider som har oppptatt sinnene. Utviklingen går i retning av stadig flere og flere funksjonærer. Partiet må derfor gjøre noe for å samle denne gruppa under sine vinger. Bare på den måten kan vi bli i stand til å føre vår politikk videre. Vi må jo ha flertallet med oss. Da må vi ha funksjonærene med oss, og de må føle at de blir vel mottatt. Jeg har nemlig et inntrykk av at de ikke alltid blir sett på som gode arbeidskamerater. Man skiller mellom arbeidsstedet. Når man sier arbeidsplassen, så mener man dreiebenken på et verksted, men bak disken og kontorpulten, er liksom ikke noen vanlig arbeidsplass. Dette hører man også når det skal stilles representanter på bystyrelister og ved stortingsvalg. Det er om å gjøre å få folk fra arbeidsplassen, sier de, og dermed menes de som arbeider i et verksted. Men arbeidsplassen er jo et langt videre begrep. Skal vi føle at vi står sammen, må vi ikke ha denne innsnevringen. Jeg vil derfor be om at det arbeid som var påbegynt og hvor vi hadde en spesiell sekretær, blir fortsatt og lar funksjonærene forstå at vårt parti også er deres parti.

Trygve Bratteli, sentralstyret: Jeg hadde egentlig ikke tenkt å ta ordet i denne «Orienteringssaken» igjen idet jeg for så vidt er

enig med dem som har sagt at det ikke bør være nødvendig med noen bred diskusjon på dette landsmøte. Men etter det som er sagt, og særlig etter det Evang sa sist her, så syns jeg det likevel er riktig å føye noen få ord til debatten. Når en gjør dette til bare et formelt spørsmål om framgangsmåter osv., så vil en jo lett stille seg på siden av det som her har vært saken i hele den tid gruppa «Orientering» og organet har eksistert. Når en skal vurdere en virksomhet av denne karakter, så kan det selvfølgelig være av interesse å vite hvilke forutsetninger de hadde som opprinnelig satte den i gang. Nå er det vel så at dette bladet ikke ble satt i verk etterat «Kontakt» ble nedlagt. Det eksisterte en periode side ved side, så det var altså ikke nedleggelsen av debattorganet «Kontakt» som førte til at dette nye organet ble satt i gang. Men etterat så mange år er gått så kan en jo vurdere virksomhetens karakter etter de virkninger den har hatt som er ganske åpenbare, og det er der det alvorlige ligger. Etter min mening vil det ikke tjene noen god hensikt om dette landsmøte gjorde et eller annet vedtak som lot det være fortsatt uklarhet om partiets standpunkt til en fraksjonsvirksomhet av denne karakter. Nettopp med sikte på valget er partiet ikke tjent med å la det være noen uklarhet på dette punkt. For hva er de mest iøyenfallende frukter av den virksomhet som her har vært drevet i en lang årrekke i relasjon til den gruppe Evang nevnte, de intellektuelle? Jeg må der ta et bestemt forbehold som mange intellektuelle har bedt meg om å ta i de årene denne debatten har pågått, og det er at en ikke uten videre slår intellektuelle i hartkorn med gruppa «Orientering». Vi har mange utmerkete intellektuelle og akademikere rundt om i landet som arbeider i partiet som alle andre partifeller og som ikke deltar i gruppa «Orientering», de er tvert imot dypt uenig i dens virksomhet. Og hva har da virkningen vært av gruppa «Orientering»s virksomhet i de kretser den har fått under sin innflytelse? Vi ser det klarest i relasjon til en del av studentene. Det den har ført til, er en fullstendig forgiftning av forholdet mellom en del unge akademikere og Det norske Arbeiderparti. Under alle omstendigheter vil Det norske Arbeiderparti få et svare strev med å bringe denne forgiftning ut av den politiske atmosfære. Jeg kan vanskelig skjønne at en klok mann som Evang som har vært med så lenge, ikke ser nettopp disse bitre frukter av den virksomheten som her har vært drevet så lenge. Ingen er tjent med at det skal være uklarhet om partiets vurdering av en virksomhet av denne karakter. Når det ellers gjelder partiets stilling til medlemmer hvor de enn kommer fra, vil jeg gjerne få understreke det som både landsstyret og sentralstyret har gjentatt gang på gang, og som vi også gjentok i et brev til

en del av gruppa «Orientering»s medlemmer, hvor det står: Sentralstyret appellerer til de i gruppa «Orientering» som kjenner seg hjemme i norsk arbeiderbevegelse om å opphøre med sin aktive virksomhet i gruppa «Orientering» og fortsette sitt medlemskap i Det norske Arbeiderparti hvor det alltid vil være rom for meningsbrytninger. Det er klart for enhver som vil vite det, i og utenfor «Orientering», og jeg skulle tro det er oppfatningen til hver eneste representant på dette landsmøte, hver den som føler seg hjemme i Det norske Arbeiderparti er og vil fortsatt være velkommen til å delta i vårt arbeid. Forutsetningene for det er jo sant å si ikke så forferdelig innviklete. Enhver, han være seg akademiker, kroppsarbeider eller hva det kan være, som kjenner seg hjemme i partiet og vil være med i dets arbeid, vet at det er å akseptere et medlemskap på vanlig måte, det er å akseptere partiets rett til å vedta programmer, til å trekke opp retningslinjer og det er ikke minst i sitt daglige arbeid å skape godvilje for det parti en sier seg å høre hjemme i og ikke å skape uvilje mot det.

Debatten var dermed avsluttet. Ordstyreren gjenga de foreliggende forslag. Odd Isaksens korrigerings ble tatt til underretning. De tre forslag i «Orienteringssaken» ble oversendt redaksjonskomitéen for andre saker. Innstillingen fra beretnings- og protokollkomitéen ble enstemmig bifalt.

Alfred Nilsen, formannen i revisjonsnemnda, refererte følgende innberetning:

Revisjonsnemndas beretning og økonomiske oversikt.

Partiets regnskaper forelegges ikke landsmøtet. I henhold til partiets lover §§ 6 og 7 er det landsstyret som sluttbehandler regnskapene. I stedet skal revisjonsnemnda forelegge landsmøtet sin innberetning med oversikt over partiets økonomiske stilling.

Ordstyreren: Revisjonsnemndas innberetning er tatt til etterretning. Representanten for vårt finske broderparti, Kaarlo Pitsinki, er nå kommet til stede. Vi ønsker ham hjertelig velkommen.

Finsk hilsningstale.

Pitsinki hilste landsmøtet med denne tale: Partikamerater! Jeg kommer med en hilsen til dere fra det sosialdemokratiske parti i Finland og ønsker landsmøtet framgang i arbeidet. Det er ikke tomme fraser når jeg understreker at vi i Finland følger Det norske Arbeiderpartis framgangsrike virksomhet med den aller største sympati og beundring. Denne vår innstilling er blitt ytterligere forsterket etterat vi i de senere år har måttet føre vår kamp under

ekstraordinære forhold. I det siste har vi i vårt land kunnet registrere en rekke framskritt på det sosiale område. Vi har gjennomført 4 ukers ferie, innført arbeidsløsetrygd og forhøyd barnebidragene og folkepensjonene. Men det har ikke lyktes å endre våre vanskeligste politiske misforhold. I vårt parlamentariske liv er det fremdeles unormale forhold. Det største borgerlige parti i vårt land som ikke representerer mer enn en knapp fjerdepart i Riksdagen, har monopolisert regjeringmakten for egen regning. Den nåværende minoritetsregjering har sittet ved makten i over to år i suveren forakt overfor alle mistillitsvota den har fått i denne tid. Regjeringspartiet motiverer denne sin stedige fastklamring ved regjeringmakten med at det av utenrikspolitiske grunner ikke er mulig å danne noen annen regjering. Det er tre årsaker til den unormale innenrikspolitiske situasjon. Den første har tilknytning til utenrikspolitikken. Ved siden av kommunistene har et par andre partier i Finland inntatt det standpunkt at det sosialdemokratiske parti på grunn av Sovjetunionens holdning ikke kan komme på tale som regjeringsparti. Den andre årsak er at arbeiderrepresentantene i Riksdagen nå er enda mer splittet enn før. Den tredje årsak til våre unormale parlamentariske forhold ligger i at vi tapte ved det siste presidentvalg.

Jeg kommer altså ikke med noe gledesbudskap fra Finland, men jeg kan likevel forsikre at vårt partis stilling siden valgene i 1958 stadig er blitt konsolidert. Vi har sterk tro på framtida, og vi arbeider hardt. Vi tar oss den frihet å uttale håpet om at dere i Norge må bli spart for prøvelser av den beskaffenhet som vi har hatt i Finland i de senere år. Av hele mitt hjerte ønsker jeg Det norske Arbeiderparti all mulig framgang.

Ordstyreren takket for hilsningen og avsluttet søndagens møte.

Landsmøtet 2. dag

Landsmøtet ble åpnet kl. 9.00 med Konrad Nordahl som ordstyrer. Protokollkomitéen foreslo protokollen fra gårsdagens møte godkjent. Det ble vedtatt.

Dagsordenens punkt 6.

Arbeidsprogrammet

ble behandlet med to innledningsforedrag. Trygve Bratteli innledet om landsstyrets forslag til arbeidsprogram og Aase Bjerkholt om forslaget til ungdoms- og fritidsprogram. Debatten ble delt idet avsnittet om «Norge og verden», derunder atomspørsmålet, ble debattert særskilt etter debatten om arbeids- og ungdomsprogrammet.

Trygve Bratteli uttalte i sitt foredrag:

Partifeller!

Det er et omfattende forarbeid som nå skal avsluttes i den programbehandling landsmøtet er i ferd med å ta fatt på. Et bredt anlagt arbeid i utvalg, i sentralstyret og i landsstyret. Det forslaget som foreligger til behandling inklusive de supplerende forslag som ble lagt fram her i går, er fra landsstyrets side alle enstemmige. Ved siden av denne behandling har nå programmet etter hvert vært drøftet rundt omkring i distriktsmøter, i lokale partimøter og i lagsmøter. Og det er denne bredt anlagte diskusjon og behandling av programmet for 1962—65 som her i dag og i morgen skal føre til at vi gir den endelige form til arbeidsprogrammet for neste periode.

Jeg vil gjerne innledningsvis slå fast at et arbeidsprogram er et supplement til Arbeiderpartiets prinsippprogram, grunnsyn og ret-

ningslinjer. Som de fleste nå kjenner til, har det også vært overveid om «Grunnsyn og retningslinjer» burde tas opp til behandling og revisjon på dette landsmøte. En kom til at «Grunnsyn og retningslinjer» fra 1949 i alt vesentlig fremdeles har det aktualitetens preg at det ikke ville være umaken verd å ta det opp til behandling. Men når enkelte muligens i et arbeidsprogram som kommer opp til en isolert behandling, kanskje savner noe av de, skal vi si prinsipielle vyer, så må en ha det klart for seg at et arbeidsprogram alltid må sees som et supplement til det prinsippprogram partiet har. Etter den omfattende behandling programmet allerede har vært gjenstand for, ser jeg det da som min oppgave her i dag å prøve å presisere noen hovedlinjer og hovedpunkter som grunnlag for den avsluttende diskusjon som her skal finne sted. La meg da først presisere litt om utgangssituasjonen for den nye perioden 1962—65. Jeg vil der overhodet ikke gå i detaljer. Jeg kan på vesentlige områder henvide til det foredrag partiformannen holdt i går, der det også ble nevnt atskillige data over den utvikling som har funnet sted i de seneste år. Her begrenser jeg meg til å understreke at i den periode Arbeiderpartiet har hatt regjeringsmakten og ledelsen har ofte helt spesielle omstendigheter stilt oss overfor spesielle oppgaver som vi har måttet sette store krefter inn på — jeg hadde nær sagt — så å si enten vi har ønsket det eller ei. I så henseende er det det særegne ved utgangssituasjonen for den nye program- og arbeidsperioden, at vi har startet fra et meget sterkt økonomisk grunnlag, et på mange områder vel utbygd land, et land hvor nettopp takket være det systematiske arbeid som er skjedd under Arbeiderpartiets ledelse en mengde oppgaver etter hvert er løst, et land med et meget vel utbygd produksjonsutstyr og et meget høyt produksjonsnivå osv. Og det er dette som ligger til grunn også for det formannen antydet i går, at en denne gang, på rent saklig grunnlag, kanskje har kunnet legge an noe mer optimistiske vurderinger på en rekke felter når det gjelder utformingen av det kommende programmet, enn det en delvis har kunnet gjøre i tidligere tider.

Ofte har en jo følt seg hensatt i den situasjon at sparsomt tilgjengelige ressurser skulle fordeles omtenksomt på en rekke krevende arbeidsområder. Vi er i Norge på ingen måte kommet inn i noe overflodssamfunn. Det er ikke på noen måte sånnt at en kan svare ja på alle de krav som stilles. Det er likevel sånnt at en etter mitt skjønnt med rette kan ha en følelse av at vi er kommet såpass langt, økonomien er så sterk, produksjonen så høy og stadig stigende at vi likevel står friere i våre vurderinger av de kommende arbeidsoppgaver enn vi har gjort ved tidligere programbehandlinger.

Men jeg gjentar at vi ikke er blitt noe overflodssamfunn av den art av vi bare kan si ja til alle de krav som reises fra særgrupper og distrikter. Vi er stadig nødt til å vurdere og prioritere, nødt til å prøve å finne ut av på hvilke felter vi mener det de nærmeste årene er nødvendig å gjøre en særlig innsats, og når vi har funnet fram til de områdene, er vi da nødt til å ta den konsekvens at vi på andre områder må kjøre mer i ordinært tempo. Vi kan ikke samtidig sette opp tempoet på alle felter, da ville det ikke bli noen mening i hele programmet. Sann som jeg ser det, er noe av det viktigste ved hele programbehandlingen nettopp dette at vi, ut fra en vurdering av tiden og dens behov, av samfunnet i den skikk det nå møter oss, prøver å bli enig om på hvilke felter en i de kommende år skal gjøre en særlig sterk innsats. Og det ligger da i sakens natur at på hvilke områder en vil gjøre en særlig innsats, det vil skifte fra periode til periode. Slik også denne gang, det er da også i det programutkastet vi har foran oss foreslått at det er særlig bestemte områder hvor det skal gjøres en ekstra sterk innsats i de kommende årene.

Jeg vil gjerne også her føye til enkelte ting når det gjelder de generelle forutsetningene for arbeidet i de kommende år. Ikke bare er det så at under Arbeiderpartiets påvirkning gjennom lang tid, og det gjelder en tid som går tilbake lenge før Arbeiderpartiet dannede regjering og overtok ledelsen, er samfunnet mye mer preget av solidaritet, av gjensidig forståelse, av evne og vilje til samarbeid, til felles tiltak og felles løft enn det var i tidligere tider. Men vi har gjennom dette arbeid også lært rent praktisk at et moderne samfunn ledet etter moderne prinsipper, har en veldig evne til å løse omfattende oppgaver, når en bare evner å sikte inn det som er tidens viktigste oppgaver, i tilstrekkelig grad lede ressursene inn på de områder som er særlig viktige, og virkelig ta felles løft på slike utvalgte områder. Det er også noe av grunnlaget for at en på en del områder nøkternt kan regne med at vi i 1960-årene, og også i første halvdel av 1960-årene, som vi nå skal programfeste, kan regne med meget vesentlige resultater på en del områder som de fleste mennesker i dette land legger stor vekt på.

Jeg vil også når det gjelder de generelle forutsetninger peke på et par, tre ting til. Vi har som alle vet her i landet en eiendommelig bølgebevegelse i befolkningstilveksten. Av og til er fødselskullene, for så vidt både foreldrekullene og fødselskullene, relativt små. I andre perioder er både foreldrekullene og fødselskullene meget store. Denne struktur av befolkningstilveksten førte bl. a. til at vi i 1950-årene i Norge hadde meget, meget beskjedne øking av den tilgjengelige arbeidskraft, mens vi på den annen side hadde store års-

kull i folkeskoleårsklassene med et voldsomt press når det gjaldt folkeskolene. Det kjenner dere rundt fra hele landet. Denne bølgebevegelsen fører til at vi i 1960-årene får en betydelig større tilvekst når det gjelder de arbeidsføre årsklassene. Det er også et av momentene som preger programutformingen her. Men framfor alt vil denne alderssammensetningen føre til at i den perioden vi nå akтуelt skal legge program for, 1962—65, vil vi få et veldig press på utdannelsestektoren for årsklassene 14—15 år og opp i 17—18-årsalderen. Dette virker inn på en rekke områder slik programmet er utformet og som jeg da skal kommentere litt nærmere underveis i programmet.

En annen ting som preger dette programmet, det er en vurdering av hva vi må regne med blir de nye forbruksvaner, eller de nye innslag i forbrukssammensetningen, i en videre forbruksvekst i det høye nivå vi allerede er nådd fram til. Der er vi i Norge, jeg hadde nær sagt i den lykkelige situasjon at vi ikke er verdens fremste land i økonomisk og sosial utvikling. Vi kan så å si bruke som modell i atskillig grad enkelte land som i utviklingstakten ligger foran oss, det gjelder selvfølgelig De Forente Stater, men vi har mer oversikt i de, jeg holdt nesten på å si prøvebruk, men det kan misforståes, i vårt naboland Sverige, hvor vi kan trekke atskillig erfaringer om den utvikling vi kan regne med i vårt eget land i de kommende år. Det vet jo enhver som tenker seg litt om, at en videre vekst i det private forbruk fra den nåværende høye levestandard, det vil ikke bli en øking på de forskjellige felter som i dag inngår i den vanlige levestandard. Det vil ikke være sånn at økte inntekter går til mer mat, vi begynner der, jeg holdt på å si nå å få det samme problem som et annet naboland, der bør vi være litt forsiktige, det er ikke spørsmål om mer mat og mer klær og mer av de ting som inngår i det vanlige forbruk, hittil, men det er enkelte ting som der slår igjennom, og det vil da først og fremst være bilen med alle de problemer i forskjellige retninger som en sterk øking i det private bilholdet vil føre med seg.

Det vil selvfølgelig i løpet av de nærmeste år være en voldsom utvikling i vårt land av fjernsynet, en oppgave som økonomisk sett ikke stiller så store krav som det der følger med en voldsom bilutvikling. Det vil fortsatt være en sterk vekst i reisevirksomheten i landet og også til utlandet. Og ellers en rekke av de ting som har å gjøre med livsformene i fritid, derunder friluftslivet og alle de problemer som henger sammen med det. Det er på de felter jeg her har nevnt i noen stikkord at vi må regne med innholdet i den økte forbruksstandard vil komme. Det er å møte dette vi også må sikte etter gjennom utformingen av den politikk vi legger opp i et

program for 1960-årene og som sagt for første del av 1960-årene — perioden 1962—65.

Vi får i disse årene en utvikling av de større markeder. Jeg vil ikke gå inn på det spesielt. Vi har Frihandelsområdet, vi har Den økonomiske union på fastlandet. Jeg har bare lyst til å føye til én ting, og det er at også vi som er medlemmer av et arbeiderparti ofte har en tendens til å være overengstelige for forandringer. Ikke minst på det internasjonale og det européiske felt. Det var ikke minst i vårt land en utbredt engstelse for følgene f. eks. av Frihandelsområdet. Jeg vil si ganske kort at så langt en kan bedømme det til i dag, har Frihandelsforbundet i relasjon til norsk økonomi utelukkende vært en positiv og inspirerende impuls, som har satt fart i en utvikling vi så å si har ønsket lenge på en rekke områder. Og jeg tror dette er en erfaring en bør ha i minne også i vurderingen av den videre utviklingen av de européiske markeder. Det vil ofte være en tendens til å feste altfor sterk oppmerksomhet på det en ser som fare, slik at en ikke får tilstrekkelig klart øye på de positive impulser som følger av en utvikling av større markedsdannelse i en verden på det tekniske nivå ikke minst Vest-Europa nå befinner seg. Vi vil også fortsatt komme til å ha strukturendringer i vårt eget land, i vårt eget næringsliv. Det reiser problemer som går igjen på en rekke felter i det program vi her har og som delvis også kommer til, sannsynligvis, jeg kan gjerne si forhåpentlig, å prege atskillig av den debatt som kommer til å følge om programmet. Nå, kort sagt kan en si at vi står foran en ny periode med store oppgaver, men også etter en nøktern vurdering, med store muligheter når vi bare evner å gripe mulighetene, og framfor alt når vi evner å bli enig om på hvilke felter vi i særlig grad må ta felles løft i de nærmeste årene. Og vi har, som jeg sa, også lært mye etter hvert hvordan vi skal hanskes med de oppgavene som foreligger. Det bidrar også til at en tillitsfullt gir seg i kast med de store oppgavene i en ny fireårs-periode.

Jeg kommer så delvis til å gjøre noen spredte kommentarer til det arbeidsprogram som foreligger. Selv om det her ikke behandles prinsipielle spørsmål, har én funnet det riktig å feste tanken ved, feste oppmerksomheten ved den enorme utvikling og forandring som skjer i samfunnet i vår tid. I hele denne veldige utvikling som mange, mange mennesker, ja jeg kan vel si de fleste som sitter i denne salen, selv har vært med å gjennomleve. En utvikling fra hva vi i dag trygt kan kalle et fattig-Norge, et forsørgs-Norge, til et land preget av optimisme og økonomisk vekst. En stadig høyere levestandard, en stadig økende velstand. Hadde jeg hatt tid til det, skulle jeg vært veldig fristet til fra dette utgangspunkt

å si lite grann om en problemstilling som av og til reises, nemlig hvorvidt en nå egentlig gjennom alt dette arbeidet rikker noe ved det kapitalistiske samfunn som det var Arbeiderpartiets oppgave å skulle erstatte med et nytt og bedre samfunn. Det er ikke tid til det, derfor sier jeg kort og provokatorisk at det er en problemstilling som i relasjon til den moderne utvikling forekommer meg overordentlig steril. Hva er det som forandrer samfunnet? Det at arbeiderfamiliene i Norge ikke lenger lever i kjeller og på loft, i rønner og brakker, men lever i moderne leiligheter, moderne og pent møblert, med kjøleskap og moderne kjøkkeninnretninger og etter hvert med telefon og i stigende grad med bil utenfor sin leilighet eller sitt hus. Denne forandringen fra kjellerleiligheten og loftsleiligheten til moderne bosetning, det er jo det som er en forandring av samfunnet i realitetenes verden. Når en allerede i dag er kommet meget langt, og vi i 1960-årene skal gjennomføre — et av de dristige mål for 60-årene — at barn og unge mennesker fra alle sosiale grupper, alle distrikter, skal ha frie utdanningsmuligheter etter sine evner, i motsetning til tidligere, og det gjaldt ennå i min barndom, da barn fremdeles måtte gå ut i arbeidslivet før de sluttet folkeskolen, til en utvikling som etter hvert førte til at de fleste var hjemme til de gikk ut av den 7-årige folkeskolen, men så gikk ut i arbeidslivet. Over i et samfunn som vi i dag delvis har, men framfor alt ser som et aktuelt siktepunkt, at barn og ungdom fra alle sosialgrupper og alle distrikter skal kunne skaffe seg utdanning teoretisk og praktisk etter sine evner, så er det dette som er en forandring av samfunnet i realitetenes verden. Og slik kunne en, hvis det var tid til det, ta for seg områder etter områder i vårt samfunnsliv. Jeg er ikke for min del noen tilhenger av sitater, og framfor alt ikke av Lenin-sitater. Det er formodentlig fælt få i denne salen som er påvirkelig av Lenin-sitater, men det er jo så med alle mennesker som er forkjetret at de har sagt mange i virkeligheten fortreffelige ting, og Lenin kritiserte jo en gang voldsomt i det da meget fattige Russland, disse som var så opptatt av å avskaffe kapitalismen og av det nye samfunnet at de, som han sa, ikke så den sosialisme som vokste fram utenfor vinduene. Og mentalt er det delvis ennå noe av dette til stede i arbeiderpartiene rundt omkring, at en er så opptatt av gamle forestillinger at en ikke ser den faktiske samfunnsforandring som foregår for våre øyne, og som er resultat av den innsats som Arbeiderpartiet og arbeiderbevegelsen selv gjør.

Vi har funnet det riktig i dette programmet å understreke delvis sterkere enn det har vært gjort i en del av arbeidsprogrammene, det som også formannen var inne på i går, at vi vil ha et samfunn

bygd på solidaritet, et samfunn bygd på samarbeid mellom de store sosialgruppene og et samfunn med demokratisk planøkonomi. Jeg nevner, fordi det står på det punkt i programmet jeg nå behandler, at en har programfestet det som en nå får et konkret program for via våre venner i fagorganisasjonen, nemlig gjennomføringen av lik lønn for likt arbeid. Vi har noe vagt, når det gjelder den konkrete form, programfestet det som vil være et siktepunkt for 1960-årene, etter hvert å nå fram til 40 timers arbeidsuke, uten konkret å si noe om i hvilket tempo og i hvilke former det bør gjøres. Det er også i høy grad en sak hvor en må samarbeide med våre venner i fagorganisasjonen. Dessuten har vi i dette programmet av forskjellige grunner, vært mer oppmerksomme enn ofte ellers på ikke bare i programmets innhold, men også i dets utforming, å gjøre det til et erklært program for alle de store sosialgrupper og til et samarbeid mellom disse sosialgrupper og mellom alle distrikter i landet vårt.

Med den aktuelle utvikling som foregår, er det i hvert fall i dagens situasjon like klart, eller enda mer klart enn vanlig, at det er Arbeiderpartiet og arbeiderbevegelsen som er den samlende kraft i det norske folk. Det er arbeiderbevegelsen som i Norge mer enn i de fleste land står i den stilling at den, og det skal vi være glad for, selvsagt også gir oss mulighetene, men i høy grad også gir oss ansvaret for utformingen av de retningslinjene som praktisk skal følges i vårt land, og for den politikk som skal føres. Det er viktig da alltid å ha i minne den grunnleggende forutsetning for Arbeiderpartiets maktstilling som ligger i evnen til å tre i kontakt og ha kontakt med fiskere, med bønder, selvfølgelig med lønnstakere og arbeidere og funksjonærer, med de forskjellige sosialgrupper spredt utover hele landet. Det har jo her vært gjort atskillige forsøk på å slå kiler f. eks. mellom Arbeiderpartiet og småbrukerne, mellom Arbeiderpartiet og fiskerbefolkningen, mellom denne store samlende arbeiderbevegelse og enkelte grupper. Nettopp fordi samfunnet gjennomgår en så hurtig vekst og så sterke forandringer så er det en del mindre grupper, relativt mindre grupper, som kommer opp i vanskeligheter, som ofte også skaper misstemninger og politiske problemer. Vi er jo i Arbeiderpartiet i høy grad oppmerksom på disse sidene ved saken, og det er riktig både programmessig og i den politikken vi fører at vi her intenst er opptatt av å holde sammen hele denne brede front som tradisjonelt har vært Det norske Arbeiderparti og som har gitt Det norske Arbeiderparti den stabile styrke over hele landet.

Når det så gjelder programutformingen, så er det — vil jeg da særlig presisere — at Arbeiderpartiet, eller landsstyret og de

som ellers før det har arbeidet med programmet, har sett det sånn, at i tillegg til at vi fortsetter et positivt arbeid på alle samfunns- livets felter, så skal en sikte inn i de kommende 4 år visse om- råder hvor en skal øke innsatsen ganske vesentlig, hvor en skal ta sikte på i særlig grad å nå større resultater enn det som følger av det vanlige tempo. Foruten å være den grunnleggende hovedlinje i Arbeiderpartiets politikk i alle år om full sysselsetting, økonomisk vekst og rettferdig fordeling så er denne innsatsen siktet inn på fel- tene undervisning og forskning, utbygging av veier og andre sam- ferdsmidler, bl. a. med sikte på den biløking som kommer, ut- bygging av ny virksomhet i de økonomisk svake områder i landet, nye tiltak for å styrke de eldre økonomi og trivsel og endelig en vesentlig ekspansjon i den innsats vårt land skal gjøre i relasjon til utviklingslandene. Dette er slik programforslaget er utformet og for de kommende fire år skal være de utvalgte områder der en skal prøve å gjøre en særlig innsats ved siden av at en fortsetter med det jevne alminnelige arbeid på alle samfunns- livets felter.

Når det gjelder de alminnelige økonomiske betraktninger her, må jeg generelt vesentlig begrense meg til å si at en har prøvd i dette programmet mer systematisk enn vanlig å gi en beskrivelse av den politikken vi faktisk fører. Vi har jo ofte vært stilt overfor spørsmålet om, hva består egentlig den planøkonomi i som Arbeider- partiet sier seg at det vil basere sin økonomiske politikk på. Og ikke minst etter striden om alle etterkrigsreguleringene og spesial- reguleringene som etter hvert ble avvirket, har en vært stilt overfor dette spørsmålet og ikke alltid vært klar til å svare uttømmende på det: Hvori består egentlig den planøkonomi Arbeiderpartiet sier seg å gå inn for. Jeg sier dette vesentlig som et stikkord til forståelse av den utforming denne del av programmet har fått. En har forsøkt her å gi et svar på arten av den planøkonomi som er det redskap Arbeiderpartiet betjener seg av når det skal gjennomføre de opp- gaver som ellers er utformet slik programmet viser. Det er likevel et par trekk ved denne del jeg må si noen ord til om. Og det er et punkt som også formannen streifet i går, men som jeg vil kommen- tere litt nærmere.

Vi vet alle sammen at når det i et samfunn er en ustanselig, en kontinuerlig økonomisk vekst, så vil det også være en ustanselig vekst i det private forbruk. Det sørger alle for gjennom sine inn- tekter, det sørger lønnstakerne for, det sørger andre for. Så å si mer eller mindre av seg selv følger en ustanselig vekst i det private forbruk når produksjonen stadig stiger. Og det skjer selvfølgelig også i Norge, selv om vi har en meget høy investeringsrate og også i den kommende 4-årsperiode sikter etter å ha en meget høy

investeringsrate, dvs. et meget stort omfang i den alminnelige økonomiske utbyggingen av landet. Men det en etter hvert er kommet stadig mer under vær med, er jo dette at en bygger ikke ut et samfunn som gir trygghet, livsmuligheter og vekstmuligheter for den enkelte bare gjennom en øking av privatforbruket. I virkeligheten avhenger økte muligheter for livsutfoldelse og vekstmuligheter — vel så sterkt av en rekke samfunnsmessige fellestiltak som det avhenger av økingen av det rene privatforbruk. Og her er det nesten sånn at jo lenger et samfunn er kommet i økonomisk utvikling, jo klarere trer det problemet fram. Det er ikke bare det en har som såkalt privat disponibel inntekt etter skatt, og her er jeg i nærheten av et vesentlig problem, det er ikke bare det som bestemmer tryggheten og livsmulighetene. For det en kaller den jevne, alminnelige befolkning, den brede befolkning, er det enda mer — i hvert fall like mye — spørsmålet om hvordan en har evnet å utbygge slike fellestiltak i samfunnet som undervisning og skolestell, som helsepleie og sykestell — i det hele tatt — som veier og kommunikasjoner, offentlige institusjoner og innretninger på de forskjelligste områder, som skal løse felles problemer alle mennesker enten vanlig er opptatt av eller problemer en møter i spesielle situasjoner. Og hvis et samfunn faller for den egoisme at de som er robuste, friske, arbeidsføre bare skal sikte etter en størst mulig privatdisponibel inntekt etter skatt og mer eller mindre være likegyldige med utbyggingen av de samfunnsmessige fellestiltak, da vil et samfunn komme inn i en skjev utvikling.

Får jeg lov å illustrere dette her med en gripende liten forestilling på Arbeiderpartiets kvinnekongress som nettopp ble holdt. Det er et rent særproblem, og et meget lite problem, nemlig et spørsmål som knytter seg til at det her i landet, som i andre samfunn, er en del mødre som enten er ugifte eller som mannen har gått fra, som føder barn de gjerne vil ta vare på selv hvis de hadde et sted å bo. Jeg ble for min del sjokkert når jeg hørte hvordan det er et akutt problem og relativt oversiktlig problem f. eks. i en by som Oslo. Det er en liten oppgave, men en liten oppgave som bare kan løses ved et fellestiltak fra samfunnets side, og det er ganske klart at en i dag ikke kan si at det er fordi samfunnet mangler økonomisk evne generelt sett at fellesoppgaver av den art ikke løses. En har evnen til det hvis en har viljen til å dirigere tilstrekkelig av samfunnets ressurser inn i løsningen av slike fellestiltak.

Dette var et overordentlig lite eksempel. Vi kan gå inn på svære felter som gjelder de problemer mennesket møter under særegne forhold og som er ganske annerledes krevende, men poenget er dette — skal vi bygge ut et samfunn som for den brede befolkning

gir rike muligheter for livsutfoldelse og for individuell vekst, da kan det bare gjøres ved en bred utbygging av samfunnsmessige fellestilltak og fellesinstitusjoner på mange områder. Av det følger en bestemt budsjettpolitikk og en bestemt skattepolitikk. Og dette avleirer seg i de stadig stigende offentlige budsjetter og et relativt høyt skatte- og avgiftsnivå. Det er jo nettopp fordi en i enkelte samfunn viker tilbake for de høye budsjettene og de høye skatte- og avgiftsnivåer at de ofte forsømmer slike fellesoppgaver som synes å ligge rett opp i dagen, men som må løses for å skape et tilfredsstillende samfunn. Og her har vi i dette programmet, vi antydte det også i programmet for inneværende periode, men vi har prøvd å kjøre det klarere fram her i hele programutformingen, en innbydelse til at Arbeiderpartiet klart og greitt skal gå inn for at under den videre vekst vi tar sikte på, skal en dirigere inn i de samfunnsmessige fellestilltak og fellesanliggender så mye av samfunnets ressurser at en virkelig kan løse oppgavene og få til en bredt anlagt utbygging. Vi må ta konsekvensen av det gjennom den skatte- og avgiftspolitikken som føres. Får jeg der gjøre oppmerksom på at jeg i redaksjonskomitéen skal foreslå en litt mer presis utforming av skatteavsnittet i dette programmet enn det hittil har hatt.

Jeg gjør også oppmerksom på at det i dette generelle økonomiske avsnitt er lagt ut en tilføyelse til programmet når det gjelder det industrielle demokrati. Det er for så vidt ikke noe oppsiktsvekkende nytt i det, en bare prøver å si klarere det som et spesialutvalg mente her måtte være arbeidslinjen i den kommende 4-årsperioden, nemlig et bredt anlagt forsknings- og studiearbeid og et bredt anlagt indre opplysningsarbeid både for å finne ut mer konkret de veier vi skal gå for å gjennomføre et industrielt demokrati, og for å få en bedre skolering av de krefter vi vil sette inn i et slikt industrielt demokrati.

Når det så gjelder de områder, samfunnsmessige fellesområder, som er særlig utvalt, må jeg her ta det nokså summarisk. Det område som jeg for min del tror at vi i 1960-årene skal kunne nå de største resultater på, selvsagt forutsatt vi får leve i fred, det er i en — hva jeg vil kalle forvandling av undervisningssystemet i Norge. Komme lengst mulig i utbyggingen av den 9-årige enhetsskolen. Virkelig komme i gang med å gi yrkes- og fagskoler for videregående utdanning rang på høyde med almindennende skoler, en sterk utbygging av slike skoler — både fagskoler og almindennende skoler, en meget sterk utbygging av de høyeste læreanstalter, universiteter, som vi har stått midt oppe i og fortsatt står midt oppe i osv. Her føler jeg meg nokså sikker på at hvis vi er i stand til virkelig å sette alle interesserte krefter inn og også er i stand

til på visse andre områder å vise moderasjon, slik at vi kan gi plass til en virkelig utfoldelse på dette feltet, da skal vi i årene framover kunne nå virkelig store resultater. Og jeg bare gjentar at det som særlig kommer til å presse på i de nærmeste år, det er å overvinne de vanskeligheter en i dag har når det gjelder skole-søkende ungdom i 15, 16, 17-årsalderen. Det er særlig der det vil presse i de nærmeste årene. Det er ellers på dette feltet et vell av oppgaver, praktiske oppgaver som ikke har kunnet få noe svar i selve programutkastet. Jeg imøteser her at partifeller vil komme til å snakke om fattige kommuner som har vanskelig for å bygge de nye moderne skolehus, at det vil melde seg dem som vil snakke om distrikter i landet vårt som må ta til takke med erstatningslærere, og det vell av praktiske problemer som alltid vil være på et felt i den sterke ekspansjon som i dag preger norsk skolepolitikk. La oss ikke fortvile over de praktiske vansker. Dem får vi løse underveis etter hvert. Det vesentlige er dette at vi alle er innstilt på å gjøre en sterk innsats i årene framover, så skal vi også her kunne nå meget store resultater.

Så har vi det som nå er blitt mitt spesialfelt, nemlig veier og samferdsel. Jeg sier her ganske kort at dels er programmet utformet av andre enn meg, dels er det klart opp i dagen at en i årene framover må få til en ganske vesentlig ekspansjon, ikke minst når det gjelder statens innsats i veipolitikken. Det gjelder innfartsveier, det gjelder stamveier, det gjelder veiløse grender, og vi vil vel få høre fra salen her i dag om de veiløse grender som hungrer etter å bli tilknyttet riksveinettet osv. Det er et vell av arbeidsoppgaver, jeg begrenser meg til å si at vi i årene framover er nødt — vi har også nå økonomiske muligheter — for å få til en ganske vesentlig ekspansjon i statens virksomhet på dette feltet.

Et problem som særlig interesserer kanskje Oslo og enkelte andre av de største trafikksentra, er problemet om motorveier når det gjelder den biltrafikken vi nå må vente. Jeg har lyst til der bare å si at for et par måneder siden avtalte jeg med Veidirektoratet at de i løpet av noen måneder — i løpet av inneværende år — skal legge fram en utredning om hva det kan antas å være bruk for av motorveier i Norge i den kommende 10-årsperioden. Vi er nødt til, med de mangeartede motorveikrav som fremmes, å prøve å få en viss oversikt og orden i dette, men jeg vil gjerne også understreke, ikke minst overfor et landsmøte, at selv om det er en meget, meget viktig sak, så er det selvsagt bare ett element i den veipolitikk som en må føre i årene som kommer. Overfor dem som er interessert i dette om hvem som skal betale veigrunn og gjerde osv., — vil jeg gjerne si at vi håper å få Veiloven fram for Stortinget i 1962.

Ellers er ekspansjonsfeltet her bl. a. flygingen, den innenlandske flyvirksomhet, den er jo ikke på langt nær så krevende — økonomisk sett — som veibyggingen, men det er en del oppgaver her som en nå må ta sikte på å få løst. Foruten å kunne få Fornebu i tidsmessig stand og Gardermoen i stand til å kunne ta de største jetflyene, så er det nå flyplassene Langnes, Alta og Høybuktnoen — dvs. flyplasser for landfly til helårs drift helt nord og nord-øst, som er de mest krevende oppgaver på dette feltet. Men ellers er det i ferd med å vekkes til live et vell av flyplasskrav. Det går ikke to uker mellom hver gang det nå er en deputasjon som skal ha lokale flyplasser, og en blir vel nødt til å se litt nærmere på hvordan en skal håndtere disse tingene, men jeg gjentar: Først disse flyplassene i nord før det kan bli tale om noen innsats fra statens side på andre felter.

Så er det et felt som er spesielt presisert umiddelbart etter dette, og det er det en kan nevne i ordet Folkepensjon. Altså en pensjon i tillegg til alderstrygden, som i dag er generell og ikke behovsprøvd. Også der ligger det et tilleggsforslag som vil bli behandlet videre i redaksjonskomitéen. Jeg vil om dette bare si at jeg er sikker på at både politisk og praktisk vil det ikke gå svært lang tid før det er klarlagt på et eller annet vis hvordan dette spørsmålet om tilleggspensjon til alderstrygden skal være løst, særlig for de store sosialgrupper som fremdeles faller utenfor alle ordninger, inklusive den som nå er avtalt mellom LO og Arbeidsgiverforeningen. Jeg skal i dag ikke gå nærmere inn på det. Jeg håper at i relasjon til fiskere, og i relasjon til bønder og småbrukere behøver det vel ikke gå så lang tid før en i prinsippet har fått klarlagt hvilke veier man her skal følge. Men sikkert er det at før neste 4-årsperiode er ute, må en både ha klarlagt hvilke prinsipper de forskjellige pensjonsordninger skal være basert på, og helst bør en også ha etablert det praktiske grunnlaget for de forskjellige pensjonsordninger. Vi vet jo både fra Sverige og fra den nye avtalen i Norge, at det er en overordentlig langsiktig oppgave å bygge en klarlagt, prinsipielt klarlagt, pensjonsordning ut til fulle ytelser.

Om boligbyggingen nevner jeg bare at programmet tar sikte på, det vil også gjelde Regjeringens langtidsprogram, en gradvis øking i årene framover fra det nivå vi nå ligger på. Nivået har vært 27—28 000 leiligheter i året. Vi vil i årene framover gradvis øke dette antallet, men ikke løfte det opp igjen på nivået i 1954/55 da vi jo var oppe i en 35 000 leiligheter i året. Det er, for å si det kort, delvis fordi vi har så mange krevende oppgaver på en rekke andre felter, men framfor alt fordi at mot slutten av 1960-årene og utover i 1970-årene vil de berømte store årskullene komme opp i gifteferdig

alder, og da blir vi nødt til å legge boligbyggingen på et til dels vesentlig høyere nivå enn det en sikter etter i neste programperiode.

I utbyggingen av næringslivet vil det så selvsagt være i den fortsatte utbyggingen av kraftverk og industri, at en må vente et vesentlig tilskudd til den fortsatt økte produksjonen. Selv om det er den viktigste aktuelle oppgave å finne formene for utbyggingen av de industrifattige strøk, så er det på lengre sikt industriutbyggingen i sin alminnelighet som vi må konsentrere oss om. Våre næringer på havet, sjøfarten og hvalfangsten, er fremdeles meget verdifulle, det gjelder framfor alt skipsfarten, men den har jo vært inne i vanskeligheter i en rekke år, og en kan heller ikke i dag øyne slutten på de vansker en der har hatt. I hvilken grad det vil bli en reell ekspansjon i skipsfarten de nærmeste år er derfor ikke lett å si, men under alle omstendigheter er jo det en av våre mest verdifulle valutaskapende næringer.

Når det gjelder jordbruk og fiskeriene, vil jeg her i dag ikke gi meg inn på kommentarer om det. Dels sitter det i salen en mengde eksperter, hva jeg ikke er, på disse to felter. Jeg har mer lyst til å understreke den politiske siden av saken. I løpet av 2 år har det nå vært lagt ned et veldig arbeid for å utarbeide retningslinjer på disse to områdene i direkte samarbeid med de interesserte partifeller fra yrkesgruppene selv, slik at en kunne være sikker på å få en programutforming som både faller naturlig inn i et alminnelig ekspansivt arbeidsprogram og samtidig er slik utformet at det ikke bare aksepteres av våre partifeller i disse yrkesgruppene, men at de virkelig vil gå aktivt og positivt inn for det.

Får jeg så til slutt bare si noen få ord om det siste avsnittet som skal diskuteres for seg, nemlig Norge og verden. I det alt vesentlige av det som står i dette programmet, er det prinsipielt sett ikke noe nytt. Jeg vil gjerne for egen regning si her som jeg har sagt enkelte andre steder, at i en realistisk programutforming i Norge burde en kanskje starte med å plasere vårt land i verden. I virkeligheten er utviklingen i vårt land blitt så avhengig av det som er den alminnelige verdensutvikling, at det ville være naturlig å starte med å gi oss den plasing vi selv mener å ha i denne alminnelige verdensutvikling. Jeg sier dette for å understreke at når dette kapitlet kommer til slutt, så er det ikke fordi det fra programkomiteén, eller landsstyret, vurderes som noe mindre vesentlig. Det er av rent praktiske grunner at dette kapitlet har denne plasing.

Enkelte ville sikkert ha ønsket en mer presis utforming om det nordiske samarbeidet. Der er det på en måte, og ikke minst etter

sammenbruddet av de nordiske markedsforhandlingene, eien-
dommelig vanskelig å nå fram til en sånn form for samarbeidet at
folk i det store og hele synes å kunne se et konkret og praktisk inn-
hold i det. Faktisk er det nok et meget bredt nordisk samarbeid,
bl. a. gjennom de organer vi alle er medlemmer av, men i det mer
avgrensede nordiske samarbeidet har det vært vanskelig å gi de
konkrete former mange ønsker. Men ellers har jeg om dette kapitlet
lyst til å understreke at Arbeiderpartiet i den stilling det har, også
må ta på seg å føre en ansvarlig utenriks- og sikkerhetspolitikk. Det
vil ofte være sånn at det bare er en begrenset del av partiets tillits-
menn og medlemmer som er spesialinteresserte på dette feltet. Men
jeg tror at om en studerer de européiske arbeiderpartier og deres
utvikling, vil en lett finne ut at en av forutsetningene for at et
arbeiderparti skal erobre det tillitsforhold som gir en sterk makt-
stilling, det er at det også redelig tar på seg å føre en ansvarlig
utenriks- og sikkerhetspolitikk. Vi vil i denne politikk selvsagt
støtte og arbeide gjennom De Forente Nasjoner så langt det er
mulig. Det er fremdeles så at i den stilling Norge står, så er vår
deltakelse i Atlanterhavspakten den eneste praktiske mulighet en
kan se for å føre en ansvarlig forsvarspolitik i Norge. Men også
ellers må en styrke og utvide samarbeidet med landene utenfor vårt
eget. Og der vil jeg be om at en også må se det program-
forslag som foreligger, i sammenheng. Det betyr noe vesentlig
her å kunne arbeide sammen med andre med samme interesse for
avtalt og kontrollert nedrustning av alle våpen. En ensidig nedrust-
ning redder hverken sikkerheten eller freden. Skal en nå fram til
en nedrustning av alle våpen som samtidig tar vare på legitime
sikkerhetsbehov, så må det være en avtalt og kontrollert ned-
rustning i alle deler av verden. Jeg understreker at vi for vår del
ikke vil ha noen spredning av kjernefysiske våpen. Og selv om
formannen her i går uttalte seg meget klart, vil også jeg gjerne
gjenta dette, for det er visse ting som ikke synes å kunne gjentas
for ofte. Det er helt på det rene at det i Norge i dag ikke er lagret
kjernefysiske sprengladninger. Det er helt på det rene, det er klar-
lagt sist gjennom Regjeringens stortingsmelding, at det i Norge i
dag ikke er noen planer om å lagre kjernefysiske sprengladninger
på norsk jord. Og det er i parentes sagt vel heller ikke noe sted
en kan skaffe seg kjernefysiske sprengladninger til bruk spesielt i
Norge, selv om noen skulle ha et sånt ønske.

Det foreligger derfor med andre ord ikke noen aktuell fare, som
noen måtte se i dette med lagring av kjernefysiske sprengladninger
plasert i Norge fordi de ikke fins der i dag, og det er ingen planer
om en slik plasering. Det er bare ett land av dem som hører til

Nord-Europa som har kjernefysiske sprengladninger, og fra tid til annen erklærer det med brask og bram, og det er som vi vet Sovjet- Samveldet. Vi har dem ikke, intet annet nordisk land har dem. I Sverige er jo situasjonen den at de av forskjellige grunner, lagt fram i en meget god og utførlig rapport som jeg henviser interesserte til og som ble utarbeidet i vårt svenske broderparti, har tatt det standpunkt at de har utsatt å ta endelig standpunkt så vidt jeg husker i om lag en 5-årsperiode. Deretter vil saken komme opp igjen i Sverige, uten at vel noen i dag overhodet kan forutsi hvilke vurderinger de på det tidspunkt vil komme fram til. Jeg skulle for min del gjette på at det vil avhenge i sterk grad av den utvikling som faktisk kommer til å skje i de nærmeste årene når det gjelder spredning av atomvåpen, når det gjelder eventuelle avtaler om kjernefysisk nedrustning osv. Jeg vil gjerne understreke det som formannen gjorde det her i går, at når en ser det vestlige forsvar i sammenheng og vi holder fast ved at det som er formålet med de store anstrengelser vi har med et moderne forsvar, — også økonomisk — det er å hindre krig. Det er, om jeg må få lov å si det sånn, å innrette seg på en slik måte at en ikke kommer i samme situasjon som i min grønne ungdom, da en rundt omkring i de demokratiske land innrettet seg på en sånn måte, at en den gang meget kjent herre ved navn Adolf Hitler, fikk den overbevisning at han i Europa kunne foreta seg hva som helst uten at han ville møte alvorlig motstand. Og den ettergivende politikk som ga Adolf Hitler en slik overbevisning, og den ettergivende politikk rundt i mange land som ble ført med så sterk overbevisning og så sterk fredstro, den reddet ikke freden. Hvis det derfor skal være noen mening i forsvarsmakt som en preventiv faktor mot krig, da kan en når en ser det vestlige forsvar under ett ikke basere seg på den lære at hvis Vest-Europa blir overfalt med konvensjonelle våpen, da skal vi gjøre maksimal motstand, men hvis en angriper er så brutal at han griper til kjernefysiske våpen, da er en kommet inn på et våpenfelt hvor vi legger hendene i skjødet, da kan vi av forskjellige grunner ikke være med lenger. Nå snakker jeg om det Vest-Européiske forsvar som en helhet. Jeg er fullt klar over at for hver enkelt av oss er dette et av de vanskeligste problemer vi føler oss stilt overfor. Men jeg føyer til at også jeg som er helt enig i at vi i Norge i dag ikke har lagret kjernefysiske sprengladninger, som er helt enig i at vi ikke har eller arbeider med planer om å lagre kjernefysiske sprengladninger i Norge, jeg er nødt til — for å gi klart uttrykk for min overbevisning — å si at for meg står det sånn at skal det vestlige fellesforsvar ha den preventive virkning mot krig som er dets primære mål, da kan vi ikke i det vestlige

fellesforsvar innføre en slik begrensning som jeg for et øyeblikk siden forsøkte å skildre.

Derfor er jeg for min del enig i det som er realiteten i det programforslag som foreligger fra landsstyret. At en igjen gjentar at vi ikke har noe ønske om å lagre kjernefysiske sprengladninger i Norge. Vi får håpe og tro, og etter min oppfatning er det i dag større grunn til å tro enn det var for 10 år siden, at en virkelig kommer i gang med reelle forhandlinger og reelle avtaler om nedrustning. At en en eller annen gang der også må kunne komme i vei med det som har vært menneskers drøm så å si gjennom hundre år. Men når det vil komme i gang, og i hvilket tempo det vil komme i gang, det vet vi ikke, og jeg må si, jeg er for min del overbevist om at ensidig nedrustning i en del av verden ikke bidrar til å sette fart i realiseringen av de ønskemål vi her har.

Såpass om den siden av saken.

Det som så ellers er det prinsipielt nye i dette programmet, det er først og fremst den langt mer forpliktende formuleringen enn før om det som i programmet er kalt, jeg hadde faktisk glemt den utmerkede formulering som vi gjerne bør innføre i vårt språkbruk, samarbeidet med utviklingslandene. Det er en langt bedre måte å uttrykke det på enn dette med hjelp til de fattige land, hjelp til utviklingslandene. Også fordi jeg tror, eller er sikker på, at i det videre arbeid med dette vil det bli klart for oss at det her ikke bare vil være spørsmål om større og større pengebeløp, opptil 1 prosent av nasjonalinntekten, det er bare en side av saken. Skal vi få i gang en positiv utvikling i de land som i dag er så veldig i oppbrudd, enkelte steder i eksplosivt oppbrudd, skal en få i gang en sunn og positiv utvikling økonomisk og sosialt så kreves det et samarbeid på langt videre felter enn bare det å bevilge penger og stille dem til disposisjon her eller der. Derfor må den forpliktelse vi tar på oss i dette programmet, dels selvsagt, være den som klarest trer fram der, nemlig å være rede til av vår økende velstand å satse langt mer enn vi hittil har gjort økonomisk, for å samarbeide med disse land om deres utvikling. Men det vil også kreve en innsats på forskjellige måter langt utover det for å kunne bringe inn i denne del av verden den hjelp som både vil være en hjelp til de land det her dreier seg om, men også være en hjelp til å løse det vi som regel ser som hovedproblemet når vi er inne på vår utenriks- og sikkerhetspolitikk, nemlig det å skape en framtidig verden preget av samarbeid, preget av fred.

Etter en kort pause fikk Aase Bjerkholt ordet til sitt innledningsforedrag om ungdoms- og fritidsprogrammet.

Aase Bjerkholt: Utviklingen har vært så eksplosjonsartet sterk idet vi går inn i disse 60-årene, som vi nå planlegger med så mye håp og forventning, at Henrik Wergelands ord lyder aktuelle enda en gang om at

«Ung må verden ennu være,
slektens sagas lange lære,
ennu kun dens vuggesange
og dens barndoms eventyr.»

Det er et dramatisk perspektiv i at det ennå lever eldre mennesker i vårt samfunn som har opplevd å si farvel til utvandrere som skulle dra med oksespann over den amerikanske prærie, og som kanskje vil oppleve å få ønske månefarere velkommen hjem. De gamle kan huske at sulten drev mennesker over havet til fremmed land. Nå er det deres egne barnebarn som sammen med titusener av annen ungdom reiser til utlandet på ferietur eller for å studere. For den unge gutten og jenta av i dag er verden mye mindre enn den var for oss og for tidligere generasjoner. Billedlig talt er veien til India i dag ikke lenger enn den for våre foreldre var fra Oslo til Bergen. Der hvor Stanley slo seg gjennom Kongos jungel, der står nå Kongos egne politikere foran mikrofonen, og når de taler, høres stemmene i samme øyeblikk der hvor vi er. Andre folk og land er kommet oss så nær at vi ikke lenger kan karakterisere dem med de gamle ord: «Verden er stor, sa mannen, han så ut gjennom vinduet». Vi rammes heller ikke på samme måte av de verselinjer som den unge dikteren Tor Jonson skrev for 20—30 år siden:

«Vi tagde til urett i frammant land,
men gret da garden til grannen din brann.»

Når det nå brenner i Sør-Afrika, da brenner det i et hus så nær vårt eget at varmen når som helst kan slå over. Sulten i Kongo, sykdom i India, mangelen på skoler i de arabiske land er problemer som for vår tids ungdom er problemer i naboens liv. Oppgavene kaller på oss alle, men de kaller først og fremst på ungdommen fordi den har fått leve opp med viten om at de også er borgere av De Forente Nasjoner. Noen vil uttrykke seg mer uhøytidelig og si at ungdommen blir amerikanisert. Jeg tror det er riktigere å si at ungdommen etter hvert blir mer internasjonal. Når de kler seg, når de spiller jazzmusikk, når de bruker samme dansetrinn enten de er ungdom fra en verdensby eller fra norske fjellbygder, da har de fått et fellespreg som vil gi dem en samhörighet som kan komme til nytte i andre sammenheng. Skal vi si eller tro at det er noe sym-

bolsk i at den jazzmusikk, som velstandssamfunnets ten-åringer dyrker til vekslende glede for oss andre, har sin rot i Afrika? Denne internasjonalisering betyr nok også at den politisk interesserte ungdom er mer opptatt av hvordan president Kennedy vil legge opp sin politikk og hanskes med sine problemer, enn de er av striden mellom Høyre og Libertas. De har sikkert fulgt langt bedre med i den dramatiske drakamp mellom Kasavubu, Mobutu, Tsjombe og Lumumba enn de har fulgt med Wikborg, Røyseland og Borten om samlingen i sentrum. I løpet av 60-årene vil de aller fleste norske skoleungdommer lære ett eller flere fremmede språk, og det vil åpne enda bedre kontakt for dem over landegrensene. Men så kan vi spørre: Hvilke muligheter har så vi i arbeiderbevegelsen for å nå denne ungdommen med vår politiske målsetting? I dette programmet, «Et rikere liv for alle», har vi gjort et forsøk på å presentere arbeiderbevegelsen for dem. Innholdet er, med en annen utforming, i samsvar med det som Arbeidernes Ungdomsfylking har i sitt program. Den komitéen som har lagd det, har forsøkt å ta med de saker som de mener interesserer ungdommen mest, men det er ingen prinsipielle skilnader mellom ungdomsprogrammet og utkastet til partiets arbeidsprogram. Og når det er så, så tror jeg det skyldes at partiets arbeidsprogram denne gang er mer preget av ungdommens merkesaker enn det kanskje noen gang har vært, først og fremst alt som omfatter skole og utdanning.

Jeg skal ikke gå gjennom hele dette ungdomsprogrammet, men forsøke å trekke ut noen punkter og vil peke på som det aller mest vesentlige at vi har forsøkt å få fram at solidariteten er grunnlaget for det trygge samfunn som vi nå har nådd fram til. Det er solidariteten som er hovedidéen i de planene for utbygging som vi nå legger fram, og at det er solidariteten som nå kaller på oss i det som partiets nestformann kalte samarbeid med utviklingslandene. Vi går også selvfølgelig ut fra de rike, økonomiske muligheter som vi mener vi har i 60-årene og understreker betydningen av å planlegge og bruke dem riktig. Av alle oppgaver som her er tatt opp ser vi kampen mot nøden i andre land som den viktigste. Vi har en rekke forslag i tillegg til alle de mange som andre nå legger fram, om å hjelpe til med utbyggingen i disse landene så de kan utnytte sine egne naturrikdommer og hjelpe dem her hos oss eller hos dem selv med utdanning av deres ungdom. Vi peker på at arbeiderbevegelsen må ha et særlig ansvar med å hjelpe dem med å bygge ut sine organisasjoner som vi har bygd ut våre, og vi sier også at de nordiske land som er hverandre så like på så mange slags vis, her må ha muligheter for en fellesinnsats. Vi peker på at det ikke går an å gjøre stort av alle disse ting uten å gi en betyde-

lig større del av våre økonomiske ressurser enn vi hittil har gitt. Men så legger vi til at om vi følger målet, 1 prosent av nasjonalinntekten, så vil ikke det bety mer for oss enn at vi gir $\frac{1}{3}$ av det som vi regner med at vi hvert år blir rikere. Det er framfor alt ungdommen, som i handling kan vise sin solidaritet med de fargede folk, det er den som kommer til å gjøre våre hjelpeprogrammer og vårt samarbeid til virkelighet. Utviklingslandene byr dagens ungdom en styrkeprøve som kan bli avgjørende for hele verdens framtid. De kaller på ungdommens krefter og vilje, og jeg tror at det er mange av de som nå er voksne og eldre i arbeiderbevegelsen som vil måtte innrømme at denne oppgaven er en enda større utfordring til ungdommen enn våre oppgaver i vårt land var for oss.

Både fordi vi har så store ungdomskull og fordi skole og utdanning har fått så bred plass i samfunnet, syns vi det er forsvarlig å kalle vår tid for ungdommens tidsalder i Norge. Men vi unnlater ikke å peke på de skjevheter som fremdeles er til stede, at det er en altfor stor ulikhet i muligheten for skole og utdanning for ungdom fra de forskjellige landsdeler, at det ennå er for stor skjevhet i de yrker denne ungdom rekrutteres fra og at arbeiderne har en for liten prosentdel av sin ungdom i visse skoleslag i forhold til andre grupper. Men likevel mener vi at vi nå likevel trygt kan si at vi er på vei mot det mål arbeiderbevegelsen alltid har hatt, nemlig like muligheter for all ungdom. Vi har ikke gått inn på skolenes egentlige skoleoppgaver, men syns det har vært viktigere å peke på skolens innhold, på miljøet i skolen, på dens plass i samfunnet, og på hvor viktig det er ved utbyggingen av skolen at vi hindrer motsetninger mellom de ulike linjer og de ulike skoleslag slik at vi ikke også i framtida skal opprettholde noen forestilling om at enkelte skoleslag skal være finere enn de andre. Vi syns tvert imot at nettopp skolen skal bidra til å skape kontakt mellom ungdom med ulike anlegg og interesser og ulik utdanning slik at de i ungdomsårene kan få størst mulig kjennskap til hverandre og respekt for hverandre. Det er en praktisk ting f. eks: vi har en del spesielle boligbygninger for studenter, vi håper å få flere. Det ville være naturlig at vi på disse stedene hadde ungdom i samme aldersgrupper som også er under utdanning, f. eks. lærlinger. Når vi nå begynner å bygge samlegymnas, vil formodentlig spørsmålet om å reise internater reise seg med større styrke. Vi vil ikke bare at ungdom som søker til de boklige skoler skal være der, men selvsagt også de som søker yrkesskolene. Hvis skolens innhold skal bli det som ligger i våre skoleprogrammer, må lærerne oppfatte skoleprogrammet på samme måte som vi gjør. Vi nevner hvor viktig det er å få mer ungdom fra arbeiderhjem til å søke til lærerskolene. Vi har et

praktisk forslag i forbindelse med det, en henstilling om at arbeiderhøyskolene lager forberedelseskurs for den ungdom som vil gå lærerskoleveien. Vi syns vi skulle legge større vekt enn hittil, mye større vekt enn hittil, på at ungdom som søker praktisk utdanning skal bli stilt på like fot med de andre. Vi peker særlig på lærlingenes problemer og det behov de har på å få tilrettelagt sin undervisning og opplæring bedre enn de har nå og at arbeidsplasser som har mulighet for å ta imot læringer, må få i oppdrag å gjøre det slik at vi får flere læreplasser. Særlig for ungdom fra jordbruk og fiskeridistrikter, er det viktig at de kan få utdanning hvis de etter hvert går over fra disse yrker som for hvert år bruker færre folk enn før slik at de unge søker seg over i annet arbeid. Det samme gjelder for så vidt de strukturendringer som finner sted i andre deler av vårt næringsliv. Blir det spørsmål om omorganiseringer, rasjonaliseringer eller oppsigelser, så går det ut over de som er sist ansatt, dvs. som regel ungdom. Vi syns derfor at i et ungdomsprogram er det viktig å slå fast at de som på grunn av dette må søke seg annet yrke, også får en reell mulighet til å sikre seg skikkelig utdanning uten for store vanskeligheter. Det er noen som i dette samfunnet står, jeg hadde nær sagt, på overgangen fra et trinn til et annet, og som gjerne vil ha mer utdanning, men må ta den som voksen opplæring. Det er særlig de frivillige organisasjonene, studieorganisasjonene, som har tatt seg av denne oppgaven. Iallfall bør den løses slik at både de som ikke har noen skikkelig utdanning, men gjerne vil ta fatt på det som voksne, kan få høve til det, at de som trenger mer utdanning fordi at yrket deres trenger mer kunnskaper, skal få det og også fordi at voksne mennesker som søker kunnskaper for kunnskapens egen skyld og ikke bare for å tjene penger på det, skal få høve til det både på en noenlunde lett og rimelig måte. Vi vet at det vil komme et forslag om støtte til de frivillige studieorganisasjoner som langt på vei vil kunne bidra til å legge disse forhold bedre til rette. Vi har også tatt med posten om at brevskolene bør bli offentlige slik at det ikke gir dårligere vilkår å søke dem enn andre skoler. Vi syns det er viktig og ville være veldig glad hvis vi hadde fått fram gjennom dette ungdomsprogrammet at arbeiderbevegelsen burde gå i spissen når det gjelder å få bort den dyrkingen av den teoretiske begavelse som vi har i vårt samfunn i dag. At vi i arbeiderbevegelsen framfor noen burde være klar over at det er viktig at menneskene har andre egenskaper enn bare intelligens, egenskaper som utholdenhet, karakter, varme og følelser og kanskje framfor alt evne til samhold og solidaritet.

Vi syns det er riktig å si at Norge er et herlig land å leve i når

det byr praktisk talt alle mennesker et friluftsliv som i andre land er forbeholdt en ganske liten overklasse. Vi har en rekke forslag om vern for det felleseie som friluftslivet er, og en rekke forslag om tilretteleggelse av friluftsliv som gjør at familier med vanlige inntekter kan nytte det. Men det aller viktigste — kanskje jeg også må få lov å si noe om det som Trygve Bratteli la så stor vekt på, nemlig bilene, at alle disse bilene også må kunne brukes av folk som vil dyrke friluftsliv og ikke bare dure veier opp og veier ned. Det er nok så at mange mennesker virkelig har bruk for bilen i sitt daglige liv, men vi håper jo at med disse mange biler så vil det bli mange som også bruker bilen til fritidsliv og gjerne vil bruke den i forbindelse med friluftsliv. Da må de ha bedre muligheter for det enn de har i dag. Men det aller viktigste i forbindelse med avsnittet om Norge som et herlig land er at skal vi kunne bevare rikdommen som vi har ved å kunne dra ut i skog, fjell og sjø, så må områdene sikres i tide. Friluftsløven må gjøres effektiv, og vi har en følelse av at dette er en oppgave som kommer til å bli avgjort i vår generasjon. Derfor må vi sørge for at vi stiller oss slik at de unge slekter som kommer etter oss virkelig kan høste noe inn på dette området. Skal vi kunne nyte friluftslivet, skulle helst kroppen være i form. Vi ønsker ikke at velferdssamfunnet bokstavelig talt skal avleire seg på oss. Vi skulle gjerne se at yrkesopplæringen f. eks. også skulle omfatte den helsesport som passer til de forskjellige yrker. Det er samfunnets oppgave å legge disse tingene til rette, og vi syns det er riktig å si klart fra at de må løses i et bredt samarbeid mellom det offentlige, idrettsorganisasjonene, våre faglige og politiske organisasjoner og kulturorganisasjonene, kanskje særlig fagorganisasjonen har en oppgave her.

Vi har på tidligere landsmøter i Arbeiderpartiet drøftet og vedtatt et utmerket kulturprogram. Vi syns likevel at det må være rett å si at innenfor våre organisasjoner drøftes kulturproblemene altfor lite. Våre politiske motstandere har en snev av rett når de sier at vi stopper debatten for tidlig opp når vi er ferdig med de mer materielle ting. Vi tror det er galt, vi tror det er absolutt galt fordi arbeiderbevegelsen fra sin begynnelse alltid har hatt et kulturelt siktepunkt. Vi vet godt at det kan pekes på at nettopp arbeiderbevegelsen har bidratt til at vår kultur står på et mye høyere nivå, og at vi kan snakke om en kultur som nå eies av de brede lag, men vi mener at vi med våre ressurser kunne nå lenger, at det er vi selv som må ta oppgavene opp og at det ville være riktig at vi i arbeiderbevegelsen, som ellers dominerer så mange forskjellige former for debatt her i landet, også burde være de fremste i kulturdebatten, og det er vi ikke. Også her er det

naturlig å ta til med de unge og de yngste og si at skolene burde aktivisere barna og ungdommen mer enn de gjør i dag, at skolene også mer enn i dag, burde bli kultursentre i bygd og by, at skolene burde tas mer i bruk i kulturarbeidet. De kan kombineres med samfunnshus og idrettsanlegg og med bibliotek, de kan bli levende kultursentre hvis vi vil. Vi syns at sang og musikk burde komme mye mer med i alle skoleslag enn tilfellet er i dag, at amatørmusikk, amatørsang burde støttes mer enn tilfellet er. Jeg syns det er rørende å se hvordan arbeiderbevegelsen i den første industrialiseringen i Norge hadde råd og overskudd til å danne mannskor og blandede kor og orkestrer som lever den dag i dag, og så se hvor lite flinke vi nå er på arbeidsplasser og i organisasjoner til å ta oss av den del av oppgaven, skjønt noe kanskje oppveies av det som er skapt av sang og musikk ved våre skoler av våre skolebarn.

Kino er en kunstart, skjønt det er ikke alltid en får følelsen av det når en går der. Jeg tror vi skal være oppmerksomme på at kinoene praktisk talt er sosialisert idet de aller fleste av dem eies av kommuner. Vi ønsker å si så sterkt som mulig at kinostyrene også må oppfatte seg som kulturorganer (bifall). Så er det vel ikke mer å si om det. Får håpe at det er noen kinobestyrere i salen! Vi kunne ha filmklubber som kinoene kunne støtte med sine overskudd, og som kunne aktivisere folk som er interessert i filmen som kunstart, først og fremst ungdommen. Vi har en annen institusjon innenfor det samme området, fjernsynet, som også bør bli en kulturinstitusjon. Vi har en sterk reserverthet mot fjernsynet i vårt land — jeg har inntrykk av at folk er litt redd for å få det i huset fordi det passiviserer. Kanskje det nettopp er grobunn i forbindelse med fjernsynet til å lage fjernsynringer eller hva det nå skulle være, for å få folk til å bli aktive medarbeidere i stedet for bare å bli passive seere.

Det er ikke så forferdelig lenge siden — jeg tror at de aller fleste som sitter her i salen husker det — at bøker var en fremmed ting i vanlige hjem. Det var Bibelen og huspostillen og så kanskje en almanakk. Så var den bokhyllen fylt. I dag bruker vi av våre økte inntekter mange, mange millioner til bøker, til magasiner og til ting som vi ikke riktig vet om vi skal sette betegnelsen litteratur på eller ikke. Men det er fremdeles sant det som Rudolf Nilsen sa at en kan lete drømmen fram gjennom bøker. Det er i hvert fall helt sikkert at vi kan finne kunnskaper gjennom bøker, både kunnskaper om mennesker og kunnskaper om ting. Vi leser sikkert mange ting som vi i grunnen ville ha byttet ut med noe annet hvis vi hadde blitt litt mer aktivisert i den verdien det er å lese. Vi har i de siste årene fått noe som heter billigutgaver. Vi syns at mye mer av

den verdifulle litteraturen burde komme som billigutgaver. Omsetningsapparatet for bøker bør endres slik at folk virkelig kan få kjøpt en god bok der de er og på den tiden de får lyst på det og ikke være henvist til å gå til bokhandleren. En burde også få god litteratur i kiosker og på andre steder hvor det nå selges heller dårligere ting å lese. Bibliotekene bør ikke bare være et sted hvor en låner bøker, de bør være levende kulturinstitusjoner. De bør også formidle andre lån enn bøker. De moderne hjelpemidler i opplysningsarbeidet, filmer, bildeband, plater, lydband og bildende kunst bør en også kunne låne på våre biblioteker. Og hvor skal bibliotekene og deres filialer ligge? Ikke på et eller annet avsondret sted i bygda med en åpningstid som nesten ikke passer for noen. Bøkene skal kunne lånes der hvor folk ferdes i fritiden, enten det er på jernbanestasjonen eller på brygga der båten legger til, og det kunne gjerne komme trillende en bokkasse når folk sitter i mange, mange timer på hurtigruta eller på jernbanen og ikke riktig vet hva de skal få tiden til å gå med. Bøkene ville skape vakrere og rikere hjem. Men det er også andre ting som i vårt velferds- om ikke overflodssamfunn — kunne gjøre hverdagen vår vakrere. Vi har opplevd et samfunn som er blitt så omformet på kort tid at vi har mistet mange av de tradisjoner som vi hadde før, og vi er usikre når det gjelder å velge ting til vårt eget hjem. Vi synes det er viktig at både barn og ungdom kan bevare den sansen for form og farge i hverdagsliv som de har med seg, bevart og oppelsket i skolen gjennom undervisningen i hjemkunnskap som hører med i den nye skoleplanen.

Hva skal vi si til de unge i samfunnet i dag som vi synes må ha det forferdelig godt? De har det godt. Men det er iallfall en ting som gjør at de har det vanskeligere, og det er at alle vi som ikke fikk den utdanning vi ønsket og som ikke fikk den livsbane vi kanskje hadde tenkt på i vår ungdom, vi har den fordelten at vi kan si det var fordi foreldrene våre ikke hadde råd, det var fordi vi bodde der og der, men hverken vi selv eller andre skal våge å tvile på at vi dudde hvis vi hadde fått slippe til! Ungdommen av i dag har langt på vei muligheter til å velge sin egen livsbane og til å sørge for seg og sine i framtida. Men det legger også et ansvar på dem, som kanskje ikke alltid er så lett. Vi begynner allerede nå å merke at ungdommen synes det er vanskelig å velge mens de ennå er ganske unge.

De unges representanter sier at det viktigste for ungdommen i dag er å skaffe dem samlingsplasser så de skal slippe å henge på gatehjørnene. Og dermed kommer vi igjen tilbake til skolene. Skulle ikke nettopp skolene stå åpne for ungdommens behov for samlings-

plasser? De små skolehusene som legges ned rundt omkring fordi sentralskolene overtar, bør bli grendehus som bl. a. kan stå til ungdommens disposisjon. Her vil jeg gjerne si at det er en viktig ting som vi ikke har tatt med i ungdomsprogrammet. Vi snakker om at det på skolene eller i slike ungdomssentra bør være kafeteriaer, og det bør være danselokaler. Vi har ikke sagt noe om at de skal være alkoholfrie. Det burde ha stått noe om alkoholfrie kaféer og restauranter. Det kommer av at den komitéen som laget dette syntes at det var en selvfølge, men vi er klar over at det ennå ikke er så selvfølgelig at en ikke bør ta det med i et ungdomsprogram.

Når vi får store ungdomskull betyr det også at vi får mange giftemål, og i løpet av 60-årene blir det en halv million ungdommer som en må regne med vil bryte opp fra sine gamle hjem, inngå ekteskap og stifte nye. Vi mener det er viktig at disse unge hjemmene ikke starter med for stor økonomisk slagside. Det er en klar tendens til synkende ekteskapsalder i vårt samfunn. Forklaringene kan være mange, og jeg skal ikke komme inn på dem her. Vi for vår del legger opp utdanningsplaner som gjør at ungdommen må gå lenger i skole og opplæring, og det blir derfor kortere tid mellom skolen og ekteskapet enn det var før. De får umulig tid til å legge seg opp noe større før de stifter hjem. Dette var litt om økonomien og så litt om at barnefamilienes økonomi må følges nøye under velstandsutviklingen. Vi syns det er viktig at når ungdommen vil gifte seg tidligere, og det kan vi ikke hindre dem i, så bør de forberedes bedre for denne oppgaven enn vi i dag gir dem muligheter for å gjøre. De bør være mer forberedt på hva det vil si å stifte et hjem, hva det er å leve i et hjem og stelle det og oppdra barn, hva det koster. Og disse tingene burde også komme med i skolens undervisning, gjerne i forbindelse med seksualundervisning. Vi fikk en kraftig uttalelse om det på landskvinnekonferansen hvor vår yngste deltaker var oppe og foreslo at vi skulle få undervisning, ikke bare i seksuelle spørsmål, men også i prevensjon, i de høyere skoler. Det er ungdommen selv som ber om det. Så sitter da jentene der som unge mødre, nettopp ferdig med skolen, så vidt smakt på arbeidslivet og så med ett eller to eller tre barn og en mann som forhåpentlig er sterkt opptatt i organisasjonsarbeidet. Disse hustruer hører til de som er mest isolert i vårt samfunn, de kommer så altfor brått ut av den rytmen som de hadde vent seg til. De har en oppgave som er av de rikeste et menneske kan ha, å ta vare på små barn. De er tilfreds med den, men vi skal passe på, ikke for de unge mødrenes skyld, men for vår egen skyld, at vi ikke for sterkt kutter av båndene mellom dem eller oss og samfunnet. Nettopp de unge mødrene burde få anledning til å ta

et lite tillitsverv i kommunen eller i organisasjonene, for de ville kunne komme med de synspunktene som unge familier har og dermed få en liten kontakt utad som gjør at både organisasjonene og samfunnet kan få dem med igjen når deres situasjon er en annen.

Vi håper at vi gjennom dette meget enkle og praktiske programmet likevel har klart å gi noen av arbeiderbevegelsens grunntanker og idéer videre til den ungdom som vil lese det. Våre programmer om praktiske ting er én sak, men det viktigste er likevel at de enkelte menneskene skal få det godt og de muligheter som et rikt samfunn i dag kan gi dem. Men hvem vil nå lese programmet vårt? Den politisk-interesserte ungdom vil vel lese det. De som virkelig har politiske interesser begynner jo ofte før den tid samfunnet har gitt dem stemmerett, og vi har derfor reist tanken om å senke stemmeretten. Men vi håper jo at ikke bare ungdommen vil lese ungdomsprogrammet, men at alle våre tillitsmenn vil lese det forat vi kan påvirke dem til å bli mer aktsomme, mer oppmerksomme på at hvis vi skal kunne skaffe oss etterfølgere, så må vi ta mer hensyn til ungdommen i organisasjonene enn vi hittil har gjort. Det har alltid vært nødvendig å ha kontakt med ungdommen og sørge for rekruttering. Avstanden mellom generasjonene er formodentlig større nå enn den noengang har vært. Mens vi før snakket til en liten privilegert gruppe i samfunnet når vi snakket til den akademiske ungdom, så er det etter hvert blitt en stor gruppe. Når vi skulle snakke til den ungdom som hadde faglige kvalifikasjoner og utdanning på sine felter, så var det også en forholdsvis liten gruppe. Nå blir det de fleste. Mens ungdommen før, i vår tid, gikk til ungdomslaget både for å hygge seg og for å diskutere eller lære å danse, så er det ikke lenger nødvendig å gå til ungdomslaget for å klare det. Akkurat som ungdommen i dag har råd til å betale en dyr danseskole for å lære å danse, så har de i dag en selvbevissthet i kraft av sine kunnskaper og utdanning som gjør at de også kan finne andre steder å gå for å diskutere hvis de finner at diskusjonene hos oss ikke gir dem noe.

Mens våre programmer stadig er tidsmessige og gjenstand for revisjon, så er ikke våre møter på samme måte tidsmessige. Vi er nødt til å ta denne oppgaven opp slik at vi kan få ungdommen i tale. Og vi må selv bruke dem, gi dem oppgaver som de syns er så viktige at de vil gå fra det som ellers opptar dem. Vi har lett for å dramatisere *vår* tids politiske klassekamp, *vår* ungdoms politiske oppgaver, og dagens ungdom tror jeg også lar seg besnære av at det var så mye morsommere dengang vi nesten sloss på tørre never. Det er klart at det var mer dramatisk. Det er ikke så stor ulikhet mellom samfunnsgruppene nå, det er vanskeligere å være med fordi

man ikke lenger kan slenge ut en hvilken som helst mening, men må ha den forsvarlig underbygd. Mens vi i vår tid snakket til de mange, om de ting vi alle kunne få glede av, så snakker vi nå om de enslige mødre, om de uføre, om andre små grupper i samfunnet som ikke på samme måte taler til egeninteressen, men som mer appellerer til medkjensle, og den er vel dessverre ikke så sterk. For ungdommen kan kanskje det politiske liv av i dag fortone seg mer kjedelig, men i virkeligheten byr vi jo ungdommen på større oppgaver, og det er vår sak å få gjort det tydelig nok. Det som framfor noe annet kan vekke deres solidaritetsfølelse og spenne deres krefter, er samarbeidet med utviklingslandene.

La oss stille oss slik at det ikke bare blir partiets arbeidsprogram som bærer preg av ungdomssaker, men at ungdommen selv blir aktivt med i organisasjons- og samfunnsliv for å gjennomføre vårt program. Og vi har muligheter for å komme et skritt videre på denne vei nå til høsten. (Bifall.)

Ordstyreren takket innlederne, bebudet en pause og sa videre: Til de ulike poster på dagsordenen er det innsendt en rekke forslag. Men disse forslag må opptas av en eller flere her i forsamlingen og under de ulike saker før det blir satt strek for talerlisten. Hvis de ikke blir opptatt, går de ikke til redaksjonskomitéen.

Bratteli rettet en henstilling til ordstyreren og til landsmøtet om at de representanter som hadde forslag til endringer i programmet leverte disse skriftlig innen kl. 13.00 selv om de først skulle ha ordet senere slik at redaksjonskomitéen kunne få et overblikk over de forslag som skulle settes fram.

Ordstyreren meddelte at den debatt som ville begynne etter pausen, ville omfatte alle de ting som hittil var berørt, unntatt avsnittet «Norge og Verden» i arbeidsprogrammet.

Det ble foreslått at debatten om avsnittet «Norge og Verden» skulle tas først. Ordstyrernes forslag til arbeidsorden ble vedtatt mot noen få stemmer.

Etter en pause refererte *ordstyreren* disse forslag som ble over-sendt redaksjonskomitéen:

Ole S. Kristoffersen, Østensjø Arbeiderlag,

foreslo innflettet i ungdomsprogrammet under avsnittet «Et godt land å leve i —»

Opplysninger om vår motorsykel- og mopedpark — og at det under avsnittet «De unge i samfunnet» kommer inn avsnitt om alkoholfrie restauranter, dansesaler og kafeteriaer.

Endringsforslag i 5. avsnitt i landsstyrets forslag angående programforslaget «økonomisk og industrielt demokrati».

Undertegnede foreslår som nytt avsnitt:

I de offentlige etater og bedrifter må det gis de nødvendige økonomiske muligheter for videre utbygging og effektivisering av samarbeidsutvalgene.

*Egil Halvorsen, Buskerud,
representant nr. 73.*

Forslag til endring av arbeidsprogrammet for 1962—65.

I kapitlet «Fritid, friluftsliv og idrett» foreslås følgende tilføyer:

I tredje avsnitt endres setningen «Adgangen til sportsfiske må utvides gjennom et systematisk arbeid for å øke fiskebestanden i elver og vann» til å lyde:

«Adgangen til jakt og sportsfiske må utvides til erverving av private jakt- og fiskerettigheter slik at disse naturherligheter også kommer den ikke jordeiende befolkning til del.»

Setningen «For hyttebygging må det reguleres høvelige områder» endres til å lyde: «For hyttebygging må det åpnes adgang til å erverve og regulere høvelige områder.»

Bjarne Holen, Hedmark.

På side 20 etter første linje foreslås:

«Dessuten må forholdene legges til rette slik at sjøfolk får større muligheter for å holde kontakt med og treffe sin familie.»

Ebba Lodden.

Under avsnittet: God skoleutdannelse for alle, foran avsnittet: Skolen må ta seg av hver enkelt elev osv. på side 9, innskytes:

«Som et ledd i innføringen i samfunnsspørsmål må en komme fram til ensartede regler for bruk av skolelokaler i ungdomsarbeidet, og åpne disse for politiske ungdomslag.»

Øystein Opdahl, Oslo.

Fra Stranda Arbeidarparti, Sunnmøre:

Vedk. alderstrygda.

Vi vil be landsmøtet gjere vedtak om at alle enkjer som har fylt 60 år skal få alderstrygd.

Motivering: Slik ordninga er no, blir det ofte urettferd. Ei kvinne som blir enkje etterat mannen har fylt 70 år, får trygd. Skulle deri-

mot mannen vante litt på 70 år når han fell bort, får ho ikkje trygd dersom ho er under 70 år. Det skulle ikkje føre med seg så store kostnader å rette på dette.

Ragnvald Støyva.

Forslag fra Arvid Jacobsen, Vestfold:

«Norge og Verden» — Arbeiderpartiet vil i stortingsperioden gå inn for en vesentlig øking av hjelpen til utviklingslandene, slik at denne kommer opp i et beløp tilsvarende 1 prosent av nasjonalinntekten.

152. Fra Stranda Arbeidarparti, Sunnmøre:

Avsnittet om atomvåpen:

Siste setning må gå ut. Berre dette bør stå: Arbeiderpartiet holder fast ved sitt standpunkt om ikke å gå inn for å tillate lagring av kjernefysiske sprengladninger på norsk territorium.

Motivering:

Ved å ta bort halen, frigjer vi partiet for ei politisk belastning. Setninga som fylgjer etter den vi vil ha ut, gir regjering og storting dei fullmakter som trengs ved at « . . . tiltak som til enhver tid er nødvendig . . . » sejer om lag det same.

Ragnvald Støyva.

132 b. Fra Stranda Arbeidarparti, Sunnmøre:

«Nye perspektiver for norsk industri.»

- a) 2. avsnitt, 1. spalte: Ordet utbygging må bytast med utvikling av fiskeforedlingsindustrien.
- b) Siste avsnitt 1. spalte: . . . komme med i ekspansjonen, må bli komme sterkere med i . . .
- c) 2. avsnitt, 2. spalte: . . . råstoffgrunnlag vil bli undersøkt. Undersøkt bytast ut med *utnytta*.
- d) Om elektrifiseringa: De midler som blir frigjort . . . Her bør det stå: De årlige bevilgninger som blir frigjort.

Motivering:

- a) Fiskeforedlingsindustrien er vel heller for mykje utbygd. Vi meiner derfor at ordet utvikling også dekker noko meir enn vidare utbygging, nemlig gjere betre det som alt er, på same tid har vi ryggen fri overfor dei som meiner den må byggast sterkare ut.
- b) Formuleringa i framlegget kan gje inntrykk av at verkstadindustrien og den elektrotekniske industri ikkje har vore med i utviklinga før, ordet sterkare er derfor nødvendig.

- c) Ordet undersøkt er for svakt, ein vil ikkje binde seg altfor fast ved å nytte utnytta i staden.
- d) Formuleringa om frigjorde middel var noko uklar og bør få ei anna form.

Ragnvald Støyva.

113. *Fra Stranda Arbeidarparti, Sunnmøre:*

Forslag om tillegg til avsnittet om lærerutdanninga:

Lærerutdanningen skal styrkes . . . en samlet plan. Og i raskt tempo for å avhjelpe mangelen på lærere i folkeskolen.

Motivering:

Når det gjeld lærerutdanninga, blir vårt parti møtt med kritikk for ikkje å fylgje godt nok opp. Vårt framlegg vil eliminere eit angrepunkt i valkampen.

Ragnvald Støyva.

Sosialpolitikken.

114. *Fra Stranda Arbeidarparti, Sunnmøre:*

Nye sosiale oppgaver.

Her må dette avsnittet komme med: Arbeidet med forenkling og samordning av de ulike trygder vil bli påskyndet med folketrygden som mål.

Motivering:

Når det gjeld trygdene, er det kjent at desse no er blitt så mange at det er veldig vanskelig å halde greie på alle satsar og reglar. Ei forenkling er derfor så turvande at vi må få med noko om dette. Ordet folketrygd må også komme med, det vil bli etterlyst nokså kraftig i valkampen.

Ragnvald Støyva.

138. *Fra Øystese Arbeidarlag, Hordaland:*

Vi vil gjerne seie frå om at ein synest det er eit godt arbeidsprogram, og ein seier seg heilt samd i hovedlinjene som her er opptrekte.

Ein meiner likevel at desse avsnitt bør omredigerast eller innkortast: Jorda og skogen:

Det femte avsnitt kan gjerne omredigerast litt, då det elles kan bli oppfatta feil. Ordet «samvirkebasis» vil i denne samanhengen virke litt desorienterande. Den gamle formulering om at skogen og jorda skal tilhøyre dei som driv i jordbruket, kan gjerne kome med no også.

Utbygging av Samferdselsnettet:

Det må der klårt seiast frå om at vegar må byggjast fram til dei grender som enno ikkje har veg.

Jeg ønsker disse forslag tatt opp til votering.

Hordaland Arbeiderparti,
Steffen I. Toppe, formann.

Arbeidsprogrammet.

God skoleutdanning for alle, side 9 og 10. Siste avsnitt bør utformes slik at det blir klart at også ungdom ved yrkesskoler og tekniske skoler har adgang til å søke lån i Statens Lånekasse.

Sigurd A. Danielsen.

193. Fra Østfold fylkes Arbeiderparti:

Forslag fra Sarpsborg Arbeiderparti om opprettelse av et eget direktorat for å samordne planer og framstøt når det gjelder områdene idrett, jakt, ferskvannsfiske og friluftsliv, oversendes partiets landsmøte.

Vi mener forslaget bør knyttes til avsnittet «Fritid, friluftsliv og idrett» i vårt arbeidsprogram for perioden 1962—1965, og vi foreslår følgende tilføyelse til avsnittet:

«Om vi skal kunne løse de store oppgavene vi her står overfor tilfredsstillende raskt og effektivt, i takt med utviklingen, vil en administrativ samordning og forenkling på de departementale plan være nødvendig.

Vi vil derfor foreslå opprettet et eget direktorat som får som hovedoppgave å samordne og legge forholdene til rette for en tilfredsstillende utvikling når det gjelder idrett, jakt, ferskvannsfiske og friluftsliv».

Forslaget fra Sarpsborg Arbeiderparti og avsnittet fritid, idrett og friluftsliv fra arbeidsprogrammet 1962—1965 følger:

194. «Den nåværende sentraladministrasjon for jakt, fiske og friluftsliv har vist store mangler. Slik som administrasjonen i dag er bygget opp, er forvaltningen av de problemer som er knyttet til jakt og fangst underlagt Landbruksdepartementets administrasjon. Forvaltningen av innlandsfiske er også tillagt Landbruksdepartementet, mens fiske i sjøen (havet) er underlagt Fiskeridepartementet. Forvaltningen av friluftsstellet (det som går inn under friluftsloven) er tillagt Kommunaldepartementet. Og hvis vi tar med idretten, ligger den under Statens Idrettskontor, som departementalt sorterer under Kirke- og undervisningsdepartementet.»

Det er altså hele 4 — fire — forskjellige departementer som administrerer det saksområde som jakt, fiske, friluftsliv og idrett spenner over. Det er ikke noe felles organ som sitter inne med den samlede oversikt over problemområdet, hvor en rekke interesser krysser hverandre. Dette må føre til manglende avveining og koordinering. Særlig synes det som om de mange interesser som knytter seg til friluftsliv og hobbyutøvelse av jakt og fiske har blitt sterkt skadelidende. Disse forhold peker med all tydelighet på at vi ikke på dette området har en administrasjon som er i pakt med den utvikling som pågår, og som vårt samfunn må ta hensyn til.

Bedringen av levevilkårene og økingen av fritiden for den alminnelige mann har ført til at interessen for friluftsliv og utøvelse av jakt og fiske som hobby har øket. Den stadige bedring i kommunikasjonene gjør også at flere og flere kan ta del i disse verdifulle samfunngoder.

Konklusjon: Vi foreslår at det blir opprettet et sentralt statsorgan, som får seg underlagt den hele administrasjon av friluftsliv, jakt og fiske og idretten. Dog bør de problemer som knytter seg til havfiske som yrke selvsagt ligge under Fiskeridepartementet. Organet bør få form som et frittstående organ (direktorat) og bør med fordel kunne slås sammen med Statens Idrettskontor, og bli underlagt Kirke- og undervisningsdepartementet.

Fritid, friluftsliv og idrett.

En av de store rikdomskilder vi har i Norge er adgangen til naturen og til et rikt og allsidig friluftsliv. Arbeiderpartiet mener det er en viktig samfunnsoppgave å trygge adgangen til fri ferdsel i skog og mark og å legge forholdene til rette slik at flest mulig kan få andel i landets naturherligheter.

I årene framover må vi regne med en veldig øking i utfarten til friluftsområdene. Rommeligere økonomiske forhold og mer fritid vil gjøre det mulig for nye titusener å søke ut fra byer og tettgrender til sjø, skog og fjell. Turister fra andre land vil også komme til Norge i stadig større antall.

Dette stiller samfunnet overfor større oppgaver enn tidligere, både når det gjelder å bevare naturområdene og å sikre friluftslivet. Stat og kommuner må kjenne et sterkere ansvar for at ferie og fritid kan bli nyttet til å gi sunnhet og hvile. Friluftsløven må brukes til i tide å sikre tilstrekkelige områder i nærheten av befolkningssentrene. Større områder må fredes som naturparker. Når friluftsanser legges ut til alment bruk, må enkelte områder fredes for motorisert trafikk. For den stadig økende biltrafikk må det skaffes gode parkeringsmuligheter, rasteplasser og rimelige over-

nattingssteder, og samfunnet må samtidig sikre seg mot at bilalderens anlegg ødelegger naturen. Campingplasser må bygges og underlegges nødvendig tilsyn. Adgangen til sportsfiske må utvides gjennom et systematisk arbeid for å øke fiskebestanden i elver og vann. Småbåthavner må bli bygd i takt med det stigende behovet. Reisingen av turisthytter og enkle overnattingssteder må støttes. For hyttebygging må det reguleres høvelige områder.

Arbeiderpartiet vil at stat og kommuner skal være med å legge til rette et kulturmiljø som kan gi muligheter for en verdifull utnyttning av den økende fritiden. Bygging av samfunnshus er et viktig ledd i dette arbeidet. En samordnet utbygging av samfunnshus, bibliotek, skoler og idrettsanlegg vil gi muligheter for et mer allsidig kulturliv. Det må bygges tidsmessige og vakre alkoholfrie restauranter, både i byer og tettrender og på utfartssteder.

Idrettsanleggene skal være åpne for alle, og de må bygges slik at idretten kan samordnes med annet kultur- og ungdomsarbeid. Flest mulig må få adgang til å dyrke idrett og helsesport, og det må legges vekt på instruksjon i alle idrettsgrener. I alle skoler bør det gis plass for teoretisk og praktisk opplæring i fysisk trening, og svømming bør innføres som obligatorisk fag. Bedriftsidretten må støttes.

Det bør overveies om det kan opprettes en veiledningstjeneste for innkjøp av skolemateriell. Denne veiledningstjeneste tenkes opprettet i forbindelse med Kirke- og undervisningsdepartementet.

Øivind Granli, Akershus.

Forslag fra Ivar Aasen, Buskerud Arbeiderparti:

Landsmøtet henstiller til landsstyret og sentralstyret i samarbeid med Regjeringen og stortingsgruppa at de framtidige retningslinjer for kraftutbyggingen og elektrisitetsforsyningen blir tatt opp til behandling med sikte på å nå fram til en forsterket helhetsvurdering.

De muligheter som den moderne teknikk stiller til vår rådighet, må ikke få lov til å forkludres gjennom snevre lokale løsninger. Framtidsutviklingen må derimot sees under en helhetsvurderende synsvinkel. Slik at det hele utvikler seg helstøpt og harmonisk og med den målsetting at resultatet skal komme hele samfunnet til gode.

Årsmøtet i Sør-Helgeland Arbeiderparti finner etterat en har drøftet framlegget til program, at det er meget godt og vel egnet til å gå til valg på.

Møtet har bare noen merknader til programmet:

Jordbruksprogrammet.

En viser til utkast til arbeidsprogram for jordbruket, P.M. side 17, hvor det heter:

Mekaniseringen i jordbruket har hatt den virkning at de små bruk er kommet i en ugunstigere driftsøkonomisk stilling enn de større bruk. Det er nødvendig å motvirke denne utvikling.

Dette avsnitt bør ikke sammentrenges slik som det er gjort i landsstyrets forslag, men fortsatt utheves i arbeidsprogrammet.

Som den mest effektive motvekt mot ovenfor nevnte skjeve utvikling foreslås:

Det søkes dekket et større — både real- og driftskredittbehov på rimelig rentefot for småbrukere som for jordbruket ellers.

Jordbruk, fiske.

Vårt distrikt har et forholdsvis stort antall i yrkesgruppa småbrukere og fiskere. Denne gruppe er blitt hengende etter og har ikke den inntekt som kan måle seg med inntektsnivået i andre næringer:

Konklusjon:

Yrkeskombinasjonen småbruk og fiske bør tas opp til særskilt forskning og forsøk — fag- og driftsøkonomisk sett — ut fra forutgående analyse og kartlegging.

Fiskeriprogrammet.

Tilføyelser til fiskeriprogrammet.

Fiskeriungdommen må gis bedre mulighet for fagopplæring. Etersom fartøyene blir større og fiske må foregå på fjerne farvann, vil kravet til fagkunnskap stadig stige. Det må derfor reises nye fiskerifagskoler, og forholdene må legges til rette slik at unge fiskere kan søke skolen.

Ivar Ulvestad, sekretær.

Forslag fra Strand Arbeiderparti, Jørpeland, ved formannen Johannes Harestad og sekretær Anna Tjøstheim:

Strand Arbeiderparti har i medlemsmøte den 5. april d.å. behandlet DNA's forslag til arbeidsprogram for 1962—1965 og ber landsmøtet vedta denne formuleringen i avsnittet om atomvåpen:

«Arbeiderpartiet holder fast ved sitt standpunkt om ikke å gå inn for å tillate lagring av kjernefysiske sprengladninger på norsk territorium».

Resten av avsnittet strykes i sin helhet.

Forslag til arbeidsprogrammet fra Ola Teigen, Oslo.

Side 9, «God skoleutdanning for alle», siste linje i 6. avsnitt, «I yrkes- og fagskoler . . . skriftlig og muntlig» endres til:

«Innenfor alle skoleslag må det legges større vekt på innføring i samfunnsfag, kunst og litteratur. I yrkes- og fagskoler må elevene få bedre trening i å bruke sitt morsmål skriftlig og muntlig».

Forslag fra Odvar Nordli, Hedmark.

Til punktet «Norge og Verden»:

Det tas inn i programmet i forbindelse med samarbeidet med utviklingslandene en formulering om partiets tilslutning til tanken om «fredskorps» for direkte hjelpearbeid i disse områder av verden.

Forslag fra Hordaland Arbeiderparti, opptatt av Gustav Skjebstad fra Oslo typografiske forening:

«Norge og Verden».

Forslag fra fylkespartiets styre:

«Arbeiderpartiet holder fast ved sitt standpunkt om å gå inn for ikke å tillate lagring av kjernefysiske sprengladninger på norsk territorium.

Som suveren stat avgjør Norge gjennom sine konstitusjonelle organer hvilke tiltak som til enhver tid er nødvendige for å ta vare på landets sikkerhet og uavhengighet».

Forslag nr. 108 fra Arbeiderpartiets studentlag, Oslo, er tatt opp av Øystein Opdahl, Oslo:

Forslag til prinsipiell innledning i arbeidsprogrammet for 1962—1965.

Det norske Arbeiderparti ber i dette program på ny om velgernes fullmakt til å lede landet videre fram mot en sosialistisk samfunnsordning, bygd på et demokratisk grunnlag.

Det norske Arbeiderpartis kamp for dette grunnsynet har ført til større trygghet for alle i vårt samfunn, og de økonomiske goder er blitt mer rettferdig fordelt. Likevel er det ennå store ulikheter i fordelingen av eiendom og inntekt.

Vi ser det som vår store oppgave å bygge et samfunn uten klasse-skiller og annen urett. Det norske Arbeiderpartis mål er et samfunn hvor alle kan føle seg som likeverdige, og hvor alle får muligheter til å leve et høyverdig liv.

Det råder store forventninger om den økonomiske utvikling i årene som kommer. Tekniske landevinninger åpner for nye mulig-

heter på mange områder. Norge kan i nær framtid bli omdannet til et virkelig velstandssamfunn.

Men en slik utvikling vil føre med seg nye og store problemer. Skal våre forventninger innfris, kreves det en stadig større innsats fra samfunnets side. Derfor må ikke det private forbruk få øke på bekostning av samfunnets evne til å løse de felles oppgaver. Dette krever at samfunnet har de nødvendige planer, og har midlene til å gjennomføre dem.

Vi vil derfor se det som vår plikt å holde de økonomiske krefter under samfunnsmessig kontroll slik at de tjener folkets interesser.

En sterk produksjonsøking er forutsetningen for en fortsatt velstandsutvikling.

Hovedmålene for Arbeiderpartiets økonomiske politikk er full sysselsetting og en rettferdig fordeling av velstandsøkningen. Arbeidere og funksjonærer må i sterkere grad enn hittil få innflytelse på forvaltningen av bedriftene. Skal produksjonsapparatet utnyttes fullt ut, er det nødvendig med et intimt og tillitsfullt samarbeid mellom alle ledd i produksjonslivet.

Overgangen til større markeder vil føre til omfattende endringer i næringsstrukturen. Dette sammen med økingen i ungdomskulene krever større innsats for å skape nye arbeidsplasser. Vår sysselsettingspolitikk må også ha som mål å avskaffe sesongledigheten. Problemene i våre «gamle næringer», jordbruk, skogbruk og fiske, må også vurderes i takt med utviklingen. Nye produksjonsmetoder og former må settes inn for å styrke disse næringene slik at deres utøvere kan få en større del av velstandsøkningen.

Det almindennende kunnskapsnivå må høynes ytterligere for å styrke grunnlaget for en fortsatt kulturutvikling.

De kulturelle og estetiske verdier må prege innholdet i skolen samtidig som den demokratiske skoleform skal utvikle toleranse og evne til samarbeid hos de unge.

Den almindennende skole skal danne grunnlaget for hver enkelts valg av yrke etter evne og anlegg. Enhver har rett til yrkesopplæring etter den almindennende grunnskolen.

Den tekniske utvikling og befolkningstilveksten fører til et stadig stigende krav til utdanning. Utbyggingen av alle deler av undervisnings- og forskningssektoren må derfor fortsatt få høy prioritet.

På alle områder må forholdene legges slik til rette at enhver kan utvikle sine evner så langt som mulig. Spesielt bør det legges vekt på å bedre rekrutteringen til høyere utdanning fra de økonomisk svakere befolkningsgrupper og distrikter.

Sosiale, økonomiske og geografiske forhold må ikke innskrenke den enkeltes valg og mulighet til utdanning.

Samfunnspolitikken må ha som målsetting å styrke miljøgrunnlaget i familielivet og på arbeidsplassen. Familiekreften og arbeidsstedet er det grunnleggende miljø for alle mennesker, og det må føres en aktiv politikk for å løse de menneskelige problemer som den voldsomme økonomiske og tekniske utvikling fører med seg. Grunnen for det industrielle demokrati må ryddes ved at alle ansatte får kjennskap til bedriftens problemer og gis muligheter for å ta del i løsningen av dem. Statsbedriftene og kooperasjonen må gå foran i dette arbeidet.

Materielle framskritt og bedre leveforhold skaper ikke uten videre større trivsel og velvære. Altfor mange, særlig blant de unge, har ikke klart å fylle den økte fritid med et innhold som skaper trivsel og harmoni. En av årsakene er at kulturgrunnlaget ikke er styrket i takt med den materielle utviklingen. Samfunnet må åpne muligheter for en større kulturforståelse ved aktivt og målbevisst å satse enda sterkere på kulturfronten. Dette kan gjøres ved å skape større kulturell interesse og forståelse allerede i den almindelige skole.

Moderne underholdningsindustri preges av profittinteresser og massepåvirkning. Den fare for kulturell forflatning som den innebærer, må motarbeides. Spesielt bør de frivillige opplysningsorganisasjoner settes i stand til å føre en utstrakt folkelig kulturspredning.

Solidaritetstanken har drevet arbeiderbevegelsen fram i kampen for å oppheve klasseskiller og økonomisk urett i vårt eget samfunn. Den samme solidaritetstanken må nå føres videre til å gjelde opphevelsen av skillet mellom rike og fattige nasjoner. Vårt land hører til verdens overklasse. Vår egen høye levestandard gjør det til en moralsk plikt for oss å hjelpe de land og folk som lever i den største fattigdom. Vårt land har ingen kolonitradisjoner og kan ved å hjelpe utviklingslandene være med på å skape tillit til den demokratiske livsform. Men vår hjelp må ikke være avhengig av at de landene vi støtter, har vår form for demokrati. Vi må alltid huske at disse land ikke har de samme politiske tradisjoner. Utviklingslandene trenger både økonomisk og teknisk hjelp. Vi bør kunne yte en prosent av vårt netto nasjonalprodukt i støtte. Like viktig er det å hjelpe utviklingslandene med leger, tekniske og økonomiske eksperter, undervisnings- og administrasjonspersonell og ikke minst med arbeidsledere og faglært arbeidskraft. Vi bør arbeide for å skape et overskudd av høyt kvalifisert arbeidskraft som kan stå til tjeneste for disse landene. Vi må alltid ha for øyet at den støtte vi gir, skal

være hjelp til selvhjelp. Det må være vårt mål å bidra til at nasjonale, framskrittssvennlige krefter i disse landene selv kan ta kampen opp mot foreldede produksjons- og samfunnsformer, befolkningspress og nød.

Utviklingen både i vårt eget land og ute i verden er imidlertid avhengig av fred og avspenning. Vi ser det som vår plikt å støtte de krefter som arbeider for konstruktive internasjonale nedrustningsforslag og avtaler.

Norge må fortsatt arbeide for å trygge sin frihet og selvstendighet. Det skal ikke stasjoneres atomvåpen på norsk jord. Vi må arbeide for å yte all mulig støtte til prinsippene i FN's charter og til verdensorganisasjonens arbeid for å virkeliggjøre disse prinsipper til beste for fred og velstand i verden. Norge vil arbeide aktivt for å fremme et politisk og økonomisk samarbeid over landegrensene.

Forslag nr. 117, fra Raufoss Arbeiderparti vedrørende alderstrygdens satser og premier:

En vil da først trekke ut enkelte sider av den gamle og den nye loven for senere i redegjørelsen å sammenlikne virkningene i praksis av disse to ordninger.

Avgiften til alderstrygden ble satt ut i livet første gang ved loven om alderstrygd av 16. juli 1936. Ved tilleggslover er det senere foretatt forskjellige endringer i lovens kapitel 6 som omhandler avgiftsbestemmelsene og det fond avgiften skulle gå til, nemlig Aldersfondet.

Alderstrygdavgiften var i realiteten en skatt som ble utliknet av de ordinære likningsmyndigheter. Den ble beregnet på grunnlag av den antatte årsinntekt uten noe skattefritt fradrag.

Opprinnelig utgjorde avgiften 1 prosent, men ble ved lovendring av 25. februar 1949 forhøyd til 1,2 prosent og senest ved lovendring av 31. mai 1956 forhøyd til 2,1 prosent.

Det var denne sats som gjaldt da den «gamle ordning» gikk av med pensjon fra 1. januar 1959.

Plikten til å betale avgiften påhvile alle personer som etter de til enhver tid gjeldende bestemmelser om utskrivning av inntektsskatt til staten ble regnet som bosatt i riket og skattepliktige som ikke hadde bopel i riket, men oppebar lønn av den norske stat.

Også innenlandske selskaper, bo og andre innretninger som hørte hjemme i riket var pliktige til å svare avgift.

Fritatt for avgift var de som hadde en årsinntekt på under kr. 1200.00 eller som ikke ble iliknet inntektsskatt til kommunen.

Avgiften ble første gang utliknet da den avgiftspliktige fylte 18 år og siste gang det år han fylte 69 år.

Sammen med avgiften til alderstrygden ble det utliknet en avgift til krigspensjonering for hjemmestyrkepersonell og sivilpersoner på 0,1 prosent. Den samlede avgift ble således utliknet etter en prosent-sats på 2,2.

Ordningen som nå er forlatt, bygget således på skattelovens prinsipp om betaling etter evne og fanget derved opp inntektssvingningene til enhver tid.

Premieordningen i dag oppfyller bare i en viss utstrekning dette rettferdighetskrav idet alle under 70 år betaler premie etter følgende inntektsgrupperinger:

kr. 2 000.00— 4 000.00	pr. år	kr. 1.75	pr. uke
» 4 000.00— 6 000.00	» » »	3.50	» »
» 6 000.00 og derover	» » »	5.25	» »

Inntekter under kr. 2000.00 er fritatt for premie.

I praksis medfører dette at læregutten med kr. 6100.00 pr. år i inntekt betaler samme premie til alderstrygden som formannen med kr. 20 000.00, som personalsjefen med kr. 35 000.00 og som direktøren med kr. 50 000.00 pr. år.

Dette kan neppe sies å være en belastning etter økonomisk bæreevne, og i den forbindelse vises bl. a. til at syketrygdpremien bygger på følgende gradering:

kr. 1 000.00— 2 000.00
» 2 000.00— 4 000.00
» 4 000.00— 6 000.00
» 6 000.00— 8 000.00
» 8 000.00—11 000.00
» 11 000.00—14 000.00
» 14 000.00— og derover.

For øvrig oppstår det forhold når det gjelder alderstrygdpremien — og det er spesielt aktuelt på Raufoss hvor pensjonsalderen ved Raufoss Ammunisjonsfabrikker er 65 og 68 år for henholdsvis kvinnelige og mannlige arbeidere — at man etter å være alderspensjonert fortsatt betaler samme premie. De samme forhold gjør seg gjeldende ved andre bedrifter hvor pensjonsalderen er under 70 år, og også for de som i tidlig alder går over på invalidepensjon.

I tillegg til de satser som er nevnt for alderstrygden betaler arbeidsgiveren for sine arbeidstakere tilskudd med 60 prosent av deres premie, kommunen 20 prosent og staten 15 prosent.

En sammenlikning mellom betalingen til alderstrygden før og nå ser slik ut for følgende inntekter:

Inntekter	Avgift før	Premie nå
2 000	44	91
5 000	110	182
7 000	154	273
10 000	220	273
12 500	275	273
15 000	330	273
20 000	440	273
30 000	660	273
40 000	880	273
50 000	1 100	273

Som det framgår av ovenstående er det blitt en betydelig lettelse for de med større inntekter.

Det kan opplyses at medlemmenes og arbeidsgivernes premie i 1959 utgjorde ca. kr. 1 253 000.00, kommunens tilskudd kr. 167 000.00, foruten at statens tilskudd utgjør ca. kr. 125 000.00, tilsammen kr. 1 545 000.00. Samme år ble det utbetalt alderstrygd med kr. 1 096 000.00. Alderstrygden hadde med andre ord et overskudd på ca. kr. 450 000.00.

Hvis de to laveste inntektsgruppene, dvs. alle inntekter under kr. 6000.00 pr. år ble fritatt for premie til alderstrygden, ville det bety en svikt i premieinntektene og tilskuddene på ca. kr. 135 000.00. Likevel ville det blitt et overskudd i 1959 på kr. 315 000.00.

Da den nye loven om alderstrygd var til behandling i Stortinget i 1958, ble det fra enkelte hold pekt på at fordelingen av byrdene ved den nye finansieringsmåten ikke alltid ville stå i forhold til den enkeltes økonomiske bæreevne, og det ble vedtatt å oversende til Regjeringen forslag om at utvalget, som var nedsatt for å undersøke og vurdere skatte- og avgiftssystemet, også skulle vurdere spørsmålet om trygdepremiene. Hittil har det imidlertid ikke kommet noen innstilling fra utvalget, men i stedet en ny lov om uføretrygd som bygger på samme inntektsgruppering som alderstrygden og de samme skjevheter.

Med dette håper en å ha redegjort for de viktigste sider av saken, selv om det er mange andre ting som kunne trekkes fram.

Forslag i forbindelse med innledningen om Arbeidsprogrammet fra Bjørn Brotangen, Vestfold:

«DNA's landsmøte ber det norske Storting å sette ned en komité som undersøker forholdet mellom ledelsen og de ansatte

i de offentlige bedrifter og gjennom dette materiellet legge grunnlaget for gjennomføringen av det «industrielle demokrati».

185. *Fra Kirkenes Arbeiderparti.*

Kirkenes Arbeiderparti vil gi sin tilslutning til programutkastet for det økonomiske program, og for industri- og energiutbyggingen og vil spesielt framheve og støtte tiltak som:

1. Opprettelse av distriktenes utbyggingsfond.
2. Nyreising av industri i de industrifattige strøk.
3. En fortsatt høy investering i kraftutbyggingen.
4. En aktiv innsats fra statens side for å tilføre kapital til de kapitalfattige strøk. Her mener partilaget at staten alt nå må foreta undersøkelser som grunnlag for opprettelse av «Statens forretningsbank». En slik undersøkelse kan rent psykologisk påvirke privatbankene til å opprette filialer i de kapitalfattige distrikter. Hvis ikke privatbankene foretar en sådan spredning av kapitalen, må neste skritt være opprettelse av statens forretningsbank for bl. a. å løse driftskredittproblemene.
5. Økt støtte til utbygging av de høyere tekniske læreanstalter og forskningen.
6. En fortsatt utvikling av en nasjonal jern- og stålproduksjon. I forbindelse med en øking av stålproduksjonen burde grunnlaget være lagt for en utbygging av bl. a. skipsverftsindustrien. Dette skulle da gi muligheter for at en større del av nybyggingen til vår handelsflåte blir bygd i Norge. En slik utbygging av skipsverftsindustrien vil også ha fordelaktig innvirkning på den øvrige verkstedindustri.

Vi er således enig i at målet må være å styrke den norske skipsbyggingsindustriens posisjon.

Hvor verkstedindustrien ikke sjøl kan løse disse oppgaver, bør staten ta aktiv del i denne utbyggingen. En sterkere utbygging på disse felter vil lette sysselsettingsproblemene landet blir stilt overfor i de nærmeste år, og vil legge grunnlaget for en øking av industrisysselsettingen.

7. De undersøkelser som er igangsatt for å lette hjemmeindustriens omstilling til økt frihandel bør påskyndes. Kapitalen til merkantil og produksjonsinvestering, som er nødvendig i hjemmeindustrien til denne omstilling, må skaffes til veie.

203. *Fra Øvre Tana Arbeiderlag, Øst-Finnmark:*

Eskelandkomitéens innstilling går som kjent ut på at inntekten av skogbruket ikke er til hinder for å oppnå arealtrygd, likeledes mener en at inntekten av hjemmefiske bør få samme stilling, da

den i Nord-Norge er å betrakte som skogbruksinntekt i Sør-Norge og er støttenæring til jordbruket.

Videre mener komitéen at en jordbruker med en inntekt på inntil kr. 7000.00 utenom jordbruket bør få arealtrygd i Nord-Norge eller utkantområde.

Vi mener at Nord-Norge ennå i årrekker kommer til å stri med svakt utbygde bruk, der det for brukeren er nødvendig å ha annen inntekt for å kunne ha mulighet til å påskynde utbygging av bruket til selvstendige og levedyktige familiebruk.

For at Driftskredittkassen skal kunne dekke et rimelig behov for driftskreditt i jordbruket, bør lånegrensen heves fra kr. 6000.00 til kr. 16 000.00.

På grunn av den sterke mekanisering i jordbruket med derav følgende kostbare driftsmidler, er det uomgjengelig nødvendig at lånegrensen heves dersom kreditten skal kunne tjene sin hensikt.

Sosialpolitikken.

Enhetlig sosial administrasjon i kommunene med statstilskudd vil i sterkere grad enn hittil stimulere til økt aktivitet om sosialarbeidet, slik at det kan ofres mer tid på dette felt. Alderen for oppnåelse av alderstrygd foreslåes nedsatt til 65 år, da mange i den alder ikke lenger er helt arbeidsføre og således ikke kan fylle sin plass i arbeidslivet.

Ved senking av alderstrygdalderen vil unge krefter i større målestokk komme i arbeid som særlig har betydning for distrikter med arbeidsledighet, en tenker da særlig på Nord-Norge med sesongarbeidsledighet (vinterarbeidsledighet).

Videre foreslåes alderstrygdavgiften beregnet i forhold til inntekten.

Per Borgersen, Oslo Arbeidersamfund, opprettholdt følgende forslag:

9. Fra Oslo Arbeidersamfund, Oslo:

Vi vil foreslå at landsmøtet bemyndiger sentralstyret til å ta opp til ny vurdering partinavnet: Det norske Arbeiderparti.

Motivering:

I formålsparagrafen heter det: «Det norske Arbeiderparti som er det politiske organet for den norske arbeiderklasse, setter seg som mål å avskaffe den kapitalistiske utbytting og bygge opp et sosialistisk, et klasseløst samfunn, styrt av håndens og åndens arbeidere.» Det heter videre at det gjelder «å vinne folket for det sosialistiske grunnsynet».

Sosialistisk partibetegnelse og sosialismen som idé, er søkt grovt misbrukt og kompromittert. Den levende brorskapstanken i sosialismen er utnyttet og hensynsløst forvrengt av kommunistiske og reaksjonære bevegelser som fascismen og nazismen, til undertrykkelse av arbeiderbevegelsen i en rekke land. Disse spekulasjoner vil fortsatt skade den bærende idé i vår bevegelse. Det er derfor en vesentlig framtidig oppgave å klargjøre vårt idémessige grunnlag.

Partiets sosialistiske mål kommer til uttrykk i formålsparagrafen, men navnet burde også si klart fra om partiets idé-innhold, eventuelt ved en undertitel. Navnet bør fortelle at partiet er et sosialistisk parti.

§ 5. *Kontingenten.*

Først en redaksjonell merknad: Det er unødvendig i punkt 1 å bruke betegnelsen partikontingent, da det er en selvfølge at det er kontingent til partiet det gjelder.

Kontingentsatsene står i dag ikke på langt nær i forhold til stigningen i kostnadsnivået og naturligvis heller ikke til det en effektiv partiorganisasjon trenger for å kunne utføre et tilfredsstillende arbeid. Vi mener at det bør stilles større krav til et partimedlemskap enn hva tilfelle er, særlig når det gjelder den personlige ytelsen. Det er en misoppfatning å tro at kontingentens størrelse er avgjørende for verving av nye og aktive medlemmer til partiet. Nye medlemmer bør allerede fra starten av bibringes forståelsen av de krav som stilles dem.

§ 6. *Landsmøte.*

Vi forstår nødvendigheten av den begrensning som er fastsatt i punkt 2. Svakheten ved denne ordning er imidlertid selve begrensningen som ikke gir den tilstrekkelige bredde i representasjonen som særlig for et arbeiderparti er av så grunnleggende betydning.

Vi vil henstille til sentralstyret, eventuelt landsmøtet, å ta opp spørsmålet om innkalling av arbeiderkongresser i landsmålestokk eller distriktsvis (f. eks. hvert fjerde år). Valg av representanter til slike kongresser skal utelukkende foregå i grunnorganisasjonene og på arbeidsplassene. Kongressen kan ikke fatte bindende vedtak, men ved resolusjoner og anbefalinger gi uttrykk for sin oppfatning i de spørsmål som blir tatt opp til behandling.

Vi mener at arbeiderkongresser i vesentlig grad kan bidra til å utvikle det brede folkelige demokratiet i arbeiderbevegelsen og samfunnslivet for øvrig. De kan gi direkte kontakt med de ledende krefter og anledning til personlig å øve innflytelse. Kongresser med representasjon fra hele det arbeidende folk, vil på den annen side bidra til bedre forståelse av dagens og framtidens krav til solidaritet.

§ 11. Reservasjonsrett og reservasjonsplikt.

I punkt 2 er den gamle betegnelsen herreds- og byparti kommet med i teksten.

Retningslinjer for DNA's kommunegrupper og kommuneutvalg.

I denne lovteksten er det kommet inn betegnelsen kommunestyre-gruppa. Det må være tilstrekkelig å bruke betegnelsen kommune-gruppa, slik det er gjort i titelen og som tidligere har vært praksis.

Forslag til revisjon av kvinnebevegelsens retningslinjer.

§ 5. Samarbeidsnemnder:

Betegnelsen samarbeidsnemnder vil virke misvisende da de kan forveksles med f. eks. samarbeidsorganer mellom de faglige kvinne-nemnder og våre kvinneavdelinger.

Vi vil samtidig peke på at nåværende avsnitt IV i Kvinnebevegelsens retningslinjer om samarbeid mellom våre kvinneavdelinger og de faglige kvinnenemnder bør tas med også i de nye retningslinjer.

100. *Fra Oslo Arbeidersamfund, Oslo:*

For Oslos vedkommende er det ikke nødvendig å åpne adgang til direkte medlemskap.

140. *Fra Oslo Arbeidersamfund, Oslo:*

Forskjellen i levestandard mellom utviklingslandene og de høyt industrialiserte land er stadig økende. I en rekke land i Afrika og Asia blir befolkningen stadig fattigere, mens en i den øvrige verden ser en velstandsutvikling som ikke har noe sidestykke i historien. De tiltak som den frie verden har satt ut i livet for å bedre forholdene i utviklingslandene, har hittil vært helt utilstrekkelige. Derfor blir mange fylt med håpløshet og mismot og taper troen på at den frie verden er i stand til å løse utviklingslandenes problemer.

I årene framover må det være en hovedoppgave for Norge og arbeiderbevegelsen nasjonalt og internasjonalt å gå inn for at den frie verdens samarbeid om å løse utviklingslandenes problemer får en slik målsetting og størrelse at det i en overskuelig framtid kan gi grunnlag for en løsning. Ikke på noe annet felt er internasjonalt samarbeid og planlegging mer nødvendig.

Samtidig som vi snarest undersøker hvorledes vi best både fra nordisk og internasjonal arbeiderbevegelse kan organisere et effektivt samarbeid til fordel for utviklingslandene, må vi i vårt eget land gå inn for følgende tiltak:

1. Koordinering av de norske myndigheters arbeid på dette området under felles ledelse.

Arbeidet må få høy prioritet og status i administrasjonen.

De norske organer som er opprettet i tilknytning til FN og dens underorganisasjoner, må effektiviseres og styrkes.

2. Skape et effektivt organ som kan samordne den frivillige hjelpevirksomheten fra norsk side. I dette organ bør både våre myndigheter og større organisasjoner være representert.
3. Organisere et omfattende opplysningsarbeid slik at befolkningen får begrunnet viten om betydningen av hjelpearbeidet i utviklingslandene.
4. Konkretisere hjelpearbeidet på en slik måte at organisasjoner og foreninger kan få ansvaret for bestemte oppgaver. Det kan dreie seg om å opprette senter for yrkesopplæring, helsestasjoner for mor og barn, holde yrkeslærere i fiskeri, håndverk, industri, jordbruk o. l. eller rådgivere for faglig virksomhet eller opplysningsarbeid.

I den utstrekning det er mulig, bør en legge vekt på å skape direkte kontakt mellom alminnelige mennesker — gjerne distriktvis gjennom vennskapskommuner o. l.

5. Opprette et institutt på norsk eller nordisk basis, som kan utdanne og dyktiggjøre alle som skal drive virksomhet i utviklingslandene, og organisere opplæring av fagfolk og ungdom i utviklingslandene. Instituttet bør dessuten være studenter, stipendiater og andre fra utviklingslandene behjelpelig ved studier i Norge.

Videre bør instituttet gi tjenestemenn i utenriktjenesten og medarbeidere som skal delta i det praktiske hjelpearbeid, et inngående kjennskap til både språket, den kulturelle bakgrunn og utviklingsmulighetene i det land hvor de skal tjenstgjøre.

Det vil være gunstig om den norske innsatsen kunne konsentreres om områder hvor både våre spesielle forutsetninger og erfaringer kan være til særlig nytte.

Utviklingslandene og arbeiderorganisasjonenes oppgave.

De internasjonale organer som arbeiderbevegelsen i den frie verden har bygd opp, er ennå ikke i stand til å løse sin oppgave som et effektivt og samlende bindeledd mellom organisasjoner i de enkelte land. Og de er slett ikke i stand til å ta seg av den kjempeoppgave det er å hjelpe til med å bygge opp faglige og politiske organer for en fri arbeiderbevegelse i utviklingslandene.

Opprettelsen av den frie faglige internasjonales solidaritetsfond er en viktig begynnelse i arbeidet for utviklingslandene. Norsk arbei-

derbevegelse må sørge for at vi når de mål LO-aksjonen, til støtte for fondet, har satt seg.

Vi må også gå langt sterkere inn for å få bygd ut den sosialistiske internasjonales virksomhet, slik at også den kan bli i stand til å løse sine oppgaver i utviklingslandene.

I årene framover må vi gå inn for å stille til rådighet for arbeiderbevegelsens internasjonale organ større økonomiske midler og folk med erfaring i organisasjons- og andre spørsmål. Både fagbevegelsen, parti og kooperasjon må være med å gi folkene i utviklingslandene hjelp til å bygge opp sine egne tilsvarende organisasjoner.

Ingen som sendes ut fra norsk arbeiderbevegelse til internasjonale oppdrag må komme uforberedt til sitt arbeid. Den virksomhet som partiets sentralstyre tok opp gjennom et spesialkurs for en del tillitsmenn høsten 1960, må fortsette. En vesentlig del av den opplæring som skal gis, bør imidlertid bli en offentlig oppgave.

Vi må også være aktivt med på å utforme den politikken arbeiderbevegelsens internasjonale organer skal føre. Vi må ta initiativ og søke å få fremmet slike krav og en slik politikk at vi kan få samlet arbeiderbevegelsen i de industrialiserte land og folkene i utviklingslandene i et arbeid for frihet og menneskeverd, og mot det feudale og borgerlige klassesamfunn og internasjonal «la det skure-politikk».

Dette vil kreve økt aktivitet fra partiets og fagbevegelsens side. Internasjonalt organisasjonsarbeid og nasjonalt opplysningsarbeid henger sammen. Flere må bli satt til å arbeide med internasjonale oppgaver, og det må settes i gang et systematisk opplysningsarbeid om de forskjellige internasjonale og deres virksomhet. Ikke et kurs bør bli holdt uten at en del av tiden blir satt av til orientering om LO-aksjonen eller beslektede emner, og våre aviser og fagblad må vie disse spørsmål stor oppmerksomhet. Det må legges stor vekt på rene reportasjer fra utviklingslandene og på å legge forholdene til rette for de enkelte lag og foreninger til å behandle disse landenes problemer.

Landsmøtet vil be partiets sentralstyre søke å styrke den internasjonale virksomheten etter disse retningslinjer.

166. *Fra Oslo Arbeidersamfund, Oslo:*

Samarbeidet mellom det offentlige og de faglige- humanitære- og næringsorganisasjonene.

I flyktningearbeidet har det vært gjort samarbeid mellom staten og de humanitære organisasjoner. Et arbeid som har gitt resultater, og som gjør at Norges navn har en god klang i flyktningearbeidet. I forbindelse med sine innsamlinger og på annen måte har disse orga-

nisasjonene fått støtte og bistand fra fagbevegelsen og næringsorganisasjonene. Vi mener det fra arbeiderbevegelsens side bør kunne tas et initiativ for et bredt organisasjonsmessig samarbeid om konkrete prosjekter i utviklingslandene som organisasjonene ønsker å gjennomføre både når det gjelder flyktningehjelp og hjelp til landenes egen befolkning. Vi tror at arbeidet på dette felt er viktig, fordi det vil kunne bety så mye for den direkte forståelse i vårt folk for problemene, og fordi det i så høy grad vil skape direkte menneskelig kontakt og forståelse mellom vårt folk og folkene i utviklingslandene.

Knut J. Vik, Norges Kristne Arbeideres Forbund:

«Folkeskolens undervisningsplan må alltid gi kristendomsundervisningen en sikret plass. Dette er nødvendig og ifølge Grunnlovens § 2.»

Forslag fra Modum Arbeiderparti, Buskerud, ved Arne Fossum:

«Tillegg til avsnittet «trygghet i alderdommen» i Arbeidsprogrammet:

Sentralstyret, sammen med Regjeringen og stortingsgruppa opptar til drøftelse hva det kan gjøres for å øke tilgangen på fagutdannede sykepleiersker til våre alders- og pleiehjem.»

Willy Liverød, Vestfold, tok opp forslag nr. 183, punkt 9, fra Bøler Arbeidersamfunn:

«Et nytt økonomisk system.»

7. avsnitt, 3. setning:

«Utredning av spørsmålet om en samfunnsmessig overtakelse av penge- og kredittinstitusjonene skal gjennomføres i kommende stortingsperiode.»

Erling Christiansen, Buskerud:

«Arbeiderpartiet holder fast ved sitt standpunkt om ikke å gå inn for å tillate lagring av kjernefysiske sprengladninger på norsk territorium.

Bare hvis det skulle inntre endringer i den internasjonale situasjon, vil saken bli tatt opp til ny vurdering. Dette skal forelegges partiavdelingene til uttalelse før standpunkt i saken blir tatt.

I en akutt situasjon avgjør Norge som suveren stat, gjennom sine konstitusjonelle organer hvilke tiltak som er nødvendige for å ta vare på landets sikkerhet og uavhengighet.»

Forslag om tilføyelse til ungdomsprogrammet fra Inge Stålesen, Vest-Agder:

«Redaksjonskomitéen bes innredigere et avsnitt under hovedavsnittet «Ungdommens tidsalder». Dette avsnitt bør presisere betydningen av og ønsket om å utvide sivilundervisningen for den vernepliktige ungdom. Dette gjelder spesielt undervisning i samfunnskunnskap.»

198. *Fra Bygland Arbeiderparti, Aust-Agder:*

Innledning—tillitserklæring.

Ettersom programforslaget syner så positiv vilje sentralt til opphjør av arbeidsliv og næringsgrunnlag i dei meir tilsidesleggjande strøk av landet (jfr. særleg punkt 4 i det prinsipielle politiske opplegg for 1960-årene, det økonomiske program og avsnittet om nye perspektiver for norsk industri), kan også vi bygdefolk kjenne oss heilt i pakt med det beste i vår arbeidarrørsle, og vi vil gå inn med full kraft for å sikre fortsatt arbeidarstyre.

Programforslaget er etter vårt syn stort sett svært godt, men ein del gjer vi her atterhald om, og ein del vil vi omtale nærare slik:

Avsnittet «En politikk for 1960-årene».

Bygland Arbeiderparti hadde gjerne sett ein nærare omtale — og ei nøyare utforming av korleis folkestyret betre kan kome til sin rett (jfr. spalte 2 og 3).

Ein ser det som svært viktig at demokratiet kan få større innpass på arbeidsplassane og elles i det offentlege liv.

Det er påtakeleg mange vanlege arbeidsfolk som har liten innflytelse både på sin eigen arbeidsplass og gjennom deltaking i offentlig styre og stell.

Dette må rettast på i raskt tempo — og om nødvendig ved kursopplegg på ulike felt — slik at arbeidsfolk kan få nytte sin demokratiske rett fullt på line med kven som helst elles i samfunnet.

Partilaget ynskjer som kjent også større lokal innflytelse når det gjeld avgjerer i meir lokale samfunnsspørsmål, slik at sentrale påbod som går på tvers av den gjengse folkemeininga, kan bli mest mogleg avgrensa.

Ein meiner vektige utgreiingar og velfunderte tilrådingar frå sentralt fagleg hald, gjev langt betre grunnlag for ei harmonisk utvikling både økonomisk og moralsk, enn at sentral myndigheit tek seg for stort rom til diktat.

På line med dette må det då synast stor varsemnd slik at byråkratiet ikkje får gripe om seg slik tendensen synest å tyde på i dag.

Det er fagmessig, velfundert tilrådingsarbeid administrasjonen skal ta seg av — og ikkje blande seg bort i avgjerene som ligg til dei folkevalde.

Avsnittet «Et nytt økonomisk system.»

Det er som kjent arbeidsvanskane for bygdene medlemene her har kjempa hardt — og til dels bittert — for å mestre. Og ingen er i tvil om anna enn at lina hittil i desse spørsmål, har skapt forhold og vanskar som nok ikkje blir så lette å snu på i ein fart.

Opplegget nå gjev uttrykk for vilje til rask handling, og ein ventar difor at det som serleg i år er gjort gjeldande for arbeidsformidlingane om ei påskunda avfolking frå bygdene, straks blir lagt om.

I sitt strev for å finne utvegar til nyreising av arbeidsplassar, har ein her vore inne på tanken om at kvar fagorganisert ila seg ein passande innskottssum til eit fond for opphjelp av arbeidslivet i distrikt som er vanskeleg stilt.

Tenkjer ein på at det er om lag 500 000 fagorganiserte her i landet, så er det lett å finne at i denne tanken er det mogelegskap for å reise svære pengesummar på kort tid — alt etter som det måtte vere nødvendig. Ein trur og at gjennom eit slikt opplegg kunne solidariteten mellom arbeidsfolket styrkjast, ved at dei som var i sikkert og godt arbeid, strekte ei hjelpande hand til sine mindre heldig stilte kameratar. Og at ein gjennom desse fondmidlar skulle kunne leggje til rette større medbestemmelsesrett for fagorganisasjonen — ved at medlemene då kunne seiast å vere medeigarar i sin eigen arbeidsplass gjennom fellesinnskottet til reising av denne.

Partilaget legg fram tanken for programutvalet, og like eins til vidare dryfting mellom sentralstyret og LO.

Avsnittet «Utbygging av samferdselsnettet.»

Bygland Arbeiderparti er ikkje einig i den samferdselspolitikk som er ført, og finn også at det opplegg som kjem til syne i forslaget, må reviderast ein del.

Ein meiner det offentlege m. a. må ha ei fastare hand om kommunikasjonane og gjer dette nærare klart ved framlegg om å endre siste passus i avsnittet til å lyde slik:

«I de mer tynt befolkede strøk må samfunnet vise særlig akt-somhet for at samferdselsmidlene kan tjene til utvikling av arbeids- og næringslivet. Kommunikasjonene må sees i sammenheng med den bebudede aktivitet for å reise ny industri i økonomisk svake distrikter, og staten må dels ved egen drift, dels ved

tilstrekkelige tilskott der det alt i alt fins mest passende, sørge for at slike distrikter får en rutetjeneste som både samfunnet og disse sees tjent med.»

Avsnittet «Jorda og skogen.»

For å få inn framlegget vårt om ein revisjon av jordlova og odelslova, finn ein dette passende kan kome fram ved eit tillegg til siste passus i spalte 2 slik:

« . . og jordlov og odelslov må føres à jour med utviklingen, slik at bygdefolk som driver gårds- og skogsarbeid også må få rett til eiendommene i bygdene. Det må settes en stopper for at utenbygdsboende kan sitte med store bygdeeiendommer bare for spekulasjon til egen vinning.»

Og for å få inn ein del av vårt syn på problemet med fast årsarbeid for skogsarbeidarane, gjer ein framlegg om eit tillegg til 2. passus i spalte 3, slik:

«Investeringsavgiften søkes nyttet som et ledd til å skape helårsarbeid for skogsarbeiderne, ved å få inn en rimelig frist for nytting av disse midlene.»

204. Fra Aust-Agder Arbeiderparti:

Årsmøtet i Aust-Agder Arbeiderparti vil på grunnlag av forslag fra fylkespartiets jordbruksutvalg og de innsendte forslag fra Vestbygda Arbeiderlag, sterkt understreke at dersom bygdene i fylket skal kunne opprettholde eit nødvendig grunnlag for sine innbyggjarar, må det bli ei større breidde i næringslivet.

Ein slår med glede fast det positive syn som kjem til uttrykk om nødvendigheten av å hjelpe utkantdistriktene, og årsmøtet bed om at desse distrikter må kome sterkt og raskt med.

Framlegg fra jordbruksutvalget i Aust-Agder.

1. Det må aldri forekomme at familiebruket blir selt til andre enn dei som vil leva av bruka.
2. Ingen bør få overta eit bruk som ikkje sjølv vil drive det. Garden som ikkje blir driven av eigaren, bør overtakas av neste mann som er villig til å drive han. Det må bli lettare adgang til å oreigne dyrkbar jord som ikkje blir dyrka.
3. Større gardar på sal må staten bruke forkjøpsretten til for seinare oppdeling til familiebruk, dersom det er vilkår for det. Staten må i alle høve kjøpe opp all skog som er på handel, og opparbeide han med vegar og kulturarbeid.

4. Familiebruka må ha så lite skog at familien må nytte ut den dyrka jorda så godt som mulig.
5. Når statistikken viser at gjennomsnittsinntekta for skogsarbeidarar er om lag kr. 6000.00 pr. år, må minimumskravet til familiebruka reduserast.
6. Der det er muligheter for tillegg av skog til småbruk, må det vere høve til det, sjølv om det ikkje kan oppfylle krava til familiebruk. Det syner seg at disse bruk til alle tider er sjølvvåtte og blir godt bruka.
7. For opparbeiding av kulturbeite i blanda skog, må det vere høve til tilskott. Ein meiner det er ein rasjonell måte å skaffe godt beite. Like godt kan der vekse gras med kultur som lyng og kratt rår grunnen til inga økonomisk vinning.
8. Det kan med etter måten små areal på frå 50 til 100 da. skaffast mykje beite og tilvekst av skog.
9. Stønadsordningen til jordbruket meiner utvalet fyrst og fremst bør bli til dei som brukar jorda, og då ikkje som kontantbidrag. Det bør bli høying av einsileringstrygd for poteter og høying av kunstgjødselsbidraget. Arealtrygda for poteter kunne då sløyfast.
10. Arealgrensa må absolutt senkast til 5 da. dyrka jord for alle trygder og bidrag. For fulldyrking må det gis bidrag på like vilkår også for under 5 da. dyrka jord.
11. Nemnda meiner og at tilskott til driftsbygningar også må kome dei mindre bruk til gode på like vilkår som familiebruka, og at det må bli teke omsyn til storleiken og kostnaden av driftsbygningen.
12. Nemnda meiner og at det uavkorta må arbeidast med å gjere Jordlova meir småbrukarvenleg. Prg. 1, 2, 28 og 29 må fyrst og fremst forandrast, så det kan bli høve for ein småbrukar å få tillagt jord, skog og beite, utan at det fyrst skal snauhogkast. Prisen må også setjast etter bruksverdien.

På møtet i jordbruksutvalget 4. mars ble også behandlet framlegg fra Vestbygda Arbeiderlag og framlegg fra Knut Hommelsgård. Begge framlegg ble tilrådd på det beste av nemnda.

Til avsnittet i Arbeidsprogrammet om Aktuelle oppgaver i fiskeri-næringen (s 22).

Et nytt avsnitt føyes til:

«Fiskere bør få liknende skatteordning som sjøfolk.

Aust-Finnmark Arbeiderparti.

Ingv. Hansen, Oslo, tok opp følgende forslag:

«Sjaastadkomitéens innstilling av 1952 om Rasjonaliseringslov tas opp til ny behandling, og gjennomføres i løpet av landsmøteperioden.»

A. Thorbjørnsen, Aust-Agder, tok opp følgende forslag:

163. *Fra Østre Tromøy Arbeiderlag, Aust-Agder:*

Vedk. skatteordningen:

Det settes straks ned et utvalg til å komme med forslag til en ny skatteordning bygd på indirekte beskatningsformer, og slik at personlige selvangivelser faller bort.

Forslaget må ta hensyn til DNA's ekspansive sosialpolitikk, og forslaget må angi løsning av de sosiale hensyn for alle med behov for sosial omsorg.

Motivering:

Trass i kompliserte lover og bestemmelser tilbake helt fra den tid de borgerlige styrte dette land, har en ikke maktet å gjøre den direkte likning slik at den fyller sin misjon.

Vår nåværende direkte beskatningsmåte er hverken sosial eller demokratisk. Den kan ikke være sosial når så små inntekter som en ofte ser i likningsprotokollene skal skatlegges direkte. Den kan ikke være demokratisk når en skal «selvangi» seg selv, og ens medmennsker i likningsnemndene ikke alltid finner å kunne godta det som er underskrevet «på ære og samvittighet», men skal ha adgang til å kreve blottlagt selv ens mest personlige forhold.

Vi skulle være kommet så langt i vår kamp for virkelig sosial rettferd og demokratisk styresett i vårt land i dag, at en kunne gå over til bedre skatte- og avgiftspolitikken enn den arv vi har ført med oss fra de borgerlige styrte dette landet.

Bare en dobling av omsetningsavgiften ville gi tilstrekkelige inntekter til at all direkte likning til staten samt mange andre mindre avgifter kunne helt falle bort. Hvis en nå f. eks. doblet omsetningsavgiften, kunne en avbøte ulempene for barnerike ved å øke barnestrygdens satser. Det fins altså så mange muligheter for rimelige og rettferdige ordninger både av skatte- og avgiftspolitikken samtidig som en tar hensyn til våre ønsker i den sosiale sektor, at en ikke lenger bør slepe med vår nåværende usosiale og udemokratiske skatteordning.

Det må bli framtidens skatteordning at våre folkevalte for åpen scene vedtar de skatte- og avgiftsregler som skal gjelde for alle.

En må få slutt på at de forskjellige likningsmyndigheter oppfatter forskjellig hva som er rett og rimelig, og at det er mulig å gjøre forskjell på folk ved behandling i de forskjellige likningsorganer på de forskjellige steder. I skattleggingen av motorvognene har en i dag en grei og enkel avgiftspolitik: fast beløp samt forbruksavgift gjennom bensinen. Her avgjør bilmerket og forbruket avgiftens størrelse. Likedan måtte kunne etableres for personlige skattytere: fastbeløp som storting og kommunestyre fastsetter, samt forbruksavgifter.

Utvalget som skal se på en ny skatteordning bør bestå av også en del ikke-spesialister, slik at en kan få fram også syn fra folk som ikke føler seg for engasjert i nåværende ordning.

Ragnvald Støyva, Sunnmøre, tok opp følgende forslag:

Statsforlag for lærebøker.

I Arbeiderpartiet sitt program bør stå at spørsmålet om statsforlag for lærebøker vil bli utgreidd, og om nødvendig sett ut i livet.

Lillås, Vestfold:

Avsnitt økonomisk og industrielt demokrati.

Lønnstakerne skal få medbestemmelsesrett i bedriftenes ledelse. Dette er en av de viktigste arbeidsoppgaver som skal tas opp og gjennomføres så snart råd er.

Lillås, Vestfold:

Fra Nøtterøy Herreds Arbeiderparti, Vestfold:

Avsnittet «Arbeiderpartiet holder fast ved» osv. og fram til «landets sikkerhet og uavhengighet» må gå ut. Her beholdes ordlyden i någjeldende arbeidsprogram: Atomvåpen må ikke plaseres på norsk område.

Videre synes setningen: «Et lite land som Norge, som aldri har hatt koloni-interesser» osv. å være lite høvelig i et slikt program.

Per Aase-Nilsen, Sunnmøre, tok opp forslag nr. 143.

143. Fra Sunnmøre Arbeidarpartis Kvinneutval:

Setningen «bare hvis det skulle inntre vesentlige endringer i den internasjonale situasjonen, slik at vår sikkerhet trues, bør det bli tale om å ta stillingen til dette spørsmål opp til ny vurdering», sløyfes i det endelige programmet.

Motivering:

Vi ser det slik at «ingen dør må settes på gløtt» for atomvåpen i Norge i fredstid. En slår fast at partiet vil opprettholde sitt standpunkt om ikke å plasere a-våpen på norsk jord. Det skulle derfor være unødvendig med nevnte setning i programmet.

Statens arbeidsgiverorganisasjoner.

Gudmund Gjenggaard, Inn-Trøndelag, tok opp framlegg nr. 167.

167. *Fra Malm Arbeiderparti:*

1. Malm Arbeiderparti foreslår for landsmøtet at landsmøtet fatter vedtak om at partiet tar initiativet til dannelsen av en statens arbeidsgiverorganisasjon. Organisasjonen bør, foruten rene statsbedrifter, omfatte alle bedrifter hvor staten har aksjemajoriteten.

Motivering:

Vi finner det unaturlig at de statseide bedrifter skal stå tilsluttet Norsk Arbeidsgiverforening hvor de privatkapitalistiske bedrifter utgjør flertallet og bestemmer retningslinjene som Arbeidsgiverforeningen ledes etter.

2. Malm Arbeiderparti foreslår at det utarbeides retningslinjer for ledelsen av statsbedriftene. (De rene statsbedrifter og bedrifter hvor staten har aksjemajoriteten). Disse retningslinjer skal legges til grunn for ledelsen av statens arbeidsgiverorganisasjon når en slik er opprettet. Arbeiderne ved statens bedrifter bør være representert i det utvalg som skal utarbeide disse retningslinjer.

Motivering:

Vi mener at det ikke er nok at statsbedriftene bare skal drives på forretningsmessig basis. De statseide bedrifter bør være foregangsbedrifter når det gjelder det industrielle demokrati. Styremedlemmer i flere statsbedrifter har uttalt at det rår stor uvisshet om hvilke regler bedriftene skal ledes etter, og at det ville være av stor betydning å få bestemte retningslinjer på dette punkt. Mangelen på bestemte retningslinjer har gjort at styringen av bedriftene i de fleste tilfelle i en altfor høy grad tilligger en privatkapitalistisk bedriftsledelse.

Dette har gitt grunnlag for stor bitterhet blant arbeidstakerne ved disse bedrifter og gitt seg utslag i skarp kritikk, en kritikk som også er kommet fram i pressen og på annen måte.

Vi viser i den forbindelse til Dagbladet for 25. oktober 1960 med en uttalelse fra formannen i Rjukan Arbeiderforening, forslag fra Grubernes Arbeidsmandsforening, Bjørnevatt, til Norsk Arbeidsmandsforbunds landsmøte 1959 om bedriftskartlegging, der A/S Sydvaranger trekkes fram som eksempel på en bedrift som driver sosial klassifisering av arbeidsstokken, samt avisskrivingen om forholdene ved Fosdalens Bergverks A/S i april og september 1960.

Kritikken har ført til at disse bedrifter er blitt en politisk belastning for partiet, både lokalt og i landsmålestokk, og vi mener at dette forhold bør det bli rettet på.

Johs. Lislerud, Østfold, tok opp framlegg nr. 135, punkt 2 og 3.

2. Avsnittet som begynner slik: «Bruk som er for små, må få høve til å utvide sitt jordbruksareal» forandres til:

Bruk som er for små, må få høve til å utvide sitt jordbruksareal, slik at disse kan oppnå tryggere økonomiske kår, ved tillegg av jord, ved frivillig sammenslåing av bruk, ved dyrking av jord og ved dyrking av jord som på samvirkebasis kan nyttes til fôravl og beite.

Den finansielle siden av saken utredes og søkes løst på en slik måte at den småbruker som får utvidet bruket sitt, ikke får en større gjeld enn driftsmessig og sosialt forsvarlig.

Motivering:

Den nåværende jordlov tar blant annet sikte på å utvide bruk som er for små til selvstendige bruk/familiebruk. En mengde bruk har ikke slike utvidelsesmuligheter, men mange små bruk kan likevel gjøres større slik at det kan skapes *tryggere* økonomiske kår. Jordloven må få en slik utforming at det åpnes adgang til å skaffe små bruk tilleggsjord selv om disse ikke får en størrelse som selvstendige bruk bør ha.

Prisen på tilleggsjord er i dag så høy at den bremser strukturrasjonaliseringen i en altfor sterk grad.

Jordbrukskonferansen i Oslo i 1959 vedtok slik uttalelse: «Den finansielle side av saken (hevning av bruksstørrelsene) utredes med det for øyet at en småbruker som får utvidet bruket sitt ikke får en større gjeld enn driftsmessig og sosialt forsvarlig.»

3. Avsnittet som begynner slik: «Bygdeproblemenene kan ikke løses bare gjennom jordbrukspolitiske tiltak», forandres slik:

Bygdeproblemenene kan ikke løses bare gjennom jordbrukspolitiske tiltak. Det må bygges ut nye arbeidsplasser for de mennesker som forlater jordbruket som følge av strukturrasjo-

naliseringen. Næringslivet på bygdene må få en større bredde for å kunne skape trygge økonomiske kår for støttebrukene og for de bruk som ikke har utvidelsesmuligheter nok på selve bruket. Det er meget viktig at forholdene blir lagt slik til rette at en opprettholder en rimelig befolkningstetthet på bygdene.

For å løse bygdeproblemene på bredt grunnlag tar en sikte på å opprette et bygdenes utbyggingsfond.

Motivering:

Jordbrukskonferansen i Oslo i 1959 uttalte:

«Støttebrukene og de bruk som er for små og ikke har utvidelsesmuligheter har den største interesse av en alminnelig utbygging av et allsidig næringsliv i bygdene.»

Staten må være med å ta en viss risiko ved bygging av industri som tar sikte på å foredle jordbrukets produkter og for å skape et bredere næringsgrunnlag på bygdene.

Fondsmidlene skaffes til veie ved en suksessiv omlegging av jordbrukets støttetiltak, ved bevilgninger over statsbudsjettet og på annen hensiktsmessig måte.

Fondsmidlene lånes ut til en sterkt subsidiert rente, i enkelte tilfelle rentefritt, og brukes fortrinnsvis til disse tiltakene:

- a) Til reising av en jordbrukets foredlingsindustri.
- b) Til utvidelse av for små bruk ved kjøp av tilleggsjord.
- c) Til tiltak som tar sikte på å bygge ut produksjonssamvirke i jordbruket.
- d) Til tiltak som tar sikte på å skape et bredere næringsgrunnlag på bygdene.

Inge Stålesen, Vest-Agder, tok opp forslag nr. 115 og 132 fra Kristiansand til behandling.

115. Fra Kristiansand Arbeiderparti:

Kristiansand Arbeiderparti mener at spørsmålet om finansiering av alderstrygden og uføretrygden tas opp til behandling med sikte på en annen fordeling av utgiftene. Betaling av premier må endres slik at det blir en sterkere gradering. Utgiftene må i langt større utstrekning legges på de høyere inntekter og arbeidsgiverne. Eventuelt tør vi be overveiet å finansiere alderstrygden og uføretrygden over beskatningen.

Slik som finansieringen av alders- og uføretrygden nå er ordnet virker det urimelig på de små inntekter, da maksimumsgrensen for å betale høyeste premie er satt til kr. 6000.00 pr. år. Den nåvæ-

rende ordning virker slik at jo større inntekten er, jo mindre betales det prosentvis for å finansiere disse trygder.

Vi mener det prinsipp som nå brukes for å finansiere alderstrygden og uføretrygden ikke bør opprettholdes, og vil foreslå at spørsmålet tas opp til ny vurdering.

132. *Fra Kristiansand Arbeiderparti:*

Sosialisering av den videre utbygging av aluminiumsindustrien.

Kristiansand Arbeiderparti er kjent med at Regjeringen arbeider med planer om en sterk utbygging av aluminiumsproduksjonen i Norge. Hvis denne industri blir videre utbygd ser vi det som meget viktig at utbyggingen i størst mulig utstrekning skjer i statens regi.

Etter vår mening har vi her en stor mulighet for å gjennomføre økonomisk demokrati i denne voksende storindustri.

Vi ser det slik at en sosialisering av industrien i Norge i første rekke må skje ved reising av ny industri.

Nye aluminiumsbedrifter må legges i industrifattige strøk, hvor de vil bli viktige nøkkelforetak og danne grunnlaget for en utvikling av hele næringslivet. I denne forbindelse fester vi særlig oppmerksomheten på den vestre del av vårt fylke. Her er mulighetene til stede for kraftkrevende industri, og det har gjennom årtier foregått en stor utvandring på grunn av mangel på arbeidsmuligheter.

Dirigenten refererte følgende forslag som skulle tas opp:

Forslag angående industrielt demokrati.

Tillegg til landsstyrets forslag.

Avsnittet om produksjonsutvalget utgår, og i stedet settes følgende: «Myndighetene må gjennom forandring av lovverket legge forholdene til rette for representasjon av de ansatte i bedriftenes ledelse».

Erland Mikkelsen.

Henry Forsaa, Salten, fremmet forslag nr. 199 fra Bodø Arbeiderparti:

199. *Fra Bodø Arbeiderparti:*

Utbygging av samferdselsnettet.

Da Stortinget har bestemt at videreføringen av Nordlandsbanen fra Bodø og nordover foreløpig skal stoppe i 10 år, vil en peke på at det i programmet ikke er nevnt noe om utbyggingen av riksvei 50 fra Fauske og nordover. Vi mener at en forsert utbygging av

riksveien må være et landskrav når jernbanen foreløpig stopper i Bodø.

Da det i Nord-Norge hersker en del uro om statens vilje til en forsert utbygging av riksvei 50 burde dette ha vært spesielt nevnt i programmet.

Samordning av samferdselsmidlene.

En mener at denne sak må vies større oppmerksomhet. Det hersker i dag en meget urasjonell utnyttelse av transportmidlene da flere selskaper med stats-støtte trafikkerer parallelle ruter og går med underskudd fordi passasjer- og godsmengden er for liten.

En mer konkret utforming av programposten måtte være mulig. En bør videre ta sikte på en eventuell omlegging av hurtigrute-trafikken i og med jernbanens framføring til Bodø.

Skattepolitikken.

En mener at denne post i programmet bør vies større oppmerksomhet. En mer konkret utforming om hvilken skattepolitikk som skal drives, bør være mulig. En undersøkelse og nyvurdering av hele skattesystemet måtte kunne programfestes.

Skolestell og utdanning.

En mener at staten bør tre mer direkte støttende til med bygging av nye skoler og utbygging av de gamle skoler spesielt i de kommuner som er dårlig økonomisk stilt. Programmet bør ha en konkret bestemmelse om dette. Tanken om et nord-norsk universitet bør utredes.

Utenrikspolitik og forsvar.

Spørsmålet om plasing og lagring av atomvåpen på norsk område er et meget ømtålig problem som må behandles med den aller største oppmerksomhet. En mener at programposten kan formes på en slik måte at det ikke hersker tvil om at Arbeiderpartiet ikke vil tillate lagring av atomvåpen eller kjernefysiske sprenglegemer på norsk område utenom en bestemt nøds-situasjon hvor faren for krig er overhengende. En syns at programposten har fått en noe uklar utforming som kan gi plass for misforståelser.

Dirigenten refererte følgende forslag fra Øystein Opdahl, Oslo.

160. Fra Arbeiderpartiets Studentlag, Oslo:

Landsmøtet henstiller til sentralstyret å undersøke de økonomiske muligheter for en utgivelse av et debattorgan for Det norske Arbeiderparti.

Viser undersøkelsene at det er økonomiske muligheter for en slik utgivelse, må det straks settes i gang utgivelse av organet.

Viser det seg at det ikke er økonomisk forsvarlig å utgi et slikt organ for Det norske Arbeiderparti, må sentralstyret søke kontakt med andre organisasjoner for å finne fram til et samarbeid om en slik utgivelse, f. eks. med LO eller med de sosialdemokratiske partier i de andre nordiske land.

Fra Karl Evang, Oslo:

«Arbeiderpartiet holder fast ved sitt standpunkt om ikke å plasere atomvåpen på norsk område.»

Alf Martinsen, Akershus, la fram følgende forslag:

Jeg vil på vegne av Asker Arbeiderparti ta opp de innsendte forslag.

Forslagene har følgende ordlyd:

Til avsnittet «Et nytt økonomisk system».

Ennå er det store grupper i folket som ikke har fått en rimelig del av velstandsutviklingen, og som sliter hardt for å sikre seg og sine det nødvendige utkomme. Det må bli en hovedoppgave i kommende stortingsperiode å sørge for at disse får en vesentlig bedring i inntektsforholdene sine. De som allerede har stor inntekt, bør om nødvendig vente med nye lønnsøkninger.»

Under avsnittet «Trygghet i alderdommen»:

Enkepensjon innføres ved lov til enker hvis mann dør før oppnådd pensjonsalder.

Under avsnittet «Fritid, friluftsliv og idrett».

Retten til fiske i sjøer og elver sikres for alle, om nødvendig ved endring av gjeldende lover.

Ebba Lodden, landsstyret, tok opp framlegg nr. 209. Etter dirigentens forslag ble dette sendt over til sentralstyret til videre behandling:

209. *Fra Aust-Agder Arbeiderparti:*

Trygghet i alderdommen.

Fra Grimstad Arbeiderparti var det på Aust-Agder Arbeiderpartis årsmøte satt fram følgende forslag:

Det bør i perioden undersøkes hvorvidt det vil være hensiktsmessig før arbeidstiden senkes til 42 timers uke, å senke pensjonsalder-

ren. F. eks. til 68 år for menn og 65 år for kvinner. Ordningen bør eventuelt være slik at arbeidstakeren kan fortsette i sitt arbeid til fylte 70 år etter eget ønske.

Årsmøtets vedtak:

Da spørsmålet har trukket inn spørsmål om arbeidstiden, bør saken reises på faglig plan.

Aslak Versto, Telemark, tok opp forslag nr. 123. Det ble vedtatt oversendt redaksjonskomitéen.

123. Fra Lunde Arbeiderparti, Telemark:

Landsmøtet pålegger landsstyret å ta opp arbeidet med en revisjon av den gjeldende jaktlov. Landsstyret pålegges å ta saken opp med departementet snarest råd, og under forberedelsene medvirke til at vi får en virkelig demokratisk jaktlov.

Motivering:

Den gjeldende jaktlov er i høy grad udemokratisk, og begunstiger etter vår mening, i altfor stor utstrekning de store skog- og godseiere.

Det ble i sin tid satt store forhåpninger til den någjeldende jaktlov, idet en håpet at folkets grunnleggende rett til en viss del av våre naturherligheter skulle blitt slått fast som et prinsipp. Sjelden er vel noen lov blitt en slik skuffelse for de interesserte som denne jaktloven.

Vi mener derfor at det er uomgjengelig nødvendig at Jaktloven blir forandret slik at det kan bli mulig, også for den ikke besittende del av befolkningen, å nyte godt av det friluftsliv som jakt og fiske representerer, uten at en skal risikere å begå lovbrudd.

Josef Larsson, Oslo, tok opp framlegg nr. 202, punkt 2 og 3. De ble vedtatt oversendt redaksjonskomitéen:

2. I posten «Et nytt økonomisk system» bør krav om statens representasjon i bankenes administrative og besluttede organer tas med.
3. «Nye perspektiver for norsk industri.»

Det må også medtas en uttalelse om at spørsmålet «Industrielt demokrati» vil bli aktualisert. I samarbeid med LO må en ta sikte på å utvide produksjonsutvalgenes arbeids- og myndighetsområde og representasjonen fra de ansatte i bedriftenes ledende organer.

Lars Hongrø, Sør-Trøndelag, foreslo forslag nr. 111 oversendt redaksjonskomitéen:

111. *Fra Arbeiderpartiene i Melhus, Hølanda, Horg og Flå, Sør-Trøndelag:*

Takket være den nye skolelov synes forholdene å være lagt til rette for en bedre almenutdannelse. Gjennomføringen av den linjedelte ungdomsskole tar sikte på at vår ungdom skal kunne få velge sin utdannelse etter evner og anlegg, noe som vel ikke kan vurderes høyt nok. De foresattes økonomiske evne skal ikke lenger være den enerådende faktor i denne forbindelse.

Men for å nå det store mål den nye skolelov stiler mot, vil det i svært mange tilfelle føre med seg en tung økonomisk belastning for kommunene. Første ledd i gjennomføringen av den 9-årige skole vil være en ikke ubetydelig utbygging av grunnskolen. Det største løft blir å ta i de kommuner hvor skolestedet fra før står mer eller mindre tilbake. I de fleste tilfelle gjelder dette kommuner hvor den økonomiske evne har vært — og er — mindre god.

Som ledd i bedringen av grunnskolen vil det i stor utstrekning være nødvendig med bygging av nye skolehus. Dette vil kreve investeringer fra kommunenes side. Hertil kommer økingen i undervisningstimer i barneskolen som medfører en ikke ubetydelig merbelastning på kommunenes driftsbudsjetter. Videre må midler til reising av skolebygg for den linjedelte ungdomsskole skaffes til veie.

Det synes å være grunn til å frykte at mange kommuner ikke vil være i stand til å ta de økonomiske løft som en snarlig gjennomføring av den 9-årige enhetsskole vil føre med seg. En er således noe redd for at den nye skolelov — som bl. a. tar sikte på samme almenutdannelse uansett bosted — ikke vil kunne realiseres, iallfall ikke i nær framtid.

Skal en snarlig gjennomføring kunne skje også i kommuner med mindre god økonomi, synes det å være nødvendig med større tilskott fra staten og fylkeskommunene samt rimelige lånevilkår.

Når en tar i betraktning at det er framtida det her satses på, skulle det være forsvarlig fra kommunenes side om finansieringen av utbyggingen av skolestedet skjer ved opptak av lån, iallfall i en viss utstrekning. Men før en kommune tar det skritt å gå låneveien, må det vurderes hvor mye driftsbudsjettene i de nærmeste år framover kan påregnes å tåle av ekstra belastning i form av gjeldsrenter og gjeldsavdrag.

Med den någjeldende relativt korte amortiseringstid for lån, synes det å være grunn til å frykte at mange kommuner ikke vil kunne make de relativt store avdrag i tillegg til store renteutgifter. For-

holdet ville bli et ganske annet om avdragstiden for lån til skolebygg kunne forlenges. Ved en forlengelse av avdragstiden til f. eks. 30 år, synes det å være grunn til å tro at langt flere kommuner ville bli i stand til å gjennomføre den 9-årige enhetsskole på relativt kort tid. Dette vil på mange måter være av så stor betydning at en ikke må vike tilbake når det gjelder å legge de økonomiske forhold til rette for en snarlig gjennomføring av det almennyttige som den nye skolelov tar sikte på.

Slik forholdene ligger an i Sør-Trøndelag vil fylkeskommunens tilskott til reising av nye skolehus ikke kunne påregnes utbetalt før 3 à 4 år etterat byggearbeidet er utført. Følgelig vil primærkommunene — iallfall i de fleste tilfelle — være henvist til å betale renter i flere år for forskotterte midler for fylket. Dette kommer med som en tyngende faktor på primærkommunenenes driftsbudsjetter.

En er kjent med at utgiftfordelingen — i det store og hele — mellom staten, fylkeskommunene og primærkommunene er under behandling i Regjeringen, og finner således ikke grunn til å fremme noe forslag i denne forbindelse. Når det gjelder amortiseringstida for lån til reising av nye skolebygg, tillater en seg — i henhold til det som her er anført — å fremme følgende forslag:

De sentrale myndigheter bør ta opp til vurdering spørsmålet om forlengelse av amortiseringstida for lån til reising av nye skolebygg, da gunstigere lånevilkår synes å være påkrevd skal en snarlig gjennomføring av den 9-årige enhetsskolen kunne påregnes.

Harald Løbak, Hedmark, tok opp Hedmark fylkes Arbeiderpartis framlegg angående skogbrukspolitikkk. Det ble vedtatt oversendt til redaksjonskomitéen.

Asbjørn Worseth, Sør-Trøndelag, tok opp følgende framlegg som ble vedtatt oversendt redaksjonskomitéen, — forslag 161 og 133:

Skattespørsmål.

161. *Fra Strinda kommunale arbeiderforening, avd. 67, Sør-Trøndelag:*

Skatteordningen i Norge:

Det norske Arbeiderpartis landsmøte 1961 går inn for en rettferdig skatteordning i Norge, slik at alle norske borgere blir likestilt i skatteprosent og reduksjonstabell.

Motivering:

Det er ikke demokrati og sosialisme når folk som lever lengst mot nord har den største skatteprosent og dårligste reduksjons-

tabell. Dersom Norge ikke skal bli avfolket i de nordligste landsdelene, må dette ordnes.

Etter hvert som disse urimelige forhold blir kjent blant folk, vil de ikke finne seg i dette.

Vi minner om en statistikk i Arbeider-Avisa hvor det ble slått fast at en som flytter fra Oslo-området til Nord-Norge, måtte få sin lønn økt med 20 prosent for å holde den samme levestandard som tidligere.

Kortere arbeidstid.

133. *Fra Strinda kommunale arbeiderforening, Sør-Trøndelag:*

40 timers arbeidsuke gjennomføres snarest i Norge.

Vår forening mener at en del av arbeiderne i Norge blir diskriminert med en lengre arbeidstid enn andre. Dette er en av de grunner som gjør at alle skal ha høyere utdanning.

Norge må ikke ligge etter her, slik at både vest og øst går forbi oss. Vi minner om at forkorting av arbeidstiden fra 48 timer til 45 timer pr. uke ikke har ført med seg nedgang i produksjonen.

Sverige går inn for 4 ukers ferie. Men det riktige er at arbeidstidas lengde utjamnes.

H. A. Waag, Sør-Helgeland, tok opp forslag nr. 116 som ble vedtatt oversendt redaksjonskomitéen:

116, *Fra Sømna Arbeiderparti, Sør-Helgeland:*

Beregning av alders- og uføretrygdeavgift.

Etter vedtak gjort av Sømna Arbeiderparti henstilles med dette til Det norske Arbeiderparti å ta opp til behandling på kommende landsmøte den någjeldende beregningsmåten for alderstrygdavgift og nå også for avgift til uføretrygden.

Sømna Arbeiderparti fant at den någjeldende beregningsmåte virker urettferdig og det har vist seg å være en særlig hard belastning for de små inntekter.

I praksis vil det si at jo større inntekter en har, jo bedre er den någjeldende ordning sammenliknet med ordningen før 1. januar 1959. Det kan nevnes at for å få like rimelig avgift som før 1. januar 1959 må en tjene om lag kr. 13 000.00 og dess mer en tjener utover dette jo rimeligere blir avgiften.

I tillegg kommer at en ikke får fradrag i beskatningen for aldersstrygdavgiften, noe en derimot får for innskudd i andre pensjonsordninger.

En syns de fastsatte beregningsregler for alders- og uføretrygd-avgift er lite i samsvar med de retningslinjer Det norske Arbeiderparti går inn for når det gjelder sosiallovgivningen, og mener de må kunne rettes til det bedre.

Det var til debatten inntegnet over 50 talere.

Debatten om arbeidsprogrammet

Ordstyreren minte om at den tiden som sto til rådighet var sterkt begrenset og foreslo at taletiden straks skulle begrenses til 5 minutter. Dette ble enstemmig vedtatt.

Joachim Chr. Møller, Oslo: Når vi ser på skoleprogrammet, så er vi vel alle enige om at vi bør koste en del på de ekspertene vi trenger. Men vi bør ha garantier for at vi ikke kaster bort pengene til utdanning av en hel del middelmådige sakførere og den slags. Jeg er for øvrig ikke helt fornøyd med boligprogrammet. Vi har jo en boliglov, men det er ikke bare tomte og huset vi må tenke på. Vi må også tenke på de som bor i husene. Vi har de mange bestemmelser i Husleieloven som også bør komme med og da vil det vise seg at vi har langt igjen. Som det er i dag tror jeg vi opererer med en urell nasjonalinntekt idet de eiendommer som er kjøpt til overpris i Oslo og omegn er ført opp med sin handelsverdi. Vi bør få en komité til å se litt på disse tingene og føre eiendommene tilbake til deres virkelige verdi og ikke slik som det er i dag at jo eldre og mer forfallen en eiendom er, dess høyere står den i pris. Vi bør få en lovbestemmelse som sier at gårdeiere skal nedskrive sin eiendom med en viss prosent inntil den kommer ned på nullpunktet. De summer som blir trukket inn på denne måte skulle med rette tilkomme stat og kommune for en stor dels vedkommende. Da hadde vi hatt penger til ny boligreising. Vi bør også se litt på hvordan diskontoen virker inn på husleienivået og kanskje få en bestemmelse der. Likeså har vi en ting som leieboerne i Oslo har vært sterkt opptatt av, forbud mot utkastelse hvor det er barn til stede. Så lenge det fins et barn i Oslo by som kan rammes av utkastelse så er loven påkrevd. Ingen berettigede interesser vil bli skadelidende ved det. Når det gjelder skoling av tillitsmenn i forbindelse med det industrielle demokrati, så burde vi ikke ha noe å beklage oss over. Vi begynte for mange år siden med opplæring i bedriftsøkonomi og andre ting, men viste liten interesse for det. Nå straffer det seg. Nå blir det kanskje verre, for nå trenger vi slike folk.

Bjørn Brotangen, Vestfold: Behandlingen av arbeidsprogrammet og ungdomsprogrammet på dette landsmøtet skal danne grunnlaget for et godt resultat for partiet ved høstens stortingsvalg. Etterat

vi nå har sett meglingsforslaget for jernindustrien hvor indeksbestemmelsen er sløyfet og erstattet med et tillegg neste år, er det særdeles viktig at vi får hånd om prisutviklingen, slik at den kan holdes like stabil som i de siste år. Når vi har lest programmet og lyttet til innlederne så må vi ha grunn til å være optimister. Landsstyrets forslag til arbeidsprogram manglet et avsnitt, nemlig det om det industrielle demokrati. Nå har vi fått oversendt et forslag fra landsstyret som jeg dessverre ikke kan stille like store forhåpninger til. Arbeiderbevegelsen i Norge har neppe snakket så meget og gjort så lite som i denne sak. Debatten er kommet inn i en bakevje fordi en har lagt så stor vekt på arbeidernes representasjon i styrene. Dermed er det blitt spørsmål om å skolere tillitsmenn. Det er etter min mening ikke det viktigste. Selv om vi får en representant i styret så har vi ikke dermed fått demokrati på arbeidsplassene. Vi må sørge for at bedriftsledelsen blir villig til å nytte de ansattes kunnskaper og erfaringer. Folkene på arbeidsplassen må få følelsen av at de er med i et fellesskap. Slik er det ikke i dag, ikke engang i statens egne bedrifter. Hvis vi ikke vedtar noe annet enn landsstyrets forslag i denne sak, så vil vi ikke være kommet noe lenger når denne perioden er over. Det er sagt at vi må sette opp en prioritetsliste i henhold til våre økonomiske ressurser. Det er jeg enig i, men jeg kan ikke innse at industrielt demokrati vil være noen økonomisk belastning. Vi må finne fram til veier som kan utløse fellesskapsfølelsen i bedriftslivet og jeg foreslår følgende:

«Landsmøtet oppfordrer Stortinget til å nedsette en komité til å undersøke forholdet mellom ledelsen og de ansatte i de offentlige bedrifter og på grunnlag av dette materiale utrede gjennomføringen av det industrielle demokrati i Norge.» Pensjonsordningen er nå kommet godt i gang. Vi har fått et godt grunnlag, og det bør komme sterkt fram i valgkampen.

Willy Liverød, Vestfold: Jeg vil i likhet med foregående taler holde meg til avsnittet om industrielt demokrati. I det forslag vi har fått oversendt i dag nevnes bl. a. at samfunnet må ha anledning til å gripe inn når økonomiske verdier vanskjøttes. Det er så sant som det er skrevet. Fra mitt hjemsted kan jeg nevne stygge eksempler på hvordan makten misbrukes, og denne tendensen brer seg. For 1½ år siden nyttet denne bedriften arbeiderne som kasteballer. Uten hensyn til Hovedavtalen ble 90 mann satt på porten. Hele arbeidsstokken ved denne bedriften, 1200 mann i et lite bysamfunn, lever i en stadig angst for sitt næringsgrunnlag. Gjennom klubbprotokollen kan en hele tiden etter krigen og kanskje også før, følge den samme nervekrigen fra bedriftsledelsen. Det innvarsles dårlige tider når

høsten kommer og forvarslar om permittering. Ofte kommer oppsigelser 14 dager før jul. Når bedrifter ledes av Libertas' menn som her, så blir arbeiderne kasteballer. Derfor er landsstyrets forslag som jeg nevnte i høyeste grad på sin plass. Jeg har sett forslaget fra Bøler Arbeidersamfunn og støtter dette forslaget som sier at lønns-takerne skal få medbestemmelsesrett i bedriftene. Når det gjelder avsnittet om et nytt økonomisk system, så nevnes bare så vidt kredittinstitusjonene og bankene. Vi husker at vi på forrige landsmøte behandlet Frihagenkomitéens innstilling. Jeg er oppmerksom på at det henvises til rammeavtalen mellom Regjeringen og kredittinstitusjonene, men det er ikke tilstrekkelig med en slik rammeavtale. Vi må ha medbestemmelsesrett også i disse institusjonene. Det er ufor-svarlig at unge mennesker ikke skal få toppfinansiering til sine boliger, mens andre kan få den kreditt de ønsker til å kjøpe seg store dollarglis etc. Det er opp til bankene selv å disponere pengene, og de blir disponert til de forretningsfolk som vil handle, og så kommer hussøkende ungdom i siste rekke. I mitt distrikt var det håp-løst for en ung mann å få toppfinansiering på kr. 5000.00 til et hus som han ville bygge.

Ordstyreren meddelte at en rekke nye talere hadde tegnet seg. Strek ble foreslått og satt.

Halvdan Wigaard, Oslo: Det er neppe stort å tilføye til parti-programmet. Alle skal få alt. Det ble nevnt enslige mødre. Ja, vi er kommet dit i dag at vi overlater til Frelsesarméen, Blå Kors eller Indremisjonen å ta seg av de forkomne og de som er i vanskeligheter. Vi må vekk fra dette og tilbake til det partiet en gang gikk inn for, at samfunnet har ansvaret og ikke overlate omsorgen til filantropiske og religiøse institusjoner. Jeg er ikke fornøyd med det nye forslaget til ny sosiallov. I de nord-européiske land beskyttes hjemmet og kvinnen. Når mannen hengir seg til lediggang og ikke vil forsørge sin familie, blir han ganske enkelt hentet og da ordner han sitt mellomværende til den kvinnen han har barn med. Hos oss kan de bare gå hele livet uten å ha noe ansvar. Hvis de ikke vil arbeide, kan de la være. Sverige, Danmark og Finland har arbeids-hjem hvor disse kan anbringes. Det er tilstrekkelig bare at loven er der. På Island ble det vedtatt en lov om at hvis mannen gikk fra sitt arbeid og unnlot å forsørge sin kone og sine barn, så kunne han anbringes i arbeidshjem. Island bygde et arbeidshjem, men da loven trådte i kraft var det ikke bruk for hjemmet. Da ordnet alle sitt forhold. Vi har ingen slik lov, den nye som foreslåes er like mild i den veien. Men vi har heller ingen steder å anbringe slike folk. Her må staten gripe inn og skaffe anbringelsesmuligheter, så ville vi kanskje kunne redde hjemmene. Vi har edruelighetsnemn-

der, men de kan ikke løse denne oppgave. De mangler også maktmidler til å ta seg av de alkoholisererte. Anbringelse gir også dårlig resultat. Vi mangler arbeidsmuligheter for de som ligger under for alkohol, akkurat som vi mangler det for enker og enslige mødre med barn. Andre land har tilstrekkelig med slike institusjoner. Vi må innstille oss på å skaffe varig hjelp. Jeg vet selv fra egne erfaringer i Oslo hvordan det går når edruelighetsnemnda kler opp folk for kr. 600—700.00. De går i stampen med hele pakka uten at dette er straffbart. Dette er meget alminnelig og det bør vi se på. Her er det virkelig en brist i lovgivningen. Det er jo en skam for et samfunn som styres av Det norske Arbeiderparti at borgerpresen hver eneste høst kan klippe ut sine artikler fra foregående år om uteliggere. Når vi skal uttale oss om et programforslag etter timelange utredninger, så burde for øvrig representantene hatt lengre tid til å meddele sine erfaringer. Vi har sikkert dårlig samvittighet alle som sitter i salen her. Vi har ingen steder å gjøre av barn som har sklidd ut. Det er ikke verdig for et land som vårt at 12—13-års gamle piker lever av gatetraffikk fordi vi ikke har noe sted å anbringe dem.

Ingvald Hansen, Oslo: Som man vil se av tilleggssaklista har Skotøyarbeidernes forening i Oslo sett seg nødsaget til å ta opp igjen det samme forslag som forelå på forrige landsmøte. I en tilleggsuttalelse ligger også en kritikk over at denne sak ikke er kommet lenger enn at den må reises her igjen. Saken gikk til sentralstyret som gjennom samarbeidskomitéen fikk nedsatt et utvalg som skulle arbeide videre med saken. Men det foreligger ingen innstilling fra den. Om så hadde skjedd så ville vel heller ikke komitéen vært enig. Når en tar i betraktning det forarbeid som er gjort er innstillingen om industrielt demokrati i tynne laget. Jeg er enig med han som tok avstand fra å sette likhetstegn mellom industrielt demokrati og arbeiderrepresentasjon i styrer og representantskap. Demokrati på arbeidsplassen er noe meget mer. Men selv om vi skal gjennomføre demokrati på arbeidsplassen selv i den begrensede målestokk som nå foreslås, må Regjeringen ha en bakgrunn for å sette tiltak i verk. Og her foreslo komitéen som forberedte innstillingen at hvis en ikke nådde fram ved forhandlinger måtte lovverket tas i bruk. Dette er ikke kommet med i innstillingen, og jeg tar derfor opp forslag om at Sjaastadkomitéens innstilling til ny rasjonaliseringslov tas opp til behandling og gjennomføres i løpet av landsmøteperioden. Den lovinnstillingen inneholder tilstrekkelig materiale både for partiet og Regjeringen til å gjennomføre de tiltak som er nødvendige for å gjøre demokrati på arbeidsplassen til det vi mener det skal være. Vi klager ofte over passivitet både i

våre faglige og politiske organisasjoner. Personlig tror jeg at hvis vi reiser kravet om industrielt demokrati med tilstrekkelig styrke vil det kunne utløse samme aktivitet som den gang vi sloss for det politiske demokrati.

Ragnvald Støyva, Sunnmøre: Noe av det viktigste ved undervisningen er lærebøkene og i denne sammenheng er det vel klart at forlagene ikke har løst sin oppgave. Vi har et utall av lærebøker og det er ofte svært vanskelig å velge det rette. Mitt partilag har på forhånd sendt inn forslag om at statsforlag for lærebøker utredes. Også når det gjelder lærekreftene har vi sendt inn forslag om at lærerutdanning må skje i et raskere tempo. Når det gjelder trygdene, er det en gruppe som faller mellom to stoler, og det er enker. Vi får det urimelige forhold at en enke som hadde en mann som var passert 70 år får trygd. Skulle mannen tilfeldigvis mangle noen dager på 70 år, så får hun ikke. Det bør bli slik at enker over 60 år bør få alderstrygd på samme måte som de som har fylt 70. Det blir neppe så stor belastning. Ute i distriktene er det enkelte saker som blir kritisert. På Sunnmøre står industrien overfor problemer som de ikke har på Østlandet, nemlig når det gjelder transporten. Landtransporten spiller en betydelig rolle for den, den er uunnværlig skal de kunne konkurrere. Her kommer både veiavgiften og lastegrensen inn, og det blir sagt at de strenge restriksjoner på disse områder er et forsøk på å presse industrien over til Østlandet. Kilometeravgiften og vektkontrollen bør tas opp til vurdering. Også når det gjelder sysselsettingsanlegg blir det påstått at det ikke er tillatt å bruke maskinelt utstyr på slike anlegg. Det skal brukes hakke og spade og trillebør. Er dette tilfellet, så må det jo sies å være molboaktig. Småbrukerne utgjør en vesentlig del av vår velgermasse og i det forslag som foreligger om jordbruket er det satt en inntektsgrense for å oppnå tilskott. Den vanlige mening er at denne grense er satt for lavt. Det skal jo svært lite til for å oppnå en inntekt på kr. 4000.00 utenom bruket. Småbrukerne må ta en stor del av sin inntekt utenom bruket for å få et forsvarlig inntektsgrunnlag. Vi hilser med glede forslaget om at arbeiderhøyskolen blir utbygd slik at også arbeiderungdom kan komme inn i læreryrket.

Guttorm Hansen, Namdal: Debatten i dag har vært sterkt preget av den forskjell som er til stede mellom distriktene. De fleste av de talere som har snakket om arbeidslivets problemer har vært opptatt av det industrielle demokrati. Men så sitter noen her som er opptatt av noe som synes langt mer vesentlig, nemlig å skaffe arbeidsplasser. Jeg håper at det ikke er en tanke, men at det er et tilfelle som ser ut som en tanke, når det på side 7 i det stensilerte programmet heter: aktiv arbeidsformidling, rask utbygging i di-

striktene i den rekkefølge jeg nå siterte. Jeg ville gjerne sett at disse to programpostene hadde byttet plass. Dette med aktiv arbeidsformidling har nemlig to sider, den som jeg godt forstår — arbeidsdirektøren har jo understreket sterkt dette med å få utnyttet industriens produksjonskapasitet. For oss som representerer distrikter hvor det er aktuelt å flytte arbeidskraft, betegner dette en tapping av den beste arbeidskraft, men også en tapping av de beste samfunnskraftene. Har vi råd til å unnvære dette insitamet i de svakt utviklede distrikter? Ett av arbeiderbevegelsens mål er likhet. Jeg understreker derfor programmets ord om at det er en hovedoppgave å bygge ut distriktene. Hvis vi ikke greier dette har vi sviktet noe vesentlig. Jeg ser bort fra valgresultater. Vi blir færre og færre i disse distriktene så vi spiller vel mindre rolle stemmemessig, men jeg ser på den etiske side av saken. Vi har plikt til å hjelpe opp de distriktene som strir med store vanskeligheter. Mange ordførere i disse distrikter vil kaste vemodsfulle blikk på den fjernede tabell 2. Forholdene er slik at vi gruer for hver gang det skal gjennomføres skattelettelser. Vårt skattefundament er slik at vi er nødt til å prøve å presse ut det vi kan klare. Derfor er hovedoppgaven å skape likhet mellom distriktene.

Fredrik Hvedding, Nord-Trøndelag: Vi må i de nærmeste årene komme et vesentlig skritt videre når det gjelder å bygge ut demokratiet i arbeidslivet. Det må skje i intimt samarbeid med fagorganisasjonen og er selvsagt et skoloringsspørsmål som kan ta sin tid. Men vi må ta fatt. Vi må først og fremst sørge for at produksjonsutvalgene virkelig blir effektive organer. Samfunnsutviklingen vil vel også i seg selv utvikle bedre samarbeidsforhold på arbeidsplassene. Selv om oppgaven kan bli vanskelig skal vi ta peiling på rent konkrete framstøt for å løse den. Ved å utvikle demokratiet på arbeidsplassen hever vi også menneskeverdet. Det kan overhodet ikke heves uten at vi også får demokrati innenfor fabrikkporten. Opprettelse av forsøksbedrifter i industrielt demokrati i løpet av 4-årsperioden er kanskje en tanke. Her burde statsbedriftene kunne tjene som forsøksobjekter.

Gudmund Gjenggaard, Inn-Trøndelag: Jeg er ansatt i en statsbedrift, og det blir ofte spurt hva som er utgangspunktet for den kritikk som er rettet mot statsbedriftene når det gjelder det industrielle demokrati. Det skyldes ikke at statsbedriftene i dag er dårligere arbeidsplasser enn andre bedrifter. Kritikken fra de som er ansatt der, skyldes ikke at vi mener at vi skal ha så gode forhold at vi ikke behøver å gjøre noen ting. Vi forlanger å bli behandlet som likeverdige på arbeidsplassen og få adgang til å stille vår erfa-

ring og innsikt til rådighet forat bedriften skal bli konkurransedyktig og på den måten bli en trygg arbeidsplass. Når det gjelder partiets stilling til det industrielle demokrati, er det faktisk en stagnasjon. Vi står der vi sto ved siste landsmøte. Den forandring som er skjedd skyldes forbedringen av Hovedavtalen, men det avhenger ikke bare av arbeidernes representanter om vi skal kunne utnytte Hovedavtalen. Det avhenger like mye av de vi skal forhandle med. Det ville være naturlig å gjøre statsbedriftene til prøvebruk i industrielt demokrati. Men da er det ikke nok å få representanter i styret — det skal vi bort ifra, det er ingen god løsning. Vi må vinne erfaringer på andre felter. Mitt arbeiderlag, Malm, har satt fram et forslag om opprettelse av en statens arbeidsgiverorganisasjon. Vi ser det slik at en forutsetning for å komme videre med industrielt demokrati er at statsbedriftene kommer bort fra den innflytelse Arbeidsgiverforeningen utøver.

Johs. Lislrud, Østfold: Jeg vil be representantene finne fram til Råde Arbeiderpartis forslag på side 50 i saklista. Hensikten med dette forslaget er å finne fram til en mer presis formulering av alle de spørsmål som i dag melder seg når vi skal utforme og bygge ut norsk jordbruk. Forslaget ble sendt inn så tidlig at landsstyret delvis har fått anledning til å studere det nærmere. Vi kan da også konstatere at det er tatt hensyn til de synsmåter som der framkommer. Når det gjelder punkt 2 og 3 i forslaget, så har det, etterat forslaget ble sendt inn, hendt visse ting på den politiske fronten. Vi har fått Distriktenes utbyggingsfond. Jeg håper og tror at dette vil komme til å bety mye for løsning av bygdeproblemer, idet de mange tusener av småbrukere vi har i dette land kan finne den nødvendige beskjefligelse utenfor bruket. For det annet har Regjeringen trukket jordlovsproposisjonen tilbake. Jeg tror det var riktig. De organiserte småbrukere har nå fått nytt håp om at de skal kunne få til en formulering av Jordlovens formålsparagraf slik at vi også kan bruke Jordloven til å utvide de minste bruka i landet vårt, altså ikke bare til å reise bruk som er så vidt store at de kan gi familien trygge økonomiske kår. Men vi som kjenner norsk jordbruk vi vet at vi har titusener av bruk i vårt land som ikke har noen mulighet for å nå opp til slike enheter. Vi må i anstendighetens navn få en formålsparagraf så disse små bruk kan hjelpes. Heller ikke den nåværende formålsparagraf skulle hindre oss i det, men det er mangelen på god vilje. Derfor er en klar formulering ønskelig. I den gamle Jordloven var det sosiale synet det prinsipielle. I den nye er det bedriftsøkonomiske synet blitt det prinsipielle. Denne store overgangen har skapt vanskelighetene og nettopp derfor trenger vi en oppmyking som tar begge hensyn. Det bevilges

hvert år store beløp over statsbudsjettet, og vi må vel regne med at i årene framover vil norsk jordbruk måtte regne med en langt sterkere konkurranse fra utenlandsk jordbruk. Nettopp derfor er det riktig at vi bruker midlene til investering og ikke til mer eller mindre bortklutting, med andre ord at vi må føre en politikk som vil gi norske jordbrukere muligheter for å klare seg selv slik at de ikke skal underholdes av det offentlige. Jeg tar derfor opp forslag nr. 135, punktene 2 og 3. Punkt 1 kan utgå.

Egil Halvorsen, Buskerud: Jeg må gå litt tilbake til et punkt i programmet som har vært berørt nokså mye i diskusjonen, punktet om økonomisk og industrielt demokrati. Jeg tror Trygve Bratteli traff spikeren midt på hodet da han under dette avsnittet i sitt foredrag uttalte at vi på dette området måtte få et bredt anlagt forskings- og studiearbeid. Partiformannen sa i går i sitt foredrag at vi må bygge demokratiet nedenfra gjennom produksjonsutvalgene og samarbeidsutvalgene. Jeg vil gjerne spørre: Hvordan har oppfølgingen på arbeidsplassen vært fra vår side når det gjelder å effektivisere utvalgene i de 15 år som er gått siden vi fikk avtalen mellom LO og NAF, og siden vi fikk retningslinjene for driftsutvalgene i den offentlige sektor? Er ikke forholdet det at produksjonsutvalgene på de fleste steder ligger og flyter? Vi har ikke selv maktet å forme dem til det som de var tiltenkt. Utvalgene i den private sektor ligger langt tilbake for forholdene i den offentlige sektor, selv om vi også der har store svakheter. Det er likevel gledelig å kunne konstatere at i den offentlige sektor er man nå kommet godt i gang og innenfor enkelte etater særdeles godt i gang når det gjelder samarbeidsutvalgene. I disse dager har Regjeringen stadfestet den avtale som er inngått mellom Finansdepartementet og LO når det gjelder samarbeidsutvalgene. Det betyr en ny giv på dette viktige feltet. Det er ca. 25 prosent av lønnstakerne i dette land som er knyttet til den offentlige sektor og det forteller at vi iallfall innenfor dette området har muligheter for å bygge opp det industrielle demokrati. Det må utvikles gjennom samarbeid på arbeidsplassene, gjennom produksjonsutvalgene og samarbeidsutvalgene. I landsstyrets forslag til politisk manifest heter det at Arbeiderpartiet har hatt på sitt program at staten måtte være med på planlegging og nyreising i næringslivet forat alle produktive krefter kunne bli nyttet fullt ut. Det er helt riktig og i pakt med dette grunnsyn må de offentlige bedrifter og etater gis økonomiske muligheter til å drive forskings- og studiearbeid i samarbeidssektoren. Etter min mening vil det være en god og lønnsom investering. Det er også viktig at den inngåtte avtale følges helt ut. Jeg viser til mitt forslag om en endring i 5. avsnitt i landsstyrets forslag når

det gjelder økonomisk og industrielt demokrati. (Han refererte her forslaget.)

To hilsener ble referert, en fra det Internasjonale Jødiske Arbeiderforbund i New York og en fra Det israelske Arbeiderparti, begge mottatt med bifall.

Ivar Aasen, Buskerud: Jeg har nå engang den uvanen å møte opp her i byen hvert 25. år og si noen ord om vassdrags- og elektrisitetsforsyning. Forrige gangen var på landsmøtet i 1936. Det så ut som om det den gang bare gjaldt en diskusjon om Nore og salget av Nore. Men i virkeligheten dreide det seg om en retningslinje som dengang ble fastlagt. Det var spørsmålet om staten skal fortsette å bygge kraftverk. Det var dengang sterke krefter i gjære for å stoppe den utviklingen, og det var krefter innen vår egen leir, til og med ordføreren i den by hvor vi nå er samlet og statsråd i en regjering utgått fra vårt eget parti. Vi som husker så langt tilbake vet hvordan det gikk. Det ble en herlig begravelse på landsmøtet i 1936 av tanken om å stoppe statens initiativ i kraftutbyggingen. Den rituelle jordpåkastelse kom i Stortinget like etter i form av en stortingsmelding som ble vedlagt protokollen og siden har ingen våget å grave opp det liket mer. Jeg kan hilse fra min arbeidsplass: Nore. Den sto den gangen i 1936 utbygd med 4 maskiner på 100 000 kW. I dag — 25 år senere — står den utbygd med 10 aggregater med 250 000 kW. Men det er ikke bare Nore. Staten har bygd ut Mår, Aura med tilhørende Olsby, Røssåga, øvre og nedre, Innseth og først og fremst Tokke som overgår det hele. Vi har også rett til å regne med Tyin og Fortun kraftverker som eies av Ardal og Sunndal Verk. Fra de 100 000 kW. i 1936 og til i dag er det vel bygd ut 1,5 million kW. av den norske stat. Vi skal ikke alltid ta som sikkert det som kommer fra ordførere i store kommuner, heller ikke alltid fra statsråder iblant. Vi skal selv være den kritiske revisjon som vurderer selvstendig. Det er saltet i Det norske Arbeiderparti. Foran oss ligger store utbyggingsoppgaver. Jeg nevner bare den ene store i Buskerud. De som nå har vurdert Usteness-prosjektet har fått seg forelagt bare et alternativ og det går ut på 17,5 meters regulering i Ustevann. Enhver som er kjent der oppe vet hva det vil si av ulykker for et turistsentrum. Hvordan løser dere her inne store oppgaver? Her om dagen så vi hvordan Tokerudprosjektet var løst. Det skal bygges en drabantby for 10 000 mennesker. Det ble holdt en konkurranse og endog med svensk deltakelse, og den gangen tapte ikke svensken. Vi tar det grundig med planleggingen utover landet — her lar man Oslo Lysverker lage en plan, og så tror vi den er riktig. La oss ta det litt grundigere så kommer vi kanskje fram til bedre resultater. Det er

investert mye allerede, men vi vet ennå ikke om vi kommer i gang. I programmet står mange ting som er utmerket om hvordan vi bør opptre rasjonelt med planlegging osv. La meg få lov til å nevne et eksempel for dere fra Tinnelva. Der hadde vi 5 gamle kraftverk, de tre øverste eide Hydro og de to nederste Holta. Så gikk vi av sted og bygde dem om ved at det ble bygd 2 nye kraftverk i den elvestumpen. Jeg kan fortelle dere at det ble sølt bort 10 millioner på den ene operasjonen. Og så sender vi Trygve Lie ut for å låne penger. Tenk om vi innrettet vår private økonomi på den måten. Det er ikke bare om å gjøre å bruke penger. Vi setter inn ca. 700 millioner om året, vi har investert 6 milliarder, men pengene må brukes fornuftig. Og vi må snakke sammen på kammeret om disse ting, det lar seg ikke presse gjennom på 5 minutter her i denne salen. Jeg får innskrenke meg til å ta opp mitt forslag: Landsmøtet henstiller til landsstyret og sentralstyret i samarbeid med Regjeringen og stortingsgruppa å ta opp de framtidige retningslinjer for kraftutbyggingen med sikte på å nå fram til en forsterket helhetsvurdering. De muligheter som den moderne teknikk stiller til vår rådighet må ikke forkludres gjennom snevre lokale løsninger. Framtidsutviklingen må derimot sees under en helhetssynsvinkel slik at det hele utvikler seg helstøpt og harmonisk og med det mål at resultatet skal komme hele samfunnet til nytte.

Asbjørn Lillås, Vestfold: Jeg kommer også med en hilsen fra min arbeidsplass. Den gjelder det industrielle demokrati. Der er vi av den mening at vi ikke kommer lenger med produksjonsutvalgene. Vi står her på stedet marsj. Vi må ta fatt på neste etappe, vi må få arbeidernes og funksjonærenes representanter inn i ledelsen for bedriftene. Det er i arbeidsprogrammet lagt vekt på skoloring og det er vel og bra. Men det er ikke noen grunn til å vente lenger, våre tillitsmenn er godt skolert for sine oppgaver. De private bedrifter ledes av profittshensyn. Ifølge hele vår innstilling tas samfunnshensyn. Det vil nettopp våre representanter kunne føre inn i bedriftsledelsen. Det har vært hevdet her av enkelte at de ikke har problemet med industrielt demokrati. For dem var det om å gjøre å skaffe arbeidsplasser. Men demokrati på arbeidsplassen består jo kanskje først og fremst i å beholde arbeidsplassen. Medbestemmelsesrett i bedriften er etter min mening en forutsetning for det industrielle demokrati. Hvilken skoloring og hvilken erfaring hadde vi egentlig da vi tok opp det kommunale arbeid? Likevel gikk vi løs på oppgaven. Så også her. Vi kommer kanskje til å gjøre feil, men vi må ikke desto mindre gjennom det. Derfor er det like godt å starte med en gang. Jeg tar opp forslaget fra Bøler og støtter Brotangens forslag om statens bedrifter. Det må være rimelig å be-

gygne med dem. Når det gjelder boligbyggingen er jeg enig i det som sies at vi bør ta sikte på en gradvis øking, men da må vi også ta sikte på en oppmyking av lånevilkårene. I mitt distrikt ble i 1948 en 80 m² leilighet anslått til godt og vel kr. 30 000.00. Lånemulighetene var kr. 27 200.00. I dag er kostnadene omkring kr. 60 000.00. Lånemulighetene er omkring kr. 31 000.00, altså kreves en egenkapital på kr. 29 000.00. Men så har jo Husbanken en bestemmelse om at hvis man har en egenkapital på kr. 25 000.00, så kan man ikke komme i betraktning! Jeg skulle ønsket noe i programmet om prisstigningen på jord og boligtomter i nærheten av bysentrene. Den representerer en hemsko på boligreisningen og på gjennomføringen av vårt jordprogram. Det er flere veier å gå, enten om Prisloven eller f. eks. en stønadsordning i likhet med det vi har i Husbanken. Så bare litt om skolen. Hva med lærebøkene våre? Bør vi ikke se litt nærmere på dem? Det er fremmet forslag her om et statsforlag. Det vil jeg støtte. Jeg har fulgt med i mine barns lærebøker og har, som sikkert mange av dere andre, funnet at det samfunnsorienterende har en reaksjonær tendens. Det står side opp og side ned om finansmenns og rederes innsats — og én linje: I 1889 ble Landsorganisasjonen stiftet!

Hans Olsen, Vestfold: Det er blitt sagt fra talerstolen her, og det blir vel også sagt ute at det er ikke den interesse for industrielt demokrati som det burde være blant arbeiderne på arbeidsplassen. Debatten her viser vel i grunnen det motsatte. Interessen er nemlig stor. Debatten på dette møtet har derfor sin verdi. Men vi må bli ferdig med å snakke om dette. Sammenlikner vi det som sies i det foreliggende programutkast med det gamle så er det ikke mye nytt å finne. Det var en skuffelse. Det sies at det er vår skyld at vi ikke er kommet lenger, at vi ikke har fulgt opp. Jeg er ikke så sikker på at dette er rett. Det er gjort en del sentralt, men det har blitt liten bredde i innsatsen. Det er selvsagt riktig at vi i et program bare skal ha med det som er ansvarlig og som er praktisk gjennomførlig. Det industrielle demokrati er både ansvarlig og gjennomførlig. Men det må settes mye mer inn på gjennomføringen. Vi må få representative utvalg til å ta opp alle sider ved saken, vi må ta den opp rent skolemessig. Det er sagt at vi trenger voksen opplæring for dem som ikke tidligere har skaffet seg utdanning. Her har vi ett av midlene. Det kan vel være at interessen for det industrielle demokrati ikke er like stor overalt, men det er betydelig interesse mange steder. Og der hvor interessen ikke er til stede, må den skapes. Det har vi ikke gjort uten akkurat når vi skal lage et program. Men i arbeidsperioden er intet gjort for at den alminnelige mann kan sette

seg inn i problemet, og vi på arbeidsplassene som er interessert må få bredere støtte fra sentralledelsen.

Bjarne Holen, Hedmark: Jeg vil ta opp en sak som hittil ikke har vært berørt, nemlig dette om fritid og friluftsliv på side 16 i det foreliggende forslag. Jeg er helt enig i innledningen til dette programmet der det blir gjort merksam på de økte muligheter til friluftsliv vi nå står overfor etterat arbeidstiden er blitt kortere og økonomien bedre. Men når det gjelder å utnytte den økte fritid, så er det sterke bremses ute i naturen, nemlig den private eiendomsrett som vi der støter på. I inneværende stortingsperiode har vi ikke bare hatt stagnasjon, men i visse tilfelle også tilbakeskritt når det gjelder den almene retten til bruk av våre naturherligheter. Jeg tenker da på den kjente rettssaken oppe ved Lillehammer hvor grunneierne anla sak mot de som driver sportsfiske, og som de vant. Om dette må arbeidsprogrammet uttale seg mye mer bestemt. Det var skuffende å se den svake utformingen om det arbeid som skal gjøres på dette felt i perioden som kommer. Vi har i denne perioden dessuten fått en ny lov som heter noe så fint som «Orei-
ging av fast eiendom», og når en blir klar over hva oreiging betyr og studerer loven, så blir en på visse punkter skuffet. Jeg tenker på muligheten av å skaffe tomter for hyttebebyggelse. Det er et stigende press på oss i kommuner som har slike naturherligheter å skaffe hyttetomt til arbeidsfolk som ønsker å skaffe sitt eget fritidssted. Vi har ingen muligheter for å ekspropriere oss fram til hyttetomter slik at disse ønsker kan bli tilfredsstilt. Jeg tror det er meget viktig å utforme arbeidsprogrammet på dette punkt slik at det blir anledning, ikke bare til å regulere hyttefester, men også anledning til å erverve dem slik at det kan bli lettere for en alminnelig mann å skaffe seg hyttetomt. Dessuten mener jeg at når det gjelder rett til jakt og fiske så bør vår lovgivning komme så langt at vi blir sikret denne rett. Det var en gang en fransk tenker som sa noe slikt som at eiendom er tyveri. I dette tilfelle tror jeg han hadde rett. Fiskevannene og jaktviddene på våre høyfjell og i våre store skoger, er vår eiendom. Det må være samfunnets sak å legge tingene slik til rette at vi kan nyte disse herligheter. Næringsmessig er det svært få dette betyr noe for, disse få ønsker å beholde sitt privilegium for å kunne herske og fordi de ikke unner andre andel i sine herligheter. Det må gjøres mottrekk mot den aksjon som er i gang i våre grunneierorganisasjoner for å få stadfestet deres rettigheter.

Før *middagspausen* refererte ordstyreren forslag fra Erland Mik-
kelsen om industrielt demokrati.

Reisefordelingskomitéens formann, *Arne Nilsen, Hordaland:* I

reisefordelingen deltar landsmøtets 297 representanter. Komitéen har kontrollert alle reiseregninger. I samsvar med partiets lover har den godkjent billettutgifter på 1. klasse båt og 2. klasse jernbane. Den har videre påsett at moderasjon er trukket fra jernbanebilletten og at billigste reisemåte er nyttet. Reisefordelingen utgjør kr. 65,00, og komitéen ber om fullmakt til å foreta oppgjør i samsvar med ovenstående.

Reiseoppgjøret foregår i dagens middagspause og en ber om at en representant for hvert fylkes- eller kretsparti ordner reisefordelingen for alle representantene fra sitt distrikt. Oppgjør foregår i billettluke utenfor garderoben. For deltakerne fra Oslo vil en representant fra Oslopartiet ta imot penger på samme sted. Vi ber om at flest mulig betaler reisefordelingen i dag.

Fullmakten ble gitt.

Ettermiddagsmøtet

Ordstyrer: *Magnhild Hagelia.*

Alf Martinsen, Akershus: Jeg var i tvil om jeg kunne ta ordet, for det ser ut som om jeg under landsmøtet er avsatt som leder for arbeiderpartiet i Asker, men forhåpentlig tar andre organer seg av den saken. I Asker er vi særlig interessert i utbyggingen av skoleverket. Vi mener at vi særlig må hjelpe til med at de evneveike i samfunnet får mer støtte i skolen. Det bør opprettes hjelpeklasser for dem, og de bør føres videre utover folkeskolen. Med særlig sikte på de vanskeligst stilte, invalider og liknende, mener vi at det måtte kunne gå an for Kirke- og undervisningsdepartementet å skaffe dem skoleringsmuligheter så de kan gjøre nytte for seg. Det kan vel vise seg vanskelig å skaffe dem arbeidsplasser, men etter som vi hørte på åpningen i går så ble det sagt at vi burde først feie for egen dør. Derfor tror jeg at staten i første rekke må se på sine ansettelsesbetingelser. Det gjelder også kommunene. Her støter vi på vanskeligheter i form av krav om legeerklæringer etc. Når det gjelder skoleverket er det ikke nok bare å bygge nye, store og pene skoler. Vi må se på skolens innhold. Det må være i pakt med tiden, spesielt når det gjelder historieundervisningen, geografi og språk. Vi er blitt utadvendte her i Norge, og det er bare gledelig, men skal vi føre dette videre så må ungdommen få bedre muligheter til utdanning. Vi må få slutt på det forholdet at den norske historieundervisningen slutter med venstres storhetstid. Det blir ikke nevnt stort om den utvikling som landet har gjennomgått etter den tid. Departementet bør se på de lærebøker vi har på disse områder. Det er ofte skuffende å se at når lesetida i skolene blir utvidet,

så velger man å utvide den når det gjelder religionsundervisningen. Det burde være naturlig at vi utvidet den i språk og geografi. Skal vi lære om disse landene som vi nå kommer i så nær kontakt med, så må dette være en absolutt forutsetning. Det var iallfall ingen som spurte meg om jeg kunne min katekismus da jeg gikk ut i arbeidslivet.

Taleren tok opp Asker Arbeiderpartis forslag om et nytt økonomisk system og refererte det. Det andre forslaget fra Asker gjaldt forholdet til enker hvis menn dør før de har nådd pensjonsalderen. Da jeg for noen tid siden nevnte dette på et annet møte, ble jeg møtt med at det var min romantiske innstilling fra 30-årene som gjorde at jeg reiste dette spørsmålet. Men kan noen leve av at jeg har en romantisk innstilling? Taleren refererte til slutt et forslag om retten til jakt og fiske.

Odvar Nordli, Hedmark: Jeg vil først få støtte det forslag som Bjarne Holen fremmet og som tidligere er oversendt sentralstyret fra AUF's fylkesorganisasjon i Hedmark med henstilling om å finne fram til lovformuleringer som på en bedre måte sikrer almenhetens frie rett til ferdsel i skog og mark, spesielt med hensyn til sportsfiske og jakt. Ellers har jeg lyst til å knytte noen merknader til programmets ord om kommunalpolitikken vår. Det som hittil har stått i forgrunnen i kommunalpolitikken har vært spørsmålet om en ny kommuneinndeling og skatteutjamning. Kommuneinndelingskomitéen står nå foran avslutningen av sitt arbeid. Vi som er direkte berørt av komitéens arbeid håper at det ikke trekker altfor lenge ut før vi får vite hva som blir det endelige resultat. Etter min mening bør vi ikke se på kommuneinndelingen som en engangsoperasjon. Jeg tror at vi i tida framover må være villig til å drøfte spørsmålet om kommunenes størrelse og kommunegrensene på ny og på ny. Etter hvert som utviklingen skrider fram må vi spørre oss selv om kommunene er i stand til å løse spørsmålet om en effektiv administrasjon, er de i stand til på en god måte å løse de enorme krav som i dag stilles til kommunene i skolesektoren, greier de på en effektiv måte å bidra til en effektiv utbygging av landets næringsliv med de grunninvesteringer som det her er spørsmål om? Vi må også, langt mer konkret, drøfte det interkommunale samarbeid på de felter der det er nødvendig og formålstjenlig, og i den forbindelse ha for øyet den nye fylkeskommunen og hvilke muligheter den byr for et interkommunalt samarbeid. Hovedmålet for oss må være at vi en gang i framtida kan komme fram til en situasjon der skattetrykket er så noenlunde jamnt fordelt, og ikke bare skattetrykket men også den kommunale standard. Kan vi nå slike mål med de virkemidler som vi hittil har brukt? Den direkte skatteut-

jamning over statsbudsjettet er et viktig tiltak, men jeg tror ikke at vi skal satse for mye på den i framtida. Atskillig viktigere er det å ta opp til en bred diskusjon spørsmålet om utgifts- og funksjonsfordelingen mellom staten, fylket og kommunene og få en mer modernisert form for samarbeid. Videre tror jeg at det er god kommunalpolitikk med henblikk på utjamningen å satse stort på utbyggingen av næringslivet i distrikter som i dag ligger noe tilbake på dette området. Kanskje har vi her den beste vei til en utjamning. Jeg henviser i denne forbindelse til de innstillinger som foreligger fra Hedmark fylkesparti om de spesielle næringsproblemer i våre skogbruksdistrikter. Det er problemer som kanskje i første rekke vedrører skogsarbeiderne og næringen som sådan, men det er problemer som også i vesentlig grad har innvirkning på det kommunale livet i den del av landet. Jeg håper redaksjonskomitéen vil se på de forslag som det her gjelder.

Karl Evang, Oslo: Den posten i arbeidsprogrammet som hittil har fått den hardeste medfarten er avsnittet om økonomisk og industrielt demokrati. Jeg kan slutte meg til det og henviser til det innlegg som kom fra skotøyarbeidernes representant her. Jeg vil også henlede oppmerksomheten på et på forhånd innsendt forslag, nr. 183, fra Bøler Arbeidersamfund. Det tilleggsforslag som er omdelt i dag, har også etter min mening den vesentlige svakhet at hvis man leser det med litt mangel på velvilje, kan man få inntrykk av at arbeidere og funksjonærer ikke kan gjøre noen innsats i industriell demokratisk virksomhet før de har gjennomgått en omfattende utdannelse. Uten på noen måte å undervurdere betydningen av utdannelsen ligger det i sakens natur at den erfaring og innsikt som de ansatte og bare de kan ha, danner et vesentlig grunnlag for innsatsen uansett den senere utdannelsen. Et ganske lite punkt som jeg håper redaksjonskomitéen vil ta hensyn til selv om tida for forslag er utløpt, er i «Nye sosiale oppgaver», folketannrøkta. Det er ett av de mest populære tiltak som vår bevegelse har satt ut i livet i sin funksjonstid, og formodentlig fordi man ikke har vært klar over det, er det innsneket seg her et uttrykk «distriktene» som jeg ber om blir erstattet med fylkene. Folketannrøkta er lagt opp fylkesvis, og den gradvise motstanden mot reformen som nå begynner å gjøre seg gjeldende, tar nettopp sitt utgangspunkt i et forsøk på å spalte fylkene. Det sterkeste punktet i Brattelis framrakende presentasjon av programmet var etter mitt skjønn hans påpeken av at vi ikke må forfalle til hva han kalte en egoistisk dyrkelse av isskap og alle slike individuelle forbruksartikler og glemme det han kalte fellestilltakene. Men nå er fellestilltak veier, skolevesen, helsetiltak osv. Uttrykket fellestilltak er imidlertid et

så kaldt og upersonlig uttrykk, vanskelig å bringe over til folk. Jeg peker på at vi har å gjøre med to sorter fellestilltak, det ene er de som må finansieres av oss alle sammen og som benyttes av oss alle sammen, så som veier, men så har vi en annen type av fellestilltak som nok må finansieres av oss alle sammen, men som ikke brukes av oss alle sammen. Bratteli nevnte mødre hjem for ugifte mødre og selv med de største anstrengelser fra Brattelis og min side vil vi ikke kunne kvalifisere som ugifte mødre. Her er det lett å få inn det rent personlige. Her står vi på servicesektoren, på tjenestesektoren, og mens vi så ofte har vanskelig for å få folk til å forstå dette med fellestilltak, er det svært lett å få folk til å gripe dette med tjenester. Det svakeste punkt i Brattelis utredning var der hvor han, riktignok bare ganske kursorisk og idet han brukte uttrykket kort og provokatorisk, sa omtrent det at erstatningen av det kapitalistiske samfunn med et sosialistisk etter hans mening var en steril problemstilling. Jeg går ut fra at han ikke ville nærmere inn på dette og at det var derfor han valte en så kort og provokatorisk formulering. Men det er ganske klart at selv om vi bygger aldri så gode hus og selv om vi innrømmer at den økte levestandard er en del av sosialismens og velferdssamfundets framgang i vårt land, så må vi ikke glemme at det å bygge hus på det nåværende system alene i sannhet er å bygge sitt hus på sand. Jeg vil minne om hva partiformannen sa, at de allerede har greidd å ri av 4 økonomiske kriser i Amerika, som han uttrykte det, i de senere år og at vi ikke kjenner noen andre metoder enn dem som er anvist av våre ideologiske læremestere når det gjelder å få kontroll over det kapitalistiske samfunns krise. Jeg tar ikke dette som noen egentlig behandling av dette spørsmål eller som noen uttømmende formulering av Brattelis innlegg, jeg vil bare be om at det ikke blir opptatt som noen polemikk. Jeg nevner det bare fordi jeg ønsker at det ikke skal bli stående uimotsagt. Om Aase Bjerkholts foredrag vil jeg bare si at jeg synes foredraget var mye bedre enn programmet. Jeg hadde håpet at det vell av opplysninger og den menneskelige tone og forståelse som talte gjennom dette innlegget kanskje hadde fått en sterkere stilistisk utforming i dette programmet.

Olav Ofstad, Oslo: Trygve Bratteli pekte i sitt foredrag på det for oss innen arbeiderbevegelsen kanskje mest betydningsfulle, nemlig at det er om å gjøre for arbeiderbevegelsen å sørge for full sysselsetting og at vi beholder den. I en konferanse vi hadde her i denne salen for noen måneder siden var vi inne på de samme problemene. Når vi i dag snakker om industrielt demokrati så er det fordi vi er interessert i de arbeidsplassene hvor vi er sysselsatt.

På det nevnte møtet sa vår nåværende sosialminister at han ikke kunne definere hva vi mener med industrielt demokrati. Etter alle innlegg som har vært her i dag så tror jeg faktisk å kunne fastslå at vi fortsatt ikke er enig om hva vi mener med industrielt demokrati. Det er for lite av praktiske retningslinjer i det programutkastet som foreligger. Så lenge vi ikke har det er det foreliggende utkastet det eneste vi kan bygge på, altså at vi går inn for skolering av framtidige tillitsmenn slik at de kan bli i stand til å forstå hva vi mener med industrielt demokrati. Noen har sagt her at industrielt demokrati ikke bare er medbestemmelsesretten. Noen antyder også at de ansatte skal bli medeiere i bedriftene. I 1955 hadde vi en konferanse på Leangkollen hvor Jens Chr. Hauge foreleste om industrielt demokrati. Resultatet var faktisk det som foreligger i Hovedavtalens paragraf 9. Vi var der inne på å ta som utgangspunkt større bedrifter hvor det var minimum 400 ansatte og der begynne å praktisere det industrielle demokrati. Men det er ikke greit å diskutere dette spørsmål når vi ikke har klarere retningslinjer. På bakgrunn av de innkomne forslag vil det forhåpentlig lykkes å få en bedre formulering av punktet i arbeidsprogrammet.

Jon Vraa, Buskerud: Vi er alle imponert over de mange store merkesaker som er gjennomført i siste landsmøteperiode. Men det er et enkelt punkt som jeg vil tillate meg å sette fingeren på. På de to siste landsmøter har vi vært sterkt opptatt av at det måtte bli større samfunnsmessig innflytelse når det gjelder livsforsikrings-selskapene og de store forretningsbankene. Om forsikringsselskapene utferdiget Sosialdepartementet en lengre proposisjon, men etter den veldige pågangen som kom, ble mesteparten av denne proposisjon trukket tilbake, 16—17 paragrafer. Det eneste som ble igjen var i grunnen at Forsikringsrådet skulle utvides fra 3—5 medlemmer. Når det gjelder de store forretningsbankene så hadde vi et eget utvalg, det såkalte Frihagen-utvalget, hvor for øvrig fast av medlemmene senere er gått inn i Regjeringen. Utvalget fremmet forslag om at det skulle bli representanter i styrene for de 4 største forretningsbanker. Jeg må tilstå at jeg ble i høyeste grad overrasket da vi for en ukes tid siden fikk se nye forslag til banklover hvor Regjeringen erklærte seg tilfreds med de nye forslagene. De to medlemmer av Regjeringen som hadde sittet i utvalget erklærte seg altså tilfreds med at deres egne forslag ikke var fremmet! Man blir nokså nøysom når det gjelder tilfredsheten. Utover distriktene er vi ikke så tilfredse, vi er engstelige, litt nervøse over hvordan disse svære mammutbankene brer seg utover. Vi opplever at disse 4 store privatbankene oppretter filialer og sluker og undergraver de bankene som er på stedet. Og samfunnets innflytelse begrenses

til at vi skal komme inn i representantskapene og bli sandpåstrøere der. Vi har i min by opplevd at en gammel velrenommert forretningsbank som har eksistert i over 50 år, er blitt oppslukt av en av disse mammutbankene her i Oslo. Selv om Regjeringen har uttalt tilfredshet, så håper jeg at Regjeringen ikke har droppet for alltid å få mer samfunnsmessig innflytelse i disse store forretningsbankene. Vi ville sette pris på en forsikring om at man vil følge disse bankers virksomhet med større oppmerksomhet framover.

Kjell Bolihn, Telemark: Bare noen få ord om en del av arbeidsprogrammet som hittil ikke er tatt opp i debatten, avsnittet om de nye sosiale oppgaver. Det blir slått fast at de sosiale trygder fortsatt skal finansieres gjennom premiesystemet. Posten har etter min mening fått en uheldig formulering idet man låser finansieringen fast til denne metode. Adgangen til å ta saken opp på ny må være til stede slik at vi kan få drøftet om det ikke er mer fornuftig å finansiere de sosiale trygder gjennom skattesystemet. Jeg er klar over at ikke alle er enig i dette. Mange sier at folk flest betaler premier med større glede enn de betaler skatt. Jeg tror at dette argumentet springer ut av mislykket amatørpsykologi på et meget lavt nivå. Det hevdes videre at når en mottar en viss ytelse så skal man også betale en viss premie. Dette kalles et sosialt prinsipp, hvilket jeg ikke er enig i. Ved det premiesystemet vi har vil det oppstå store skjjevheter. De laveste inntektsgruppene vil få en uforholdsmessig stor belastning i forhold til de som har større inntekter. I alderstrygden og uførhetstrygden er de fleste blitt oppmerksom på dette forholdet for det er så helt tydelig. Noe blir rettet på ved at vi nå får en finere gradering av premieklassene der. Men den samme uretten går igjen i alle de sosiale trygdene våre. Det er jo så at de sosiale trygdene er bygd på en rekke sosiale prinsipper. De som ikke har barn skal hjelpe de som har flere barn. De friske skal hjelpe de syke, de unge skal hjelpe de gamle, osv. Det burde jo da være naturlig at de som har en større økonomisk bæreevne, skal hjelpe de som har mindre økonomisk bæreevne, og det kan vi bare oppnå ved å få finansieringen av de sosiale trygder over på skatten. Det vil også kunne forenkle selve administrasjonen av trygdene. At det vil melde seg store tekniske vanskeligheter er jeg fullt oppmerksom på. Det vil bli vansker med det tilskuddet som en tidligere har fått fra arbeidsgiverne og en vil vel også støte på vanskeligheter ved registrering i de trygder hvor det i dag gjelder opptjeningstid. Men jeg tror likevel at disse tekniske vanskeligheter er så vidt små at de kan overvinnes og at skattesystemet her byr på så store fordeler at en bør overveie det. Til slutt vil jeg si at jeg savner en utforming om en alminnelig enketrygd. Vi

som arbeider med de sosiale trygder til daglig ser jo at det er et meget stort behov for en alminnelig enketrygd og jeg håper at den kan bli gjennomført og innpasset i folketrygden i den 4-årsperiode vi nå står foran.

Reidar Danielsen, Oslo: Jeg vil slutte meg til alle foregående talere som har sagt at det er et utmerket program vi har fått oss forelagt. Vi har i Arbeidersamfundet så godt vi har kunnet gått gjennom de forskjellige deler av programmet og i farten kan jeg bare huske en sektor hvor vi har hatt visse merknader. Det gjelder samferdselssektoren hvor vi nok syns at den fantasi som ellers preger programmet kanskje ikke har gitt seg utslag. Vi tenker her på et moderne framkomstmiddel som fly, som Bratteli så vidt var inne på i forbindelse med bygging av flyplasser, men vi har inntrykk av at spørsmålet om bygging av flyplasser ikke har fått den plass i samferdselssektoren som det i nær framtid kommer til å innta. Men jeg tok ordet for å komme med noen alvorlige betraktninger. Vi har alltid i Arbeiderpartiet hatt den fulle sysselsetting som vårt endelige mål. Det er kanskje ikke noe problem i dag, det er sogar de som hevder at vi har overfull sysselsetting. Vi har visstnok svarte flekker enkelte steder i landet, men de tiltak som er fremmet i arbeidsprogrammet, synes å være det man kan gjøre her, og jeg tror man kan regne med at vi etter hvert vil få rettet på de mangler som ennå hefter ved sysselsettingen. Men hvordan er forholdet på noe lengre sikt? Vi har vel i grunnen ingen prognose over hvorledes sysselsettingen vil arte seg i framtida. Det vi vet er at det vil komme til å foregå store endringer i vårt arbeidsliv, vi vet at den tekniske utvikling kanskje vil komme til å snu opp ned på mange av våre vante forestillinger. Vi vet at de nye frihandelsområdene vil komme til å spille en viss rolle for sammensetningen av vårt næringsliv. Men jeg lurar på om alle disse endringer kanskje vil komme til å ende med at vi ikke vil ha nok arbeidsplasser. Jeg er redd for at vi i visse områder av vårt arbeidsliv må se i øynene en gradvis reduksjon av sysselsettingen. Jeg tror nok at vi på enkelte felter vil få en økt sysselsetting, men jeg tror at industrien er ett av de områder hvor man formodentlig må prøve på å holde på sysselsettingen. Den har jo stagnert i den senere tid. Jeg tenker her på den rent praktiske ting at man har en rekke områder hvor man ønsker å bruke den kapital vi har her i landet, men jeg har følelsen av at man har lett for å satse den på store prosjekter som gir kostbare arbeidsplasser, mens kanskje en stor del av den industri vi har i dag og som nok gir størst sysselsetting, ikke får nok kapital til å dekke det behov den vil få ved frihandelsområdet og den tekniske omlegging som vel er nødvendig hvis

vi skal øke produktiviteten. Jeg finner ikke i programmet noen forsikring om at vi planmessig tar sikte på å dekke opp disse områdene når det gjelder sysselsettingen. Jeg vil så bare nevne et par ting om det industrielle demokrati som mange har vært inne på. Det forslaget som er blitt omdelt her på landsmøtet har skuffet mange og det har kommet tydelig til uttrykk her. Det gir ikke så mye av det mange av oss kanskje hadde tenkt seg. Men det er vel i grunnen bare en refleks av den stilling vi er i. Det har vært sagt tidligere at vi har snakket mye om dette, men vi har kommet veldig lite inn på konkrete ting om hvordan vi har tenkt oss dette utformet. Jeg tror ikke vi i dag kan gå stort lenger enn det som sies i programmet, men det som står som annet avsnitt er setninger som alle her og langt utover denne sal er villige til å underskrive. Det er betydelig vanskeligere å finne midler som kan gjøre det mulig å følge opp dette. Ingvald Hansen nevnte Sjaastadkomitéens innstilling til rasjonaliseringslov, men jeg tror ikke den løser dette problemet.

Ebba Lodden, landsstyret: Jeg vil si noen ord om et par ting som var oppe på Aust-Agder Arbeiderpartis årsmøte. For det første gjelder det et forslag fra Grimstad Arbeiderparti som vi ønsker oversendt Landsorganisasjonen, (refererte dette).

Forslaget ble ikke realitetsbehandlet på fylkespartiets årsmøte, men det ble bedt om å få det vurdert i de faglige instanser og jeg ber om at det må bli sendt Landsorganisasjonen. Jeg vil videre gi uttrykk for det sterke ønsket som gjør seg gjeldende i Aust-Agder om at premiesatsene for de lavere innteksgrupper må bli vesentlig redusert. Vi vet at det foreligger forslag eller stortingsmelding om dette, men vil be om at en som siktepunkt tar et ønske om enda lavere premiesatser for de lavere inntekter. Når det gjelder arbeidsprogrammet har jeg i tide levert inn et forslag om avsnittet «Sjøfart og handel».

Det er en ting som jeg mener partiet bør ta med i sitt program for det er kanskje det mest sentrale for sjøfolk og det er forholdet til familien. Nå er det tatt opp fra velferdsinstitusjonen om noe kan gjøres på dette området. Jeg har her foreslått en tilføyelse.

Når det gjelder et bestemt punkt ved det industrielle demokrati, mener vi i vårt distrikt at det er grunn til å se også på de mindre og mellomstore bedrifter når det gjelder vanskjøtting som er omtalt i programutkastet.

Ronald Bye, Oslo: Det har vært morsomt, med unge øyne og ører, å ha vært vitne til den debatten som har foregått her, særlig om det industrielle demokrati. Om det har det vært snakket meget, men gjort mindre. Mange komitéer har vært i arbeid. Felles for dem har vært at tiden ennå ikke er inne til å ta det avgjørende

skritt. Også den siste komitéinnstillingen i forbindelse med partiets program var negativ og forsiktig. Landsstyret var heller ikke fornøyd og satte ned en komité til å lage en annen utforming. Den har vi nå fått. Den er kanskje mer positiv enn man ventet, men likevel er den for lite konkret. Vi har nå i årevis skjøvet problemet fra oss fordi man ikke har våget å ta fatt på konkrete ting og si at nå må vi starte. Det som vi må legge stor vekt på er skolering. Det er blitt sagt at dette med skolering kanskje ikke er det viktigste. Jeg er sterkt uenig i det. Skoleringen må være grunnlaget for det industrielle demokrati. Våre tillitsmannskadrer er nok høyt kvalifisert, men det er vel for meget å si at de er kvalifisert til å være medbestemmende i bedriftene. Derfor må det legges stor vekt på skoleringen. Stat og arbeiderbevegelse bør gå sammen om å opprette et arbeideruniversitet som tillitsmennene på arbeidsplassene kan søke. Skal vi være medbestemmende i bedriftene, må vi kunne litt mer enn å hankses med arbeidskameratene, man må kunne dette med bedriftsregnskaper, metodeopplegg osv. Det er bl. a. slike ting et arbeideruniversitet bør legge grunnlaget for hos arbeiderne. Det er også blitt sagt her at de offentlige bedrifter bør kunne nyttes som forsøksobjekter og jeg er enig i det. Det er blitt opplyst at 25 prosent av arbeiderne og funksjonærene her i landet er knyttet til offentlige bedrifter så her må være rette sted å begynne. Når det gjelder produksjonsutvalgene er det blitt sagt at $\frac{1}{3}$ av dem fungerer bra, $\frac{1}{3}$ dårlig og $\frac{1}{3}$ fungerer overhodet ikke. Det må vel da være en faglig oppgave å få produksjonsutvalgene inn i fastere former og overveie om produksjonsutvalgene ikke bør lovfestes. Det mest positive ved det forslaget som nå er lagt fram, må vel være det som sies om at samfunnet har rett og plikt til å gripe inn hvis produksjonsverdier vanskjøttes eller blir misbrukt. Det er vi sikkert alle enige om. Det vi savner i dette punktet er et konkret forslag slik at vi om 4 år kan si at det er blitt en realitet.

Ordstyreren: Ebba Lodden ville ha sitt forslag oversendt til Landsorganisasjonen. Ordstyrerne mener at det rette må være å sende det over til sentralstyret. Dette ble vedtatt.

Øivind Granli, Akershus: Det er et par spørsmål om dette med utdanning som jeg vil nytte høvet til å berøre. I programmet sies det at veien for utdanning ligger åpen for de fleste. Hvis dette skal bli en realitet er det nødvendig med en mye bedre stipendieordning til høyere almenutdanning. Takket være statens lånekasse er det i dag nokså greitt å skaffe seg høyere utdanning, men det store nåløyet i dag er å komme fram til artium. Jeg kjenner en rekke ungdommer med realskole som ikke har økonomiske muligheter til å komme lenger. Foreldrenes inntekt må så vidt jeg husker nå

ligge på et sted mellom 11 000 og 14 000 forat de skal få statsstipendiene og de er vel nokså beskjedne da også. Det ser ut som at en må være en passelig stor gardbruker for å kunne nyte godt av disse stipendiene. Stipendiesatsene bør heves betraktelig hvis det skal bli mulig for alle, uansett økonomisk stilling, å komme fram. Jeg vil også nevne alle de mange typer av skolemateriell som er på markedet i dag. Det er vanskelig for folk å velge. Fra landsgymnashold er jeg blitt bedt om å nevne her om en ikke burde komme fram til en veiledningstjeneste når det gjelder skolemateriell. På den måten kunne en spare store summer, blir det sagt.

Oscar Brattlie, Østfold: Jeg vil gjerne knytte et par merknader til forslag 193 fra Østfold Arbeiderparti. Når vi skal diskutere et så omfattende arbeidsprogram som det vi har fått oss forelagt, blir vel dette av mange betraktet som en forholdsvis liten sak. På fylkespartiets årsmøte ble det gjort et enstemmig vedtak om fritid, friluftsliv og idrett. Vi mener at for å kunne løse i praksis det vi sier i dette programmet må vi få en administrativ forenkling på statsplanet. Vi sier i programmet at vi i årene framover må regne med en veldig øking i utfarten til friluftsområdene, takket være rommeligere økonomiske forhold og mer fritid, og vi føyer til at turister fra andre land i stadig større mengder vil komme til Norge. Skal vi kunne sikre noenlunde fri ferdsel i skog og mark, så må vi gjøre et konkret framstøt for å sikre at dette ikke bare blir en programformulering. For å sikre at vi skal komme et skritt videre her, så har vi foreslått en tilføyelse til avsnittet i arbeidsprogrammet sålydende: «Om vi skal kunne løse de store oppgavene vi her står overfor tilfredstillende raskt og effektivt i takt med utviklingen, vil en administrativ samordning og forenkling på det departementale plan være nødvendig. Vi vil derfor foreslå opprettet et eget direktorat som får som hovedoppgave å samordne og legge forholdene til rette for en tilfredsstillende utvikling når det gjelder idrett, jakt, ferskvannsfiske og friluftsliv.» Vi begrunner dette bl. a. med at disse områdene i dag sorterer under 4 forskjellige departementer. Jeg tror det er riktig når jeg sier at en landbruksminister alltid vil betrakte dette med å gå på jakt som en forholdsvis beskjeden og liten del av et landbruksdepartements oppgaver. Men saken er ikke liten for de industriarbeidere som er glad i å gå i skog og mark. Når det gjelder ferskvannsfiske så sorterer dette også under Landbruksdepartementet. Friluftsloven ligger under Kommunaldepartementet og Kirke- og undervisningsdepartementet steller med idretten. Det må være riktig å få en samordnet administrasjon for disse viktige områdene.

Sigurd Danielsen, Oslo: På programmets side 9 står, når det gjelder universitet og høyskoler, at det trengs en rask utbygging. Jeg skulle gjerne ha sett de samme ord nyttet når det gjelder utbyggingen av yrkesskoler og tekniske skoler. Vi snakker om utbyggingen av industrien, men det som vi mangler er fagfolk, og forholdene ved yrkesskolene og de tekniske skoler her i landet er dårlige greier på tross av bedringen i de senere år. Jeg reiste forleden rundt kysten for å se på enkelte yrkesskoler og da jeg kom til Bergen så jeg at ungdommen i dag har yrkesskole i en gammel potetkjeller fra 1914. På Sørlandet hadde de overhodet ikke skoler. Det er vanskelig å velge yrke også bl. a. fordi grunnopplæringen er så vidt forskjellig. Vi har ikke plasser nok på verkstedskoler slik at de blir henvist til teoretiske lærlingskoler som ikke gir praktisk opplæring. Jeg har samtidig sendt inn forslag om at når det gjelder statens lånekasse, så må også de som søker videre på forskoler kunne få lån der. Vi har forsømt oss når det gjelder yrkesskoleopplæringen, og likevel er det blant denne ungdom vi kan verve de fleste krefter til arbeiderbevegelsen. På bedriftene står kostbare maskiner som ikke kan brukes på grunn av mangel på faglært arbeidskraft. Jeg vil henstille at innledningen blir endret slik at det skal gå like raskt når det gjelder utbyggingen av yrkesskoler som høyskoler etc.

For øvrig er jeg uenig med Kirkedepartementet som nå synes å mene at kravet til praksis på bedrift for å komme inn ved teknisk skole skal reduseres. Jeg forstår begrunnelsen, mangelen på teknikere, men i det lange løp vil det ikke lønne seg.

Olav Gjærevoll, Trondheim: Arbeidsprogrammet spenner jo over alle felter av samfunnslivet. Likevel er jeg glad for at det er utarbeidet et særskilt ungdomsprogram som både har en appell og et perspektiv. I begge programforslag får vernet av våre fritidsområder en bred plass. Det er også en av konsekvensene av velstandsutviklingen. Her i landet har vi jo mye å ta av sett i relasjon til andre nasjoner. Men til tross for dette er vi på mange felter blitt liggende etter spesielt hvis vi sammenholder oss med vårt naboland Finland. Vi trenger naturparker, vi trenger friluftsområder med forbud mot bebyggelse og friluftsområder med tanke på hyttebebyggelse. Vi trenger også å ta vare på skjønnheten i vårt land. Det estetiske spiller jo en betydelig rolle i hvert eneste menneskes opplevelsesverden og vi blir nok også nødt til å ofre noe på denne side av saken. Vi er veldig flinke til å skjemme ut landskapet vårt. Jeg tror noen hver av oss kan finne fram tallrike eksempler på det. Vi har riktignok svært mange komitéer i kommunene våre, men jeg tror likevel at vi trenger en komité til å ta seg av naturvernet og kulturvernet i den enkelte bygd. Det oppstår jo også lett konflikt

mellom utbyggingen av landet vårt og naturverninteresser. Jeg tenker særlig på kraftutbyggingen. Derfor er jeg glad for det initiativ som Industridepartementet har tatt på dette området. Jeg er sikker på at det er mulig å komme iram til et positivt kompromiss. Det går jo an i stor utstrekning å lege de sår som nødvendigvis må bli laget mange steder. Spørsmålet om avfallsproduktene blir etter hvert et større og større problem. Bekker og elver og hele fjordbasseng er i ferd med å bli kloakker. Det er et stort økonomisk spørsmål, men det må vies interesse hvis ikke frisk luft og ren luft skal bli mangelvare i de områder hvor de fleste bor. Så et par ord om kulturprogrammet. Arbeiderpartiet går inn for et krafttak på alle felter av kulturlivet. En stor offensiv er i gang når det gjelder hele vårt undervisningsvesen. Det tar sikte på at alle skal få utvikle sine evner. De som tenker noe tilbake i tiden må jo innrømme at dette er noe av et eventyr. Skulle da ikke dette eventyret appellere til oss, uansett yrke? Jeg reagerer bestandig mot oppdelingen i intellektuelle og ikke-intellektuelle. Evang pekte i et innlegg i går på det tvisyn som preger de intellektuelle som et forklarende moment i samband med en bestemt sak. Tvisyn er en verdifull personlig egenskap når en tar det i betydningen av å se en sak fra alle sider. Men dette tvisynet må ikke lede til det matematiske resultat at pluss og minus opphever hverandre slik at svaret blir null. Tvisynet skal gi en syntese i form av positive resultater. La oss ta dette kulturprogrammet og gå ut til alt folket med det, ikke minst til de store skarer av skoleungdom i alle kategorier av skoler. Her er det fullt opp av fengslende oppgaver som skulle kalle både på det realpolitiske og på eventyrlysten, ikke minst hos dem som ifølge gjengs språkbruk er intellektuelle. Jeg vil som såkalt intellektuell appellere til de intellektuelle som har kjørt sin kjærlighet til sosialismen inn på et negativt sidespor, om å bli med og ta opp merkesakene i kulturprogrammet og gjennom en positiv innsats la både sin tro og sin tvil komme Det norske Arbeiderparti til gode.

Arne Nilsen, Hordaland: Et arbeidsprogram bør vel bygge på to hovedprinsipper. For det første må det så langt det er råd gi uttrykk for en realistisk målsetting og for det andre bør det formuleres på en måte som har appell til velgerne. Programutkastet gir stort sett dekning for disse to krav. Etter en samlet vurdering av innhold og politisk målsetting er min mening at den del av programmet som vi drøfter nå med de tilleggsforslag som landsstyret har lagt fram, vil bli et godt program. Det politiske regnskapet vil dessuten vekke stor interesse langt utover partiets egne rekker. Det er på avgjørende måte med på å skape tiltro både til partiet alment og til programut-

kastet. Sysselsettingstilhøva og dermed inntektsgrunnlaget er svært ulike i de forskjellige strøk av landet. Den siste offisielle skattestatistikken, fra 1958, gir et klart bilde av ulikheten. Jeg vil understreke at med utgangspunkt i de sysselsettings- og distriktsproblemer som dette statistiske oversynet viser, blir det i åra framover en av de store og kanskje vanskeligste oppgaver vi står overfor her. Både av sosiale og rettferdsomsyn og av politiske grunner må det legges sterk vekt på å fremme konkrete tiltak og bruke formålstjenlige virkemidler som kan skape ekspansjon og styrke inntektsgrunnlaget i disse distrikter. De er blitt liggende etter i velferdsutviklinga. Og nettopp for vårt parti som utover landsbygda jamnt over står så sterkt, vil det ha mye å si hvordan disse spørsmål kan bli løst. Nettopp på denne bakgrunn er det at jeg med den største glede hilser formuleringen på side 7, at Arbeiderpartiet her ser en hovedoppgave for norsk politikk. Det er en sterk og god formulering som i seg sjøl er en god appell. En annen viktig sak er programposten «God skoleutdanning for alle». De små, lite bærekraftige kommuner vil ikke makte å gjennomføre den 9-årige enhetsskolen i rimelig tid uten enkelte radikale tiltak. For det første må vi nå få gjennomført kommuneinndelingen og for det andre må de små og lite bærekraftige kommunene få løve til å oppta lån til skolebygging med langsiktige avdrag. Til slutt vil jeg bare understreke det innlegget Danielsen kom med her om utbyggingen av yrkesskolen.

Erling Rønoldhaugen, Akershus: Det er ganske klart at den tekniske og økonomiske utvikling i landet vårt har skapt gode kår for mange. Den har skapt lykke og velstand og gitt folket i landet vårt anledning til å leve et fullverdig liv. Men Bratteli nevnte i sitt foredrag at utviklingen også har skapt vanskeligheter for enkelte grupper i samfunnet. Jeg vil nevne den utvikling som har foregått i jord- og skogbrukskommunene. Nepe på noe område har det foregått en slik rasjonalisering, og mange har mistet sin arbeidsplass. De var kanskje ikke så mye å stå etter, men de skapte iallfall levebrød. Det ligger nær å spørre hvor det er blitt av alle disse menneskene som er rasjonalisert bort. Med ungdommen er det jo slik at så snart de har skaffet seg den utdanning som kommunen kan gi dem, så reiser de til nærmeste by. Det eneste som binder dem til hjembygda er besøkene i høytidene. De eldre som er mer bundet, reiser med en buss som går før 5 om morgenen. De kommer tilbake igjen ved 1/27 tida om kvelden og har kanskje 4—5 kilometer å sykle hjem. Det er også enkelte av dem som ikke kommer tilbake før ved 1/29 tida. Det er ofte blitt sagt at det må skaffes fritidsbeskjeftigelse for en god del av folket i velferdssamfunnet. Disse

folkene har iallfall ikke det problemet å hankses med. De er blitt slaver i det velferdssamfunnet de har vært med på å bygge opp. Men saken har en enda viktigere side, og det er utviklingen i disse kommunene som tappes for sin beste arbeidskraft og skattefundamenter. Tar man for seg en tabell over forskottsskatteutskrivningen i kommunene så ser man ganske snart hvilke kommuner det her er tale om og hvilke kommuner som er fattige på industri. Ikke noen ordfører i disse kommunene har unnlatt å være med på den hestehandel som i dag foregår når det gjelder å reise ny industri. De som skal reise ny industri er kjent med at så godt som alle disse kommuner er ute etter å skaffe seg nye arbeidsplasser. Jeg og mitt parti mener at det er uverdige å være med på den usunne konkurranse som i dag foregår. Staten må komme sterkere inn i bildet når det gjelder dette.

Aslak Versto, Telemark: Når det gjelder programavsnittet om friluftsliv, jakt og fiske vil jeg ta opp forslag nr. 123 fra Lunde Arbeiderparti i Telemark. Det gjelder Jaktloven. Den vi nå har er udemokratisk. Det ble satt store forventninger til den, men den ble litt av en skuffelse. Vi trodde sjølsagt at alle skulle få rett til å nytte de naturherligheter vi har. Når det gjelder elgjakt trengs det etter loven noe slikt som 14—15 000 dekar for å felle en eneste elg. I fjellbygdene er det mange som ikke har så mange hundre dekar og resultatet blir at de slår seg sammen opptil 15—20 mann for å få felle en eneste elg. Jeg er klar over at dette er et vanskelig område fordi en her kommer inn på eiendomsretten, men jeg skulle tro at vi likevel kunne få en slik ordening at de som ikke har jord, mot å løse jaktkort, kunne få del i det friluftsliv som jakt og fiske er. Når det gjelder friluftslivet må jeg få nevne forholdet med de store godseierne. I Telemark har vi store fjellstrekninger som i dag er på enkeltmenns hender. Tre kommuner i Telemark har gått sammen for å prøve å ekspropriere disse fjellstrekninger tilbake til bygde- eller statsalmenninger. Det området det her gjelder dreier seg om 7—800 000 dekar med det fineste terrenget og de fineste fiskevatn. I dag er det slik at en eneste mann har lov til å felle 85 reinsdyr i dette terrenget. Dette gjør han på den måte at han og jaktlaget hans går ut i terrenget og skyter de dyra som de har lov å felle. Deretter reiser de fra dem og andre folk kommer og kjører dyra hjem. På dette veldige området er det en strekning på 60 000 dekar som er statsalmenning. Her blir det delt ut 80 jaktkort, 80 mann får altså lov til å felle en elg hver. De som ikke kan få kjøpt jaktkort må i tilfelle jakte ulovlig. Det kommunene nå vil er å få nytte dette terrenget til bygde- eller statsalmenning slik at alle kan ferdes der med fiskestang og gevær, arbeidere som godseiere, bymann som

bygdemann. Det arbeides med endring av Friluftsløven, og jeg vil sterkt oppfordre partiet om å sørge for at alle får rett til å vandre i naturen.

Claus Neergaard, Nordmøre: Det var mange ting i Brattelis foredrag som det er grunn til å glede seg over for en representant for et av de svake økonomiske områder av vårt land. Store deler av kystdistriktene har ikke fått del i velstandsutviklingen. På toget nedover traff jeg en flokk yngre menn som fortalte at de var 18 stykker fra Kristiansund og Nordmøre som skulle til Greåker fordi det ikke var arbeidsmuligheter hjemme. Tidligere var det reist 164 til forskjellige steder på Østlandet, sa de. Det er klart at en viss mobilitet i arbeidskraften må en finne seg i. Men i dette tilfellet er det noe galt. Det er spørsmål om en hel folkeflytning slik at en hel landsdel avfolkes for sin beste arbeidskraft. Når fiskeriene slår feil blir det vanskelige leveforhold for kystbefolkningen. Det ser ut til at vi må avskrive sildefisket for et lengre tidsrom. Slikt har hendt før. Selv i de sørlige deler av Møre og Romsdal er det blitt en faretruende arbeidsløshet på grunn av et enkelt års feilslått sildefiske. Desto alvorligere er forholdene andre steder hvor det ikke har vært sildefiske av betydning på mange, mange år. Næringslivet er for ensidig på store deler av kysten. I Møre og Romsdal er det lite industri å snakke om bortsett fra den aller sørligste del av fylket. Derfor hører vi med store forventninger om opprettelsen av Distriktens Utbyggingsfond som skal bli et fond for hele landet. Store deler av kystdistriktene sukker etter industri og nye arbeidsplasser, men kapitalmangel har vært en hindrende faktor. Også mangel på elektrisk kraft og dårlige kommunikasjoner må overvinnes. Det er nok av planer og de er brakt fram for myndighetene. Jeg håper derfor at Brattelis ord om at vi skal ut over vanlig tempo med dette, må bli en realitet og at det blir gitt prioritet til kystdistriktene slik at en ikke helt blir avhengig av det sesongbetonte fisket. Vi håper at Utbyggingsfondet vil utløse privat foretaksomhet. Det vil bl. a. kunne føre til anskaffelse av fiskebåter som kan forsyne den store filetindustri med råstoff, noe som også vil hjelpe til med å redusere arbeidsløsheten i disse distrikter. Gerhardsen sa i går at en tredjedel av befolkningen er kommet inn i nye boliger. Det er grunn til å gi Husbanken og Boligbanken honnør for den måte de har vært med på å løse boligspørsmålet på etter krigen. Det var nevnt at Husbankens lånegrenser er for lave. Banken har justert sine lånegrenser etter hvert som prisene har steget og en ny justering er på trappene.

Reiulf Steen, sentralstyret: Vi som representerer ungdommen konstaterer med glede at vi nå har fått mange og gode argumenter for at ungdommen skal plasseres i sentrum i åra framover. Det er

blitt hevdet at investering i ungdommens utdanning vil gi større avkastning enn kapitalinvesteringer. Er dette riktig i andre land så er det enda riktigere i vårt land med sin spredte befolkning og snaue kapitaltilgang. Med tilfredshet hilser derfor vi unge i bevegelsen partiets programformulering om utbygging av skoleverket. Men det er også nødvendig å fjerne den diskriminering som ennå er til stede når det gjelder rekrutteringen til den høyere skoleutdannelse. Den er delvis geografisk bestemt og delvis yrkesmessig. Ifølge en oversikt for skoleåret 1958/59 så gikk 76,4 prosent av alle 14-åringene i Oslo i 1. klasse i den høyere skole. I Sør-Trøndelag var det tilsvarende tall 35,9 prosent og i Sogn og Fjordane og i Troms ca. 13 prosent. Disse enkle tall forteller mer enn mange ord om den store skjevhet som er til stede. At det dessuten er en sterk diskriminering når det gjelder rekruttering til den høyere utdanning fra funksjonær- og arbeiderhjemmene er så godt kjent at det vel ikke er nødvendig å påpeke det ytterligere. Den tidligere kirke- og undervisningsminister pekte i sin tid på at den linjedelte ungdomsskolen ville gå som et ras over landet. Det er vel riktig, men en må ikke derfor glemme den oppgaven som kanskje vil bli den viktigste i årene framover, nemlig skolens innhold. Jeg innskrenker meg til å nevne den redsel for arbeiderbevegelsen som går igjen i alle skolebøker og i hele kulturlivet for øvrig. Historiebøkene er jo slik utformet at det ikke kunne vært gjort bedre om de var blitt laget i Venstres Hus. Når det gjelder arbeiderbevegelsen så er det straks politikk og da kan ikke den nevnes i våre skolebøker.

Ordstyreren, Magnhild Hagelia opplyste at det ennå gjensto 27 talere. Hvis alle disse skulle ha 5 minutter, ville det gå med 2 timer og et kvarter. Hun fortsatte: Så gjenstår debatten om «Norge og Verden». Vi skal la det gå med 5 minutter en stund til i håp om at talerne innskrenker seg eller frasier seg ordet.

Josef Larsson, Oslo: Partiformannen ville jo gjerne høre parti-medlemmenes mening og jeg vil derfor komme med noen respektløse merknader. Vi har gjort store framskritt og Bratteli holdt et godt foredrag, men på ett område ligger vi tilbake, og det gjelder det industrielle demokrati. I diskusjonen om dette har man i de senere år oppkonstruert stadig større vanskeligheter. Forsking og vitenskap måtte utnyttes og settes i scene før en kunne tenke seg representasjon i bedriftsstyrer. Herunder har også statsbedriftene vært nevnt. Jeg har i et par år hatt anledning til å sitte i en statsbedrifts ledelse. Der har vi bl. a. diskutert pensjonsspørsmålet. Så lenge vi var i underskudd var det vanskelig. Jeg fikk medhold i prinsippet. Men så kom fellesordningen mellom LO og Arbeidsgiverforeningen og vi hadde et pent overskudd. Jeg tok saken opp

på ny og beregningene viste at det ikke ville bli noen belastning å gjennomføre pensjonsordningen. Men samholdet mellom arbeiderrepresentantene sprakk og jeg ble stående alene. Vi har Årdal med et sterkt flertall av arbeidere. Der har vi heller ikke gjennomført noe av dette. Da er det jo vi sjøl som forsømmer vår plikt når vi er innsatt i styrene. Det er ikke forstanden som mangler.

Taleren tok opp forslaget fra Tåsen kretslag sålydende: «Det må medtas en uttalelse om at spørsmålet om industrielt demokrati vil bli aktualisert. I samarbeid med LO må en ta sikte på å utvide produksjonsutvalgenes arbeids- og myndighetsområde og representasjon fra de ansatte i bedriftens ledende organer.» Tåsen kretslag har også et forslag om statens representasjon i de store bankene.

Ola Teigen, Oslo: Bratteli sa i sitt foredrag at vår politikk måtte ta sikte på å skape et solidarisk og samarbeidende samfunn. Det er vel ingen som kan være uenig i det. Tvert imot kan en vel si at dette må være lede-tråden for all vår politikk i framtida. Det er dette som er årsaken til at kravet om industrielt demokrati reises fra hele landet. Det er bakgrunnen for den linje vi fører i vår sosialpolitikk og det må også være den røde tråd i all vår skolepolitikk. Personlig syns jeg at landsstyrets forslag til skoleprogram er et stort og mektig verk. Hvis dette program kan gjennomføres i den kommende 4-årsperiode, er det skapt noe av en revolusjon på dette området. Kreftene vil i første omgang bli satt inn på å reise flere skolehus og bedre skolehus fordi de store ungdomskullene vil banke på skoleporten i årene framover. Og skal velstandsutviklingen fortsette, må vi bygge ut skolen slik at vi kan skaffe nok fagfolk. Jeg syns imidlertid landsstyret har lagt for liten vekt på skolens oppgave som samfunnsoppdrager, det bidrag skolen skal yte for å skape solidariske og samarbeidende mennesker. Skolen kan gi mange bidrag til dette. Jeg innskrenker meg til å nevne hva den kan gi av orientering om samfunnsforhold i samtida. En av forutsetningene for at demokratiet skal kunne virke er jo at menneskene er opplyste slik at de kjenner til det som skjer rundt omkring oss, i kommunene, i hele landet, ja, i hele verden. De må vite hvordan og hvorfor det skjer. I dag er det slik at i en rekke skoleslag gis det ingen undervisning i samfunnskunnskap. Og der hvor det blir gjort er det ofte avhengig av lærerens innstilling og velvilje overfor faget. Og den er ikke alltid like stor. Gjennom denne samfunnsopplæring må vi ta sikte på også å skape forutsetningene for medbestemmelsesrett i det økonomiske liv.

Alfred Gulbrandsen, Hedmark: I det utmerkete forslaget til program er det en post som jeg mener burde ha fått en bredere plass. Det gjelder adgangen til sportsfiske. Det må sørges for at folk får

adgang til fiskevannene. Vi ser hva som er skjedd oppe i Lågen. Vi kan vente oss noe liknende i Glommavassdraget. Der haster det med å gjøre noe før adgangen blir stengt.

Harald Løbak, Hedmark: Jeg vil gjerne komme med et par merknader til programutkastet vedrørende jord og skog. Det nevnes i programmet noe om grunnlaget for en hensiktsmessig produksjons- og vernelov for vårt skogbruk. Det står at skog skal drives på en samfunnsmessig forsvarlig måte. Det riktige må være å si at all skog skal drives på en driftsmessig og samfunnsmessig forsvarlig måte. Dessuten bør det tilføyes i neste avsnitt i spørsmålet om å knytte skog til jordbruk i medhold av Jordloven at det må være på grunnlag av en driftsmessig og samfunnsmessig vurdering. Fra fylkespartiet i Hedmark og flere konferanser der som har drøftet forholdene i jord og skogbruk er det lagt fram forslag om dette og jeg tar dem opp og håper at de blir oversendt redaksjonskomitéen. Når det gjelder velstandsutviklingen så kan vi vel være litt bekymret over den sentralisering av velstanden som foregår. Vi som bor i utkantene og, paradoksalt nok, vi som bor midt i rikdommen, i våre skogsbygder, vi forbauses over at skogsarbeiderne ikke har bedre vilkår enn de har i dag. Det gjelder å finne fram til en praktisk og hensiktsmessig skogbrukspolitikk. Hovedhensikten med den må ikke bare være å fordoble skogbruksproduksjonen i løpet av 50—60 år, fra 12—24 millioner kubikkmeter. Hovedhensikten må være å bedre kårene til de mennesker som må bo i skogen og utøve sitt yrke der. De har krav på den samme levestandard som de sentraliserte strøk i vårt land. Det må være en hovedoppgave for vårt parti å søke å løse dette problemet. Det henger selvsagt også sammen med industriens utvikling, betalingen for råstoffet. Der hvor man ikke kan reise industri på det stedet råstoffet er, må man gjennom prisfastsettelsen på råstoffet, f. eks. ved en binding av prisen i likhet med investeringsavgiften for skogbruket, tilføre disse distriktene mer kapital slik at de på denne måte kan få del i velstandsutviklingen.

Erland Mikkelsen, Oslo: Debatten har bevist at tanken om industriell demokrati er levende i hele det norske folk. På arbeidsplasser, i fagforeninger og partimøter i Oslo har vi diskutert dette i lengre tid. Landsstyrets forslag inneholder mye godt, men jeg vil foreslå at vi stryker setningen om at produksjonsutvalgene må bli mer effektive. Og heller si: Myndighetene må gjennom lovregler legge forholdene til rette for medbestemmelsesrett i bedriftslivet. Når våre ledere nå i en årrekke har hørt dette kravet, må de nå ta seg det ad notam og forstå at det ligger alvor bak. Det må være slutt med snakket om modenhet. Det var ikke alle som mente

at Nygaardsvold, og jeg tar også gjerne med Gerhardsen, var så modne for sine store oppgaver. Tiden har vist at de var modne nok.

Asbjørn Worseth, Sør-Trøndelag: Det er snakket lite om skattene. Vår forening har sendt inn forslag om det. Slik som det nå er har vi den høyeste skatteprosenten og de dårligste reduksjonstabellene i de fattigste kommunene nord for Dovre og ute ved kysten. Det kan ikke være demokrati at de f. eks. i Finnmark hvor det er absolutt dyrest å leve, der skal de også ha den høyeste skatteprosenten. Forslag nr. 161 fra Strinda kommunale arbeiderforening blir derfor tatt opp. Ulikheten gjelder også fylkesskatten. Ta f. eks. Bærum og Strinda. Bærum med sine 150 millioner i skatteinntekt betaler 7 millioner i fylkesskatt. Strinda med sine 38 millioner betaler også 7 millioner i fylkesskatt. Dette er jo en skjevhet i et lite land med 3 millioner innbyggere, og vi må få den vekk.

Det er jo blitt litt bedring med den personlige skatten, men i et demokratisk arbeiderstyrt Norge må det være lik skatt. Jeg hilser også med glede den nye skoleordningen, men skal det komme noe ut av det, slik at ikke fattige kommuner blir liggende etter, som representanten fra Hordaland sa, så må det bli en økonomisk ordning med utbyggingen. Det må ordnes med lån og da må amortiseringen skje over et lengre tidsrom. Ellers er jeg redd for at det går med den nye skoleordningen som med skoleordningen av 1936 som ennå ikke er gjennomført enkelte steder.

Siden vi fikk den nye ordningen med at vi betaler en del selv til legene som får resten i trygdekassen, sitter en igjen med det inntrykket at det blir betalt for meget til dem. Skal man betale kr. 6.00, betaler en kr. 10.00 uten kvittering. Likelønnen må heller ikke bare bli på papiret. Jeg syns det er for lenge å vente helt til 1967. Det går an å bli diskriminert selv om en ikke er svart. Skillet mellom arbeidere og funksjonærer er blitt nevnt. Det er klart at det blir et skille så lenge det er ulik arbeidstid. Vi har derfor i vår forening sendt inn forslag om at arbeidstiden nedsettes til 40 timers arbeidsuke. Det får seg gjøre hvis bare viljen er til stede. Det er ingen mening i å fortsette med diskrimineringen av tungarbeidere ved å la dem arbeide lenger. Svenskene bød velgerne 4 ukers ferie og representanten fra Finland nevnte noe liknende. Det ville være rimelig om vi la fram forslag om 40 timers arbeidsuke ved høstens valg.

Sigvart Svendsen, Hedmark: Den saken jeg vil reise, vil noen av dere betegne som en fillesak, men den er også enkel å løse. Jeg tenker på et statsforlag for skolebøker. Det er nevnt at det er så stort utvalg i dag at det er vanskelig å velge, vanskelig å finne fram.

Men *det* er ikke det store problemet. I dag blir det drevet forretning med offentlige midler fra forlagenes side. I dag er det nemlig slik at når det kommer ut en lærebok, så kommer den i svært beskjedent opplag slik at når en neste år skal ha noen få tilleggs-eksemplarer så er opplaget utsolgt, og i det nye opplaget blir det foretatt endringer slik at de to opplagene ikke kan brukes parallelt. Hvis de ikke finner på noe annet, så stokker de linjene slik at det er umulig å bruke dem. I stedet for, når det kommer noe nytt, å ta dette i et tillegg slik at en kan få kjøpt tillegget og bruke den tidligere utgaven, så må en kjøpe helt klassesett av denne læreboka. Siden vi fikk Biblioteksentralen tjener kommunene hvert år tusenvis og vi får dessuten en service som vi tidligere ikke hadde fra forlagene. De ville nemlig ikke sende bøkene til bibliotekene før de hadde fått sjanse til å selge mest mulig over disk. En liknende ordning måtte kunne etableres for lærebøker i form av et statsforlag. Det vil bety økonomisk vinning og fordeler på mange andre måter. Det har foregått en betydelig utjevning her i landet i de senere år, både mellom distrikter og yrker. Men vi vet at det fremdeles er store ulikheter mellom de enkelte distrikter og yrkesgrupper. Jeg tenker på de barnerike familiene og den beskatning de er gjenstand for. I de dårligst stilte kommunene har de for det første en høy skatteprosent og en dårlig reduksjonstabell. Det slår ut dobbelt for de barnerike familier. Det er derfor fortsatt behov for en utjevning i dette land.

Walter Gabrielsen, Finnmark: Når vi ikke har hatt den øking i fisket som er ønskelig, så skyldes ikke det innsatsen fra fiskerne, men svikten i næringsgrunnlaget. Når jeg gjentar dette så er det for å belyse de ulike oppgaver som partiet er stilt overfor på dette området. For å få mest mulig ut av fisket og for å skaffe fiskerne et godt grunnlag har vårt parti gjort en stor innsats. Jeg tror det program som nå er lagt fram vil gi grunnlag for ekspansjon. Jeg vil ikke gå inn på detaljer, men vil slutte meg til forslaget fra Øst-Finnmark Arbeiderparti om at kyst- og bankfiskere bør få samme skatteordning som for fangst og fiske i fjernere farvann. Når det gjelder et forslag om flere fiskerfagskoler, så tror jeg at når fiskerfagskolen i Gravdal er ferdig, så skulle vi være bra dekket. Vi har nemlig vanskelig for å skaffe elever til våre nåværende skoler. Alle er klar over at i en næring hvor arbeidsplassen er ute på havet, vil det alltid oppstå svingninger. Langvarig uvær skaper vanskeligheter, dessuten har beskatningen av fisken vært så hard at det ikke bare er blitt et problem for Norge, men også for andre fiskerinasjoner. Vern av fiskebestanden kan bare skje på internasjonalt grunnlag og Norge har her foreslått en betydelig utvidelse av

maskevidden. Til vern for våre fiskeriinteresser har vi dessuten fått en utvidelse av vår fiskerigrense. I første rekke tok den sikte på å beskytte faststående fiskeredskap. Bestemmelsen om at norske trålere skulle få fiske inntil 4 mil, er ikke godt mottatt i Nord-Norge, spesielt ikke i Finnmark. Jeg vil ikke innby til debatt om denne sak, men jeg finner det riktig at Finnmark Fiskarlag overfor Fiskeridepartementet har fremmet forslag om at det bør utarbeides generelle erstatningsregler slik at tap av faststående redskap som ikke kan påføres bestemte trålere, kan bli erstattet. Jeg tror det ville være klokt om partiet søkte å få til en slik ordning. Når det gjelder trålfisket, så tror jeg det er viktig før 1. oktober å få utarbeidet regler for hvordan trålfisket skal foregå.

Jonas Brunvold, Arbeidernes Avholdslandslag: Brattelis praktfulle foredrag dreide seg vesentlig om penger. Det er et tema som alle har greie på og som alle har en fantastisk interesse for. Når det gjelder kulturproblemene som Aase Bjerkholts foredrag dreide seg om, så er ikke interessen like stor. Det viser debatten. Eller kanskje vi skal spørre Hans Johansen? Han sitter der ute og selger bøker. Hvor mange har han solgt i dag? Når det er slik med den grønne gren, hva så med de andre? Altså: når det gjelder kulturproblemene, så lider arbeiderbevegelsens folk av en utpreget mindreverdighetsfølelse. De tror og mener og sier også til dels at det der er ting som vi ikke forstår oss på. Det får vi overlate til de andre, underforstått det vi i gamle dager kalte overklassen. Med det resultat at levningene av denne overklasse sitter og steller med det vi har av kulturinstitusjoner — med det resultat at disse institusjoner befinner seg der hvor den økonomiske sektor befant seg før Nygaardsvold kom til i 1935, med det resultat at kulturstoffet, kunststoffet i vår presse beherskes av en ørliten flokk av halvstuederte røvere, av forståsegpåere, av problembarn innenfor kunstens verden som ikke ser seg noen annen utvei enn å bli det som kalles for kritikere. Aasen fra Nore nevnte at vi må kontrollere de penger som disponeres, kontrollere hvordan de brukes. Det gjelder det samme med kulturinstitusjonene som kraftverkene. Vi må økonomisere, vi må sørge for at pengene blir brukt på en fornuftig måte. Det er all right at Jens Chr. Hauge kommer med en innstilling som er bedre enn den som har vært før, men hvordan blir pengene brukt? Det er det vi skal kontrollere. Jeg vil henstille til kirkeministeren at kultursektoren i departementet får en sterkere stilling, at den blir utstyrt med et kontrollorgan som kan kikke kulturinstitusjonene etter i sømmene. Det er ingen sak for en dertil egnet teatersjef å hive kr. 40 000.00 ut av vinduet i form av dårlig opplegg og administrasjon av en premiére og ikke et menneske i dette land vet

om at han gjør det. En feil er det også at styrene i våre kulturinstitusjoner blir befolket med overanstrengte politikere, som flyr fra møte til møte og som ikke har tid til å være til møtet er slutt fordi de skal på et nytt møte med den følge at de får for mye mosjon og de kulturinstitusjoner de skulle skjønne om får for lite mosjon. La oss slippe å få reklame i fjernsynet. Aase Bjerkholt mente at alkoholfrie restauranter var så sjølsagt at det ikke var nødvendig å nevne det. Jo, en stor del av arbeiderklassen tilhører på dette felt det underutviklede området og er så konservative at «Morgenbladet» kan bli gul av misunnelse.

Toralf Hoel, Oslo: Jeg har også gledet meg over å høre om interessen for industrielt demokrati, men kan ikke være enig med den ungdom som mente at vi ikke var modne for det. Arbeiderbevegelsen har aldri vært redd for å ta fatt på vanskelige oppgaver, den har også forstått å sette seg nye mål og greidd å nå dem på relativt kort tid. Hvis vi tar en så negativ stilling at vi først skal skolere våre folk før vi kan kreve medbestemmelsesrett i bedriftene, da går det etter min mening for sakte. Hvordan ville det ha sett ut i dag om arbeiderbevegelsen, dengang partiet fikk flertall i Stortinget, hadde sagt at vi ikke var kompetente til å overta regjeringmakten? Vi har jo bevist at vi var kompetente. Det gjelder også tillitsmennene på bedriften. De hungrer etter å få være med på å løse oppgaven. Det har vært sagt at vi skal gå gjennom produksjonsutvalgene. Det er jo en kjent sak innen fagbevegelsen at produksjonsutvalgene ikke ble så vellykte som vi hadde håpet. Jeg tror at produksjonsutvalgenes stilling vil bli betraktelig styrket gjennom medbestemmelsesrett gjennomført ved en lovendring som selvsagt må til om den skal kunne realiseres. Når det gjelder skogbrukspolitikken så er vi glad for investeringsavgiften, men vi bør nå også se litt på småbrukerne. Jeg er redd for at vi er i ferd med å miste taket på dem. Jeg kunne tenke meg å nytte en viss del av skogsinvesteringsavgiften for å støtte småbrukerne. Når det gjelder å planlegge og effektivisere, så tror jeg det kan være på sin plass å be forsvarsministeren om å effektivisere opplæringsplanen i forsvaret slik at vi kan oppnå samme resultat på kortere tid enn den som nyttes i dag. Jeg er redd for at en del av tiden er bortkastet.

Arvid Aasfeldt, Oslo: Bratteli la fram tre hovedoppgaver for 60-årene. Det var utbyggingen av undervisning og forskning, utbygging av samferdselen og å skape en pensjonsordning som kunne gi en fullgod pensjon til alle. Jeg ser av de innsendte forslag ett fra Lakselv Arbeiderparti som har tatt opp dette problemet: en folkepensjon som omfatter absolutt alle yrkesgrupper må søkes gjennomført innen 1965. I sin hilsningstale fortalte vår svenske gjest, som er

landets finansminister, om den utvikling de har hatt i Sverige på dette området. Jeg tror vi skal merke oss at det svenske sosialdemokrati gikk til valg hele tre ganger på denne reformen. Først en folkeavstemning som de vant, senere et alminnelig annetkammervalg i 1958 og så et valg i 1960. Det siste var det beste av dem alle. Det skulle tyde på at denne pensjonsreformen, dette gigantiske opplegg som er gjort i Sverige, en lovfestet pensjonsordning for lønns-takerne og en rett også for andre yrkesutøvere, har slått an i det svenske folk. Reformen har stått sin prøve i kampen med de borgerlige partiene. Jeg tror vi også i vårt land bør være oppmerksom på dette. Derfor skal vi vurdere om det som er lagt fram her av landsstyret er tilstrekkelig som opplegg for en fullstendig pensjonsreform. Målsettingen må være at vi får tilleggspensjoner som i tillegg til den vanlige alderstrygden kan gi en ytelse som svarer til ca. 60 prosent av lønnen slik at lønns-takerne i det private næringsliv får samme pensjon som i stat og kommune. Vi har på dette området store ulikheter i vårt land. Vi har gode ordninger i stat og kommune med opptil kr. 23.000.00 i pensjon, mens det store flertall bare har alderstrygden. Vi må fjerne den ulikhet som er til stede. Den ordning som LO har fått til er et godt skritt på veien, og jeg er oppmerksom på det som sies at andre grupper kan og bør komme fram til en liknende ordning, men jeg tror likevel at før eller senere må vi komme fram til en løsning som gir det som er nevnt i forslaget fra Lakselv Arbeiderparti, nemlig en pensjonsordning for alle. Dette inneholder også den største appell. Vår økonomiske politikk må legges opp slik at vi makter en slik reform. Jeg har foreslått som tillegg til programmet: Spørsmålet om lovfestet folkepensjon utredes.

Ole S. Kristoffersen, Oslo: For en som i noen år har arbeidet med og blant ungdommen, var det hyggelig å høre Aase Bjerkholt tidligere i dag. Men jeg syns programforslaget lider av et par mangler og om dem har jeg lagt inn forslag til ordstyreren. Det gjelder den motoriserte ungdom som vi i likhet med Sverige vil få en stor øking av i de nærmeste år. I 1960 hadde vi ca. 477 000 ungdommer mellom 15 og 24 år, tallet vil stige til ca. 616 000 i 1970, en øking på ca. 30 prosent. Det problemet svenskene har i dag, vil vi få om noen ganske få år hvis vi ikke møter det i tide. Derfor er det sørgelig å høre at en god del av våre partifeller som ellers vil støtte opp om ungdommen, har skylapper mot den motoriserte del av ungdommen. Se på de plassene som motorungdommen har til rådighet! Motorungdommen representerer et fritidsproblem, et sosialt og også et nasjonaløkonomisk problem idet en stor del av ungdommen ikke

får noen undervisning i bruk og reparasjon av sine motorer. Det er nok dessverre ingen selvfølge at ungdomskaféene er alkoholfrie, men det bør vi få med i programmet.

Finn Andersen, Oslo: Bratteli nevnte i sitt utmerkete foredrag at særpregede lokale problemer kunne løses ved en samfunnsmessig innsats og at det ikke var nødvendig å skylde på økonomien. Wigaard var jo inne på en del slike lokale problemer. Jeg ser at bystyregruppen i Oslo er godt representert. De bør ta seg hans ord ad notam. Bratteli var inne på noe nytt da han nevnte det kapitalistiske samfunnet som har vært og det sosialistiske som bryter fram. Jeg vet ikke om dette skal oppfattes som en konklusjon. Ordet sosialisme blir jo sjelden eller aldri brukt selv om Bratteli endog siterte Lenin. Når det gjelder det industrielle demokrati, må vi ikke fortsette med at partiet og LO skylder på hverandre med at vi ikke er kompetente til å ta opp denne oppgaven. Debatten i dag har jo vist at det er et alminnelig ønske om å få en oppgave som vil aktivisere ikke minst ungdommen. Vi som er tillitsmenn på arbeidsplassene greier ikke å komme lenger med det industrielle demokrati enn vi er kommet med de lover og regler vi nå har. Produksjonsutvalgene er bare rådgivende.

Taleren tok opp jernarbeidernes forslag.

Øystein Opdahl, Oslo: Vi må sørge for at det blir bedre opplæring i skolene i samfunnsspørsmål. Vi må ta utgangspunktet i lærerskolene og universitetene slik at de som skal ut å undervise barn og ungdom i disse tingene selv vet hva de snakker om. Av egen erfaring vet jeg hvor tilfeldig den undervisningen nå er. Med de nye planer vil det vel bli noe bedre, skjønt jeg ble skuffet da jeg forleden så at en skolekrets hadde nedsatt timetallet i samfunnskunnskap til fordel for andre fag. Selv om jeg er en av de såkalte intellektuelle så tillater jeg meg, når det gjelder det industrielle demokrati, å spørre om det ikke vil være naturlig å legge inn undervisning på yrkesskolene i de spørsmål som der kommer på tale. Hvis vi fikk mer samfunnskunnskap i de høyere skoler slik at elevene der fikk kontakt med det praktiske liv og organisasjonslivet, så ville man sannsynligvis også komme vekk fra den såkalte akademiske ånd som svever over vannene, og til tross for tvesyn lære dem å forstå at det ikke er noen skam å tilhøre et parti med et fast program. Man ville kunne forstå at selv folk med akademisk bakgrunn kan klare å komme fram til et bestemt synspunkt på ting og ikke være så opptatt av faktorer for og mot at de havner på nullpunktet. Det er en desavuering av akademikerne når det blir hevdet at de ikke er i stand til å rette seg etter faste vedtak fordi de er opplært i tve-

syn. For mitt eget vedkommende vil jeg si at selv om jeg hører på alle argumenter for og mot en sak, så vet jeg jo også hvilke som virker og hvilke jeg skal tillegge betydning. Evang er jo selv et eksempel på at han er kommet fram til de vurderinger som veier tyngst for ham. Jeg har innlevert et forslag om at inntil samfunnskunnskap har fått sin rettmessige plass i skolene, må de politiske ungdomsorganisasjoner få komme inn der. I realiteten er de nå utestengt fra å drive aktiv virksomhet på skolene. De lokale skolestyrer og rektor avgjør. Men praksis varierer sterkt og i mitt forslag peker jeg på at vi må få ensartede regler for dette. Det har skuffet meg at aktive partifeller har gått imot at politisk interessert skoleungdom skal få nytte skolens lokaler til sin virksomhet. Ungdomskriminaliteten bør nevnes i arbeidsprogrammet. Den ordning vi nå har med fengsler må erstattes med en form for ungdomskoler eller arbeidsinstitusjoner.

Sivert Haltbakk, Nord-Møre: Jeg er i det store og hele enig i programmet slik som det foreligger. Likevel er det klart at det kan være enkelte punkter man gjerne ville hatt litt mer konkret utformet. Når det gjelder fiskeriene syns jeg spørsmålet om forskning innenfor denne næring har fått en altfor beskjeden plass. Vi har jo så mange slags problemer i fiskeriene. Det er ikke bare storm og uvær som siste vinter ødela en hel hovedsesong. Slike ting skaper selvsagt de største vansker både for den enkelte og for næringen og distriktene. Men disse problemer har vi jo alltid hatt. Det gledelige er at våre statsmyndigheter med Regjeringen i spissen har vist stor forståelse for problemene. Men andre problemer er enda alvorligere og kaster en svart skygge over hele næringen. Det er spørsmål om naturgrunnet for det hele holder på å svikte. Hvis det er tilfellet, så ser det svart ut for kystens befolkning. Kystfiskeriene har gått tilbake år etter år i lengre tid. Torskefisket synes å gå i samme retning. Det er mange meninger om årsaken til at sildefisket har sviktet. Enkelte tror at bestanden er for hardt beskattet fordi det blir fisket for mye småsild. Andre tror at det russiske helårsfisket har stor betydning. Vitenskapen er nærmest av den mening at tilbakegangen skyldes naturforhold, temperatur, strøm og ernæringsforhold og at silda søker til andre kyster. Når det er kommet så vidt at vi ikke engang vet hva som er årsaken, må vi spekulere på om vi har gjort det som kan gjøres for å få visshet. Jeg vil ikke kritisere vitenskapen for det, den har sikkert gjort hva den har evnet, men den har ikke hatt folk nok. Her må myndighetene være våkne og hjelpe til hvis det er noe som mangler. Når det gjelder trålingen må vi gå ut fra at den er kommet for å bli. Også her har vi problemer hvor vi trenger forskning bl. a. for å analysere om

de ulike trålingstyper har skadelig innvirkning på bestanden og hvordan de best kan innpasses i det vanlige kystfisket.

Thora Johansen, Oslo: De to innledningsforedragene gledet oss alle, men for oss som har sittet på landskvinnekonferansen var det særlig ett spørsmål som var betydningsfullt. Det var at noe må gjøres for enslige mødre. Som dere vet, har arbeiderkvinnene nå bestemt seg for å ta opp en detalj og søke å gjøre en innsats for bygging av mødreheimer. Å bygge dem er ikke det vesentlige, men å finne fram til en ordning på disse heimene som blir noe annerledes enn den som har vært før. Vi mener at disse kvinnene må bli tatt hånd om slik at de forstår at de er medsøstre med samme rett som andre til å forsørge seg selv og sitt barn. Noen spør om dette er en stor sak. Det må vel sies å være det all den tid statistikken viser at det gjelder ca. 2000 kvinner hvert år. Det vil selvsagt ta tid å reise de hjem som skal til, men når vi nå skjønner at Regjeringen stiller seg velvillig, så regner vi med støtte. Vi oppfatter oss som pionérer på dette feltet og var stolte over å kunne fortelle kvinnekongressen at vi hadde ca. kr. 20 000.00. Det er jo ikke mye, men i dag er vi enda kryere over å kunne fortelle at vi har kr. 26 000.00! Men vi trenger jo mange, mange flere og syns derfor ikke det var riktig at de mannlige partifellene skulle reise hjem uten å gi dem en sjanse til å støtte. Derfor setter vi i gang en liten innsamling her i salen i morgen.

Knut Vik, Kristne Arbeideres Forbund: Det sies i partiets kulturprogram at politikken ikke skal blande seg inn i religionen og heller ikke religionen i politikken. Det første er jeg helt enig i — det er akkurat det Kristelig Folkeparti gjør. Men når det gjelder det siste, er jeg ikke enig. Det er helt umulig for et arbeiderparti å etterleve det. Vi vil gjøre det bedre for de som har det vanskelig og kommer dermed inn på Bibelens ord om at du skal gjøre mot andre det du vil at de skal gjøre mot deg. Kristne Arbeideres Forbund er ikke som forbund tilsluttet partiet. Det forbyr partiets lover. Men en annen sak er at storparten av våre medlemmer, 96—97 prosent, står tilsluttet partiet. Lovene våre sier at flertallet i hovedstyret skal stå tilsluttet partiet, først og fremst formannen. Den velgergruppa som vi i vårt forbund må arbeide med er ganske spesiell. Selv har jeg ved de tre siste valg reist rundt i det konservative indremisjonsmiljøet på Vestlandet. Jeg er glad for det, for jeg tror at jeg hadde en oppgave akkurat der. Derfor har jeg formet forslaget om at folkeskolens undervisningsplaner alltid må by kristendomsundervisningen en sikker plass. Dette er nødvendig i henhold til Grunnlovens paragraf 2. Våre stortingsmenn har vært med på å vedta basisparagrafen i skoleloven som sier dette om

kristendomsundervisningen endog skarpere enn her. Jeg skal ikke lenger reise rundt som aktiv politisk agitator, men jeg skal love at jeg skal gjøre det jeg kan blant den velgergruppe hvor vi har vårt virkefelt. Personlig hadde jeg håpet å få mitt forslag inn etter 3. avsnitt, men er fornøyd bare vi får det med så vi har noe å stå på når vi skal ut i agitasjon. Jeg kan fortelle dere at vi nå er kommet inn på yrkesskolene som har vært så sterkt framme her.

Osmund Faremo, Aust-Agder: På dette tidspunkt i debatten er det ikke lett å vekke interesse for noe nytt, men som representant for et utkantdistrikt må jeg få lov til å gi uttrykk for at vi har måttet vente til slutt. Det er kanskje ikke så galt, for de oppgaver som hittil har vært løst var viktige og avgjørende for en rask framgang, men det er helt nødvendig å ta bygdenes problemer opp og programfeste dem slik at også de som bor i utkantene får følelsen av å være med i dette samfunnet. Debatten her har brakt for dagen alle slags problemer fra hele landet. Våre forslag fra Aust-Agder tar sikte på at våre lokale tillitsmenn som skal føre sakene fram i distriktet, blir kontaktet og hørt i saker som skal gjennomføres der. Det skal ikke skje bare på det sentrale plan. Det har hittil skjedd i stor utstrekning. I samferdselen er det derfor bare blitt spetakkel om nedlegging og vi har hatt dette om skolene. Programmet har vært positivt, men det som er blitt diskutert er det negative. Med større smidighet og forhåndsdrøftelser kunne vi fått noe mer konstruktivt ut av det.

Dermed var første del av diskusjonen avsluttet. Det ble tatt pause til kl. 19.00.

Norge og verden

Kveldsmøtet tok til til fastsatt tid med *Georg Moe* som ordstyrer.

Til programavsnittet «Norge og verden», var inntegnet 36 talere, og 5 minutters taletid ble vedtatt.

Finn Andersens og Bjørn Brotangens forslag ble oversendt redaksjonskomitéen.

Ole Øisang, landsstyret: Landsmøtet venter kanskje at jeg skal gå i gang med atomposten. Men det er ikke den jeg skal snakke om. Jeg vil gjerne si noen ord om det programforslaget sier om De Forente Nasjoner. Det var jo en selvfølge for oss fra første stund å slutte opp om FN og dens forpliktende pakt. Vi er i dag overbevist om at FN er det eneste rette forum for mellomfolkelige forhandlinger, det eneste brukbare redskap for å avverge og bilegge internasjonale konflikter. Det understrekes i programforslaget at så langt vi evner må Norge bidra til at FN kan utøve den fredsstiftende

virksomhet som pakten forutsetter. Men utviklingen etter krigen har jo vist at FN ikke er slik utbygd og ikke har den tilstrekkelige makt som en effektiv fredsorganisasjon må ha om dens virksomhet skal tjene formålet. Det er grunn til å feste seg ved bevegelsen «En verden», når det gjelder synet på FN. Den har hele tiden tatt målbevisst sikte på å utbygge FN til en verdensorganisasjon med myndighet og med maktmidler. Det vil naturligvis forutsette en omfattende revisjon av FN-pakten, og det forutsetter det vanskeligste av alt: lojal medvirken av medlemsstatene, i første rekke stormaktene. Jeg er selvsagt klar over alle de vanskeligheter som her vil melde seg, men til sjuende og sist er det ikke noen annen farbar vei å gå så sant vi skal nå fram til en internasjonal rettsordning som bryter med den nåværende uholdbare tilstand. Før eller senere kan det gjelde: en verden eller ingen verden! Jeg vil også minne om utenriksministerens ord i Stortinget 8. mai: uten et effektivt arbeidsdugelig FN er det fare for at verden i denne vanskelige overgangstid kan gli tilbake i et internasjonalt anarki. Det haster med å reise noe av en folkeopinion i alle land for å presse fram dette kravet om en revisjon av FN-pakten. Jeg vil derfor gjerne antyde følgende lille tilføyelse til programmet som begynner med «Norge må støtte De Forente Nasjoner» — «og vil gå inn for en revisjon av FN-pakten som tar sikte på å gi verdensorganisasjonen den myndighet og de maktmidler som er nødvendige for at FN effektivt skal kunne oppfylle sine forpliktelser.» Formuleringen er med hensikt gjort forsiktig, men noen må ta initiativet.

Trygve Tharaldsen, Oslo: Hjelpen til de underutviklede land har vært berørt bl. a. av Albert Carthy, Gerhardsen og Aase Bjerkholt. Vi må vel innrømme at vi har gjort lite, nesten ingen ting i denne henseende, bortsett fra Keralaprojektet. Forslaget fra Årvoll Arbeidersamfunn må betegnes som et steg på en ny vei på dette området. Beløpet som foreslås er tilsynelatende bagatellmessig, men vi vet jo alle at mange bekker små, kan bli mye likevel. Aase Bjerkholt nevnte at vi burde sette oss som mål å ofre $\frac{1}{3}$ av overskuddet på arbeidsinntekten. Men dette vil vel ta tid. Vårt forslag forutsetter at hjelpen kan iverksettes ganske snart. Det har vært nevnt både idémangel og materialistisk innstilling, men her er oppgaver nok å ta fatt på. Vi ligger vel ikke akkurat på høyeste plan når det gjelder levestandard. Både Sverige og USA ligger langt over, men det er visst farlig å ligge høyt også. Det skal en god rygg til å bære gode dager. Vi har det likevel så vidt romslig at intet burde kunne innvendes mot det foreslåtte hjelpeprogram. Den kapital som vil framkomme må stilles til rådighet for en arbeidskomité som jeg håper sentralstyret vil sørge for at vi får. Jeg håper

også at idéens opphavsmann får plass i den. Hjelpen til disse landene bør i første rekke bestå i at vi sender høyt kvalifiserte og spesialutdannete personer fra den tekniske, økonomiske og organisasjonsmessige sektor av samfunnslivet. Når det gjelder hjelp til andre land ligger Norge gjerne høyest bestandig, sett i forhold til folketallet. Før snakket vi om Oslo med det store hjertet. Jeg vil modernisere uttrykket til Norge med det store hjertet.

Per Aase-Nilsen, Sunnmøre: På årsmøtet i Sunnmøre Arbeiderparti ble det, når det gjelder atomspørsmålet, med stort flertall vedtatt å opprettholde den nåværende formulering. Tilsvarende vedtak er gjort av kvinneutvalget og av de herredspartier som har behandlet spørsmålet. Jeg føler meg derfor forpliktet til å gjøre meg til talsmann for den opinion som her er kommet til uttrykk. Med glede konstaterte årsmøtet at partiet holder fast ved ikke å tillate lagring av kjernefysiske sprengladninger på norsk område. Derimot har forbeholdet om ny vurdering vakt uro og motstand. Hver enkelt kan vel her ha ulik motivering, men jeg tror det er riktig å si at vi er klar over de hensyn som innlederen presiserte, nemlig at det vestlige fellesforsvaret må ha den tilsiktede preventive virkning, og at spørsmålet derfor reiser seg om det er riktig å innføre en kategorisk begrensning for vårt lands vedkommende. Her er vurderingen og svaret på spørsmålet blitt annerledes hos oss. Vi ser det slik at atomvåpen på norsk jord ikke vil ha den tilsiktede preventive virkning i en gitt situasjon. Det motsatte vil snarere være tilfellet. Vi ser det slik at den nødvendige avskrekkende trusel er til stede i tilstrekkelig monn likevel. Ut fra dette ser vi på våre kanter av landet dette tillegget til programmet som en politisk belastning. Det skal man ikke uten videre overse. Til støtte for forslaget som det nå foreligger, har det vært anført at det dreier seg om tillit til våre styrende organer. Selvfølgelig kan en se det fra den synsvinkelen, men det har vel bare relevans til en del av våre velgere, nemlig til dem som har sterk partimessig tilknytning eller på annen måte står i solidarisk forhold til vår bevegelse. Men programmet skal fram for den samlede velgermasse. I diskusjonen har det også vært hevdet at en kategorisk formulering støter på vansker av konstitusjonell art.

Den offentlige debatt som har vært om dette må vel sies å ha klargjort at vi her ikke har med noen avgjørende hindring å gjøre. Hele vårt politiske system bygger på prinsippet om programmenes forpliktende karakter. Her står aktuelle programsaker ikke i noen særstilling. Det er lenge siden det synet ble forlatt at noe slikt skulle være uforenlig med vår konstitusjon. Uansett programmer er det likevel klart at Regjeringen og Stortinget forfatningsmessig står

fritt i en akutt krise og nødsituasjon, som f. eks. den som vi hadde i 1940. Da kan det handles med hjemmel i konstitusjonell nødrett. Når ingen akutt situasjon foreligger, har velgerne et rimelig krav på å være med på en eventuell ny vurdering.

Ragnvald Støyva, Sunnmøre: Det som kanskje vil få mest å si for verdens framtid er nok vår stilling til utviklingslandene og på dette punkt er vi vel alle enige. Men i dette møtet konsentreres interessen om utformingen av vår stilling til atomladninger på norsk jord. Her vil menneskelige følelser komme til å stå imot militær strategi, og da blir det ikke så lett. Vår presse har engasjert seg altfor voldsomt for landsstyrets formulering. Dette har skadet partiet. Det blir sagt at det gjelder sprengladninger, ladninger som kanskje i framtida kan plaseres i en geværkule. Men er det så sikkert at vi kan trekke grensen mellom en liten ladning og en kraftig bombe? Det små vil dra det store etter seg. Derfor må vårt standpunkt være helt klart. Når landsstyrets forslag har fått tilslutning i kretspartiene er det blitt slått stort opp, men vi skal være klar over at svært få partier har uttalt seg fullt og helt for formuleringen. De har sagt at vi må finne fram til en formulering som ikke kan trekkes i tvil og da fins det ingen annen formulering enn at atomladninger ikke skal stasjoneres på norsk jord. Vi vet alle hva Venstres landsmøte vedtok. Vårt landsmøte kan ikke være bekjent av en svakere formulering. Vi vet også at det trues med et nytt parti. Det skal vi kanskje ikke legge så stor vekt på, men vi skal være oppmerksomme på faren. Det blir også sagt at en enkel sak aldri har avgjort noe valg. Men dette stiller seg vel litt annerledes. Det er sterke følelser som er vakt, og de kan få avgjørende innflytelse på valget. Slutningssetningen gir for øvrig dekning for det konstitusjonelle. Hvorfor skal vi da ta den belastning som en ny formulering er, når vi faktisk er enige om at atomladninger ikke skal plaseres her? Hvorfor ikke da holde på den gamle formulering som er en fortsatt garanti for fortsatt stor oppslutning om Det norske Arbeiderparti og garanti for den utvikling som menneskeslekten står foran?

Gustav Skjebstad, Oslo: På landsmøtet i 1957 ble det gjort et klart vedtak om at atomvåpen ikke måtte lagres på norsk jord. Vi var glad for at partiet så bestemt hevdet dette syn. Vi er et lite land og må alltid være blant dem som går inn for å bringe de kjernefysiske våpen inn under internasjonal kontroll med sikte på helt å avskaffe dette forferdelige våpen. Da den første atombomben ble sloppet ned over Hiroshima 6. august 1945 og vi fikk kjennskap til bombens forferdelige virkning, fyltes vi med skrekk og bange anelser om hva framtida kunne bringe. 75 prosent av bebyggel-

sen ble ødelagt og ca. 150 000 mennesker ble drept eller skadd. Når vi så vet at en atombombe i dag har mangedobbelt styrke, forstår vi alle hva som kan skje om det verste skulle hende. Mange av oss har opplevd to verdenskriger, med massenedslakting, ødeleggelse av ubeskrivelig omfang. Vi trodde at verre enn dette kunne det ikke bli. Men bomben over Hiroshima gjorde det klart at skulle dette våpen tas i bruk, ville hele verden bli en ruinhaug. Målet for alle nasjoner må være å forby dette ødeleggelsesvåpen. Vi er derfor glad for at vårt land alltid har gått inn for å forby det. For mange kom derfor landsstyrets forslag om en tilføyelse som en ubehagelig overraskelse. Det blir hevdet at partiets standpunkt til selve programposten er uendret, men hvorfor da denne tilføyelse som vel ingen vil påstå er til noen styrkelse for partiet ved årets valg? Tvert om er det grunn til å tro at endringen vil bli en belastning i den kommende valgkamp. Av uttalelser både fra partiforeninger og fagforeninger går det fram at det hersker stor uenighet i partiet om denne sak. I Oslo typografiske forening ble det mot bare to stemmer gjort et klart vedtak i saken. Jeg gjengir bare et avsnitt av uttalelsen. (Taleren siterte den).

Arvid Jacobsen, Vestfold: Et par av de foregående talere har berørt det spørsmål som jeg anser for å være atskillig viktigere enn atomposten, nemlig hjelpen til utviklingslandene. Mange partilag og møter har uttalt at vi nå må komme opp i den så lenge omtalte 1 prosent av nasjonalinntekten. En kan gå ut fra at det hersker enstemmighet om saken på landsmøtet. Men intet er sagt om når vi skal komme opp i dette beløp. I programforslaget blir vår bevilgning gjort avhengig av andre høyt industrialiserte samfunn. Jeg syns ikke vi skal kople vårt tempo sammen med andre. I mange av disse land sitter regjeringer som så langt fra deler synet til Den Sosialistiske Internasjonale. Derfor vil vi bli hengende etter hvis vi binder oss til dem. Vi burde tvert om gå i brodden så vi kunne bli et eksempel til etterfølgelse. Landsmøtet i AUF sa klart fra at vi i løpet av kommende stortingsperiode må øke hjelpen så vi kommer opp i 1 prosent av nasjonalinntekten. Uttalelser fra partiformannen tyder på at Regjeringen er positivt innstilt. Jeg har tidligere fremmet et konkret forslag som er oversendt redaksjonskomitéen. Ellers støtter jeg forslaget fra Årvoll Arbeidersamfunn om en ekstrakontingent til organisasjonsmessig støtte til utviklingslandene. Dessuten Bjørn Brotangens forslag om reduksjon av tjenestetida.

Olav Ofstad, Oslo: Har vi ikke lagt denne diskusjonen på et plan hvor den helst ikke burde ligge? Vi har protestert i øst og i vest. De som har protestert mot vest, har som regel aldri protestert mot

øst. Men vi må vel se til begge sider. Når det er spørsmål om formulering av vårt program, så blir det også spørsmål om tillit til partiet og dets ledelse. Nå blir det spurt om denne tillit. Det vil få konsekvenser å avvise det. Vi skal ha valg i morgen. Transportarbeiderne i Oslo gjorde et vedtak som fikk tilslutning av alle tilstedeværende kommunister. (Taleren siterte uttalelsen). Regjeringen fikk den fulle støtte for sitt standpunkt. Og vi har 4000 kollektivt tilsluttete partimedlemmer. Vi burde like enstemmig slutte opp om den linje som vår ledelse har lagt fram i dag.

Marit Svarva, Inn-Trøndelag: Jeg har opplevd noe merkelig foran dette landsmøtet, en noe uvanlig behandling av det forslaget til arbeidsprogram som er lagt fram. Det er laget av 13 komitéer av arbeiderbevegelsens fremste tillitsmenn som har ofret mange timer på å utarbeide det. Det merkelige er at når de lokale partiorganisasjonene har tatt dette forslaget opp til diskusjon, så har hele debatten dreidd seg om 12 linjer i et avsnitt. Det viser hvordan møter kan rives med når det gjelder følelser og stemninger. Og vi må jo bli følelsesmessig engasjert når det gjelder noe så selvutslettende som atomvåpen. Men det har forbauset meg at følelsesbølgen har nådd så langt som den har, og at den logiske tenking er koplet helt ut hos enkelte. De som gjorde opptakten til denne debatten og som bevisst går inn for å splitte Det norske Arbeiderparti med å spille på folks følelser, de fortjener sterk kritikk. Det vil bestandig finnes misfornøyde mennesker i et samfunn, mennesker som setter seg selv i sentrum og mener seg forbigått, skjønt de i egne øyne er kapasiteter som kunne lage det riktig store. Slike folk har aldri lett for å finne seg til rette i fellesskapet i et demokratisk samfunn. Disse elementer har nå i samlet flokk lett med lys og lykte etter en sak som kunne skape den blest om dem som de har behov for. Dette er ikke noen redelig framgangsmåte. Jeg er så fri å mene at partifolk som er rundet av Det norske Arbeiderparti — det som i alle år har hatt sin styrke i det som kan samordnes i det ordet som er slått opp i salen her: ordet solidaritet — dette ordet og det som det står for, har disse folk glemt i den grad at de går hen og sår mistillit til partiet ved å forvrengte et avsnitt i partiets program og gjøre om svart til hvitt. Dette er den plattformen de skal ha for sitt nye parti, mens de samtidig krever større talefrihet osv. En del av disse folkene har vi funnet som møteplagende kverulanter rundt om i landet. Det er aldri noen gang forsøkt å sette munnkurv på dem, samme hvor lyst en kunne hatt til det. Deres logiske sans må ha sviktet, og de har undervurdert både våre velgere og våre tillitsmenn, for de norske velgere stemmer med partiet i tillit til den politikk det har ført og i tillit til dets program. Disse velgere ønsker

ikke noe fredsparti for å splitte Det norske Arbeiderparti til tross for det moldvarparbeid som er drevet rundt om, særlig på arbeidsplasser og i fagforeninger. Selv om dette har skapt en stemningsbetont atomdebatt, er jeg overbevist om at våre velgere ved høstens valg vil vise sin solidaritet med partiet.

Bjørn Brotangen, Vestfold: Det burde kanskje være unødvendig å nevne noe mer om atomspørsmålet etter Marit Svarvas innlegg, men jeg vil gjøre det for å understreke at representantene for arbeiderungdommen er av dem som er villige til å støtte opp om landsstyrets forslag. Vi har gang på gang fått bekreftet fra partiets øverste ledelse at de ikke har endret standpunkt i dette spørsmål. Det har hjulpet like lite hver gang og vi har opplevd den ene ørkesløse debatt etter den andre om dette. Det blir sagt at landsstyrets forslag vil bli en belastning ved valget. Det er jeg ikke enig i. Tvert om tror jeg en har funnet fram til en god og heldig formulering. Vår oppgave må være ikke å fordunkle spørsmålet, men heller gi våre arbeidskamerater og velgere de rette informasjonen om hva partiet mener om dette spørsmål.

Jeg foretrekker imidlertid å snakke om tjenestetida som jeg har fremmet et forslag om. Når vi ser på stigningen i ungdomskullene og husker begrunnelsen for utvidelsen av tjenestetida i 1954 som var at vi hadde for små årskull, så er det vel riktig å ta saken opp til ny vurdering. Når vi tenker på det årlige behovet, har vi i dag 20 200 i utskrivningsstyrkene. Vi mangler 438 i 1961, men allerede neste år får vi et overskudd på 2946 og dette vil øke fram til 1967. Da vil vi ha et overskudd på 9513. Hertil kommer forslaget om 4000 vervete og at Gaza-styrken skal verves. Det vil representere en stor belastning på forsvarsbudsjettet. I tillegg kommer så det nye marineprogrammet, så når AUF gikk ut i kommunevalgkampen med kravet om nedsettelse av tjenestetida, så er det enda mer aktuelt å gjøre det nå.

Harry Hansen, landsstyret: Det er ikke lett å bringe inn noe nytt i denne debatten. Vi har vel, hver enkelt av oss, med det vi kan mobilisere av evner og kunnskap, forsøkt å vurdere både de sikkerhetspolitiske og de taktiske partimomenter. Det taktiske momentet behøver ikke i seg selv å være lite aktverdig, for ikke å si umoralsk. Tvert om, fordi det jo også hviler på politisk-psykologiske holdninger som vi er nødt til å ta hensyn til. Den atomdebatt vi har hatt, og som etter hvert har engasjert flere og flere, har hos mange avsatt det inntrykk at vårt parti ikke er fast nok eller at det er tale om en oppmyking. At dette inntrykket ikke dekker partiets egentlige holdning er en annen sak, også pointert av partiformannen. Men det er ikke likegyldig hvilket inntrykk de mange som ellers er sikre i sin

tro på partiet, sitter igjen med. Jeg er klar over at det er en solid enighet i partiet om at vi ikke vil tillate lagring av atomvåpen på norsk territorium. Det som gjør at vi er kommet i denne vanskelige situasjon er de spesielle forhold et flertallsparti står i og dessuten de formelle vansker på grunn av de konstitusjonelle hensyn. Vi har derfor, når vi tok disse hensyn, skapt det inntrykk som jeg tror har festnet seg, at det føres en debatt mer på det juridisk-filologiske enn på det politiske plan. De som ellers har interesse av å ramme partiet vårt har hatt en betydelig glede av å utnytte de saklige grunner vi har for å trekke disse forhold inn i våre overveielser. Da partiet i Bergen drøftet atomparagrafen var Regjeringens melding kjent. De argumenter som partiformannen i går framførte virket overbevisende på partifellene i Bergen og førte oss fram til en konklusjon som vi ikke var i stand til å finne den endelige formen på og vi ga uttrykk for at vi gjerne så at det ble funnet en formulering i retning av: ingen kjernefysiske våpen på norsk jord i fredstid — som jo også er den formulering som stortingsgruppa har nådd fram til. Skulle krigen komme — hva Gud forby — må våre myndigheter ta standpunkt til bruk av atomvåpen under fullt konstitusjonelt og politisk ansvar. Partiet i Bergen ønsket å slutte opp om det standpunkt Regjeringens melding ga uttrykk for og som jo også stortingsgruppa har sluttet seg til.

Gudmund Harlem, Regjeringen: Spørsmålet om kjernefysiske sprengladninger i vårt forsvar er i dag i virkeligheten helt avklart, noe en del av debatten ikke tar hensyn til. Dere kjenner Regjeringens standpunkt og det ligger på bordene en melding fra partiets stortingsgruppe som godkjenner dette. Vi får her ingen problemer. At de borgerlige, iallfall enkelte av dem, kan få problemer, er en annen sak. I virkeligheten er det jo også slik at med vår basepolitikk er det i dag ikke noen mulighet for noen annen militærpolitisk linje. Vi kan ikke selv produsere atomvåpen og vi kan ikke få dem levert uten at de er knyttet til fremmede styrker. Regjeringen grunnega sitt standpunkt først og fremst med at det å spre atomvåpen til nye områder vil vanskeliggjøre arbeidet med en nedrustning. Jeg tror imidlertid at vårt standpunkt også kan gis en meget god militærpolitisk begrunnelse hvis vi tar utgangspunkt i den spesielle situasjon Norge er i, men det er ikke mulig å gå inn på det i et kort innlegg. Det kan synes å være et billig standpunkt, at vi er klar over at Vestens sikkerhet beror på at det fins atomvåpen samtidig som vi sier at vi ikke ønsker å ha dem her. Andre får ha dem. Jeg tror denne side av saken tilsier oss å bruke tid og krefter på å forklare våre allierte, både hvorfor vi har valt den basepolitikk og den atompolitikk vi har valt, og tydelig vise at det ikke er vår

hensikt å lure oss unna vår del av byrdene med å sikre freden og friheten. Tvert imot at vi er klar over at nettopp med den basepolitikk og den atompolitikk vi har valt, stilles det ganske spesielle krav til vår forsvarsvilje og vår forsvarsinnsats. Noen spør om det ikke er uforsvarlig å sende våre styrker i en mulig krig for å møte en mulig angriper med våpen som er klart underlegne de våpen motstanderen har. Realiteten i dette er at en stormakt — og det er vanskelig å tenke seg annet enn at det er en stormakt som vil forsøke å angripe oss — alltid vil ha større og bedre våpen enn et lite land kan rå over så lenge det står alene. Derfor er det i åpningen av et angrep en situasjon vi i alle tilfelle vil stå overfor. Våre styrker vil ikke ha så gode våpen som de som eventuelt vil angripe oss. Men like sikker som jeg føler meg på at dette er et riktig standpunkt i dag, like sikker er jeg på at det ville være galt i dag å legge fast et standpunkt som skal gjelde i en framtid vi ikke kjenner, legge fast vår sikkerhetspolitikk framover uten at vi vet hva vi egentlig tar standpunkt til. Både av hensyn til våre konstitusjonelle organer og vår stortingsgruppe og den situasjon de kommer i hvis det med rette kan hevdes at de ikke står fritt og etter beste evne til enhver tid kan verge vår sikkerhet og vår fred, og også av hensyn til vår egen sikkerhet, bør ikke en slik politikk fastlegges innover i framtida. På dette grunnlag: enigheten om at vi i dag ikke vil ha kjernefysiske sprengladninger og en klar forståelse og enighet om at vi i dag ikke vil fastlegge et standpunkt som skal gjelde i en ukjent situasjon, kan jeg ikke skjønne annet enn at det burde være mulig å finne en form for programmet som kunne samle landsmøtet på samme måte som stortingsgruppa fant en slik form.

Karl Evang, Oslo: Alle på dette landsmøtet er klar over at det spørsmål vi nå behandler kanskje er det viktigste vi har behandlet på lenge, ikke minst på grunn av den oppmerksomhet det har vakt. Enten vi liker det eller ikke, er det et faktum at det nå er ca. 150 000 nordmenn som har undertegnet en henvendelse til oss om å stå fast på vårt standpunkt fra 1957, og vi har også den kjensgjerning at et konkurrerende politisk parti like fram har tatt vår formulering fra 1957. På det grunnlag som partiformannen uttalte at det ikke er hensikten å foreta noen oppmyking av det vedtaket, mener jeg som den foregående taler at det må være mulig å finne fram til en enkel løsning og jeg har tillatt meg å framsette det som forslag: «Arbeiderpartiet holder fast ved sitt standpunkt om at det ikke må plaseres atomvåpen på norsk område.» Når den formulering stortingsgruppa har foretatt etter min mening ikke er akseptabel, skyldes det tre oppmykinger som har funnet sted. For

det første tales det ikke lenger om atomvåpen, men om sprengladninger, hvilket er et meget svevende begrep. Den resolusjon i FN som vi har undertegnet bruker ikke uttrykket sprengladninger, men det uttrykk som partiet brukte i 1957, atomvåpen. Det skal viktige grunner til og være meget vanskelig å bortforklare hvorfor vi plutselig går vekk fra det uttrykket. Det neste er uttrykket «lagres på norsk område.» Så vidt jeg forstår betyr endringen fra plaseres til lagres at vi etter dette ikke kunne avslå eller tillate f. eks. en ubåt med en Polaris-rakett å bruke norsk havn som base. Det er ikke base i vanlig forstand. Det er bunkring, og det er ikke lagring. Uttrykket i fredstid representerer også en vesentlig oppmyking fra det absolute som vårt standpunkt i 1957 var. Så kommer de konstitusjonelle argumenter som har vært trukket inn. Vår konstitusjon eller grunnlov har ingen regler for at et politisk parti ikke klart, skarpt og ensidig skal fikse sitt standpunkt, tvert imot må enhver norsk velger ha krav på at i viktige spørsmål formulerer hans politiske parti et standpunkt slik at alle kan forstå det. På den annen side binder ikke et partiprogram de konstitusjonelle organer. Det er helt på det rene. Det har aldri vært noe problem her i landet og ingen tror det er det nå. Derfor kan jeg ikke akseptere Gudmund Harlems argument om at vi binder oss for en periode framover. For det første er det adgang til ved ekstraordinært landsmøte å ta saken opp, og for det annet er de konstitusjonelle organer som skal avgjøre saken, ikke bundet av et partivedtak, juridisk eller på annen måte. Underhånden har det argumentet vært brukt at vår utenriksledelse ved forhandlingsbordet måtte ha noe å gi i tida framover. Jeg antar at de som har brukt dette argument er klar over at dette argument bare er anvendbart hvis man har noe å gi, men man kan ikke skaffe seg noe å gi ved plutselig å gjøre et tilbaketog i noe man allerede har vedtatt. Slik som situasjonen nå ligger ann, kan vi vel innrømme alle sammen at det kan skje ting under utarbeidelsen av et program som kan gjøre det nødvendig å finne fram til en ny formulering. Det kan vi enkelt og lett gjøre ved å slå dette fast. I visse tilfelle når man det punkt da et ord ikke lenger bare er et ord, men hvor formuleringen spiller en slik rolle at man kan si at den er en handling i seg selv. Ved å stå på vårt standpunkt blir Norge en fredsskapende faktor i den nåværende vanskelige situasjon.

Finn Andersen, Oslo: Jeg aksepterer ikke det resonnement at Norges medlemskap i NATO innebærer at vi skal ha atomvåpen. Atomvåpen er ikke et forsvarsvåpen, det er et angrepsvåpen. Det er klinkende klart at den som først trykker på knappen er seierherre. En spredning av atomvåpnene vil øke faren for krig og øke

spenningen i verden. Vi oppnår heller ikke større sikkerhet med atomvåpen i vårt land. Bratteli nevnte at Hitler gikk seierrik over Europa på grunn av det svake forsvar og antydnet at det eneste effektive er atomrustning. Terrorbalanse tar jeg sterkt avstand fra og jeg tenker med avsky på 9. april 1940 hvis vi hadde vært like sterke som angriperen. Vi må også tenke på vår geografiske beliggenhet. Hva ville USA si om Sovjet plaserte atombaser på Cuba? Historien forteller oss at den politiske situasjon kan skifte fra år til år, fra måned til måned. Skulle verden igjen gli inn i en rolig atmosfære, har vi fått det vi ikke ønsker — nemlig atomvåpen i Norge i fredstid. Vi er et lite land og det er ikke så mye vi kan gjøre i verdensmålestokk. Vi vil kunne hevde oss sterkere i FN mot atomopprustning når vi selv ikke har disse våpen. Albert Einstein har sagt: Frigjøringen av atomenergien har forandret alt, bare ikke vår måte å tenke på. Et fulltonende ja til aktiv kamp mot atomopprustningen og betryggende fredsarbeid vil styrke oss alle. På bakgrunn av dette har jeg fremmet mitt forslag: «Arbeiderpartiet fastholder sitt standpunkt om ikke å tillate lagring av kjernefysiske sprengladninger på norsk territorium».

Trygve Bull, Oslo: Enten vi liker det eller ikke, så er det et faktum at det i mange kretser hersker en frykt for at den nye formulering kan komme til å tolkes i uønsket retning dersom den internasjonale situasjon blir gjenstand for en tilstramming. Denne frykt beror for de aller fleste ikke på at man har noen mistillit til våre tillitsmenns hederlighet, politisk eller menneskelig, men den skyldes at man er redd for at de ulike mennesker kan komme til å legge ulike ting, ja allerede i dag kanskje legger ulike ting, i samme formulering. Alle vet jo nemlig at det i vårt parti som i de andre demokratiske partier, er folk som helst ville ha taktiske atomvåpen. De mener at dette er den beste måten å beskytte oss på, og de er hellig overbevist om at vi iallfall må ha dem i en farlig situasjon. Jeg vil bare minne om den debatt i fjernsynet som vi hadde mellom vårt partis representant, tidligere forsvarsminister Jens Chr. Hauge og venstremannen Gunnar Garbo. Nå er det et faktum at i Europa og i Amerika blir flere og flere framtrepende militære teoretikere av den mening at det kan bli en katastrofe å bruke taktiske atomvåpen mot en fiende som er fullt utrustet med de strategiske samtidig som vi naturligvis må innrømme at i dag hviler freden på terrorbalansen mellom de to store. Tendensen i tenkingen går i retning av at vi dessverre må holde på terrorbalansen, holde på den store avskrekker som Vesten har så lenge Russland har den, men at det er farlig å operere med disse små taktiske

atomvåpen fordi de kan komme til å utelukke de siste muligheter for en begrenset krig. Selv tilhengeren av den begrensede krig, Kissinger, som bygger sin teori på taktiske atomvåpen, er på vei vekk fra denne del av sin teori, for ikke å snakke om mange andre. Mange er enig med dem og frykter for at den nye formulering betyr at en internasjonal tilstrømming kan bli benyttet til en ny politikk. Det er en selvfølgelighet at ansvaret for vår politikk ligger i Stortinget, og at ting vi i dag ikke har oversikt over kan stille statsmakten i en tvangssituasjon, men det gjelder alle programposter. Denne selvfølgelighet må ikke sies på en slik måte og i en slik sammenheng at den blir misforstått av store deler av velgerne. Det ville jo være en fantastisk ting hvis vi skulle få et tilbakeslag på grunn av en slik formulering og NATO kanskje om et års tid eller to skulle gå over til den ikke usannsynlige tese at Europa må forsvares med konvensjonelle våpen, sterke, men bare konvensjonelle våpen. Jeg vil stemme for det forslag som er framsatt av Evang, subsidiært av det som er framsatt av Finn Andersen, og ber om, hvis disse forslag blir forkastet, at det blir mulig å stemme for første setning i landsstyrets innstilling mot annen setning. Den tredje, om det konstitusjonelle, betrakter jeg som en selvfølgelighet og den burde helst stå på et annet sted.

25 talere var inntegnet og strek ble satt.

Asbjørn Lillås, Vestfold: Jeg vil begrunne Nøtterøy Arbeiderpartis forslag som går mot landsstyrets formulering. Da vil jeg i anledning av Marit Svarvas salve, si noen ord om Nøtterøy Arbeiderparti. Det er et parti med både unge og gamle, mange som har fulgt partiet i tykt og tynt i alle år, noe de også vil gjøre i framtida. Men vi må få lov til å være uenige, det er en tradisjon som vi har holdt ved like helt siden Trygve Bratteli trådte sine barnesko i dette partiet. Vi mener at hvis denne nye vurdering skulle effektueres, så ville det være i strid med partiets prinsippprogram. Videre ville vi stille våre naboland, Sverige og Finland i en vanskelig situasjon. Dessuten vil vi spørre om ikke tida har løpt fra oss så det ikke er anledning til å vurdere, for de store har vel alt avgjort det. Når det hevdes at det ikke foreligger noe nytt standpunkt, men at det prinsipielle er det gamle, så tror vi det og er glad for at det er blitt sagt. Statsministerens tale på Folk og Forsvarskonferansen og senere på vårt fylkesmøte gjør det helt klart at vi står på samme standpunkt som før. Hvorfor skal vi da forandre på programmet? Dette om de konstitusjonelle organer er jo en soleklar ting. Det er hverken rimelig eller riktig å ta noe slikt med i arbeidsprogrammet. Den hører hjemme under paragraf 13 i partilovene, punkt 6 eller 7. Jeg vil legge til at jeg ikke er redd for å ta upopulære stand-

punkter når det gjelder hjertesaker for partiet, men dette er da ingen hjertesak. Den er blitt ubetydelig etter det klare standpunkt som er blitt presisert av ledelsen. Jeg stemmer derfor imot denne tilføyelsen også av den grunn at jeg tror den vil bli en politisk belastning for oss, en belastning som er unødvendig å ta.

Finn Moe, stortingsgruppa: Det er ikke meget man kan få sagt om kjernefysiske ladninger i løpet av 10 minutter. Jeg vil innskrenke meg til noen få merknader. Når Evang spør hvorfor vi bruker ordet kjernefysiske ladninger istedenfor atomvåpen, så er jo forholdet det at vi har våpen for slike ladninger, Honest Jones og Nike, så spørsmålet er om vi skal innføre slike ladninger. Jeg vil videre gjerne understreke det som partiformannen nevnte i sitt innledningsforedrag, den utvikling som foregår innen den strategiske tenkning innen NATO. Det er en utpreget tendens til å legge større vekt på konvensjonelle styrker og til ikke å bruke atomvåpen, iallfall ikke til å møte et angrep med i første omgang. Hvis denne tendens fortsetter, kan den problemstilling som vi strever med i dag være mindre aktuell om noen år og det spørres da om den er verd den voldsomme strid som vi fører. Jeg for min del ser hele dette problemet på samme måte som vi har sett på problemet fremmede baser på norsk jord. Gjør man det så blir hele spørsmålet enklere. Det er også sammenheng mellom dem. Vi har godtatt basepolitikken, det er ingen strid om den. Der lyder formelen at fremmede styrker ikke må anbringes på landets territorium så lenge landet ikke er truet av angrep. Det er en bra formulering, men jeg tror denne tankegangen kunne komme klarere fram om man i det foreliggende forslag førte inn ordene «i fredstid». Det har vært sagt her at det betyr en oppmyking. Jeg ser det slik at det er helt umulig å fastlegge noen politikk for det tilfellet at vi er kommet i krig. Enten vi sier at dette vårt vedtak gjelder for fredstid eller vi gir det den absolutte form som noen ønsker, så er det helt klart at i ethvert tilfelle står Regjeringen og Stortinget fritt. Da mener jeg som medlem av stortingsgruppa at vi ikke skal ta den konstitusjonelle belastning som ligger i ikke å bruke den formelen som heter «i fredstid», slik som stortingsgruppa har brukt. Hvilket standpunkt vi enn tar til dette spørsmålet, så er vi alle enige om at det er avgjørende å få avskaffet disse våpen og få gjennomført nedrustning. Jeg vil derfor gjerne be om at vi som Det norske Arbeiderparti, som regjeringsparti i dette land, gjør nedrustning til en av våre merkesaker. Den står jo på programmet. Men skal vi nøye oss bare med et alminnelig ønske, kan vi ikke gjøre noe mer, selv om vi er et lite land? Sette inn noe for å øve innflytelse? Vi burde arbeide med denne saken, studere den, komme med forslag til løsnin-

ger, slik at vi eventuelt kunne øve en viss innflytelse i FN. Jeg skulle gjerne også se at dette kunne gjøres på nordisk basis, at det var den nordiske arbeiderbevegelsen som bar nedrustningstanken fram, ikke bare som et ønske, men med konkrete forslag. For det er gjensidig nedrustning under betryggende kontroll som er den eneste virkelige løsning på det problemet vi strever med. Vi kan nok virke som et eksempel og øve innflytelse om vi sier at vi ikke vil ha atomvåpen i Norge, men det forhindrer ikke noen atomkrig hvis ikke andre land også avskaffer atomvåpnene, og det kan bare skje ved alminnelig og kontrollert nedrustning. Men da må vi også arbeide for nedrustning!

G. Stousland Møller, Kristne Arbeideres Forbund: Jeg har brukt mye og hard tenking på alle de standpunkter som er registrert i denne debatt, men jeg har ikke for min samvittighets skyld kunnet komme til noe egentlig konkret standpunkt som jeg kan ta og låse meg fast ved i dag. Men en ting gjør meg urolig, nemlig all den panikktenking som fins i vårt folk, også i dette spørsmål. Når man går til en slik vanvittig ting som å danne et sosialistisk splittelsesparti og tar sjansen på å manøvrere ledelsen av landet over i kretser som uten tvil vil bukke under for panikkstemning fra den annen kant, kfr. de 30 som vil ha atomvåpen for enhver pris, da er dette et symptom på panikkstemning. Den er farlig i og for seg. Vi bør samle våre krefter om å bekjempe panikkstemningen. Det er vår hovedoppgave i dag. Vi eier ingen ting hvis vi ikke satser fullt og vi har ingen trygghet uten at vi viser iskald dristighet.

Halvard Lange, Regjeringen: Målet for vår utenrikspolitikk hersker det ingen uenighet om blant oss på dette landsmøtet eller i vårt parti. Vi vil på alle de måter vi kan, og så effektivt som mulig, arbeide for internasjonal forståelse, for internasjonalt avtalt og kontrollert nedrustning. Det er hovedmålet i vår utenrikspolitikk. Derfor har vi også i det fellesforsvar som de vestlige makter om Nord-Atlanteren har bygd opp, pålagt oss bestemte begrensninger om hva slags militærpolitikk vi vil føre. Vi har pålagt oss begrensninger med vår basepolitikk, vi har pålagt oss begrensninger som ligger i vår politikk når det gjelder atomladninger på norsk jord. Hvorfor? Jeg konsentrerer meg her om atomspørsmålet som opptar sinnene og følelsene så sterkt her i dag. Vi vil gjøre hva vi kan for å styrke sjansene for å nå fram til enighet om internasjonalt avtalt, kontrollert nedrustning både av kjernefysiske og konvensjonelle våpen. Og skal nedrustningen bli effektiv, må den omfatte begge våpen, og den må skje på en slik måte at den ikke på noe tidspunkt vesentlig forrykker den styrkebalanse som er en riktignok utrygg, men reell, garanti i dag slik at vi ikke går i daglig

angst for krig. Spredning av atomladninger til flere land enn det ut fra fellesforsvarets synspunkt er absolutt nødvendig, kan vanskeliggjøre, kan komplisere arbeidet med en kontrollert nedrustning når den engang kommer. Det håper vi og det arbeider vi for. Men hvis dette er standpunktet, og det er det — statsministeren har sagt det ikke en, men mange ganger, jeg har sagt det i og utenfor Stortinget, Bratteli sa det igjen i sin innledning i dag. Hvorfor skal det da være nødvendig med noen forandring av formuleringen? Det er to hensyn som etter min mening avgjørende tilsier det. Hensynet utad. Både når det gjelder vår basepolitikk og når det gjelder vårt standpunkt til atomvåpen blir det stadig og ved enhver søkt, og ofte ved usøkte anledninger, gjort forsøk fra visse fremmede staters side på å gjøre disse disse fritt valte standpunkter til en traktatmessig internasjonal forpliktelse, i hvert fall en moralsk forpliktelse, så vidt mulig en traktatmessig. Det er nevnt her at i Sverige har man ikke villet ha atomvåpen og at man der har tatt det samme absolute standpunkt som kom til uttrykk i det forslaget som ble vedtatt på siste landsmøte. I Sverige er realiteten den at de har utsatt sitt standpunkt i 5 år framover. De vil forbeholde seg å stå fritt om 5 år og derfor fortsetter de den forskning som kan gjøre det mulig for dem å velge fritt om 5 år. Men like viktig som det at vi ikke må innby til å få vår handlefrihet og vår vurderingsfrihet bundet utad, like viktig tror jeg hensynene innad er for oss som det ansvarlige flertallspartiet vi er og som vi ønsker å fortsette å være. Statsministeren vår sto for ikke så lenge siden i Stortinget i den situasjon at han ble bebreidet fra opposisjonen at han kunne jo i det hele tatt ikke på Regjeringens vegne innlate seg på noen vurdering fordi han var bundet av partiprogrammet. Og vi føler oss bundet når dette landsmøtet har vedtatt en formulering. Vi må overfor velgerne understreke slik at det ikke kan misforståes at vi heretter som hittil vil ta det fulle ansvar for dette landet vårt, og da må vi ikke ha noe som hindrer oss, i samråd med Stortinget, i å vurdere de risikomomenter som vi i enhver situasjon står overfor, og i å ta de skritt som denne vurdering tilsier.

Willy Liverød, Vestfold: Jeg støtter forslaget fra Nøtterøy Arbeiderparti som går ut på å beholde den nåværende formulering. Jeg kan ikke annet som representant for Vestfolds største partiavdeling hvor mine kamerater, særlig mange framtrepende fagforeningsfolk, har sagt til meg at dette spørsmålet må landsmøtet overveie meget nøye og at formuleringen bør bli som før. Vi kan ikke overse den stemning som rår blant våre velgere. Man kan kalle den panikkartet, men det er nok også noe mer. Det er nevnt i et annet avsnitt i programmet at Norge, som aldri har drevet

kolonipolitikk, har lettere for å kunne gjøre noe for utviklingslandene. Men det er enkelte ting i pressen vår og i andre organer som svekker noe av dette. Vi leser om opprørere, opprørsregjeringer, sjørøvere, og mye annet. Det ville være ønskelig med et annet språk. Opprørerne er i mine øyne Franco og falangistene og ikke algerere. Selv om disse uttrykk kommer inn på teleprintere fra byråer, syns jeg Arbeiderbladet og andre organer burde rette på det. Det sies mye godt i det videre program om at vi vil støtte folkenes krav på frihet og uavhengighet. Tenk på det spanske og det portugisiske folk. Vi gjør lite for å støtte selv om vi nå ser at FN vil gjøre noe med Angola. Jeg hadde lyst til fra dette møtet å gi en uttalelse som ga uttrykk for vår sympati med disse folk på tvers av aksene London—Washington—Madrid og Lisboa. Jeg foreslår at redaksjonskomitéen for andre saker legger fram en slik uttalelse. Jeg vil også støtte Brotangens forslag. Det har framkalt en del diskusjon når Stortinget nylig, med knapp majoritet, vedtok at først skal våre unge gutter avtjene 18 måneders verneplikt og siden overføres til Heimevernet på topp av dette. Vi burde vel helst gå andre veien.

Einar Gerhardsen fikk ordet til dagsordenen og uttalte: Nå har 20 av landsmøtets representanter hatt ordet i denne debatten. Det er et spørsmål som også forut for landsmøtet har vært diskutert temmelig inngående. Jeg vil tro at de synsmåtene som kan komme fram i dette spørsmålet er kommet fram gjennom de innlegg vi hittil har hatt. Jeg vil derfor overfor landsmøtet reise spørsmålet om vi ikke nå kunne avbryte denne debatten. Mitt forslag går da videre ut på at landsmøtet setter ned et spesielt utvalg som da får seg oversendt alle foreliggende forslag under dette punkt, «Norge og Verden», gjerne med det mandat at utvalget får prøve, også på grunnlag av debatten, om det kan være mulig å nå fram til et forslag som kan samle alle. Jeg vil gjerne med en gang få lov til å nevne navn på medlemmer av en slik komité. Jeg er så ubeskjeden at jeg tar med mitt eget, og foreslår dessuten Nils Langhelle, Halvard Lange, Gudmund Harlem fordi det også er satt fram forslag om tjenestetida, Finn Andersen og formannen i Sunnmøre Kretsparti, Per Aase-Nilsen.

Ordstyreren: Forslaget må betraktes som et utsettelsesforslag og opptas til votering straks. Det ble vedtatt mot 2 stemmer.

Fra salen ble foreslått Evang istedenfor Per Aase-Nilsen.

Trygve Bull foreslo Evang i tillegg til de av Gerhardsen foreslåtte. Det ble mottatt med applaus og ordstyreren oppfattet den som tilslutning til forslaget.

Lovendringer

Møtet fortsatte med behandlingen av lovendringer som ble innledet av *Arvid Dyrendahl*:

Jeg vil be om ro i noen ganske få minutter, så tror jeg at den lovkomité som har vært nedsatt og den redaksjonskomité som har vært i arbeid, kan bidra til at vi ganske raskt skal kunne gå gjennom forslagene til lover og få dem vedtatt slik at møtet kan avsluttes relativt tidlig i kveld, og slik at vi i morgen kan få god tid til behandlingen av redaksjonskomitéenes innstillinger. Lovkomitéen som ble nedsatt av sentralstyret i 1959 var klar over at vi ville komme i en slik situasjon her i dag med et stortingsvalg som skal legge opp program for de kommende 4 år, at det ville bli relativt kort tid til behandlingen av endringer i lovene. La meg med en gang si at det ikke legges opp til store endringer. Det foreslås en ajourføring og sløyfing av enkelte bestemmelser i lovene som ikke har noe å gjøre der i dag. I dag står det f. eks. i lovene at sentralstyret skal godkjenne nominasjon ved stortingsvalg rundt omkring. Det er en bestemmelse fra den tid da vi ikke hadde offentlige regler for nominasjon og bestemmelsen kom for å sikre at det ble gått korrekt fram. For å spare tid her i dag la utvalget sitt arbeid slik opp at vi først laget et foreløpig utkast til nye lover som ble sendt alle fylkes- og kretspartier til kommentar. Det ble sendt til alle distriktssekretærene våre som har atskillig erfaring for hvordan lovene virker. På bakgrunn av de endringsforslag vi fikk, ble det så utarbeidet et nytt utkast til lover som ble lagt fram for sentral- og landsstyret og på en sekretærkonferanse. Etter disse drøftinger la vi fram en tredje innstilling og det var den som gikk ut til alle partiavdelingene. En rekke av dem har behandlet innstillingen, men stort sett er det ikke kommet særlig mange forslag til større endringer. Det som kom var vesentlig formuleringsendringer. Sentralstyret oppnevnte derfor en redaksjonskomité til å gjennomgå disse forslagene. Den besto av Ragnar Christiansen og Kjell Kristensen, to av våre dyktigste fylkespartiformenn, og ett medlem av Kvinnesekretariatet som også har vært med på behandling av retningslinjene for kvinnebevegelsen, nemlig Sigrid Hansen. Denne komité ha nå lagt fram en innstilling som bygger på alt det som er kommet inn. Det er lagt slik opp at dere nå kan gå direkte på behandling av hver enkelt paragraf og Ragnar Christiansen vil da ganske kort kommentere i den utstrekning komitéen har lagt fram andre forslag enn det utvalget har gjort.

Ordstyreren fikk fullmakt til bare å referere hver paragrafs nummer og tittel.

Lovene for Det norske Arbeiderparti, Paragraf 1, formål. Forslaget ble godkjent.

§ 2, partiavdelingene.

Asbjørn Lillås, Vestfold: Jeg henviser til forslag nr. 11 hvor vi har foreslått en tilføyelse om at kollektivt tilmeldte fagforeninger tilsluttes kommunepartiet direkte. Nede hos oss har vi en kollektivt tilmeldt fagforening som er tilmeldt 7 herredspartier. Vanligvis blir jo disse kollektive medlemmer tilført grunnorganisasjonene, partilaga, men her går de direkte til kommunepartiene og vi vil gjerne ha fastslått at dette er en riktig måte å gjøre det på, at vi ikke behøver å gå veien om grunnorganisasjonen.

Ragnar Christiansen, redaksjonskomitéen: Den utforming som denne paragrafen har fått imøtekommer fullt ut forslaget fra Vestfold Arbeiderparti idet kollektivt tilmeldte fagforeninger er partiavdelinger på linje med partilag, kvinnelag osv. De skal ikke behandles på noen annen måte enn enhver annen partiavdeling.

Forslaget til § 2 ble vedtatt.

§§ 3 og 4 som utkastet.

§ 5, kontingenten.

Forslaget godkjent.

§ 6, direkte medlemskap.

Ragnar Christiansen: Det er svært mange forslag når det gjelder direkte medlemskap til partiet. Det går stort sett i stikk motsatt retning, noen er bestemt for, andre advarer like bestemt mot det. Redaksjonskomitéen har kommet til at det vil være riktig å åpne adgang til direkte medlemskap, men med nødvendige klausuler slik at dette ikke glir ut og blir en form for passivt støtte-medlemskap. Vi tror den beste måten å ordne det på vil være å la kommunepartiene selv ha avgjørelsen, og vi foreslår å åpnet adgang for distriktsorganisasjonene til å ta opp som direkte medlemmer enkeltpersoner som bor i kommuner hvor det ikke er partiavdelinger.

Asbjørn Lillås, Vestfold: Når det gjelder direkte medlemskap har styret for fylkespartiet i Vestfold behandlet dette grundig og kommet til den konklusjon at vi vil gå imot direkte medlemskap. De ting som her er anført som fordeler kan ordnes gjennom partilagene direkte. Vi er redd for passivitet og en viss utglidning.

Johan Dale, Sør-Trøndelag: Jeg er også svært lite begeistret for dette forslaget. Direkte medlemskap i kommunepartiene vil i mange tilfelle kunne føre til at vedkommende kommer i konflikt med andre partiavdelinger. Selv om det slik som det er formulert her, «kan vedtas å oppta», så er det likevel ikke riktig. Når det gjel-

der distriktsorganisasjonene kan jeg være enig i at det gis høve til det. Men hvorfor kan det ikke også der stå «kan vedta» i stedet for «ta opp»? Det bør gis den form at det bør skje i form av et vedtak. Og det bør heller ikke vare lenger enn til det blir opprettet en partiavdeling på stedet. Vi kan komme i den situasjon at de direkte medlemmer kan unnså seg å ta tillitsverv, og de kan opptre under en slags kamuflasje.

Frank Andersen, partikontoret: Jeg har faktisk hovedansvaret for at denne saken er reist. Det skyldes de erfaringer en får når en arbeider med medlemsbevegelsen i partiet gjennom noen år. Jeg kan være enig i at vi søker å finne en begrensning så vi ikke uthuler begrepet partilag i de enkelte distrikter og heller søker å få det direkte medlemskap knyttet til en enhet som ikke er mindre enn kommunepartiet. Men jeg vil nevne en del grupper som det er bedre å nå gjennom et direkte medlemskap enn gjennom de avdelinger vi har. Vi må huske på hvor mangfoldig dette landet er. På partikontoret kommer sjøfolk som ikke har vært i sin hjembygd på 10—12 år, men som gjerne vil opprettholde medlemskap i partiet. Jeg har stått overfor å måtte avvise dem fordi de faktisk ikke har noen kontakt med noe partilag på sitt hjemsted. Alle som ønsker å være med i partiet, må vi gi anledning til det. Så kan det kanskje være aktuelt å gjenta den gamle vits om at når det er uoverensstemmelse mellom terrenget og kartet, så bør vi gå ut fra at terrenget er riktig. Mange steder i vårt land har vi en praksis som nettopp tillater direkte medlemskap. I Troms fylke har vi 300 kontaktmenn rundt om i distrikter uten partilag som gjør et utmerket partiarbeid. De er i realiteten direkte medlemmer. I enkelte kommuner i Nordland har vi representanter i kommunestyrene fra grupper av direkte tilsluttede medlemmer hvor vi ikke har lag. Det er 68 kommuner i dette landet hvor vi ikke stilte lister ved forrige kommunevalg. Det vil være nyttig om vi kunne knytte kontakt med medlemmer som kan stå hos oss direkte. Vi har folk på Svalbard, vi har folk på alle verdenshav som det kan være viktig å kontakte, og vi har anleggsfolk langt borte fra sine hjemsteder. Jeg tror det vil være fornuftig å legge til rette en form slik at de også kan ha kontakt med partiet. Derfor slutter jeg meg til den formuleringen som foreslåes her selv om jeg personlig nok kunne ha ønsket at vi hadde gått lenger.

Forslaget til § 6 ble vedtatt mot 12 stemmer.

§ 7, landsmøtet.

Asbjørn Lillås, Vestfold: Jeg kommer som en ren fortsettelsesfortelling, men det skyldes at saken er lagt opp på denne måten. Jeg føler meg forpliktet til å ta opp våre forslag, også under denne

paragraf. Her foreslår vi at landsstyret ikke skal velges på landsmøtene, men at distriktsrepresentantene skal velges av distriktsorganisasjonene. Det har vært framme på tidligere landsmøter og jeg vil minne om de til dels begredelige debatter vi har hatt her og som vi sikkert også får i morgen. Her kreves sammensetning på korporasjonsbasis, mens det burde skje på politisk grunnlag. Det bør være nær kontakt mellom landsstyret og distriktsorganisasjonene. Uten at dette har noen personlig bakgrunn foreslår vi at de respektive distriktsorganisasjoner selv velger sine representanter i landsstyret.

Anders Salvesen, Vest-Agder: Når det gjelder størrelsen ved representasjonen på landsmøtet, så er vi nå i den situasjon at av de 303 representanter som er på landsmøtet, er 110 fra Oslo. Resten av landet har altså 190. Takket være den store kollektive tilslutning til Oslo-partiet risikerer vi at vi om kort tid kan få et landsmøte med over 50 prosent av representantene fra Oslo. Det sier seg jo selv at det er et uholdbart forhold. Siden saken ikke har vært behandlet i lovkomitéen, vil jeg fremme følgende forslag: «Landsmøtet anmoder sentral- og landsstyret om til neste landsmøte å utrede spørsmålet om en annen fordeling av landsmøterepresentasjonen». Vi må få en bredere representasjon fra distriktene. Det kan ordnes på mange måter. Det kan bli spørsmål om en fallende skala, det kan bli snakk om en noe mindre representasjon for de kollektivt tilsluttede eller andre fordelingsnøkler. Jeg tror det er riktig å påse at ikke hele landsmøtets tyngde blir lagt til Oslo.

Ragnar Christiansen: Det forslag som Asbjørn Lillås tar opp, vil bryte rent prinsipielt med den ordning som har gjeldt i mange år. Landsstyret er partiets høyeste myndighet mellom landsmøtene og det er derfor helt rimelig at det er landsmøtet selv som velger sitt eget landsstyre og at vi ikke erstatter vår nåværende landsstyreform med en ren representantskapsordning som det ville bli om fylkes- eller kretspartiene skulle utpeke representantene. Redaksjonskomitéen har drøftet dette meget grundig og mener at den nåværende formen er den rette og at den bør opprettholdes.

§ 7. Forslaget ble vedtatt mot 11 stemmer.

Salvesens forslag ble sendt sentralstyret til behandling.

§ 8. Landsstyret. Forslaget ble vedtatt.

§ 9. Sentralstyret. Forslaget ble vedtatt.

§ 10. Arbeiderbladet. Forslaget ble vedtatt.

§ 11. Revisjon. Forslaget ble vedtatt.

§ 12. Reservasjonsrett og reservasjonsplikt. Forslaget ble vedtatt.

§ 13. Suspensjon og eksklusjon.

Ragnar Christiansen: Overfor redaksjonskomitéen har det her vært reist spørsmål om en annen behandlingsmåte, f. eks. i form av enslags ombudsmannsordning eller en partirett. Redaksjonskomitéen er blitt stående ved at vi skal legge vanlige organisasjonsmessige prinsipper til grunn for behandlingen av slike saker, men mener at det vil være riktig at våre distriktsorganisasjoner koples inn på et tidligere tidspunkt. En har derfor foreslått følgende tilføyelse i punkt 1 slik det framgår av innstillingen: «Vedtak om suspensjon eller eksklusjon kan likevel ikke gjøres før uttalelse i saken er innhentet fra distriktsorganisasjonene». En konsekvens av dette vil være at distriktsorganisasjonene faller ut som ankeinstans og at sentralstyret blir første ankeinstans.

Helge Bakke, Akershus: Fet Arbeiderparti har sendt inn forslag til ny § 13. Da dette ikke er tatt tilbørlig hensyn til, vil jeg foreslå at vi drøfter den her i dag. Forslaget lyder slik: «De valte stortingsrepresentantene fra fylket sammen med arbeidsutvalget i distriktsorganisasjonen danner en gruppe som behandler de fylkeskommunale og kommunale saker som vedrører deres fylke og som skal opp i Stortinget». Nå ser jeg at i punkt 9 under denne paragraf er det foreslått en framgangsmåte for konstituering av stortingsgruppa osv. Vi mener at vårt forslag er bedre og jeg tar det opp.

Ordstyreren påtalte misforståelsen som skyldes sammenblanding av innstillingene. Redaksjonskomitéens forslag ble vedtatt. § 14, alminnelige bestemmelser.

Asbjørn Lillås: Den nye § 14, er jo den gamle § 13. Her vil jeg på ny fra Vestfold fylkespartis styre ta opp den gamle karantenebestemmelsen. Den sier at for å oppnå stemmerett må et medlem være tilmeldt minst i 3 måneder og for å være valgbar til partilitsverv minst i 6 måneder. Ærlig talt, hvor mange tar hensyn til dette når vi har fått tak i et godt medlem? Den har ikke betydning lenger. Vi vet ikke hvordan det går med atomkomitéen, men det konstitusjonelle som ble nevnt i debatten burde vel kanskje komme inn her i § 14. Det behøver jo ikke alltid å dreie seg om forsvarsspørsmål.

Ragnar Christiansen: Denne gang gjør Asbjørn Lillås faktisk redaksjonskomitéen urett idet vi fullt ut har fulgt forslaget fra Vestfold Arbeiderparti da det foreslåtte punkt 5 utgår, og punkt 6 blir punkt 5, med endret ordlyd i samsvar med forslaget fra Vestfold.

§ 15, lover og retningslinjer, utkastets § 14, under romertall II, retningslinjer for Det norske Arbeiderpartis distriktsorganisasjoner.

§ 1, formål. Forslaget ble vedtatt. Romertall III, retningslinjer for kommunepartiene, § 1, formål, § 2, organisasjonenes oppbygging, § 3, representantskap.

Ragnar Christiansen: Her har redaksjonskomitéen funnet det riktig å imøtekomme de mange forslag som har gitt uttrykk for at det må være høve til å la kommunale saker behandles i fellesmøter av representantskapet og kommunegruppene og at også kommune-gruppas medlemmer har stemmerett. Vi har gitt det formen av en subsidiær bestemmelse for så vidt idet vi mener at behandling i representantskapet etter innstilling fra kommunegruppa er det mest korrekte, men med følgende formulering av et nytt avsnitt mener vi å ha imøtekommet de mange ønsker som er framkommet om en forandring: «Om kommunepartiene bestemmer det, kan kommunale saker behandles i fellesmøte av representantskapet og kommunegruppa. I så fall har både representantskapets og gruppas medlemmer stemmerett». § 3, ble vedtatt som foreslått. § 7, nominasjon. Vedtatt. § 8, suspensjon og eksklusjon. Vedtatt. Romertall IV, retningslinjer for kommunegruppene og kommunale utvalg, § 1. Vedtatt. § 2, fylkestinggrupper. Vedtatt. Romertall XV, retningslinjer for partiavdelingene. Redaksjonskomitéen tiltrådte utkastet som ble vedtatt. § 4, retningslinjer for kvinnebevegelsen.

Arvid Dyrendahl, partikontoret: Disse retningslinjer ble drøftet på landskvinnekonferansen og det forslag som foreligger her er i samsvar med dens vedtak. Det kan derfor ikke være rimelig å gå inn på en bred behandling av dette her, men at vi simpelthen vedtar dem. Formelt sett må nemlig det gjøres. Dermed skulle vi være ferdig med lovene.

Ragnar Christiansen: Jeg forutsetter da at det er redaksjonskomitéens innstilling som legges til grunn og ikke det utdelte forslag.

Ordstyreren: Det er redaksjonskomitéens framlegg vi behandler. Dens forslag ble vedtatt.

Ved den endelige votering gjorde ordstyreren oppmerksom på en trykkfeil på 1. side under § 1, formålet. Nederst på annet avsnitt står — og på demokratisk grunn — det skal være på demokratiets grunn.

Redaksjonsnemndas forslag ble enstemmig vedtatt.

Kveldsmøtet var dermed slutt.

Landsmøtets siste dag

Ordstyrer: *Nils Langhelle.*

Ordstyreren: Vi begynner møtet med å behandle innstillingen fra den ekstraordinære redaksjonskomitéen som skulle se på «Norge og Verden.»

Utvalgets formann, *Einar Gerhardsen:* Det utvalget landsmøtet satte ned i går fikk jo på sett og vis det mandat å prøve, på grunnlag av de foreliggende forslag og debatten forut for landsmøtet og selve landsmøtedebatten, å se om det var råd å komme fram til en innstilling som kunne samle landsmøtet. Det var ikke langt fra at det skulle lykkes, men dessverre lyktes det ikke helt. I utvalget satt jo representanter for ulike synsmåter. De tre fra Regjeringen og deres standpunkt kjenner landsmøtet, de har gitt uttrykk for sin oppfatning gjennom den melding Regjeringen har lagt fram for Stortinget. Når det gjelder Nils Langhelle, så kjenner en også hans standpunkt. Han har i stortingsgruppa vært med på å utforme det enstemmige vedtak som gruppa har godkjent. De tre andre har andre oppfatninger. Finn Andersen er jo en av de 13, og visstnok formann for dem. Per Aase-Nilsen er formann i Sunnmøre Kretsparti, det eneste av våre kretspartier som har gjort et klart vedtak som atskiller seg klart fra landsstyrets innstilling. Det forslag som nå foreligger har 5 av komitéens 6 medlemmer sluttet seg til, Evang fant ikke å kunne gjøre det. Han mener at det er tilstrekkelig med det som her står som det midterste avsnittet. Han vil selv begrunne sitt standpunkt. Jeg vil da etterat Evang har gjort det, få gi en begrunnelse for flertallets forslag.

Karl Evang: Jeg vil av hele mitt hjerte takke de øvrige medlemmer av komitéen for den helt igjennom saklige og greie måte hvorpå dette spørsmål ble behandlet. Jeg kan helt ut slutte meg til den for-

mulering som uttrykkes i midtavsnittet: Arbeiderpartiet holder fast ved at atomvåpen ikke skal plaseres på norsk område. Jeg mener personlig at det sterkeste ville være bare å holde seg til dette. Forholdene har medført at folks oppmerksomhet, kanskje i altfor høy grad, er blitt rettet nettopp mot dette punkt: vedtar eller vedtar ikke Arbeiderpartiets landsmøte uforandret sitt forslag fra 1957. Under disse forhold har det vært min oppfatning at dette klare standpunkt, hvis det overhodet på noen måte kan unngåes, ikke bør belastes med andre ting som kanskje kan føre til misforståelser. Og det er da særlig det første avsnittet som etter min mening er unødvendig og derfor en belastning politisk sett. Jeg legger ikke skjul på at det fra min side jo kan dreie seg om å ha et grunnlag som er så sterkt som mulig når jeg skal søke å gjøre mitt til å forhindre at det ikke blir noen ny partidannelse etter dette landsmøtet.

Einar Gerhardsen: Etter den måten Karl Evang har lagt det opp på, har ikke jeg mye å føye til, men jeg vil gjerne be landsmøtets representanter være oppmerksom på at en etter drøftingene på fylkes- og kretspartiernes møter og på andre møter som har valgt utsendinger til landsmøtet, vet at på de fleste av disse møtene har en inngående diskutert dette punkt i programmet. På mange av møtene har en også gjennom avstemninger tatt standpunkt til de foreliggende forslag. Vi vet mer om landsmøterelevantenes stilling til dette spørsmålet enn vi vanligvis vet om deres stilling til saker på landsmøtet. Vi vet at det på dette landsmøtet er — jeg tror jeg har lov til å si — et overveldende flertall som var innstilt på å stemme for landsstyrets opprinnelige forslag til formulering. Hvis de valte representanter skulle være i samsvar med de mandater de har fått fra dem som har valgt dem, så måtte det nemlig være slik. Men vi vet også at det er et mindretall, sannsynligvis ikke stort, men en del av representantene kom hit med den innstilling at de gjerne ville ha en annen formulering på dette avsnittet enn den landsstyret hadde foreslått. For mitt vedkommende har jeg sett det slik at i en sak av denne karakter, der misforståelser og misbruk har spilt og vel vil komme til å spille en stor rolle, synes jeg det ville være av vesentlig betydning om det var mulig for landsmøtet å nå fram til et enstemmig vedtak. Derfor har jeg sagt til de som er mine meningsfeller og venner i sentralstyret, i regjering- og i stortingsgruppa, at vi som vet at vi ser ens på dette og står sammen om det, vi skal være villig til å tøye oss lengst mulig i forhold til den som vurderer saken noe annerledes, for om mulig å få til et enstemmig vedtak. Det var med den innstilling Halvard Lange, Gudmund Harlem, Nils Langhelle og jeg gikk til møtet i går. Resultatet viser at både Finn Andersen og Per Aase-Nilsen gikk dit med den

samme innstilling. Karl Evang har gjort rede for hvordan han ser på det for sitt vedkommende. Jeg skal ikke føye noe mer til det. La meg bare ganske kort få si om dette forslaget: det som er det midtre avsnittet og som Evang siterte, er partiets program i dette spørsmål. Det er klart og for så vidt uomtvistelig. Men så har vi tatt med i en egen setning det som står foran, nemlig: Norge avgjør gjennom sine konstitusjonelle organer hvilke tiltak som til enhver tid er nødvendige for å ta vare på landets sikkerhet og uavhengighet. Jeg har lagt merke til at på partiforsamlinger foran landsmøtet har en stor del av dem som hadde innvendinger å gjøre mot landsstyrets forslag sagt: Dette er da en selvfølge — det er en selvfølge at landets konstitusjonelle organer har den avgjørende myndighet og har — som kvinnekonferansen uttrykte det — rett og plikt til til enhver tid å avgjøre. Men så vil jeg spørre: Er det da noen ulykke eller galt å vedta noe som er en selvfølge? En kan si at det er overflødig, men mange av oss mener at det er en realitet i denne situasjon å vedta noe som også Evang i går sa var en selvfølge. Det tredje avsnittet — «dette standpunkt gjør det nødvendig å legge større vekt på et effektivt beredskap av konvensjonelle styrker» — om det kan det henvises til dagens aviser og den tale president Kennedy har holdt for NATO-utsendinger, og som viser at dette spørsmål stadig er aktuelt. Det som er utgangspunktet er at for å unngå å bruke atomvåpen er det nødvendig å legge større vekt på konvensjonelle våpen. Derfor har dette en ganske naturlig sammenheng så mye mer som det som sies i dette avsnittet svarer nøyaktig til det Regjeringen har sagt i sin melding, til det stortingsgruppa har sagt i sitt enstemmige vedtak. Det vedtaket Venstres landsmøte gjorde i saken stemte bare to av partiets stortingsmenn for. Militærkomitéen hadde før påske sin innstilling ferdig. Der har våre medlemmer stemt i samsvar med det som er lagt fram på dette landsmøtet. Kristelig Folkeparti sluttet seg til dette standpunktet. De tre andre partiene gikk inn for en uttalelse hvor det het at de for tiden ikke vil gå inn for at det skal plaseres atomvåpen i Norge. Denne saken skulle dessuten drøftes i utenrikskomitéen og i går hadde Bent Røyseland den for ham temmelig tragiske opplysning å gi at Venstres mann i militærkomitéen, Oddmund Hoel, i påsken hadde gått gjennom noe han kalte en samvittighetskrise, og var kommet til at han måtte gå tilbake til sitt prinsipale standpunkt og i militærkomitéen ville fremme forslag om at det med en gang stasjoneres taktiske atomvåpen i det norske forsvar. Dermed er jo forvirringen i Venstre temmelig fullstendig. Og så meldte problemet seg da for Høyre og Senterpartiet som ikke lenger visste hvor de skulle stå, og så måtte det hele utsettes fordi de skulle inn på sine kammers og finne en løsning. Jeg nev-

ner dette fordi denne saken som våre politiske motstandere hadde ment skulle skape forvirring og splittelse og vanskeligheter for Arbeiderpartiet, heller synes å skulle skape vanskeligheter for de andre partiene. Arbeiderpartiet vil neppe få det. Jeg føler meg helt overbevist om at dette landsmøtets holdning vil være avgjørende for det som nå skal skje. Så sterkt jeg kan vil jeg derfor be landsmøtet om å slutte opp om den innstilling som foreligger.

Ordstyreren: Vi har dermed fått presentert utvalgets innstilling og Evang har redegjort for sin dissens. De bemerkninger som man ellers får anledning til i debatten om redaksjonskomitéens innstillinger bør begrenses til 2 minutter. Dette ble vedtatt.

Trygve Bull, Oslo: Jeg vil gi min fulle tilslutning til komitéens flertallsforslag. Jeg forstår jo på en måte, psykologisk, Evangs syn. Det har vært mange, og blant dem de som har sendt Evang hit på landsmøtet, som har vært redd for at her skulle komme formuleringer som kunne virke som tracks som det heter på engelsk, komme noe som man ikke kunne beregne på forhånd. Men jeg kan ikke med min beste vilje skjønne at det foreligger noe slikt her. For å ta siste avsnitt først. Hvis det er noen absolutte pasifister her, så vil de stemme mot det siste avsnittet. Men det har jo ingenting med saken for øvrig å gjøre, så det skulle være greit. Når det gjelder det første avsnittet så vil jeg si, på egne vegne hvis jeg skulle bli gjenvalt for den kommende periode, og jeg har snakket med et par andre stortingsmenn i morges som representerer forskjellige oppfatninger, og de føler seg nøyaktig like bundet av det som står i midtpassusen nå, som de følte seg bundet av den tidligere bestemmelse i forrige periode. Jeg vil, og jeg vil be Evang lytte nå, peke på at det er langt på vei et psykologisk spørsmål hvordan tingene faller ut fordi det til dels er ting som vi er enige om alle sammen, men det er håndteringen av det som kan bringe tingene i en annen situasjon ute blant publikum fordi misforståelser kan oppstå. Og da vil jeg si til Evang: Lytt nå: Jeg tillater meg å stille dette spørsmål til Regjeringen: Føler også Regjeringen på samme måte som stortingsrepresentantene seg like sterkt bundet av den programformuleringen som står i midtpassusen som den som står i det gamle program? Hvis Regjeringen svarer ja på dette, skulle all tvil være overflødig fra Evangs side.

Asbjørn Lillås, Vestfold: Siden jeg hadde ordet i går vil jeg, under henvisning til mitt innlegg da, gjerne få være med og støtte det framlagte forslaget. Jeg vil takke komitéen for innstillingen, den kom som en befrielse. Dette forslaget vil utløse entusiasme og jeg er sikker på at vi vil oppnå et godt resultat ved valget.

Einar Gerhardsen: Jeg vet ikke om det er nødvendig å gi et svar på det direkte spørsmålet som Trygve Bull rettet til Regjeringen. En regjering av Det norske Arbeiderparti vil naturligvis alltid føle seg bundet av det program som partiet har lagt opp. En har både fra Regjeringens og partiets side gitt klart uttrykk for at det ikke er skjedd noen endring i vårt syn på spørsmålet om atomvåpen. Det skulle vel i og for seg være klart og også et tilstrekkelig svar.

Debatten var dermed avsluttet. Det ble godkjent å stemme alternativt mellom innstillingen som helhet og Evangs dissens. Ved voteringen ble flertallsinnstillingen godkjent mot 8 stemmer som ble avgitt for Evangs dissens.

Einar Gerhardsen: Samme komité hadde et par andre ting som jeg tror vi kan gjøre raskt unna. Det var et forslag fra Odvar Nordli om fredskorps. Det foreslår komitéen oversendt sentralstyret med anmodning om at saken utredes. Denne saken er etter komitéens mening ennå ikke så moden at vi kan ta endelig standpunkt. I dette legger redaksjonskomitéen at hvis sentralstyret, som jeg går ut fra, får fullmakt til å foreta den endelige formulering av arbeidsprogrammet, innen det skjer vil ha brakt større klarhet om saken og ha fullmakt til å ta inn en setning om det.

Forslaget ble enstemmig tiltrådt.

Einar Gerhardsen fortsetter: Så var det forslaget fra Bjørn Bro-tangen om tjenestetida. Dette forslaget foreslås sendt sentralstyret under henvisning til at Regjeringen i stortingsmelding har opplyst at den arbeider videre med spørsmålet om forkortelse av tjenestetida. Sentralstyret bør få fullmakt til å formulere et avsnitt om dette spørsmål i programmet dersom saken blir tilstrekkelig avklart i løpet av de nærmeste ukene.

Forslaget ble enstemmig tiltrådt.

Einar Gerhardsen: Forslaget fra Øisang om endring i FN-pakten foreslås sendt sentralstyret.

Også dette ble tiltrådt. Forslaget fra Årvoll Arbeidersamfunn om ekstrakontingent til støtte for arbeiderorganisasjonene i utviklingslandene ble også sendt sentralstyret.

Arbeidsprogrammet.

Trygve Bratteli fikk ordet som formann i redaksjonskomitéen for arbeidsprogrammet, og uttalte:

Jeg vil be representantene om å ha for hånden det stensilerte programforslaget fra landsstyret, så skal vi følge det når det gjelder de forslag som foreligger. Alle redaksjonskomitéens forslag er enstemmige. Det en lettest kan ha oversikt over er de endringer redaksjonsutvalget foreslår i programutkastet, idet disse forslag til end-

ringer vil finnes på den innstilling fra utvalget som nettopp er omdelt. For så vidt det her i går ble tatt opp forslag som går direkte på programendringer og som gjelder programmet bortsett fra «Norge og Verden», og som ikke er nevnt, betyr da det at redaksjonsutvalget for sitt vedkommende ikke er kommet til å ville foreslå endringer i vedkommende punkter. Utover dette er det en del forslag som er av den karakter at de ikke naturlig hører hjemme redaksjonelt i programmet, men likevel saker som bør behandles videre. Jeg skal forsøke å bevare oversikt over hvilke av disse forslag vi vil foreslå oversendt sentralstyret som da vil sørge for å få dem behandlet av de rette organer. Får jeg også allerede med en gang gjøre oppmerksom på at når det gjelder punktet «Industrielt demokrati», hvor det foreligger en rekke forslag, til dels detaljerte, så vil redaksjonskomitéen foreslå at en ved siden av her å foreslå en programformulering, også foreslår at det nye sentralstyret i samråd med LO's sekretariat bør nedsette en felleskomité for å behandle de spørsmål som har sammenheng med industrielt demokrati. En rekke av de mer detaljerte forslag i saken foreslås da oversendt denne komité. På det generelle plan også dette: Når en går gjennom den trykte sakliste og tilleggsaklista, vil en se at en del partiorganisasjoner har gjort et imponerende arbeid med det programmateriale som foreligger. Noen av disse bearbeidelser har foregått på basis av det endelige programutkast, noen på et tidligere stadium. Noe av det verdifulle ved en programrevisjon ligger i en slik behandling selv om det ikke alltid vil kunne føre til at hver setning i det endelige program får den form som et enkelt lag måtte ønske. Utvalget har vært varsom med å føre inn i programmet enda flere detaljer enn de som allerede finnes der, bortsett fra visse spesielle områder.

Bratteli gikk så over til forslagene idet han henledet oppmerksomheten på at det i går ble tatt opp et forslag til innledning av programmet som Arbeiderpartiets Studentlag har utarbeidet. Når det gjelder det politiske innholdet i denne innledningen, har redaksjonsutvalget ikke noe å anmerke til det. Det følger helt hovedlinjen i hele arbeidsprogrammet, men det er en innledning av en annen art enn den som nå står i programmet. Studentlaget har foreslått et konsentrat av hele programmet som innledning, mens det som foreligger er begrenset til et innledningsavsnitt.

Redaksjonsutvalget foreslår at landsstyrets forslag til innledning som det ikke foreligger endringsforslag om, blir godkjent.

Dette ble enstemmig bifalt.

Det første tilleggsforslaget gjelder side 5 i programforslaget. 4. linje som da skal gå ut, erstattes med følgende: Private konkurranse-

reguleringer skal holdes under effektiv kontroll. Det nye er ordet effektiv.

Endringen ble godkjent.

Øverst på side 6 er det foreslått at det avsnittet som står der, går ut og erstattes med følgende: «Det samlede system av skatter, avgifter og premier sammen med trygder, stønader og prissubsidier må bli utformet slik at vi får en sosialt rettferdig inntektsfordeling. Arbeidet føres videre for forenkling av skattesystemet og effektivisering av kontrollen. Arbeiderpartiet vil gjennomføre skattelettelser for dem som har de laveste inntekter, for enslige forsørgere og for barnerike familier med små inntekter og for folk i kommuner med de dårligste reduksjonstabeller. De kommunale reduksjonstabeller bedres og forenkles.»

Endringsforslaget ble enstemmig godkjent.

Side 8. Det nest siste avsnittet, som en konsekvens av det skattevedtak vi nettopp har gjort, forenkles ved følgende setning: «Arbeiderpartiet vil fortsatt bruke de offentlige budsjettets utgifter og inntekter til å oppnå økonomisk utjamning.»

Endringen ble enstemmig godkjent.

Så er det en rettelse i tredje siste linje på siden slik at det der blir stående: «Og det er en svakhet ved vårt samfunn at denne formuesøkning ikke er blitt rimelig fordelt», en rent redaksjonell endring.

Den ble godtatt.

I fortsettelsen på side 8 kommer et nytt avsnitt om industrielt demokrati som utvalget foreslår får følgende form: «Vår tids utvikling fører med seg en omfattende kapitalkonsentrasjon i store bedrifter og finansinstitusjoner. Dette gir en stor makt til dem som forvalter denne kapital. Det voksende antall arbeidere og funksjonærer har liten direkte innflytelse på denne forvaltningen. Produksjonsmidlene må nyttes til fordel for hele folket. Samfunnet må ha rett og plikt til å gripe inn hvis produksjonsverdier vanskjøttes eller hvis økonomisk makt blir misbrukt. Demokratiske prinsipper må gjøres gjeldende også i det økonomiske liv. For å styrke de ansattes innflytelse må det settes i gang et systematisk skoleringsarbeid. En alminnelig heving av opplysningsnivået vil bidra til dette. Ledelsen må gi alle ansatte tilstrekkelig orientering om bedriftens oppgaver og funksjon i samfunnet. Det må klarlegges hvordan det hensiktsmessig kan organiseres videregående bedriftsøkonomisk utdanning av ansatte som kan ta på seg ledende tillitsverv. Skoler som utdanner folk i høyere stillinger må gi forsvarlig undervisning om arbeidslivets problemer. Gjennom planmessig skoling må forutsetninger skapes for å gjennomføre det industrielle demokrati.

Bransjerådene må styrkes og aktiviseres. I den enkelte bedrift må effektiv ledelse kombineres med demokratisk samarbeid mellom alle som arbeider i bedriften. Produksjonsutvalgene må bli mer effektive. I de offentlige etater og bedrifter må det gis muligheter for videre utbygging og effektivisering av samarbeidsutvalgene.» Der stanser programavsnittet, men så foreslår da komitéen: «Landsmøtet ber det nye sentralstyret om sammen med Landsorganisasjonens sekretariat å nedsette en felles komité til å ta opp spørsmål som har sammenheng med industrielt demokrati. De foreliggende forslag sendes sentralstyret og forutsettes tatt opp i en slik felles komité. Vår tanke er da at en slik komité bør ta opp alle sider ved denne saken, både de mer politiske sider og de rent praktiske. Det ligger i dette forslaget at en nødige vil komme igjen etter en ny 4-årsperiode hvor det ikke har vært arbeidet systematisk med saken. Det er etter redaksjonsutvalgets mening så mange ting som her må klarlegges at vi foreslår denne utvei framfor nå å prøve å konkretisere programkrav som vi ennå ikke har full oversikt over.

Ingvald Hansen, Oslo: Jeg savner fortsatt i forslaget en formulering som gir statsmyndighetene lovlig adgang til å gripe inn i de tilfelle hvor produksjonsverdier blir vanskjøttet. At samfunnet skal ha rett og plikt er jeg selvsagt enig i, men samfunnet må også ha lovlig hjemmel for å kunne gripe inn. Jeg er imidlertid enig i at saken bør utsettes til Landsorganisasjonen har holdt sin kongress slik at man gjennom de vedtak som der blir fattet kan samordne og endelig finne en klar og konsis formulering for hvordan arbeiderbevegelsen her skal turnere denne for bevegelsen så viktige sak.

Josef Larsson, Oslo: Opplegget har atskillige svakheter, men jeg vil innskrenke meg til å be om en tilføyelse, nemlig at komitéen får mandat til å fremme forslag og retningslinjer til løsning av det industrielle demokrati. Det må sies noe konkret om komitéens oppgaver.

Erland Mikkelsen, Oslo: Jeg er heller ikke fornøyd med det foreslåtte tillegg. Jeg vil be landsmøtet vedta det forslaget jeg tok opp i går der det heter: «Myndighetene må gjennom forandring av lovverket legge forholdene til rette for representasjon av de ansatte i bedriftsledelsen.» Det må nå gjøres noe konkret og ikke bare prates bort.

Einar Sørensen, Oslo: Jeg vil så sterkt jeg kan støtte Mikkelsens forslag slik at vi kan få inn i programmet noe som gir oss mulighet til å gå videre på den veien vi har fulgt. Vi har hatt produksjonsutvalg i 15 år, så jeg syns det skulle være unødvendig med en ny komité.

Trygve Bratteli: Jeg har intet å anmerke til Josef Larssons forslag, men ber da om at en ikke i det legger en begrensning. Jeg har forutsatt at dette utvalget skal gjøre noe vesentlig mer enn å utarbeide retningslinjer. Når det gjelder Mikkelsens forslag ville jeg foretrekke at dette forslaget blir sendt dette utvalget. Vi har i tidligere programmer av og til programfestet hvordan vi vil gjøre disse ting. Det har hittil ikke løst saken. Derfor ville det være det beste at en fikk diskutere saken så grundig igjennom at en var sikker på at de tiltak en bestemmer seg for, virkelig blir båret fram. En annen side av saken er at dette med representasjon i bedriftenes styrer jo tross alt bare er ett av elementene i det industrielle demokrati. Det er en rekke andre ting som kommer inn når det skal skapes et demokratisk miljø på arbeidsplassen. Med de erfaringer vi har med ugjennomførte programposter, vil jeg se som den beste utvei om en slo seg til ro med å gjennomarbeide saken før en programfester nærmere detaljer.

Ivar Aasen, Buskerud: Jeg vil støtte forslaget om det nye utvalget. Vi som bor i distriktene føler så ofte behovet for å hjelpe vårt parti med forslag til praktiske løsninger der hvor vi frykter for at det kan skje ting som vil skade partiet. Vi har manglet et organ som kan formidle slikt. Med et bilde vil jeg si at vi føler oss som brannvakter som skal varsle når det er fare for brann. Det organet som her er foreslått vil kunne få betydning.

Reinulf Steen, AUF: Redaksjonskomitéen har fremmet et godt forslag. Det verste som kan hende er at vi i programs form vedtar noe som vi ikke greier å realisere. Vi har en gang hatt en programpost om representasjon i bedriftenes styrer og måtte ved periodens utgang erkjenne at denne programpost hadde vi ikke klart å gjennomføre. Med dette forslag legges en forpliktelse på sentralstyret.

Debatten var dermed avsluttet. Mikkelsens forslag ble enstemmig oversendt den påtenkte komité. Redaksjonskomitéens innstilling, inklusive henstillingen til sentralstyret, ble likeledes enstemmig vedtatt. Josef Larssons forslag ble vedtatt.

Trygve Bratteli: Side 9, det tredje siste avsnittet. 2. setning foreslåes av utvalget gitt denne form: «Både gjennom arbeidsform og undervisningsstoff skal skolen oppdra til demokrati og hjelpe den enkelte» osv. slik som det står.

Forslaget ble tiltrådt.

Sigurd Danielsen, Oslo: Siden Bratteli er gått av som finansminister trodde jeg han kunne tatt med forslag nr. 9 om økonomisk støtte til elever ved yrkesskoler og tekniske skoler. Ved at vi nå gjennomfører 9-årig skole vil dette skape økonomiske problemer for

mange hvis vedkommende skal fortsette utdannelsen. De må likestilles med studentene når det gjelder økonomisk støtte. Jeg er ikke klar over om uttrykket studerende ungdom også innbefatter de som går på tekniske skoler. Hvis ikke vil jeg henstille til landsmøtet å vedta mitt forslag.

Bratteli: Jeg håper jeg kan berolige Danielsen med å forsikre at vår formulering er ment å skulle omfatte alle, men dessuten ble det av de sakkyndige i komitéen, bekreftet i en kort samtale med undervisningsministeren her, opplyst at denne sak i praksis er løst. De som går tekniske skoler kan søke lån av statens lånekasse. De som går yrkes- og fagskoler kan også i dag søke stipend. Derfor fant vi ikke grunn til å ta opp den formulering som Danielsen har foreslått.

Danielsen: Da må jeg anbefale at det stilles flere midler til rådighet slik at vi ikke skal sitte og dele ut kr. 50.00 til hver enkelt.

Komitéens forslag til formulering ble tiltrådt.

Bratteli: Som siste setning i det samme avsnitt er foreslått: «I alle skoleslag må elevene få innføring i samfunnsfag, kunst og litteratur og også få bedre opplæring i å bruke sitt morsmål skriftlig og muntlig.»

Forslaget ble tiltrådt.

Bratteli: På side 10 er foreslått tilføyd første avsnitt: «Spørsmålet om en bedre ordning for utgivelse av lærebøker utredes.»

Forslaget ble tiltrådt.

Bratteli: Dette er endringsforslagene under dette avsnittet. Så vil jeg gjøre oppmerksom på at det foreligger et forslag fra Øyvind Granli om veiledningstjeneste ved kjøp av skolemateriell osv. Det foreslår vi oversendt sentralstyret.

Forslaget ble tiltrådt.

Bratteli: På side 11 i siste avsnitt, 4. linje nedenfra. Der står det nå: «Den raske veksten i tallet på personbiler» foreslåes endret til «den raske veksten i biltrafikken».

Endringen ble godkjent.

Bratteli: Side 12, første avsnitt. Den ene setningen som begynner i annen linje foreslåes gitt denne form: «De veiløse strøk må få tidsmessige veier som knyttes til riksnett.»

Endringen ble godkjent.

Bratteli: Side 13 som gjelder folkepensjonsspørsmålet. Det forelå for utvalget et forslag som må oppfattes som et alternativt forslag til denne formulering, nemlig Arvid Aasfeldts forslag om en lovfestet tilleggspensjonsordning. Jeg vil ikke innlate meg på noen prinsipiell drøftelse av dette, men utvalget fant at slik som denne saken har utviklet seg i vårt land vil det foreslå følgende formule-

ring. Tredje avsnitt på side 13 går ut og erstattes med følgende: «Den økonomiske veksten gjør det nå mulig å sette opp et nytt mål: å utvikle et pensjonssystem som er slik at alle kan se sin alderdom i møte uten økonomiske bekymringer. Fellesordningen for tariffestet pensjon, FTP, som er avtalt mellom Landsorganisasjonen og Norsk Arbeidsgiverforening er et viktig steg mot dette målet. Det er naturlig at andre store yrkesgrupper søker å løse pensjonsspørsmålet gjennom sine organisasjoner. Staten må samarbeide aktivt med organisasjonene om dette. I visse tilfelle kan det bli nødvendig å gjennomføre ordninger ved lov, bl. a. for å løse finansieringen. Da det tar lang tid å bygge pensjonsordninger ut til fulle ytelser, er det viktig så snart råd er å få satt dem i verk. Når pensjonsordningene er ferdig utbygd — må de omfatte hele folket.»

Forslaget ble enstemmig tiltrådt.

Bratteli: I siste avsnitt på siden en redaksjonell endring av den første setningen som foreslåes gitt denne form: «De som har fått en uheldig start og de som er kommet i vanskelige livssituasjoner må få den nødvendige hjelp forat de så snart som mulig kan få utdanning, arbeid og muligheter for normalt familieliv.»

Endringen ble tiltrådt.

Bratteli: På side 14 i annen linje i annet avsnitt foreslåes at ordet distriktene erstattes med fylkene.

Endringen ble godtatt.

Bratteli: Det foreligger et par forslag om enkepensjon osv. Det sitter nå en komité som behandler disse spørsmål og vi har ment at det vil være riktig å la den fullføre sitt arbeid før vi programmerer noe spesielt på dette feltet. Et forslag fra Modum om å øke tilgangen på fagutdannede sykepleiersker osv. foreslåes oversendt sentralstyret.

Forslaget ble bifalt.

Bratteli: På side 16, om friluftsliv osv. foreslår utvalget i slutten av nest siste avsnitt at setningen fra «adgang til sportsfiske må utvides» og avsnittet ut, går ut og erstattes med følgende: «Mulighetene for jakt og sportsfiske bedres, bl. a. ved at stat, fylker og kommuner i samarbeid med interesserte organisasjoner erverver og/eller leier områder, jakt og fiskerettigheter slik at disse naturherligheter også kommer ikke-grunneiere til gode. I slike områder må det åpnes muligheter for regulert hyttebygging. Det må arbeides systematisk for å øke fiskebestanden i elver og vann. Småbåthavner må bli bygd i takt med det stigende behov. Reising av turisthytter og enkle overnattingssteder må støttes.»

Forslaget ble tiltrådt.

Oscar Brattlie, Østfold: Jeg er glad for denne nye formuleringen, men jeg trodde faktisk også at vi skulle fått med forslaget fra Østfold Arbeiderparti. Skal vi komme videre på dette området, så må vi foreta noe konkret fra statens side. Fylker og kommuner står overfor så mange store og viktige oppgaver at jeg er redd for at grunn-eierne her kommer oss i forkjøpet. Vi burde hatt med i programmet noe om en samordning og forenkling når det gjelder det administrative på statsplanet. Jeg tar opp Østfold-forslaget.

Bratteli: Det foreligger flere forslag i tilknytning til dette og komitéen kom til at de burde oversendes sentralstyret til videre behandling. Til Brattli vil jeg si at dette er et forferdelig vanskelig felt fordi det i våre partiforsamlinger er lett å bli enig om prinsippene, men i Stortinget er det forferdelig vanskelig å håndtere disse tingene. Derfor er jeg engstelig for å programfeste ting eller binde meg til bestemte former for løsning av ting som en ikke kan føle seg helt sikker på hvordan vil bli løst når det kommer til stykket. Jeg henstiller derfor at disse forslag sendes sentralstyret til videre behandling.

Dette ble enstemmig godkjent.

Forslag til nytt tredje avsnitt ble deretter vedtatt.

Bratteli: En setning i det følgende avsnitt, om bygging av samfunnshus, foreslåes endret til: «En samordnet utbygging og bruk av samfunnshus, biblioteker, skoler og idrettsanlegg vil gi muligheter for et mer allsidig forenings- og kulturliv.»

Endringen ble godkjent.

Bratteli: I stedet for siste avsnitt på side 17, foreslåes denne form: «Fordelingen av utgiftene og funksjonene mellom staten og kommunene må være gjenstand for en fordomsfri vurdering med sikte på en rasjonell ordning og for å sikre en rettferdig skattlegging. Likningsvesenet bør overtas av staten.»

Forslaget ble tiltrådt.

Bratteli: På side 18, foreslåes først et ord i fjerde linje i annet avsnitt endret fra «utbygging» av fiskeforedlingsindustrien til «utvikling» av osv. Endringen ble godkjent. I slutten av annet avsnitt på side 18, om skipsbyggingsindustrien foreslåes: «Gjennom en hurtig utnyttig av våre store jern- og malmressurser må vi trygge vårt råstoffgrunnlag for en fortsatt sterk øking i produksjonen av jern og stål.» Tilføyelsen ble godkjent.

Litt nedenfor, i fjerde avsnitt, skal ordet «sterk» flyttes. Det ble godkjent. På side 20 foreslåes en tilføyelse etter de to første linjene: «Forholdene må legges til rette slik at sjøfolk får større muligheter for å holde kontakt med sin familie.»

Forslaget ble vedtatt.

Side 20. Siste setning i avsnittet foran «Jorda og skogen» foreslåes gitt denne form: «Forbrukerrådet må sikres grunnlag for å gi konkrete opplysninger om vareundersøkelser.»

Forslaget ble godkjent.

Så er det foreslått at en med pietet skal ta vare på den gamle innledning i jordprogrammet. Det har utvalget intet imot, men da bør en også bevare den i den gamle form og ikke modernisere den. Vi foreslår derfor gjentatt første setning i den gamle form: Jorda skal på trygge vilkår tilhøre de arbeidende jordbrukere. Forslaget ble tiltrådt. Jeg prøvde for mange år siden å få dette uttrykket endret til de arbeidende bønder, men bønder har jo en slik klang i et par jordbruksfylker, hadde det iallfall for 10 år siden, at jeg siden ikke har forsøkt det.

På side 22 foreslåes i første avsnitt. «I de tilfelle der det etter en samfunnsmessig og driftsmessig vurdering» . . . det nye er ordet driftsmessig.

Forslaget ble vedtatt.

Forslaget fra Ivar Aasen, Buskerud, om kraftutbygging etc. foreslåes oversendt sentralstyret. Dette ble vedtatt.

Likeså forslaget fra Malm Arbeiderparti om en statens arbeidsgiverorganisasjon. Dette ble vedtatt. Det samme gjelder forslaget fra Sør-Helgeland Arbeiderparti. Også dette ble oversendt sentralstyret.

Bratteli: Hermed har vi gått gjennom de forslag som utvalget har fått oversendt. Jeg ber som vanlig om at landsmøtet uttrykkelig bemyndiger sentralstyret til å se på den endelige redaksjonelle form uten å endre noen av de realiteter som er vedtatt.

Dette ble enstemmig tiltrådt.

Protokollene for den foregående dags møte ble godkjent.

Andre saker.

Formannen i redaksjonskomitéen for andre saker, *Olav Solums-moen*, la fram denne komitées innstilling, idet han uttalte:

Redaksjonskomitéen har behandlet det politiske manifest som tidligere er delt ut. Vi har funnet at det er så godt at vi ikke vil foreslå noen endringer og foreslår at det godtas. Dette ble vedtatt.

Når det gjelder «Orienteringsgruppa» er komitéen enstemmig om den innstilling som foreligger. Vi har ment det var nødvendig å slå fast at landsmøtet godkjenner de vedtak som er truffet, både av landsstyret, sentralstyret, Oslo Arbeiderparti og Bærum Arbeiderparti. De forslag som forelå i går sa at landsmøtet bare skulle ta til etterretning det som var gjort, mens vi mener det er nødven-

dig å godkjenne det, slik at det ikke er noen tvil om hva som er gjort og godkjent av Det norske Arbeiderpartis landsmøte. Det bør ikke forekomme juridiske fortolkninger eller diskusjon om vedtakene om dette. Så har vi føyd til et avsnitt som understreker at det skal være full meningsfrihet i partiet, men at den skal holdes innen visse grenser. Det skulle etter vår mening være alminnelig organisasjonsmessig ABC, men det kan være nødvendig også av og til å gjenta ABC'en. Så har vi tatt med en appell til dem som dette gjelder, om at de bør finne sin plass i arbeiderbevegelsen.

Karl Evang, Oslo: Et parti og et landsmøte er tungt på labben. Men jeg vil be dere ikke bruke den labben nå og dermed sette korken i en flaske som gjærer og der resultatet enten bare kan bli at korken går til værs eller at flasken sprekker. Når det står her at landsmøtet vil understreke at det er full menings- og ytringsfrihet i partiet, så må vi dessverre bekjenne at så ikke har vært tilfelle. En rekke partifeller har søkt å nå fram i partipressen med artikler, men er blitt nektet opptak. Dette er en av de kjensgjerninger som gjør at man har forsøkt å finne et annet forum. Aldri har rekrutteringen til arbeiderbevegelsen blant gymnasiaster og studenter vært sterkere enn nå. Det er riktig at de som regel ikke rekrutteres på partigrunnlag men på et idégrunnlag, men dette er noe som hører ungdommen til og det gjelder mange av oss. Jeg vil oppta Finn Andersens forslag, jeg skjønner at mitt forslag om en avgjørelse i positiv retning på dette landsmøtet ikke har noen sjanser, og som en mann som er tilhenger av kompromisser der hvor de kan brukes, vil jeg fremme dette forslag. Jeg vil be landsmøtet vise den samme visdom, oversikt og ro som er vist i det første og andre vanskelige spørsmål.

Olav Larssen, sentralstyret: Jeg må få korrigere Evang når det gjelder et enkelt punkt i hans innlegg, nemlig om de som skal ha sendt artikler til partipressen og blitt nektet opptak. Vi har i Arbeiderbladet gjennom lengre tid gitt plass for en utførlig diskusjon og hatt mangfoldige innlegg om atomproblemet. Ingen er blitt nektet plass i avisen fordi de har hevdet et annet syn enn det som er partiets og avisens. Den vurdering vi har hatt er ene og alene den at debatten skal føres på et saklig grunnlag. Den skal være egnet til å oppklare og ikke til å skape nye misforståelser. Derfor er nok et par innlegg sendt tilbake. Alle som har fulgt med i avisen i denne tida vil jo ha sett at vi har hatt en bred, utførlig diskusjon i en utstrekning som sjelden noen avis her i landet har hatt. Arbeiderbladet står åpent for alle som hevder en oppfatning på saklig basis. Men vi har ikke godt om plass og jeg må be om at det skrives kort. Da blir artikkelen lest og da blir den bedre.

Finn Andersen, Oslo: Jeg skal ikke oppta noen replikkveksling med redaktøren av Arbeiderbladet, men det han sier stemmer ikke helt med det faktiske forhold. Går vi litt tilbake i tida så skrev en kar i Sosialistisk Studentlag 16 artikler, to av dem kom i Arbeiderbladet. Jeg fremmet ikke mitt forslag fordi jeg i realiteten er uenig i det som er gjort, men i måten det ble gjort på.

Finn Andersens forslag hadde følgende ordlyd: «Landsmøtet har merket seg de vedtak landsstyret og sentralstyret har gjort i «Orienteringssaken». Landsmøtet sender saken tilbake til landsstyret med anmodning om å søke å finne en mulig løsning slik at de partimedlemmer som er blitt utelukket, men som ønsker å fortsette sitt medlemskap i partiet, kan få komme tilbake.»

Ordstyreren ville stemme alternativt mellom innstillingen fra redaksjonskomitéen og Finn Andersens forslag.

Einar Gerhardsen ba om å få gi en opplysning som kanskje kunne ha en viss betydning: Om en tar landsstyrets opprinnelige forslag som utgangspunkt, så er det sagt der at det dreier seg om de medlemmer som aktivt medvirker i Orientering. Sentralstyret oppfattet denne fullmakten slik at det skulle omfatte de som er medlemmer av redaksjonskomitéen eller faste medlemmer av styret. Det gjelder for alle dem som nå er satt utenfor at de er medlemmer enten av redaksjonskomitéen eller styret. Hvis landsmøtet godkjenner det som er gjort, så ligger deri at hvis noen av disse trer ut av de organer som er nevnt så er også begrunnelsen for deres utelukkelse falt bort, og hvis det ikke i mellomtida er inntruffet nye ting, vil de kunne komme tilbake som medlemmer.

Ved voteringen ble redaksjonskomitéens innstilling vedtatt mot 10 stemmer som ble avgitt for Finn Andersens forslag.

Olav Solumsmoen: Det foreligger et forslag fra Arbeiderpartiets Studentlag om at man skal undersøke mulighetene for å opprette et debattorgan. Vi har tatt med første delen av forslaget fordi vi mener det er riktig at dette blir undersøkt, selv om sentralstyret sikkert også er oppmerksom på saken.

Forslaget ble tiltrådt.

Olav Solumsmoen: Vårt siste forslag gjelder forslaget fra Liverød, Vestfold, om solidaritetshilsen til det undertrykte spanske og portugisiske folk. Vi foreslår dette forslag oversendt det nye sentralstyret fordi det bør være gjennomtenkt og vel utformet. Regjeringen blir ansvarlig for en meningsytring herfra og derfor skal man være varsom med formen.

Oystein Opdahl, Oslo: Vi kan ikke se på dette forslaget som et generelt forslag ubundet av tida. Fredag er 14. april, det er årsdagen for opprettelsen av den frie spanske republikken. I Oslo

distriktslag av AUF akter vi å sende en hilsen og ser gjerne at andre avdelinger støtter dette. Derfor hilser jeg velkommen om et landsmøte i et parti som alltid har støttet opp om de spanske kamerater i eksil, vil vedta en hilsen på denne historiske årstag.

Liverød, Vestfold: Jeg fremmet forslaget i går fordi jeg trodde redaksjonskomitéen kunne ha formet en gjennomtenkt hilsen fra landsmøtet. Det er det dagsaktuelle som ligger til grunn. Vi ser i disse dager hvordan det portugisiske folk reiser seg og jeg håper landsmøtet kan vedta uttalelsen.

Redaksjonskomitéens forslag ble vedtatt etterat partiformannen hadde akseptert Opdahls henstilling om at uttalelsen ble utformet om et par dager i tilknytting til årstagen.

Etter pausen etterlyste *Arvid Jacobsen, Vestfold*, sitt forslag om at vi i løpet av kommende 4-årsperiode skal øke vårt bidrag til utviklingslandene til 1 prosent av nasjonalinntekten.

Einar Gerhardsen: Den komité jeg var formann for er synderen i dette tilfellet. Forslaget ble fremmet under den alminnelige debatten og derfor fikk vi det ikke oversendt. Men vi snakket om det og var enige om at dette forslaget burde sendes til sentralstyret med fullmakt til å se på det og i tilfelle finne en form for å få synsmåtene plasert i programmet. På den annen side må en her være oppmerksom på at å si i absolutt bindende former at vi i løpet av perioden skal øke bevilgningen til det nivå som er antydnet, er vanskelig for et parti som vårt å gjøre.

Dette ble tiltrådt.

Trygve Bratteli: Underhånden har vi fått etterlysning av et punkt, og det er en ren lapsus som er årsaken. Det gjelder avsnittet «Trygghet og trivsel i alderdommen.» Etter det avsnittet som ble vedtatt, nederst på side 3 og øverst på side 4, skal det føyes til følgende avsnitt: «En må ta sikte på å sette i verk spesielle tiltak som bedrer levestandarden for dem som på grunn av sin alder ikke kan komme inn under pensjonsordningene og som ikke har inntekter utover alderstrygden.»

Forslaget ble tiltrådt.

Valg

Valgkomitéens formann, *Ivar Mathisen:* Jeg regner med at vi først kan ta innstillingen om sentralstyret. Mange vil kanskje straks si når de ser vårt forslag at dette var liten fornyelse. La meg derfor si noen ord om sentralstyrets arbeidsområde. Oppdraget er både

arbeidskrevende og omfattende og selvfølgelig er det av avgjørende politisk betydning. Sentralstyret har ukentlige møter, ca 40 i året. Når det gjelder de som har sittet i sentralstyret så har Martin Tranmæl og Anna Nilsen frasagt seg gjenvalg. Som dere ser har vi ikke kunnet imøtekomme Tranmæl. Vi har ikke hatt noen særlige vanskeligheter med de første navn på lista, og jeg vil ikke bruke lang tid til å drøfte dem. For egen regning vil jeg si at jeg tror det er en lykke for partiet at det har hatt en slik stabil ledelse over en relativt lang periode. Vi foreslår gjenvalg på Gerhardsen, Bratteli og Haakon Lie. Når det gjelder Olaf Larssen er landsmøtets deltakere fra avisene og ellers blitt kjent med at Larssen på et tidlig tidspunkt har gitt uttrykk for at han ønsker avløsning. Det gjorde han allerede for 4 år siden, og han gjentok det i 1959. Og han har gjort det denne gang. Hans hovedbegrunnelse er, som jeg personlig både godtar og forstår, at han gjerne ser at vi slipper fram yngre folk. Det er et standpunkt som vi både forstår og kan godta. Sentralstyret holdt eget møte for et par dager siden der spørsmålet om redaktør for Arbeiderbladet ble diskutert. Det endte med en enstemmig henstilling til Larssen om å gå på nok en periode. Vi i valgkomitéen har sluttet oss til dette. Tranmæl har overfor meg presisert meget sterkt at han etter sin egen mening nå har pådratt seg så mange år, at han burde få avløsning. Nå kan man jo være i tvil om Tranmæls alder. Jeg røper ingen hemmelighet når jeg sier at Tranmæl på mange måter er sentralstyrets yngste medlem. (Bifall.) Jeg tror også det er riktig å si at sentralstyret på mange måter er et ekstraordinært forum. Dere husker sikkert historien om kona fra landet som hørte så mye stygt om Krustsjov og så sa hun: Ja, han burde vært tesnakka! Uten overføring til sentralstyret så er Tranmæl akkurat av den typen som kan snakke til folk, uansett hvem de er, og det er en fordel for partiet og for oss alle at det fins folk i sentralstyret som uten persons anseelse og stilling kan si hva de mener i en hvilken som helst situasjon. Det er unødvendig å argumentere videre for Tranmæls kandidatur. Han får bare unnskyldte denne valgkomité, som han har måttet gjøre så mange ganger før, fordi vi ikke har kunnet imøtekomme hans ønske. Når det gjelder de øvrige navn på forslaget så vil de også være godt kjent. Konrad Nordahl er det vel unødvendig å si noe mer om. Begrunnelsen gir seg selv. Det er to steder Nordahl bør være, det ene er i sentralstyret, det andre er Stortinget. Jeg mener ikke dermed å si at han ikke skal være i LO, men er overbevist om at han skal være på de to stedene jeg har understreket. Når det gjelder Halvard Lange, så har han vært med lenge i sentralstyret. Som utenriksminister har han en bestemt oppgave. Vi er klar over at

landsmøtet neppe ønsker at det skal bli for mange regjeringsmedlemmer i sentralstyret, men med den posisjon i norsk arbeiderbevegelse som Lange har, så er det ikke bare ut fra ønsket om å ha utenriksministeren med i sentralstyret at vi vil ha ham der. Neste navn vil jeg betegne som valgkomitéens beste bidrag, Erik Brofoss, som vi har satt inn på plassen etter Meisdalshagen. Jeg hadde ventet at Frank Andersen skulle blitt glad for dette forslaget, men han har ikke reagert, og det betyr vel at han ikke forventer at valget skal få noen særlig innflytelse på partiets økonomi. Når vi har foreslått Brofoss, er det av mange grunner. For det første er han kanskje en av de dyktigste partifeller vi har, for det annet sitter han i dag i en meget viktig jobb, men jeg mistenker at han ikke føler seg tilstrekkelig politisk sysselsatt. Jeg vet at han er interessert på mange felter, men også at han har et betydelig overskudd som han kan legge noe igjen av i sentralstyret. Han vil på samme måte som Tranmæl ha autoritet til å kunne øve en god innflytelse. De andre navnene er kjente partifeller, det er Tor Aspengren, formannen i Jern og Metall, Odin Rønbeck som er formann i Bygning, og Klaus Kjelsrud som er formann i Skog og Land. Dette med forbundsformenn er etter hvert blitt litt av en tradisjon, men det representerer også et praktisk uttrykk for partiets samarbeid med fagbevegelsen. Vi kan snart ikke snakke om samarbeid, vi er i beste forstand en harmonisk familie og det faller naturlig at disse store forbund kommer med i sentralstyret. Neste navn er det vanskelig å komme forbi, det er valgkomitéens formann. Når jeg er kommet med, skyldes det imidlertid ikke mitt navn, men at jeg er sekretær i Oslo Arbeiderparti, og det er også blitt litt av en tradisjon at Oslo-partiets valte sekretær sitter i sentralstyret. Det er da også valgkomitéens eneste begrunnelse for gjenvalg. Når det gjelder Liv Østli så har vi foreslått henne opp fra varamannsrekken og inn i sentralstyret av to grunner. Hun er sterkt engasjert i bonde- og småbrukerbevegelsen. Ved siden av Larsson og Kjelsrud er hun den eneste som forstår seg på jordbrukspolitik, men viktigst er at vi gjennom henne har god kontakt med småbrukerbevegelsen. Dessuten blir jo ikke sentralstyret noe hyggelig forum uten kvinner! Anna Nilsen vil ikke mer og vi foreslår derfor Liv Østli som fast medlem.

Når det gjelder varamannsrekken må det først understrekes at de 5 første innkalles til alle sentralstyremøter, og i realiteten er det ingen forskjell på dem og de ordinære medlemmene. Sentralstyret er ikke særlig voterende. Varamennene deltar derfor på lik fot med de andre. Som på så mange andre områder er dette med kvinnene litt av et problem og det har også vært valgkomitéens problem,

ikke minst fordi vi har hatt følelsen av at det har gått som et sus gjennom landsmøtet at nå skulle kvinnene fram. Vi har derfor forsøkt å ta hensyn til det, ikke minst når det gjelder de varamenn som deltar i møtene. Vi har foreslått Elsa Rastad Bråten som 1. varamann. Hun er kjent som konsulent hos Aase Bjerkholt, hun har vært redaktør av Arbeiderkvinnen og er aktiv i kommunepolitikken. Einar Haugen som representerer sjømennene er foreslått gjenvalt. Etterat Harry Pettersen har sagt at han ikke har noe særlig imot å få avløsning, har vi foreslått en funksjonær fra en annen gruppe, nemlig Reidar Danielsen. De fleste kjenner ham vel som direktør i Rasjonaliseringsdirektoratet. Men for oss i Oslo er han kanskje mer kjent som en av Oslo Arbeidersamfunds fremste tillitsmenn. Han har en god utdannelse og store forutsetninger for å gå rett inn i sentralstyrets arbeid og bli et viktig medlem. Bjørg Johansen er fra Telefon og Telegraf, sitter i forbundsstyret og er særlig aktiv i fagbevegelsen, en av de yngre fagforeningskvinner i Oslo som har gjort seg sterkest bemerket i de senere år. Knut Williams var tidligere varamann i sentralstyret og satt da som aktiv klubbformann i Jern og Metall. Han arbeider nå på Oslo Arbeiderpartis kontor. I stedet for ham har vi foreslått Jahrman Mangen som er en av Jern og Metalls dyktigste tillitsmenn i Oslo. Jern og Metall med sine mange medlemmer i Oslo står i et helt suverent forhold til partiet når det gjelder kollektivt medlemskap. Bare i år har de økt det med 3900 og gjør et viktig partiarbeid. Den neste som er foreslått er en ung tillitsmann fra Tekstil. Åsmund Warvick er klubbformann og 1. varamann til sitt forbundsstyre. Forbundets tidligere formann, Olav Bruvik, var medlem av sentralstyret, han har nå stelt seg slik at det ikke er så lett å gjenvelge ham og vi vil gjerne dekke opp Bruvik og Anna Nilsen med Åsmund Warvick. Dessuten har vi foreslått Mauritz Østhaug som representerer Kjemisk. Han sto på samme plass i forrige periode. Til slutt foreslår vi Kristian Haugen som kommer fra Akershus og først og fremst er kjent som ordfører i Skedsmo og fra Akershuspartiets virksomhet.

Dette er valgkomitéens enstemmige innstilling. Vi har søkt å se på sentralstyret og dets arbeid ut fra ønsket om å trekke inn de største interessegrupper. Jeg tror det har lyktes oss.

Trygve Bull, Oslo: Jeg vil komme med en rent generell bemerkning som jeg ber om ikke må bli oppfattet galt. Når man ser denne lista, så faller det lett i øynene at bortsett fra Liv Østli, som vel er husmor, så har de alle enten faste tillitsverv i arbeiderbevegelsen eller de har høye offentlige verv. For et parti med vår stilling og posisjon og med vår alder og tradisjon så er det bare rimelig at

profesjonelle politikere får en sterk representasjon i partiets sentralstyre. Men på den annen side syns jeg at det man med et gammelt uttrykk har kalt folkene fra arbeidsplassen, uten at jeg vil legge noe demagogisk i det, bare er representert ved en enkelt, er litt lite. Dessuten en ting til: Vi er i den lykkelige stilling at vi har greidd å glatte over en motsetning som våre motstandere håpet skulle svekke partiet. Kunne det ikke være en tanke å bekrefte det ytterligere ved å la Finn Andersen bli medlem av sentralstyret? Jeg erkjenner at Jern og Metall er sterkt representert på forhånd, men på en eller annen måte måtte det vel kunne foretas en rokke- ring her slik at det jeg kaller landsmøtets største og gledeligste resultat får sin besegling ved at denne framtreddende representant for denne meningsretning, får sin plass i sentralstyret.

Reiulf Steen, AUF: Oksviks berømte tese om at man først skal ta hensyn til distriktene, så til kvinnene, så til yrkene og så, hvis det blir noen plasser til overs, til dyktigheten, vil bli brukt temmelig ofte på nominasjonsmøtene som kommer. Når en her skal tale ungdommens sak så kan en ikke bruke den tesen om den foreliggende innstilling. Det beklagelige er jo det at de som er fore- slått jo ikke blir mindre dyktige selv om de etter hvert blir eldre og eldre. Når det gjelder Tranmæl så er det jo så riktig som det er sagt, at han blir yngre og yngre, og da er det vanskelig å skape den for- nyelsen som vi i ungdomsbevegelsen føler oss forpliktet til å tale for. Men det må betegne en fare for partiet at vi ikke oftere har mot til å satse på helt unge mennesker. På forrige landsmøte hadde vi en lang og uttværet debatt om dette emnet, og vi er ikke interessert i å gjenta noe slikt. Men vi vil foreslå yngre folk i et par tilfelle og ber om at man legger større vekt på rekrutteringen enn på yrkesplaseringer eller andre interesser. Kvinnene har vært flinke til å påvirke valgkomitéen men vi er skuffet over at den ikke også har funnet fram til yngre menn.

Egil Nilsen, Oslo: Det må være riktig å se på 1. varamannsplassen og her sette inn Ragnhild Eriksen uten forkleinselse for Elsa Rastad Bråten, men Harry Pettersen fra Kommuneforbundet går ut og bør erstattes med Ragnhild Eriksen hvis kvalifikasjoner vil være godt kjent.

Per Borgersen, Oslo: Mange av oss er skuffet over at det er så få kvinner på dette landsmøtet. Det gir ikke uttrykk for det parti- arbeid som drives rundt om i landet. Hvor man enn kommer er det kvinnene som utgjør surdeigen i det aktive arbeid. Valgkomitéens formann beklaget at det ikke hadde vært mulig å få med flere kvin- ner i sentralstyret, men fantasirikdommen kan da ikke ha vært stor. Jeg foreslår at man setter inn Aase Lionæs mellom Halvard Lange

og Erik Brofoss og forrykker hele lista. Det fører dessverre til at Kristian Haugen faller ut, hvilket er synd, men jeg vil likevel sterkt gå inn for den beste representanten kvinnene kan sette opp fra Oslo, Aase Lionæs.

Haakon Lie: Det er vel kanskje uriktig at vi som arbeider ved partikontoret skal legge oss opp i valg, men jeg tror dere vil forstå meg når jeg ber dere støtte det forslaget som kom fra en av Oslo-representantene om å sette Ragnhild Eriksen inn i stedet for Elsa Bråten som 1. varamann. Elsa Bråten har arbeidet på partikontoret i årrekker, vi kjenner henne inderlig godt og er glad i henne. Når jeg likevel anbefaler Ragnhild Eriksen er det fordi hun representerer en av de aller største arbeidsplasser i Oslo som funksjonær. Og det er nettopp inn på disse arbeidsplasser vi må. Det er der vi mangler kontaktene. Hele spørsmålet om vår kontakt med funksjonærene blir i årene som kommer et livsspørsmål for partiet. Derfor betyr det noe for sentralstyret at vi kan ha denne daglige kontakten med en arbeidsplass som nå vel er på atskillig over 1000 funksjonærer. Det er den ene siden av saken. Vi arbeider bevisst for å skaffe oss gode kontakter med de store fagforbundene og vi vil gjerne ha Kommuneforbundet med, et forbund med mellom 50 000 og 60 000 medlemmer og en stor funksjonærprosent. Vi har et veldig godt samarbeid med Kommuneforbundet. Det er et av de forbund som vi hver dag er i kontakt med, men vi bør ha det representert i sentralstyret. Ragnhild Eriksen er formann i sitt partilag, hun arbeider energisk i Opplysningsforbundet i Oslo og også aktivt i partiet.

Sigurd Danielsen, Oslo: Det ble sagt at en sjelden voterer i sentralstyret. Nå har det 13 medlemmer, et uheldig tall. Jeg vil foreslå at ungdommen får det 14. Til Haakon Lie vil jeg si at Einar har stått i Kommuneforbundet i mange, mange år.

Arne Strøm, Akershus: Sammensetningen av sentralstyret og varamannsrekken er framkommet etter veldig grundige drøftinger. Mange navn er brakt i forslag, og vi har veid alle hensyn. Ragnhild Eriksens navn var sterkt framme. Personlig tror jeg det var noe av en tilfeldighet at hun ikke kom på forslaget og for min del har jeg ikke noe imot Egil Nilsens forslag. Det var nevnt at sentralstyrets antall kunne utvides til 14. Til det er å si at utover disse 13 tiltres sentralstyret av formennene i Kvinnesekretariatet og AUF så sentralstyret består faktisk av 15. Hensynet til kvinnene var sterkt framme i valgkomitéen, så sterkt at en av de kvinnelige medlemmer ga uttrykk for at hun aldri hadde sittet i en så kose- lig komité. Liv Østli rykket opp til fast medlem av den grunn. Per Borgersens forslag vil ikke føre til flere faste kvinnelige medlemmer av sentralstyret for da vil Liv Østli falle ut, noe som ville

være meget uheldig, bl. a. fordi hun representerer grupper som har sine øyne rettet på dette landsmøtet.

Benedik Øyan, Oslo: Jeg er litt redd for å angripe kvinnene, men når de blir foreslått i et så vidt stort antall til et så vidt begrenset forum så kan de komme til å bli byrdefulle for enkelte grupper. En slik forskyvning som her er foreslått vil komme til å gå ut over sjøfolkenes eneste representant, Einar Haugen, som etter min mening er den beste vi kan få der. Vi trenger god kontakt med de 50 000 medlemmer Sjømannsforbundet har i dag, selv om ikke alle er partifolk. Jeg tror for øvrig at kvinnene vil være best tjent med Ragnhild Eriksen av de to det er spørsmål om. Ungdommens representanter bør være varsomme med å harselere. De blir selv gamle engang.

Bjørn Brotangen, Vestfold: I tilslutning til Reiulf Steens innlegg vil jeg fremme et konkret forslag når det gjelder varamannsrekken. Bjartmar Gjerde, den tidligere formann i AUF, har sittet i sentralstyret i et par år og har derfor, foruten å være ung, atskillig erfaring. Jeg foreslår ham som 5. varamann.

Reiulf Steen, AUF: Jeg håper ikke mange har oppfattet meg slik som Øyan. Jeg sa at det nå var så mye vanskeligere å tale ungdommens sak fordi det var så mange dyktige av de eldre. Jeg støtter forslaget på Bjartmar Gjerde. Han har vært AUF-formann i tre av de vanskeligste år ungdomsbevegelsen har hatt etter krigen. Han har gjort et utmerket arbeid og brakt Fylkingen ut av den tilbakegangstendens som vi har hatt etter krigen. Særlig har han maktet å opparbeide et godt og tillitsfullt forhold til fagbevegelsen.

Anna Nilsen, sentralstyret: Jeg er litt skuffet over valgkomitéen. Da jeg trakk meg fra sentralstyret trodde jeg nok at vi skulle fått inn en fra Tekstil. I det gamle sentralstyret var vi representert med to og da syns jeg nok vi burde fått en. Jeg foreslo ikke Warwick i sentralstyret for å skyve ut en kvinne, men jeg syns nok at han kunne fått 5. varamannsplass. Jern og Metall har allerede Aspengren og Fylkingen har Reiulf Steen. Jeg foreslår at Åsmund Warwick rykker opp fra 6. til 5. plass.

Aase Bjerkholt, Kvinnesekretariatet: Det ble sagt at det hadde gått som et sus gjennom dette landsmøtet at kvinnene skulle fram. Det har vært mye sus her, men akkurat noe slikt har jeg ikke merket. Det foreslåes fra valgkomitéen nøyaktig samme antall kvinnelige medlemmer og varamenn som før, nemlig 1 og 2. Likevel vil jeg gå inn for at ungdommen blir bedre representert. Det er snakket om å dekke de ulike grupper, men det er jo likevel uråd å få med alle de 40—50 fagforbund vi har, så det vil være riktigere

å legge litt mer vekt på personene enn gruppene. Når formannen i Jern og Metall er fast medlem av sentralstyret, så burde de være dekket. Jeg støtter forslaget om Bjartmar Gjerde på 5. plass som varamann. I tillegg til hans mange gode personlige egenskaper kommer hans framrakende innsats for å skape kontakt mellom fagbevegelsen og arbeiderbevegelsens ungdom.

Tor Aspengren, sentralstyret: Jeg ber om ikke å bli misforstått. Knut Williams er blitt trukket ut fordi han nå er knyttet til partikontoret. Han var representanten fra arbeidsplassen. Det er dette valgkomitéen har tatt hensyn til med sitt forslag på Jahrman Mangen. Jeg har stor respekt for Bjartmar Gjerde, men Fylkingen har allerede sin representant og Gjerde er i samme situasjon som Williams. Begrunnelsen for Mangen er vel at man vil ha en fra arbeidsplassen og da kan ikke Gjerde erstatte ham.

Asbjørn Lillås, Vestfold: Jeg vil støtte Øyan i hans bestrebelsler for å få sjøfolkene bedre plasert. Vi fra Vestfold mener at dette er spesielt viktig. Sjøfolkene føler seg ofte utenfor det som foregår her hjemme. Derfor er det bl. a. vanskelig å få dem med oss ved valgene. Haugen må beholde sin plass.

Strek ble satt.

Ola Teigen, Oslo: Alltid ved valg blir dette med å få med flest grupper trukket fram. Det er riktig. Det er også korrekt at vi må ta hensyn til funksjonærgruppene i framtida. Men enda viktigere er det å satse på ungdommen. For kort tid siden ble det i Sverige lagt fram en statistisk undersøkelse av de unges stilling til arbeiderbevegelsen. I aldersgruppa fra 17—21 år var 63 prosent av de unge som var spurt villige til å slutte opp om arbeiderpartiet i Sverige. Det er liten grunn til å tro at forholdet er nevneverdig annerledes her i landet. I de store ungdomskullene har vi en potensiell reserve og vi må få dem med. Derfor vil vi gjerne ha Gjerde med i sentralstyret.

Ivar Mathisen, valgkomitéen: Debatten understreker de vanskeligheter komitéen har hatt. De er iallfall ikke blitt mindre etter debatten. De kvinner vi har foreslått er ikke foreslått fordi de er kvinner. Heller ikke har vi vurdert taktisk ved som Trygve Bull antyder å trekke inn folk med divergerende oppfatninger. Vi har søkt å finne fram til dyktige folk, politisk og organisasjonsmessig. Jeg setter stor pris på Finn Andersen, ikke minst fordi han deltar så aktivt i partiarbeidet i Oslo, og det er ikke skam for noe menneske å falle gjennom overfor en mann som Jahrman Mangen. Forslaget om Aase Lionæs kan jeg heller ikke gå på. Til Per Borgeren vil jeg si at hvis en gir en viss mann lillefingeren så skal han ha hele handa. Jeg har slåss for at han skulle få sin medarbeider

Reidar Danielsen inn i sentralstyret og det fører da til at han søker å kjøre flere inn. Vi kan ikke få plasert alle dyktige kvinner i sentralstyret. Aase Lionæs' kunnskaper og interesser dekkes jo opp av sentralstyrets alminnelige sammensetning. Vi må ha et sentralstyre som har innslag fra arbeidsplassen, folk som kjenner problemene ikke på forbundsplanet, men på arbeidsplassen. Vi skulle helst hatt et par til, og jeg er i grunnen enig med Anna Nilsen: hun har grunn til å være skuffet over at Warwick ikke kommer med. Når det gjelder Bjartmar Gjerde så vil jeg jo si at den lille fagforeningsgruppa som heter «avgåtte AUF-formenn» greier seg på en ganske utmerket måte. Dessuten er sikkert landsmøtet klar over at noen ekstramann på vegne av ungdommen ved siden av Reiulf Steen er absolutt unødvendig. Jeg har i grunnen hatt en annen Fylkingsformann i tankene som jeg av alle de grunner jeg har nevnt ikke foreslo, Reidar Hirsti. Det snakkes om ungdom. Etterat Aspengren ble formann i Jern og Metall er han plutselig blitt gammel — han er knapt 40 år, det samme er Rønbeck, Ivar Mathisen er 39 år og Liv Østli litt over 40. Danielsen det samme, Bjørg Johansen 30. Når inntreer skillet mellom ungdom og eldre? Det eneste forslag til forandring som jeg, etter konferanse med noen av valgkomitéens medlemmer, vil støtte opp om, er at Ragnhild Eriksen går inn i stedet for Elsa Rastad Bråten.

Trygve Bull, Oslo: Jeg har ikke foreslått Finn Andersen, men antyd det forslag på ham. Da jeg ikke har fått støtte, fremmer jeg det heller ikke. Jeg vil bare korrigere den misforståelsen som kanskje skyldes min egen ordlegging. Min mening var ikke den at Finn Andersen representerte noen slags kjettersk oppfatning, men tvert imot den at han representerte den oppfatning som her har fått enstemmig tilslutning og har fortrent den oppfatning som sentralstyret og landsstyret opprinnelig sto for.

Ordstyreren: Når det gjelder selve sentralstyret er det bare fremmet ett endringsforslag, nemlig Per Borgersens, som foreslår Aase Lionæs skutt inn mellom Halvard Lange og Erik Brofoss. Det betyr i realiteten at Liv Østli rykker ned som 1. varamann.

Per Borgersen tok sitt forslag tilbake.

Under varamannsrekken var det tre dissenser.

Det ble vedtatt å nytte ordinær voteringsmåte der det ikke forelå motkandidat, og ved dissensene foreta prøvevotering.

Valgkomitéens forslag på medlemmer av sentralstyret ble vedtatt enstemmig og med akklamasjon. Valgkomitéen gikk over til forslaget på Ragnhild Eriksen som 1. varamann, og hun ble valt. Einar Haugen ble 2. varamann, Reidar Danielsen 3. og Bjørg Johansen 4. varamann. Ved prøvevoteringen fikk Jahrman Mangen

de fleste stemmer som 5. varamann og ble enstemmig valt. De øvrige varamenn ble valt i henhold til valgkomitéens innstilling, Åsmund Warvick, Mauritz Østhaug og Kristian Haugen.

Etter en pause fortsatte møtet med *Konrad Nordahl* som dirigent. Protokollene fra foregående dags ettermiddagsmøte og formiddagsmøte ble godkjent. Etter forslag av beretnings- og protokollkomitéen fikk det nye sentralstyret fullmakt til å godkjenne protokollen fra det siste møtet.

Valg av landsstyre

Ivar Mathisen: Valgkomitéen har selvsagt brukt mest tid på forslaget til landsstyre. Landsstyret er vår høyeste myndighet mellom landsmøtene og er bygd opp på en distriktsvis fordeling av medlemmene. Men så langt som mulig må vi ved sammensetningen av landsstyret tilstrebe å få et harmonisk uttrykk for det partiet står for. Med dette forstår jeg både landsdeler, yrker og kjønn. Da vi fra før jo vet at dette med kvinner lett skaper vanskeligheter, ble vi enige om å foreslå 4—5 kvinner som en minstekvoté. Det ble vanskeligere da vi begynte å diskutere problemet konkret, men jeg tror landsmøtet også bør innstille seg på at landsstyret bør ha en balansert sammensetning. Det må ikke oppfattes slik at den nominasjonsrett distriktene har er noe som landsmøtet slavisk skal følge. Vi skal imøtekomme interessene så langt det er råd, men også passe på at landsstyret får en slik sammensetning at det dekker opp partiets hovedinteresser. Distriktenes representanter i valgkomitéen har kjempet hardt for sine distrikter og jeg vil nevne de fylker hvor vedkommende medlem har tatt opp avvikende forslag.

Fra *Østfold* foreslås *Ragna Forsberg* som er fylkeskvinneneutvalgets formann. Hun har selv i valgkomitéen tatt opp forslag på gjenvalg av fylkespartiets formann, *Erling Kvaale*. Vi har, for å skaffe kvinnene en rimelig kvoté, måttet avvike fra distriktenes forslag og denne gang har det altså gått ut over *Østfold*. Når det gjelder *Oppland* må jeg be om at *Embjørg Ødegårds* navn endres til et navn som hun synes bedre om, *Langleite*. I enkelte fylker er det underhåndsavtaler mellom kretsene om landsstyrerepresentasjonen. Det gjelder også her. *Vestfold* var den hardeste nøtten å knekke. *Andreas Honerød* har vært medlem av landsstyret i noen år. Han vil være kjent som landsstyrets jordbruksekspert. I den egenskap har han tilført landsstyret mye, ikke minst under programbehandlingen. Han er også den eneste av landsstyrets medlemmer som har hatt positive kontakter med jordbrukets økonomiske organisasjoner. Det vil være en umulig situasjon å komme opp i hvis vi ikke kan få dek-

ket opp de interesser Honerød representerer i landsstyret. Vestfolds representant fremmer forslag om Asbjørn Lillås. Det kan sies mye godt om ham, men i forbindelse med landsstyret representerer han egentlig ikke noe spesielt eller noe spesielt nytt. Han er industri-funksjonær og kan sikkert gjøre en god innsats i landsstyret, men ikke på samme måte som Honerød. I *Telemark* er situasjonen den at landsmøtet sist satte Ruth Svendsen inn med Kjell Kristensen som varamann. Ruth Svendsen har nå bedt seg fritatt og understreket at Kjell Kristensen bør inn. Dette forslaget har vi fulgt. Så har vi *Aust-Agder* som er kvinnenens fylke — partimessig og organisasjonsmessig. De dominerer partiets arbeid der. På tross av det har fylkespartiet nominert Osmund Faremo fra Bygland. Når det gjelder Ebba Lodden som nå representerer *Aust-Agder* så har hun vært ett av landsstyrets mest aktive medlemmer, og valgkomitéens flertall foreslår gjenvalg av henne. I *Hordaland* er det samme forhold som i *Aust-Agder*. Margit Tøsdal har sittet i landsstyret i en periode, hun ble valt på tross av fylkespartiets nominasjon, og fylkespartiet har igjen nominert Steffen Toppe. Margit Tøsdal har gjort en god innsats og representerer sitt distrikt på en utmerket måte, hun er aktiv lærerinne og jeg ber om at distriktene må forstå at vi ikke kan imøtekomme deres ønske om å skifte ut aktive, dyktige kvinner som har hevdet seg på lik fot. Når det gjelder *Bergen* så er forholdet at Hjalmar Seim som tidligere satt i landsstyret fra byen, flyttet til Oslo. Nils Langhelle er nå partiets formann, og det må være overflødig å begrunne hvorfor vi foreslår ham. For *Nord-Trøndelag* gjelder en underhåndsavtale om at de skal skifte på landsstyreprerentasjonen. Vi har måttet bøye oss for dette og foreslår derfor Guttorm Hansen som ny landsstyreprerentant. Når det gjelder *Nordland*, har vi hatt visse problemer som til dels har sammenheng med situasjonen i Finnmark. Finnmark har nemlig en underhåndsavtale om at kretspartiene skal skifte om plassen. Dermed faller vår annen fiskeriekspert, Walter Gabrielsen, ut. Det så ut til at vi skulle måtte dekke hele vår fiskerinæring med Sivert Haltbakk fra Nordmøre. Det kan ikke forsvares og vi kom snart til enighet om at vi måtte sikre Sven Olsen for landsstyret. Han er nå formann i fellesutvalget for *Nordland* fylke. Han er dessuten en aktiv mann i fiskerorganisasjonen og kan bringe inn i landsstyret det Gabrielsen sto for. Det må gå ut over andre, noe vi må se bort fra i slike tilfelle. Her rammer det Nils Hillestad. Her er ikke foretatt mannjevning av dyktighet, men en ønsker å dekke alle hovedinteresser. Etterat Wøhni ble landbruksminister har Helga Andreassen rykket inn i landsstyret fra *Troms*. Vi har av mange grunner foreslått henne valt som fast medlem. Vi har tatt ad notam kretspartienes avtale i

Finnmark og foreslår Arnt Isaksen som nytt landsstyremedlem derfra.

Dette er litt av en kabal å få til å gå opp, men vi mener at vårt forslag saklig sett er det beste. Vi ber om at de distrikter som ikke får sin vilje må forstå valgkomitéens motivering og situasjon for de representanter som her blir kjørt fram.

Ordstyrerne foreslo at det ikke ble noen generell debatt, men at landsmøtet gikk rett løs på de enkelte fylker. Det ble godkjent.

Ragna Forsberg, Østfold: Som medlem av valgkomitéen fra Østfold er jeg kommet i en vanskelig stilling. Vi er 19 representanter fra fylket. Vi har hatt møte og går enstemmig inn for gjenvalg av Erling Kvaale. Jeg opptar mitt mindretallsforslag i valgkomitéen.

Aksel W. Fenstad, Østfold: Vi mottok valgkomitéens forslag med ikke liten forbauselse. Vi har hatt Erling Kvaale sittende i landsstyret og var sikker på hans gjenvalg. Han er gjenvalt som fylkespartiets formann og det vil jo da være lite rimelig å bytte ham ut nå. Fylket har en slik karakter at det er lite rimelig at en kvinne skal representere det. Valgkomitéen burde ta hensyn til fylkenes ønsker når det gjelder landsstyrets sammensetning. Østfold har tidligere hatt en kvinne i landsstyret og det bør overveies om ikke de kvinnelige medlemmer bør gå på omgang mellom de forskjellige fylker. Ellers blir det slik at det er de samme fylker som skal stille kvinnelige medlemmer av landsstyret. Det kan ikke være riktig.

Taletida ble satt til 2 minutter.

Johs. Lislrud, Østfold: Selvsagt skal det være kvinner i landsstyret, men det ser ut til at valgkomitéen bygger på den forutsetning at det i første rekke er Østfold som skal skaffe til veie disse kvinnene. Jeg er klar over at vi har meget dyktige kvinner, og valgkomitéen regner sikkert med at landsmøtorepresentantene fra Østfold er snille gutter som finner seg i alt. Den gjør også spørsmålet til et kvinneproblem — det er jo ikke det det skal være. Kvinnene har aldri vært noe problem for oss i Østfold. Samme historie som i dag hadde vi også i 1957. Da var det også Østfold som skulle finne plass til en kvinne. Jeg kan ikke tro at landsmøtet løser noe kvinneproblem ved faktisk å foreta en voldtekt på fylkets ønske.

Ved valget ble Ragna Forsberg valt med stort flertall. Oscar Brattlie ble gjenvalt som varamann.

For *Akershus* ble Trygve Lie gjenvalt med Leif Larsen som varamann.

For *Hedmark* ble Kr. Gundersen gjenvalt med Odvar Nordli som varamann.

Oppland, Embjørg Langleite ble valt med Bernt Skjølås som varammann.

For *Buskerud* ble Olaf Watnebryn gjenvalt med Helene Grønvold som varammann.

For *Vestfold* foreslo valgkomitéens flertall gjenvalg av Andreas Honerød mens mindretallet foreslo Asbjørn Lillås.

Inga Engebretsen, Vestfold: Det er noe av en uriasjobb å være med i en valgkomité når distriktet en kommer fra har tatt sitt standpunkt. Jeg tar opp forslaget fra Vestfold, et enstemmig fylkesmøte står bak det om Asbjørn Lillås. Når det gjelder varammannen så vil jeg si at jeg ikke ønsker å gjøre voldtekt mot noe fylke for å få kvinnelig representasjon. Det er forstemmende for oss kvinner å bli møtt med dette. Vi får blomster ved alle mulige anledninger, men når det gjelder å få oss med, så blir det til voldtekt på fylkene!

Hans Olsen, Vestfold: Dette valget ble behandlet på vårt årsmøte og jeg vil presisere at vårt forslag ikke har noe med personene å gjøre. Vi ser på det som et prinsippsspørsmål. Vestfolds forslag gir ikke uttrykk for mistillit til Honerød. Det ble sagt at ikke Lillås representerer noe. Det forstår jeg ikke. Han er aktiv fagforeningsmann på en av de største arbeidsplasser i fylket og en typisk representant for funksjonærene.

Harald Olsen, Vestfold: Når vi i går foreslo at landsstyrepreressantene skal velges av fylkene, så var det ut fra den betraktning at vi ikke vil ha noen til å vurdere saklig hvem som er den beste i og for seg. Vi skal ha den som fylkespartiet velger. Når jeg anbefaler Lillås så er det ikke fordi at Honerød ikke kan representere fylket. Jeg er stolt på Vestfolds vegne for de pene ord som er sagt om ham som en dyktig talsmann for småbrukerne, men er det riktig at et fylke med majoritet av industriarbeidere og sjøfolk skal stille deres representant?

Olav Larssen, sentralstyret: Jeg må få anbefale gjenvalg av Honerød, vesentlig fordi han representerer så megen kyndighet i jordbruk at landsstyret ikke kan unnvære ham. Jordbruket mer enn noen annen næring går inn i en vanskelig omstillingsperiode. Vi kommer snart i konkurranse med de store jordbruksland. Her får partiet en av sine aller største oppgaver i årene framover. Det gjelder derfor at vi i landsstyret har folk med skjønn på disse ting. Det har Honerød i aller høyeste grad. Det er landsmøtet som skal velge landsstyret, det er ikke fylkespartiene.

Ivar Mathisen, valgkomitéen: Jeg sa ikke at Lillås ikke representerte noe, men at han ikke representerte noe spesielt i forhold til landsstyrets øvrige sammensetning. Som formann i valgkomitéen

téen må jeg si meg dypt uenig i det prinsipp som Vestfold søker å trumfe gjennom. Jeg kan fortelle at det til valgkomitéen fra distriktene bare kom ett forslag på kvinnelig medlem, og det var fra Troms.

Ved voteringen ble Andreas Honerød valt med stort flertall med Inga Engebretsen som varamann.

For *Telemark* valtes Kjell Kristensen med Ingeborg Evensen som varamann.

Finn Andersen foreslo uten kommentar Aslak Versto, kommende stortingsmann fra Telemark, men Ingeborg Evensen ble valt med stort flertall.

Ansgar Torbjørnsen, Aust-Agder: Det var skuffende for oss i år igjen å bli møtt med tilsidesettelse av fylkespartiets forslag. For to år siden ble Faremo innstilt enstemmig av fylkespartiet, men her på landsmøtet ble Ebba Lodden valt. Hun er så dyktig og ansett i Aust-Agder som noen kan være, men redaktør Larssen sa noe som passer på Faremo. Han er fra innlandsbygdene og har nettopp kjennskap til deres problemer.

Rolf Rød, Aust-Agder: Vedtakene i fylkespartiene minner meg om Aukrusts «Selskapslek og pilkast». Nå har Aust-Agder holdt landsstyret med kvinnfolk i 12 år, så lenge har Ebba Lodden sittet der. De andre måtte også kunne yte sitt og stille sine kvinner til disposisjon.

Ordstyreren ba taleren nytte andre uttrykk når det ble snakket om det annet kjønn.

Rød fortsatte: Ebba Lodden er jo så flink som noen kan være, formann i Forbrukerrådet og sterkt opptatt der. Formålet med vårt forslag er å få en mann fra bygdene, så vi kan få en politisk gjenreising.

Arne Strøm, valgkomitéen: Når vi har foreslått Ebba Lodden gjenvalt trenger ikke det noen vidløftig begrunnelse. Hun har gjort seg så kjent i landsstyret at hun forsvarer sin plass i sammenlikning med hvem som helst. Vi må ha kvinner i landsstyret og når vi har kvinner av den kapasitet som Ebba Lodden, så er det ut fra et helhetssyn veldig vanskelig å sette henne utenfor. Vi vil gjerne ha Faremo med i det sentrale arbeid og har foreslått ham som medlem av landskommunalutvalget og regner med at han kommer med der.

Ved voteringen ble Ebba Lodden gjenvalt med stort flertall med Osmund Faremo som varamann.

For *Vest-Agder* ble Harry Jørgensen gjenvalt med Trygve Tønnesen som varamann.

For *Rogaland* ble Edvard M. Edvardsen gjenvalt med Johan Johannesen som varamann.

For *Stavanger* ble Svein Aasen gjenvalt med Oddlaug Kristiansen som varamann.

Arne Nilsen, Hordaland: Vårt fylke er også et av de som synes å ha særlige betingelser for å skaffe kvinnelige medlemmer til landsstyret. Vi har riktignok ikke så lang ansiennitet som Aust-Agder, men vi har vært med på denne oppgaven i 6 år. Det gjelder ikke her persons anseelse. Men også vårt fylkesparti har nominert fylkespartiets formann med den hovedbegrunnelse at vi dermed får bedre kontakt med landspartiet. På dette saklige grunnlag tar jeg opp forslag om at Steffen I. Toppe blir medlem av landsstyret med Margit Tøsdal som varamann.

Ved voteringen ble Margit Tøsdal valt med stort flertall og med Steffen Toppe som varamann.

For *Bergen* ble Nils Langhelle valt enstemmig med Harry Hansen som varamann.

For *Sogn og Fjordane* ble Hans Offerdal gjenvalt med Rasmus Nordbø som varamann.

For *Møre og Romsdal* ble Sivert Haltbakk gjenvalt med Marie Amundsen Olsen som varamann.

For *Sør-Trøndelag* valtes Roald Bye med Olaf Myran som varamann.

For *Trondheim* ble Ole Øisang gjenvalt med Ella Strømsnes som varamann.

For *Nord-Trøndelag* valtes Guttorm Hansen med Marit Svarva som varamann.

Nordland:

Inge Andreassen, Nord-Helgeland: Det er alltid vanskelig å veie personer mot hverandre. Jeg kjenner Sven Olsen personlig, han er en meget dyktig kar. Når jeg likevel ikke kan gå med på å sette Nils Hillestad som varamann, så er det fordi Hillestad har en så sentral plass i vårt distrikt. Han har gjort en innsats som det står respekt av. Han er ett av de mennesker som er i den lykkelige stilling at han er respektert av alle i partiet. Jeg vil be landsmøtet gjenvelge ham.

Annemarie Lorentzen, Finnmark: Det må være leit for fylkes- og kretspartiene å se at de ikke får sine kandidater fram, men i dette tilfellet må jeg innstendig henstille til landsmøtet å velge Sven Olsen. Vi mister Walter Gabrielsen og dere er vel klar over at situasjonen er blitt floket i de nordligste fylker i disse dager. Vi må ha en som forstår seg på disse problemene.

Ved voteringen ble Sven Olsen, Bodø, valt som medlem av landsstyret og Nils Hillestad som varamann.

Videre ble for *Nordland* gjenvalt Anton P. Medby med Rolf Hellem som varamann.

For *Troms* ble Helga Andreassen valt med Magne Jønsson som varamann.

For *Finnmark* valtes Arnt Isaksen med Annemarie Lorentzen som varamann.

Til medlemmer av *landskommunalutvalget* forelå følgende forslag:

Ivar Mathisen, valgkomitéen: Landskommunalutvalgets oppgave er å koordinere partiets kommunalpolitikk og hjelpe til med løsning av aktuelle oppgaver i kommunene. Utvalget er meget virksomt for tiden idet landspartiet for kort tid siden fikk ny kommunalsekretær. Henry Jacobsen fra Moss har bedt om å bli skiftet ut. Han hadde for så vidt en god begrunnelse, han er nemlig ikke ordfører lenger, men begrunnelsen var ikke god nok for oss. Jeg ser det som en fordel at utvalgets formann ikke er ordfører. Med ordførere er det også visse problemer. Det er ingen annen vanskelighet med kommunalutvalget enn at vi også, på grunn av kvinnenes sterke deltakelse i det kommunale arbeid, vil søke å innpasse aktive kvinner utover landet som deltar i kommunepolitikken. Etter mye strev har vi fått innpasset to og det har ført til den sammensetning som her er nevnt. Vi foreslår Henry Jacobsen gjenvalt som formann og Ole Nilsedalen, formannen i Herredsforbundet, som medlem av arbeidsutvalget sammen med den tidligere kommunalsekretær i partiet, Gunnar Nilsen, Arthur Karlsen, kommuneforbundets formann og Knut Tjønneland fra Bergen, byforbundets formann. Dette arbeidsutvalget ga seg nokså sterkt selv. De øvrige er enten ordførere eller stortingsrepresentanter, og kommunalministeren er også med.

Når det gjelder *revisjonsnemnda* foreslår vi Kåre W. Larsen som tredje medlem istedenfor Ragnhild Eriksen og som varamenn Gustav Strøm og Signe Sulutvedt.

Forslaget på landskommunalutvalget ble enstemmig tiltrådt.

Revisjonsnemnda ble valt overensstemmende med valgkomitéens forslag.

Thora Johansen: Dere er sikkert spente på å få høre om hvor mange tusen det var i boksen vår. Men kanskje dere blir like skuffet som vi, for det var nemlig ikke ett tusen engang, kr. 683.70, fra denne store forsamling av menn! Men det var noe mer i boksen, nemlig nøkkelen til et pengeskrin. Den som har ment at vi skal få hele skrinet kan melde seg til oss. Kanskje vi der får resten av den summen vi hadde håpet som en begynnelse på 1½ million til det første hjemmet! Men likevel — takk for det som var.

Stortingsvalget i 1961

Haakon Lie fikk ordet og uttalte:

(Første kommentaren til dette innlegget var fra dirigenten: Nå kan vi slappe av . . .)

Det heter i en av de gamle kjempevisene: «Drep oss konge, men ikke med graut», og for at dere ikke skal variere anklagen og si «drep oss Haakon, men ikke med tall», så la jeg igjen det tabellverket vi hadde gjort klart på partikontoret, og det jeg da skal gjøre er å snakke litt om det praktiske og politiske opplegget sentralstyret har gjort til denne valgkampen.

La meg begynne med å si at selv om jeg igjen beskyldes for optimisme, kan jeg ikke legge skjul på at vi på partikontoret er veldig fornøyd med den måten som denne valgkampen er kommet i gang på. Allerede ved nyttårsskiftet gikk vi løs på en rekke tillitsmannskonferanser, som gjerne omfattet distrikter — ganske store distrikter. Vi fikk en tilslutning til dem som langt overgikk hva vi ventet.

I minnet renner meg tillitsmannskonferanser i Steinkjer, Trondheim, Bergen som hadde en tilslutning minst like stort som et årsmøte i fylkespartiene, men som var mer representative fordi halvparten av representantene på disse konferansene kom fra fagbevegelsen. Og det er en ting i samband med disse tillitsmannskonferansene jeg vil få lov å understreke. Det er like mye LO som partikontoret som har lagt opp til dem, men det er ikke bare i LO at fagbevegelsen har engasjert seg så sterkt i denne valgkampen. Det gjelder også for fagforbundene.

Det var i god tid før jul vi kalte inn representanter for alle fagforbundene til den første diskusjon om valgopplegget. Da sto formannen for et av de aller største av dem opp og sa at når det gjelder finansieringen så er det klart at vi kommer, men kan vi ikke denne gangen gjøre noe mer? Og på eget initiativ satte de ned et eget utvalg for å samordne fagforbundenes innsats i valgkampen. I disse dager er Bjartmar Gjerde, fylkingens tidligere formann, tilsett som sekretær for forbundenes valgkomité, og hans jobb fram til 11. september er å sørge for at disse store apparatene som fins rundt omkring i 40 fagforbund gires inn i valgkampen. Jeg vil si at de planene jeg har sett fra enkelte fagforbund — de vitner ikke bare om hva dere alle sammen kan vente — praktisk skjønn fra gamle trenede organisasjonsfolk, men de vitner også om en innsatsvilje, som virkelig lover godt.

Her kommer vi inn på den andre siden av innsatsviljen. Ni måneder før valgdagen var vi i denne valgkampen sikret det største

valgbudsjettet i partiets historie. Vi har i alle år fra 1933 arbeidet med et valgbudsjett som har ligget på mellom 1 million og 1,3 millioner kroner. I år har vi et valgbudsjett minst 50 prosent større. Og det jeg her vil understreke er at bevilgningene er kommet uten noen form for press. De første bevilgningene fra fagforbundene lå på sentralstyrets bord før LO hadde vært i stand til å sende et rundskriv til forbundene om valgkampen. Hvis vi har i tankene det som skjedde i Sverige i september 1960, da et valg ble avgjort av den svenske fagorganisasjonen, for det synes da alle å være enige om i Sverige, enten det er høyrefolk eller sosialdemokrater — hvis vi har det valget i tankene, så tror jeg dette er det gledeligste jeg kan melde dette landsmøtet. Den norske fagorganisasjonen synes akkurat som den svenske å innstille seg på å avgjøre et meget viktig valg.

Nå vil jeg gjerne også skryte litt av partiet og ikke bare av fagorganisasjonen. Jeg tror jeg rolig kan si at denne vinteren har vært preget av veldig politisk aktivitet. Det er vel arbeidsprogrammet som på mange måter har utløst det. Det gikk ut tusener på tusener av disse bakgrunnsdokumentene som 12 utvalg hadde utarbeidet for landsstyret. Det var hauger av papir som lå på ekspedisjonen på partikontoret.

Vi har sett de haugene minke fra uke til uke, og Per Lundberg som arbeider på hustrykkeriet og aldri sparer seg, har natt etter natt måttet trykke nye opplag. Studiegrupper i partilag — en drøftelse av politiske spørsmål, som i virkeligheten er avgjørende for den politiske innsatsen som våre aktive kadre siden kan utøve. Det er ingen som helst tvil om at de beste av våre partifeller står bedre politisk rustet enn de har gjort på mange år.

Det går også bedre organisasjonsmessig. Formannen nevnte det i sin innledningstale. Etterat vi i en rekke år har ligget og stanget og stanget når det gjelder medlemstallet, er vi nå klart på offensiven. Dere ser vesentlig resultatene når Arbeiderbladet eller andre partiaviser kan melde om en kollektiv tilslutning til partiet fra fagforeningene, og når det gjelder Oslo-partiet har det alene gjennom denne vinteren økt medlemstallet med 5000. Men dere ser ikke den faktiske økingen som skjer i det individuelle medlemskapet. Det er her vi kanskje er best på gli — og vi er veldig fornøyd med at dette skjer, og vi tar det som det aller beste tegn forut for valget. Om noen dager går vi i gang med en vervekampanje for partipressen. Vi kommer til å bruke en god del av valgfondet på pressen i år også. Det er jo lenge siden vi oppdaget, og vi kan jo gjerne innrømme i sentralstyret — etter press fra 3. etg. — at det

var langt bedre å bruke pengene i partipressen enn i det andre trykte valgmateriellet.

I år er vi i den situasjonen at valgdagen blir den 11. september. Vi har pleid å kjøre ut i et opplag på en 150—160 000 et valgabonnement de siste 6 ukene før valgdagen. Det kan vi ikke gjenta i år, med en valgdag så tidlig som den 11. september.

Det ville bli fullstendig kaos i avisekspedisjonene, i postkassene også, hvis dette valgabonnementet skulle kjøres inn mens det ennå var ferietid. Derfor har vi nå valt formen med et langsiktig valgabonnement og et kortsiktig. Vi tilbyr et valgabonnement som skal gå over 4 måneder fra 15. mai—15. september for halv pris og valgfondet er med og finansierer denne subsidiering. Men vi skal likevel kjøre gjennom et 4 ukers valgabonnement som øker partipressens utbredelse med 150 000 de siste 4 ukene før valgdagen. Og vi tror, selv om dette uten sammenlikning er den største posten på valgbudsjettet, at en bedre investering kan vi ikke gjøre.

Valgdatoen den 11. september tvang stortingsgruppa inn på oss. Jeg skal hilse å si at det var ikke med vårt beste ønske at det skjedde. Det stilte oss overfor nye problemer. Det tvang oss inn på en langvarig valgkamp. Vi våget ikke å ta den risken å konsentrere valgkampen på en 3—4 uker før den 11. september, og bak den beslutningen i sentralstyret — om en valgkamp som skulle gå fra nyttårsskiftet 1960/61 og fram til 11. september 1961, lå naturligvis et rikt erfaringsmateriale, ikke bare fra vårt eget land men fra en rekke land. Og det valg materialet viser tydelig at vel kan en gjennom en kortvarig, hektisk, intens valgkamp bringe et frammøte opp, men en kan ikke svinge velgernes politiske innstilling.

Vi har en valgundersøkelse fra Rogaland fra 1957. Den viste at i Rogaland var det bare 3 prosent av velgerne som sa at de bestemte seg for å stemme slik de valte etterat valgkampen hadde satt inn. Tyngden av dem hadde gjort opp sitt politiske bestikk lenge før partiene begynte noen valgkamp. Det var bare en forsvinnende liten minoritet som sa at de bestemte seg for å velge som de gjorde mens valgkampen sto på. En politisk påvirkning må gå over et mye lengre tidsrom, og hvis du satser på en kort valgkamp, så tar du en stor risiko. Det som synes å være understreket i undersøkelse etter undersøkelse i land etter land er at velgerne ikke feller sin politiske dom på grunnlag av program, taler, plakater — hva nå partiene kan føre inn i en valgkamp. Velgerne stemmer på grunnlag av det alminnelige bildet de har dannet seg av partiene gjennom et lengre tidsrom. En valgkamp er nyttig for å få frammøtet opp, og i en kort innsjutt kan vel partiene gjøre godt igjen noe av det de har

forsømt — kanskje. De kan kanskje understreke en strømning som er til stede. Men den alt overveiende del av velgerne har gjort opp sitt politiske bestikk på grunnlag av det omdømmet partiene har skaffet seg gjennom et lengre tidsrom. Og avgjørende er ikke programmene og talene, men det er resultatene, det er gjerningene, det er tiltakene — gode eller dårlige —. Og det det gjelder for oss, er å få resultatene klistret fast. Det gjelder å skape en bestemt innstilling til partiet vårt og for å greie det trenger vi mye mer tid enn 3—4 uker.

Jeg sa at et valg er et spørsmål om tillit, spørsmål om det omdømmet velgerne har dannet seg av partiet. Men det kommer en ting til inn i bildet. De danner seg ikke et bilde av partiene bare på grunnlag av deres handlinger, men også på grunnlag av deres ytre opptreden. Den indre krangel som har preget Det britiske Arbeiderparti siden 1951, måtte føre til nederlag på nederlag, selv om programmene som partiet la fram kunne være de aller beste. Ingen ting kunne skade Labour's omdømme i det britiske folket mer enn den evige partistrid, som utad skapte inntrykk av et parti som på intet vis visste hva det ville.

Som ledd i den langvarige valgkampen, kjører vi de første valg-brosjyrene ut allerede i april/mai. Vi gjør det dels fordi vi regner med at når vi kommer fram til slutten av august og i september, vil 5 partier kaste inn alle sine trykksaker. Da er det det samme hvordan materiellet blir til, hvordan det ser ut — det vil drukne i en flom som velgerne vil vite å beskytte seg mot. Vi må være der før. Derfor er det vi satser allerede i vår på spredningen av ungdomsprogrammet, «Et rikere liv for alle», spredningen av det politiske regnskapet som kommer i to utgaver. Den store utgaven som lå på bordet da dere kom til landsmøtet. En mindre utgave på 16 sider som vil gå ut i et opplag på 5—600 000. Vi er ikke lite stolte av at dere også kunne finne på bordene da dere kom hit — Handboka for 1961, og kanskje jeg kan få lov til nå fra denne talerstolen på vegne av sentralstyret å yte en takk først og fremst til Olav Solums-moen. Om han ikke i denne tida hadde vært oss behjelpelig både når det gjelder det politiske regnskap og når det gjelder Handboka så hadde det vært ganske uråd for oss på partikontoret å legge fram disse dokumentene som kanskje til sjuende og sist er den sterkeste ammunisjon, det er kanskje det sterkeste skyts vi har i valgkampen, de argumentene som er samlet innenfor de to permene. Og jeg er ganske sikker på at ingen ting vil komme til å bidra mer til humor, pågangsmot hos våre egne partifeller som vi siden kommer til å sette inn i underhåndsagitasjonen enn dette vell av konkrete opplysninger om resultatene av norsk arbeiderstre.

Vi skal ellers søke å begrense materiellet til et minimum, og utover det jeg her har nevnt skal vi bare presse på dere to ting til. Det ene er «Arbeidsprogrammet», som vi gjerne også vil ha ut i minst en 600 000 eksemplarer, og det andre er en valgavis som vi skal søke å gi et lokalt innslag hvis dere ønsker det. Mer valgmaterieell kommer ikke, bortsett fra de brevene som vanlig har gått ut til førstegangselverne og til de eldre. Vi kommer i denne valgkampen i første rekke til å måtte stole på rodemannskapene, kontaktene på arbeidsplassene. Vi regner med at denne underhåndsagitasjonen er nødt til å prege denne valgkampen som altså kommer på et så uleilig tidspunkt.

Slutten av august kan fortsatt være en sommermåned, og selv i begynnelsen av september kan det være vrient nok å få det norske folket til å tenke på et valg. Vi er ikke, naturligvis, så veldig begeistret for denne valgdagen den 11. september. På den annen side vil jeg gjerne understreke en ting, vi er veldig fornøyd med hele den politiske utgangstillingen, og nå skal jeg da komme tilbake til disse tallene som lett gjør at mange smiler av Haakon.

Vi har i dette landet bare ett handfast barometer på den politiske utviklingen, og det er de månedlige Galupp-tellingene. Disse Galupp-tellingene har nå gått på siden, ja helt regulert siden 1948, altså de har gått over en 12—13 år. Det er månedlige tellinger over en 12—13 år, og jeg vil si at vi etter hvert har fått mer og mer respekt for de som arbeider med dem. Når tallene kommer til oss, og slik er det ganske sikkert også på de andre partikontorene, legger vi dem under en lupe, ikke fordi vi tror at disse tallene brøkmessig kan avspeile den politiske situasjonen den dagen eller de dagene de er tatt. Men det vi er temmelig overbevist om, partifeller, det er at disse månedlige tellingene gir oss en omtrentlig utviklingsretning, og da vil jeg bare, uten å ta inn tallene i detaljer, fortelle at i løpet av de siste 6 månedene har Galupp-tallene i Norge for Det norske Arbeiderparti svingt mellom 48 og 48,8 prosent. Det er den siste halvårsperioden. Hvis dere tar for dere den tilsvarende perioden forut for valget i 1957 svingte de mellom 45,9 og 46,9. Det er en svingning som ligger 2 hele prosent lavere. Jeg vil ikke trekke dette etter hårene, men det jeg tror vi har rett til å si, partifeller, det er at det politiske klima disse månedene forut for valgdagen er gunstigere enn det var i 1957 og tenk da over hva 1957-valget representerer. Det er det beste valg som noe arbeiderparti i Vest-Europa har hatt, bortsett fra det svenske valget i 1940, da lå det høyere, og Det britiske Arbeiderpartiet i 1951, men dere må 20 år tilbake i Sverige, svenske partifeller, for å finne et bedre resultat enn vi hadde i 1957, 48,3 prosent av velgerne, og Det britiske Arbeiderparti må altså 10 år tilbake.

Vi tror det er en gunstig utgangsstilling, og vi har naturligvis drøftet om det nå skulle være mulig fra dette å bringe oss opp i 50 prosent. For å gjøre det trenger vi en tilsvarende framgang som vi hadde i 1957, så i og for seg skulle det ikke være en umulig ting, men jeg skal innrømme at det er vanskelig å greie. Saken er at ved valget i år er det ikke mer enn 175 000 førstegangselgere. De aller fleste har en forestilling om at nå ruller det svære ungdomskull inn i den alderen at de får stemmerett, men tallene er ikke vesentlig større enn det de har vært ved tidligere stortingsvalg, og vi får ikke noen vesentlig tilgang på nye velgere fra de andre partiene.

Det er en forbausende politisk stabilitet her i landet. Det er først om 4 år at de store ungdomskullene kommer og kan kaste hele det politiske bildet om. Likevel, det er ikke galt å ha et siktepunkt på 50 prosent, det får bli den røde streken. Det ville jo være deilig om vi kunne flytte oss dit, slik at vi ikke bare som i dag har 5000 stemmer mer enn de borgerlige partiene tilsammen, men 5000 stemmer mer enn alle de andre partiene i landet tilsammen.

Nå, litt kaldt vann i blodet. Ikke minst på ham som står på talerstolen. Kommunevalget i 1959. Da det kommunevalget var unngjort, så hadde ikke vi på partikontoret og heller ikke de som satt i redaksjonene rundt omkring i partipressen vanskelig for å kunne bevise at nå hadde vi vunnet et valg til. Vi hadde gått fram med så og så mange titusener, vi hadde gått fram prosentvis. Likevel, når vi skal være ærlige her innenfor 4 vegger, det valget var noe av en skuffelse. Valget var ikke et seiersvalg som svarte til 1957. Valget var i visse kystdistrikter et stagnasjonsvalg for Det norske Arbeiderparti. La oss se kjensgjerningene i øynene. Jeg skal være den første til å innrømme at jeg ikke riktig vet hva som gjorde at det glapp for oss. Det har vært gitt forskjellige forklaringer i de forskjellige fylkene. En kanskje treffer oss alle. Den anklagen at vi var for selvsikre, og at det ikke ble gjort det som skulle vært gjort både sentralt og lokalt. Hvis det er riktig så vet vi alle sammen at det går an å rette på den tingen.

Men vi må vel søke etter andre årsaker. Da vil jeg gjerne si at jeg tror ingen ting på de teoriene som sier at Arbeiderpartiet vil få et tilbakeslag på grunn av den veldige levestandardøking som har vært i 50-årene, at det skulle gå mot arbeiderpartiene, at folk får det romsligere og bedre. Det har selvsagt vært gode år hos oss som i de fleste andre vest-européiske land. Svær øking i forbruket, svær øking i tallet på nye boliger, tredobbelt antall personbiler, ungdommen rykker inn i undervisningsanstaltene, full sysselsetting og alt det andre. Det er jo bare det å si, partifeller, at levestandarden har økt jamnt og sikkert, selv om det ikke har skjedd

uten tilbakeslag. Levestandarden har økt jamnt og sikkert gjennom de siste 50 årene. De 50 årene da Arbeiderpartiet vokste fram til en politisk maktfaktor i dette land. En levestandardøkning er ingen drawback, og jeg tror tvert imot at når vi nå går inn i denne valgkampen, så skal vi gjøre denne levestandardøkningen til det store trumfess. Og her vil jeg gjerne få lov å sitere et uttrykk som Olav Brunvand brukte på en partikonferanse. «Det som er jobben for oss», sa han, «i valgkampen 1961, det er å klistre arbeiderstyrets navn til den veldige velstandsutviklingen vi har hatt i 50-årene».

Jeg tror ingen ting på den teori som særlig de britiske sosialistene har lagt fram, om at Torienes seier er et resultat av en mett britisk arbeiderklasse. Det er andre ting som opptar meg mye mer, og det er den strukturelle endringen som skjer i sysselsettingen i landet vårt i løpet av 50-årene. Jeg ba en av partifellene i Arbeidsdirektoratet å finne fram, så langt det var råd, tall som kunne vise det. Det svaret vi fikk hadde som fotnote: «Vi kan ikke garantere tallene på tuse-net, men tendensen er riktig». Tallene fortalte oss at i løpet av 50-årene hadde tallet på arbeidere innenfor de ulike yrker, jordbruk, fiske, skogen, transporten, hva det måtte være, tallet på arbeidere var i Norge i løpet av 50-årene falt med 15 000, men tallet på funksjonærer var i det samme ti-året økt med 85 000. Enhver som har fulgt noe med i det som skjer i andre industrialiserte land, vil vite at vi står ved begynnelsen til en prosess som sannsynligvis vil komme til å øke på, og det er her vi etter min oppfatning møter den store utfordringen, ikke så mye i 1961 som i 1964. Men hvis vi ikke allerede i dag ser denne situasjonen, så kan det hende vi forspiller sjanser som aldri kommer igjen.

La oss ta disse tingene også nøkternt. Jeg går igjen tilbake til Det britiske Arbeiderparti. De forklarer i høy grad sitt nederlag med at tallet på kroppsarbeidere i Storbritannia falt med en ½ million mellom 1951 og 1959, de to valgene, mens tallet på funksjonærer økte med 1 million. Arbeidertallet ned med en ½ million, funksjonærer opp med 1 million. Men ser vi på valgresultatet, så er ikke det konservative partiet i stand til å fange opp denne veldige økningen. Toriene økte sitt stemmetall mellom 1951 og 1959 med 32 000. Det avspeiler ingen ting av det som her er skjedd i det britiske samfunnet. Det som skjer er at det liberale partiet øker med 700 000, og at Labour mister 1½ million velgere. Det vi kommer tilbake til er ganske enkelt den tingen at Labour ikke er i stand til å vinne nye velgere og heller ikke er i stand til å holde på sine gamle velgere. Nå er en hel litteratur vokst opp om hvorfor det gikk slik, og striden innenfor partiet dreier seg jo ikke minst om den tingen.

Det er en ting til som jeg også syns har en viss betydning i vår situasjon. Det er ingen i Storbritannia enten de er konservative, liberale eller arbeiderpartifolk som nekter for Labours store historiske innsats. Ingen vil benekte vår historiske innsats heller. Men det fins intet arbeiderparti, hverken det britiske eller det norske, som noen gang kommer til å holde sin stilling på grunnlag av folks takknemlighet. Takknemlighetsgjeld teller ikke i politikk. Jeg har truffet takknemlighet for vår innsats enkelte ganger, det har vært blant husmødre i det vesentligste. Det er de som virkelig husker hva de gikk igjennom. Mannfolkene synes å ha glemt det, og de unge vet ingen ting om hva generasjonen forut for dem gikk igjennom. Einar sa engang at han møtte også noe av det samme i Finnmark. Det er kanskje riktig det. Men nå har vi jammen lokalisert det til ganske små grupper av det norske folket. Det er snart 30 år siden den store krisa herjet i dette landet, og de som den gang var i 40-årsalderen, ja de er nå mellom 70 og 80, og de er på vei ut av mann-tallet, hvis de ikke alt er ute av det. Full sysselsetting av velferdsstaten blir nå sett på som en helt selvfølgelig ting for storparten av det norske folk. Nei, takknemlighetsgjeld skal ikke noe politisk parti kunne bygge på. Forutsetningen for at et politisk parti skal kunne holde sin stilling, er at partiet er i stand til å endre seg i takt med et samfunn som er i rask omdannelse, og endre seg i takt med et politisk liv som stadig er i bevegelse. Endre seg i takt, det er det vesentligste, med mennesker som stadig endrer seg med endrede livsvilkår. Og her er jeg, partifeller, livende redd for at de sosialistiske partiene trekker på en tyngre ballast enn mange av de borgerlige partiene gjør. I hvert fall gjelder det for Det britiske Arbeiderpartiet at det er en langt mer tungrodd båt enn det konservative partiet. Det konservative partiet i England har vist en ganske annen evne til å tilpasse seg det nye samfunnet enn Labour har gjort. Mange ganger har jeg den samme følelsen at Det norske Arbeiderpartiets politikk er så dynamisk at det driver fram en omforming av det norske samfunn i en slik fart, at partiet selv ikke er i stand til å følge det opp. Sosialistpartiene i alle land bygger på, skal vi si doktriner, læresetninger som er et utpreget produkt av den industrielle revolusjonens gjennombrudd. Og det ble skapt en ideologi i våre rekker som vi lever med og som i mange partier har frosset seg fast til en slags teologi. Og resultatet er at politikk, målsetting, ikke mer svarer til nåtidsmenneskenes krav og svarer ikke til utviklings-tendensene i samfunnet.

Jeg har som sagt stanset så lenge opp som jeg har gjort ved dette, fordi jeg tror at vår egen evne til omstilling i det samfunnet vi skaper, kommer til å bli helt avgjørende for vår politiske framtid.

Jeg er ikke så mye redd for valget i 1961. Det er valgene framover jeg har i tankene, og der er det ingen steder skrevet, at disse svære nye gruppene ikke skulle kunne vinnes for arbeiderbevegelsen, i hvert fall politisk. Vi må bare vite å møte dem med et program, og der vil jeg gjerne, om jeg bare hadde hatt en hatt, fått lov å ta den av for de som har skrevet det siste partiprogrammet. Vi skal vite å møte dem med et program, et språkbruk og en politikk som gjør at de føler at vi representerer noe mer enn bare kroppsarbeiderne, noe mer enn bare småbrukerne og kystfiskerne. Vi står der som representant for menneskene i dette landet, for hele folket. Vi må vise at vi er innstilt på å løse deres menneskelige problemer, slik de er knyttet til de enkle og nære ting som familiens utkomme og trygghet, barnas utdanning og helse, bolig og fritid. Vi må søke å knytte an til deres forhåpninger, deres ønskemål, jeg holdt på å si deres stemninger. Vi må vise at vi vil være med å finne vei til nye gode år for alle. Og la meg legge til en ting til. Det som preger nordmenn i 1961, og særlig den unge generasjonen vår, er en veldig tro på framtida. Jeg tror jeg tør si at det er bare 2 avisorganer i hele Norge, som i dag søker å skape et bilde av et Norge som går inn i større vanskeligheter, krise, undergang eller hva det måtte være. Hvis vi gikk ut på gata og spurte guttene og jentene: Hva tror du om årene som kommer?, tror jeg at jeg kan vedde en lillefinger på at det vil ikke være 5 prosent av dem som ville si at det ville gå dårligere i de årene som kommer, enn det har gått i det gode tiåret som vi nå har hatt. Hvis vi skal kunne vinne noe valg, er det denne optimismen som må prege oss. Det er den som preger folket, det er den som må prege partiet. Politisk furting er selvmord. Det har ingen ting med radikalisme å gjøre, tvert imot. De som kaller seg radikale innenfor arbeiderpartiene i denne tida, er de som ligger der i en fastfrosset konservatisme og ikke er i stand til å se hva som har skjedd omkring dem. Og når vi har lagd en plakat som den som henger bak oss nå, så er det for å prøve å gi uttrykk for denne optimismen. Troen på det som Kennedy kalte «de nye horisontene», den nye dagen som reiser seg. Er vi i stand til å la denne troen på framtida, på folket, strømme gjennom vår valgkamp, da er jeg ikke et øyeblikk i tvil om at resultatet skal bli godt.

Det gjelder som jeg sa ikke minst i forhold til ungdommen vår, at det er denne måten vi må møte dem på. Det er en annen ungdom enn den som møtte oss da vi fikk vårt politiske gjennombrudd. Ungdommen i 30-årene var preget av krise og arbeidsløshet. Ungdommen i 40-årene var preget av krigen, krigen for nasjonalt sjølstende og demokrati. Men den ungdommen som nå rykker fram, den

er preget av høykonjunktur, og den er i høy grad preget av at den ikke har dette politiske stempet på seg som ungdommen fikk i 30-årene og 40-årene. Denne ungdommen ser i høy grad problemene som individuelle problemer, og det gjelder å møte dem, jeg holdt på å si på den menneskelige måten som de ble i det foredrag som Aase Bjerkholt holdt fra denne talerstolen.

Det er resultatene av vårt arbeid for å trenge inn blant de unge som blir avgjørende for den politiske utvikling. Det ser ut til at når en nordmann når 35 år og framover, synes hans politiske innstilling å være fastlagt. Fram til 35 år skjer det bevegelser, men siden står de i båsen. Og det det gjelder for Det norske Arbeiderparti, Ousland, og du vet det bedre enn meg, det er å skape et bestemt atferdsmønster også når det gjelder politikk i disse grunnleggende årene. Vinner vi dem da, så skal vi nok også greie å bevare dem siden. Og her er det bare en ting jeg vil be dere om å ta med dere, om dere glemmer alt annet jeg har sagt. Den gruppa i Norge som viser det laveste frammøte ved alle valg er arbeidergutter og arbeiderjenter mellom 21 og 24 år. Funksjonærgrupper i disse aldersgruppene har godt frammøte. Men overalt hvor vi er i stand til å sjekke på avkryssede mantall, det er det samme hvor vi kommer hen, finner vi at de som ligger på bunnen i frammøtet er arbeidergutter og arbeiderjenter mellom 21 og 24 år. Det henger vel sammen med en indre usikkerhet og mangel på utdanning. Jeg vet ikke hva det er, og det er bare en måte å møte dem på. Ikke med politisk agitasjon. Dere kan være ganske sikker om at de er innstilt på rett måte hvis vi bare får dem til å stemme. Jobben er ikke noe politisk press. Jobben er veiledning, kameratskap og hvis nødvendig naturligvis, at vi tar dem under armen på selve valgdagen og sier at «vil du ikke — så skal du».

Vi har ennå ikke sett slutten på komedien når det gjelder samlingen i sentrum. Det ser nok i dette øyeblikket ut som en fullstendig umulighet, at dette skulle komme til å representere noen politisk trusel. Men jeg er ganske sikker om at karusellen ikke kommer til å gå rundt og rundt og rundt helt fram til september. De kan ikke komme nakne fra dette forhandlingsbordet. De er nødt til å finne noen form for keisers klær å kle seg i, og det de kommer med er ganske sikkert et valgteknisk samarbeid rettet mot våre siste mandater der de er i fare. Skjønt i øyeblikket er det en annen konstellasjon som representerer en akutt fare — samarbeidet mellom Kristelig Folkeparti og Høyre i Bergen, så vidt jeg kan bedømme situasjonen. Der tror jeg Bergensrepresentantene er enig med meg. Siste mandatet i Bergen henger i en tynn, tynn tråd, og det er vanskelig å se hvordan det skal kunne reddes.

Vi vil temmelig sikkert få samarbeid i Østfold. Samarbeid der mellom Venstre og Senterpartiet skulle ta Høyres mandat, ikke vårt, for det er de som har det siste mandatet.

Men den som studerer kommuneresultatene i Østfold vil måtte si at vårt mandat i Østfold er like mye i faresonen som Høyres mandat. Det skjer en forskyvning yrkesmessig i Sarpsborg, Halden, Fredrikstad — disse gamle arbeiderbyene. Det kommer inn nye befolkningselementer. Østfold Arbeiderparti, er i valg det beste parti i landet vårt, høyere frammøte enn til og med i Oslo, selv om du der har ikke bare disse byene jeg nevnte, men grisgrente bygder inn imot Sverige. Det fins ingen som kan lære de partifellene noe om hvordan et valg skal drives, men de er like klar som oss over at siste mandatet deres er i stor fare.

Et samarbeid i sentrum i Troms og Vestfold representerer en klar trusel. De finner nå fram til et samarbeid mellom Senterpartiet og Venstre i Sør-Trøndelag, og de forhåpninger som partiet der har gjort seg om en erobring, vil i tilfelle minske tilsvarende. Et samarbeid mellom Senterpartiet og Venstre i Oppland skaper nøyaktig den samme situasjonen. Da er vi så vidt jeg kan bedømme tallene, i den situasjon at det er Oslo, det er Rogaland og det er Buskerud vi må sette vår lit til. Det er de fylkene alene, partifeller, hvor det er noen sjanse til å vinne opp hva vi sannsynlig vil tape i andre fylker, hvis et visst valgteknisk samarbeid kommer i stand. Vi har all grunn til optimisme i forbindelse med valget i 1961, men vi har også all grunn til å være politisk våkne. Dette valget kommer sannsynligvis til å bli det mest spennende valg som vi har hatt. Jeg vil gjerne si siden 1949, for i 1949 var det pine død ikke godt før de siste par ukene å vite hvor landet lå. Og så skal jeg ikke plage dere mer. Dere har jammen tatt en støyt disse tre siste dagene.

Jeg tror det er all grunn til optimisme, og jeg vil si valgresultatene i Sverige, Danmark og Sambandsstatene understreker denne min optimisme. Og jeg tror også, at våre politiske motstandere ser det slik. Det er jo ikke til å unngå at vi har en viss kontakt inn i de andre rekkene, og det er ikke bare én gang, men mange ganger, at de sier «. . . å gud vi misunner dere som er i den politiske situasjon». Den fortvilte politikken som dere ser folder seg ut i Stortinget nå de siste dagene med bud og overbud der de skal ta oss, jeg holdt på å si fra venstre, er jo ikke annet enn et fortvilet uttrykk for at deres politikk har slått feil på alle områder og nå skal de altså vinne over oss ved å vise en større pågåenhet og radikalisme enn Arbeiderpartiet gjør.

Ved valget i 1961 tror jeg den politikken skal få sin dom, men jeg vil nok gjerne understreke én ting. I det lange løp kan

en slik politikk med bud og overbud bli en påkjenning for partiet vårt, hvis vi ikke fører en slik politikk at det ikke oppstår i det norske samfunnet grupper av kvinner og menn som føler seg neglisjert av partiet. Jeg vil minne om det som skjedde i Storbritannia i 1959. Ved det valget som Labour så klart tapte, økte Labour sitt stemmetall blant de alderstrygdede sannsynligvis med mellom 350- og 400 000, og hvis de alderstrygdede ikke hadde satt seg bak Labour som de gjorde i oktober 1959 — ja da hadde det sannelig vært en redusert parlamentsgruppe som i dag hadde sittet der nede ved Themsen. Jeg tror vi skal gå inn i valgkampen med godt humør, med godt mot, ikke minst fordi vi virkelig har god samvittighet. Om jeg skal få lov til å sitere en gammel bok, så tror jeg trygt vi kan si at «våre gjerninger kommer til å vidne for oss». Og vi har et program som borger for oss. Jeg tror vi kan regne med å ha opparbeidet et omdømme i folket, en tillit i folket, slik at de igjen gir oss retten til å styre i landet og skape de *nye gode år* som naturligvis alle velgere ønsker.

Ordstyreren takket for foredraget og fortsatte: Det er adgang til ordskifte, men jeg skulle helst se at vi tok foredraget til etterretning. Det ble gjort ved akklamasjon.

Landsmøtets avslutning

Ordstyreren, Konrad Nordahl, takket på vegne av ordstyrere og sekretærer for godt samarbeid mellom plattform og sal, og sa bl. a.: Alle debatter har ligget på et høyt nivå og det har ikke vært noen strid mellom de som skulle administrere møtet og de som hadde makten i salen.

Dermed overlot han ledelsen til partiformannen.

Einar Gerhardsen: Først en takk til gjestene, særlig de utenlandske. Av lett forståelige grunner er det blitt litt tynnere i rekene etter hvert. Det dreier seg om opptatte mennesker som måtte reise hjem etter forholdsvis kort tid. Men noen har sittet her trofast under hele landsmøtet, bl. a. vår danske gjest *Eigil Jørgensen*, som har lovt å si noen ord på gjestenes vegne. Han sa bl. a.:

Det er ikke lett etter Haakon Lies ualminnelige optimistiske og inspirerende tale. Vi har fulgt deres grundige debatter, særlig vi her oppe fra Norden fordi vi har så lett for å sette oss inn i forholdene hos hverandre. Forholdene er jo så vidt like. Vi har med interesse hørt på Gerhardsens beretning om den politiske virksomhet, på Trygve Brattelis omfattende opplegg om de kommende arbeidsoppgaver og i tilknytning hertil Aase Bjerkholts verdifulle rede-

gjørelse for ungdomsprogrammet, dette håndslag til den generasjon som vi skal bygge videre på. Behandlingen av deres organisatoriske problemer berørte jo mange av de samme problemer som vi selv strever med. Organisasjonsarbeidet er ikke det minst viktige for å skape politiske framskritt. Den enighet som har hersket på landsmøtet har gledet oss. Alvoret i atomdebatten kan ingen se bort fra, men landsmøtet har med alle stemmer mot 8 sluttet seg til den forelagte innstilling. Det vedtak dere har gjort, svarer til mitt eget partis og vår egen regjerings stilling. Alle vet vi at problemene er dypt alvorlige for menneskeheten. Også i våre land veier denne sak tungt for mange partifeller, men hevet over sterke følelser står forståelsen av samholdets betydning og viljen til arbeid for nye seire som forutsetning for nye framskritt for det arbeidende folk. Vi har stolte tradisjoner her i Norden, og i den vestlige verden følger man vår virksomhet med stor interesse. Nå skal landsmøtets beslutninger danne grunnlaget for innsatsen i valgkampen for å samle det norske folk om partiet den 11. september. Utgangspunktet er godt og vel underbygd. Det må kunne samle mange nye velgere, ikke minst blant ungdommen. I fjor oppnådde det svenske og danske parti stolte valgseire. Vi stoler på at alle nå reiser hjem med inspirasjon og arbeidsvilje og skaper den seier som ikke bare avviser det borgerlige angrep, men også det kommunistiske og det mulige Sosialistiske Folkeparti som helt avgjort, hos dere som hos oss, er en helt overflødig nydannelse. 26 års regjeringsinnsats ligger bak dere. Det er jo noe helt enestående og tåler bare sammenlikning med hva våre svenske kamerater har greidd. Takk for gjestfrihet, og lykke og hell med arbeidet framover mot nye gode år i Norge. (Bifall).

Einar Gerhardsen: På landsmøtets vegne retter jeg så en hjertelig takk til møtets funksjonærer, til dirigentene hvis dyktige innsats landsmøtet hver dag har kunnet følge, takk til sekretærene som kanskje har arbeidet mer anonymt. Takk til alle som har vært med i komitéene. De har delvis av den grunn måttet holde seg borte fra møtene eller arbeidet i de knappe fristundene. Jeg vil i denne sammenheng gjerne få rette en spesiell takk til en mann, *Egil Helle*, som har vært sekretær for den sentrale programkomité som har arbeidet ½ år med Trygve Bratteli som formann. Også under landsmøtet har han blitt pålagt et ganske stort arbeid, og jeg finner grunn til spesielt å framheve hans navn. Han har også arbeidet nokså anonymt, men gjort en stor innsats. Så vil jeg takke funksjonærene ved partikontoret. De har hatt god hjelp av reservemannskap i disse dager og netter. Først var det et svært arbeid forut for landsmøtet, men særlig i den siste tida før landsmøtet og under lands-

møtet har de hatt et stort strev. Tingene gjør seg ikke selv. Takk til innlederne og de som har deltatt i ordsiftet. Det har vært gode debatter. Endelig en takk til hver enkelt av dere. Det er litt av en påkjenning å sitte tre dager i et møte som dette. Vi kjører for hardt. Det er ikke den ringeste tvil om at vi burde ha råd til å la et møte vare over flere dager, men vi syns vi må spare og derfor har vi i flere år vært nødt til å stille det krav til deltakerne at det må kjøres hardt.

Det går en del medlemmer ut av sentralstyret. Det gjelder Anna Nilsen, Harry Pettersen, Knut Williams og Olav Bruvik. En hjertelig takk til hver enkelt av dem. Til Erling Kvaale, Ruth Svendsen, Hjalmar Seim, Nils Kvam, Nils Hillestad, Einar Wøhni og Walter Gabrielsen som alle nå går ut av landsstyret, retter jeg også en takk for velgjort arbeid. På vegne av de som nå er gjenvalt eller nyvalt vil jeg takke for tilliten. Det kommer 5 nye med i sentralstyret og 7 nye i landsstyret, så litt fornyelse er det. Det svarer omtrent til den fornyelse vi vanligvis har på landsmøtene. Det kan se ut som om det i det vesentlige er de samme som går igjen, men ser en over et litt lengre tidsrom, skjer det fra landsmøte til landsmøte en pen utbygging og fornyelse i vårt partis ledelse. Det står kamp om disse tillitsvervene. Lykkelig den bevegelse som er i den situasjon at det står kamp om å få et tillitsverv. Vi har alle erfaringer fra andre organisasjoner, kanskje mindre enheter, der vi må slite hardt for å få noen til å ta tillitsverv. Det er ingen god situasjon å komme i. Så lenge vi er i den situasjon at alle gjerne med glede påtar seg tillitsverv, er det et godt tegn på partiets styrke og på den betydning som partiets arbeid tillegges.

Vi kan igjen avslutte et landsmøte som føyer seg pent inn i rekken av mange gode landsmøter. En kjenner seg stolt og glad over å tilhøre et parti som det vi møter gjennom et landsmøte som det vi nå står ved avslutningen av. Landsmøtet er den høyeste myndighet i Det norske Arbeiderparti. Når et landsmøte har truffet sine avgjørelser så bør den partimessige diskusjon om saken opphøre. Da er partiets standpunkt fastlagt inntil neste landsmøte. Det er på dette møtet truffet mange viktige avgjørelser, organisasjonsmessige og politiske. Det er gledelig at et samstemmig landsmøte står bak de vedtak vi har gjort. Jeg tror ikke jeg tar feil når jeg sier at representantene nå kan reise hjem med en følelse av tilfredshet. Så får det være vårt håp og vår tro at medlemmene og avdelingene utover landet vil motta landsmøtets vedtak med den samme tilfredshet. Jeg tror landsmøtet har lagt et godt grunnlag for den politiske kamp vi nå står foran og som vi venter at alle våre partimedlemmer vil engasjere seg i. Når vi på et landsmøte kjenner oss sterke,

så er det fordi vi vet at landsmøtet har sterke røtter i levende organisasjoner over hele landet. La oss gå tilbake til dem og prøve å fylle dem med den samme ånd som har preget dette landsmøtet. Takk for dette landsmøtet som har vært en mektig manifestasjon av et samlet og enhetlig parti, et parti i organisasjonsmessig vekst, et parti med tro og optimisme, i takt med dagen i dag og med dagen i morgen, et parti som går inn for nye gode år. Ta med en hilsen til deres organisasjoner og til våre partivenner over hele landet. Vi avslutter med å synge et vers av Internasjonalen og et vers av fedrelandssangen.

Etter dette erklærte partiformannen Det norske Arbeiderpartis 38. landsmøte for avsluttet.

